DE OBLIGATIONE

CONSCIENTIÆ

PRÆLECTIONES DECEM:

Oxonii in Scholâ Theologicâ

Habitæ

Anno. Dom. M DC XLVII.

A

ROBERTO SANDERSONO,

S. *Theologiæ ibidem Professore Regio,*

ET

Ab eodem Exprofessore, nunc primùm editæ.

LONDINI.

Typis *R. N.* Impensis *Jo. Martin, Ja. Allestry* & *Tho. Dicas* ad Insigne Campanæ in Cœmeterio *D. Pauli.* 1660.

BRITISH MUSEUM

PRÆNOBILI VIRO,

Honoratiſſimorum Corcagiæ in Hibernia Comitum Richardi *olim defuncti filio*, & Richardi *nunc ſuperſtitis fratri*,

ROBERTO BOYLIO.

Avet in tuam (vir Honoratiſsime) fidem & clientelam ſe conferre hoc quicquid eſt opuſculi, ut ſub tui nominis præſidio prodeat in vulgus. Ad te igitur idipſum affero, lubens meritò: Ad te, inquam, hominem, ut ex aliis audio, (et eſt perrarò mendax in melius fama,) cùm natalium ſplendore illuſtrem; tùm generoſæ mentis indole,

dole, amore literarum, humanitate, pietate, & omni virtutum genere multò etiam illustriorem: mihi tamen (delitescenti nimirum in parvâ casulâ suaviter, nec quid rerum foris geratur, præsertim ut nunc sunt tempora, multùm sollicito) *de facie* nunquam, ante paucos menses nec *de nomine* quidem, adeóque ne nunc tandem, nisi *solâ munificentiâ*, notum. Est tamen quod sperem, habiturum aliquam apud te gratiam tenue hoc munusculum: ex eo scilicet quòd me, jamdiu *rude donatum*, (proposito per virum insigniter doctum *Thomam Barloum*, armarii Bodleiani in almâ Oxonienſi Academiâ

Pro-

Protobibliothecarium, honesto salario) conatus es, *iterum antiquo includere ludo*; & tùm sponte meâ ad aliquid scribendum quod domo exeat pigrum satis, tùm factum jam, ut in senectâ ætate par est, multò etiam pigriorem, in eandem arenam denuò pellicere. *Bonum factum*: quòd in hoc tàm luctuoso Civilium pariter & Ecclesiasticarum rerum *statu*, (nisi sit nefas *statum* dicere, quæ mera ἀκαταστασία sit, & perturbatissima rerum omnium confusio,) unus aliquis fortè melioris luti, & alter repertus fuerit, qui tristes Musas Musarúmque quocunque in genere alumnos, mâximè qui veræ &

Christianæ philosophiæ professores, spretos ubique & velut mundi retrimenta abjectos, curet alloquio aliquo, aut levamine solari. Si quid igitur (*Deo Opt. Max. donante*) posthac mihi in hoc genere scriptionis, hoc est, quod ad *Moralem Theologiam* pertineat, tentatum editúmque fuerit, sive id Latino idiomate fiat, sive (quod sentio esse plerisque nostratium aliquantò optatius) vernaculo, quod aut in publicum utile, aut privato cuivis homini, ad vitam rectè instituendam, moréque ex divinæ Legis & Evangelii præscripto efformandos, usui esse poterit: id tibi plurimâ ex parte acceptum ferri

ferri debere, & agnoſco lubens, & liberè profiteor; qui mihi & ut auderem author fuiſti, & ut alacriùs pergerem adjutor. Perge & tu, vir digniſsime, benefacere, hoc eſt, quod facis facere: literas ornare, literatos fovere, pietatem colere, fidos tibi ex infidi Mammonæ impendio amicos comparare: ut ex ubere bonorum operum in hoc ſeculo ſemente, ingens tibi ſurgat æternæ beatitatis meſsis in ſeculo futuro, *Amen.*

Bothebiæ Paganellorum
in agro Lincolnienſi.
X. Cal. Decemb. MDCLIX.

BENEVOLO

Benevolo Lectori

Ἐυ πράττειν.

IN *primo statim* Limine *mihi conveniendus es, quisquis es* amice Lector, *orandúsque, ut patiare te paucis antè edoceri, quàm in ipsas* ædes *intuleris pedem, quæ nos* causa, *ad isthæc quæ nunc damus* evulganda, *potissimùm impulerit. Equidem, si per alios licuisset, inedita malui. Cui rei vel hoc unum satis magno argumento esse posset; quod* Prælectiones, *aliquot ante annos mihi commentatæ, toto plus decennio ne pluteum quidem servaverint; sed sparsim in angulis inter rejectitias & nihili chartas neglectæ jacuerint: nisi mihi aliud suppeteret gravioris momenti argumentum, & quod suo se indicio prodit,* Operis ipsius imperfectio. *Scriptorem enim oportet, qui sapit, dignitatique suæ & existi-*

exiſtimationi conſultum cupit, incœptum opus ad umbilicum perducere; nec priùs de emittendo cogitare, quàm fuerit (*ut cum* Cicerone *loquar*) aptum undique, perfectum, expletumque omnibus ſuis partibus & numeris. *Siquidem fruſtrà inde* laudem *ſperes, unde pulchrè tecum actum putes, ſi pro laude* veniam *mereare.* Lib. 2. de Natura Deorum.

Quid ergo? Amicine in cauſâ? *Qui ſolent ultrò currentem in hæc fata fortiùs impellere, cunctanti ſtimulos ſubjicere? Ne hoc quidem dederim. Commune enim illud plerorumque ſcripturientium confugium,* (*amicorum dico hortatus & vota,*) *ut concedam habere poſſe nonnunquam honeſtæ excuſationis locum, ſic mihi nunquam habere viſum eſt juſtæ & idoneæ cauſæ inſtar. Sed nec defuere tamen* (*ſic enim fieri amat,*) ἐργοδιώκλαι, *qui rogarent,* & (*ut* Fabii *verbis utar*) quotidiano convitio efflagitarent, *ut quæ ipſorum* auribus *inter prælegendum haud ingrata fuiſſent, omni-* Quintil. Epiſt. ad Tryph.

omnium oculis *legenda ſubjicerem. Ego contrà, non ignarus quantò eſſet acrius* oculorum *quàm* aurium *judicium, id me facturum conſtanter pernego. Inſtare illi vehementiùs, & urgere porrò; leniter etiam, ut ſit; ſuccenſere : Ego, cui decretum erat eſſe pertinaci, non muto. Quicquid enim illi intentarent, aderat mihi ſemper in promptu quod opponerem : non eſſe emittendum* opus inchoatum, *necdum dimidiâ, fortè an vix tertiâ ſui parte, abſolutum. Sed nec illis minùs in promptu quod regererent :* Quid ergo ceſſas, *inquiunt ?* Quin accingis te operi, & quam occœpiſti telam pertexis ocyùs ?

Quid ego hic reſpónderim, & fateri pudet, nec licet reticere. Reſpondi tamen, (quod & nimio plus verum eſt,) Niſi aliqua cogat neceſſitas, *quæ mihi tunc* Exprofeſſori *nulla, fieri non poſſe. Nimirum, ut ignavus miles, quem* ſola fortem facit deſperatio, *tum demum acris fertur ad pugnam, cum nullus*

nullus reliquus eſt effugio locus : ita mihi ingenium eſt. Deſ otium, ſpatium, tempus ! nil fit. Vexantur fruſtra calami, *diffluit mens, vagatur, excurrit, torpet. In arctum cogas ! Subſiſtit, excitatur, recolligit vires ; quásque habet, quandoquidem exerto eſt opus, exerit univerſas : & ut verbo dicam, quod agi neceſſe eſt*, hoc agit. *Ut ſolis radii, qui laxo liberóque cœlo diffuſi ſic modicè calefaciunt vix ut ſentias, iidem in concavi ſpeculi umbonem, velit in centrum coacti adductique, acriter urunt. Multo uſu à primâ lanugine ad hanc canitiem edoctus didici, quàm non ſit vanum illud Pythagoræ hemiſtichium,* Horat. 2. Satyr. 3. Pythag. aur. carm.

——— δύναμις γὰρ ἀνάγκης ἔγγυθι ναίει.

Quod ignavæ mentis vitium, etſi nonnullis fortaſſe videri poſſit habere modeſtiæ ſpeciem aliquam, mihi tamen unâ hac idoneâ excuſatione defendi poſſe videtur,

videtur, quod ſit certis quibuſdam hominibus, (& ego in hoc cenſu, ἔμφυὲς καὶ συγγενὲς ἦθος, ita congenitum inſitúmque ab ipſis cunabulis, ut fruſtrà ſit, quiſquis ex illo numero id ullà ſperet à ſe poſſe, vel arte corrigi, vel induſtriâ ſuperari. Sed de hac re, tam inſuavi, ſatis ſupérque.

Inſtabis forſitan, (nihil enim adhuc certi diximus, & eodem uſque revolvimur:) Si, uti dicis, tàm fueris & tuâ ſponte piger, & adverſum amicos contumax; undenam tandem iſta editio? *Non aliunde ſanè, inquam, quàm ex ipſâ hâc, dequâ proximè ſermo fuit: quæque in rebus humanis longè latéque dominatur, Neceſſitate.*

Euripid. Helen. Act. 2.

Λόγος γάρ ἐστιν ἐκ ἐμοὺ, σοφῶν δ' ἔπος,
Δεινῆς ἀνάγκης ἐδὲν ἰσχύειν πλέον.

Ne te ultrà morer, rem totam aperiam, & paucis. Fregit omnem illam quàm dicis contumaciam, uno quaſi ictu,

Jaco-

Jacobus Alleſtry Londinenſis Bibliopola. *Scripſit ille datis ad me literis, delata ad ſe iſtarum* Prælectionum *bina apographa, penes ipſum tunc eſſe, & domi ſuæ aſſervari; egiſſe etiam ſecum qui ea attulerant, ut ipſo curante, vel ſaltem procurante, typis mandarentur, quod niſi me conſentiente, negavit ſe facturum. Submonuit tamen, quum alia etiam alibi extarent exemplaria, caveri vix poſſe, ſi ipſe negligerem, ne ab alio quopiam, me inſcio, ederentur. Laudavi, imo amavi, in homine, & ante id tempus mihi penitus ignoto, animi candorem; & ex eo genere, quibus ferè unius lucri ſtudium eſt, æqui reverentiam. Reſcripſi itaque, mitteret modò ad me è binis exemplaribus alterum, quod ſcilicet ipſi videretur elegantiùs emendatiúſque deſcriptum, me interim cum animo putaturum meo, quid mihi facto ſit uſus. Quid multa? Mittit, lego, perpendo:* ἐλιπσὰ πάντα, κ' ἐδὲν ὑγιές. *Præter eas enim quæ ab exſcriptore mendas paſſim innumeras;*

eorum

eorum etiam, quæ à meipso primâ illâ meditatione, dum festinaret calamus, scripta fuerunt, non panca, incudi denuò reddenda videbantur. Hinc mihi duram sensi obortam molestiam, quæ tamen perferenda erat; totius operis de novo describendi tædium. Pertuli, descripsi, perfeci; ut potui, *&* (*si ultra vires nemo debitor est*) *ut* debui: *Si non ut* volui; *hanc unam rem à te, ut æquam peto; imò ut* (*facienti quod in se est*) *debitam postulo,* Veniam.

BRITISH
3 AP 96
MUSEUM

Totius Instituti Operis

ΣΧΗΜΑΤΙΣΜΟΣ

Sive

DIAGRAPHE.

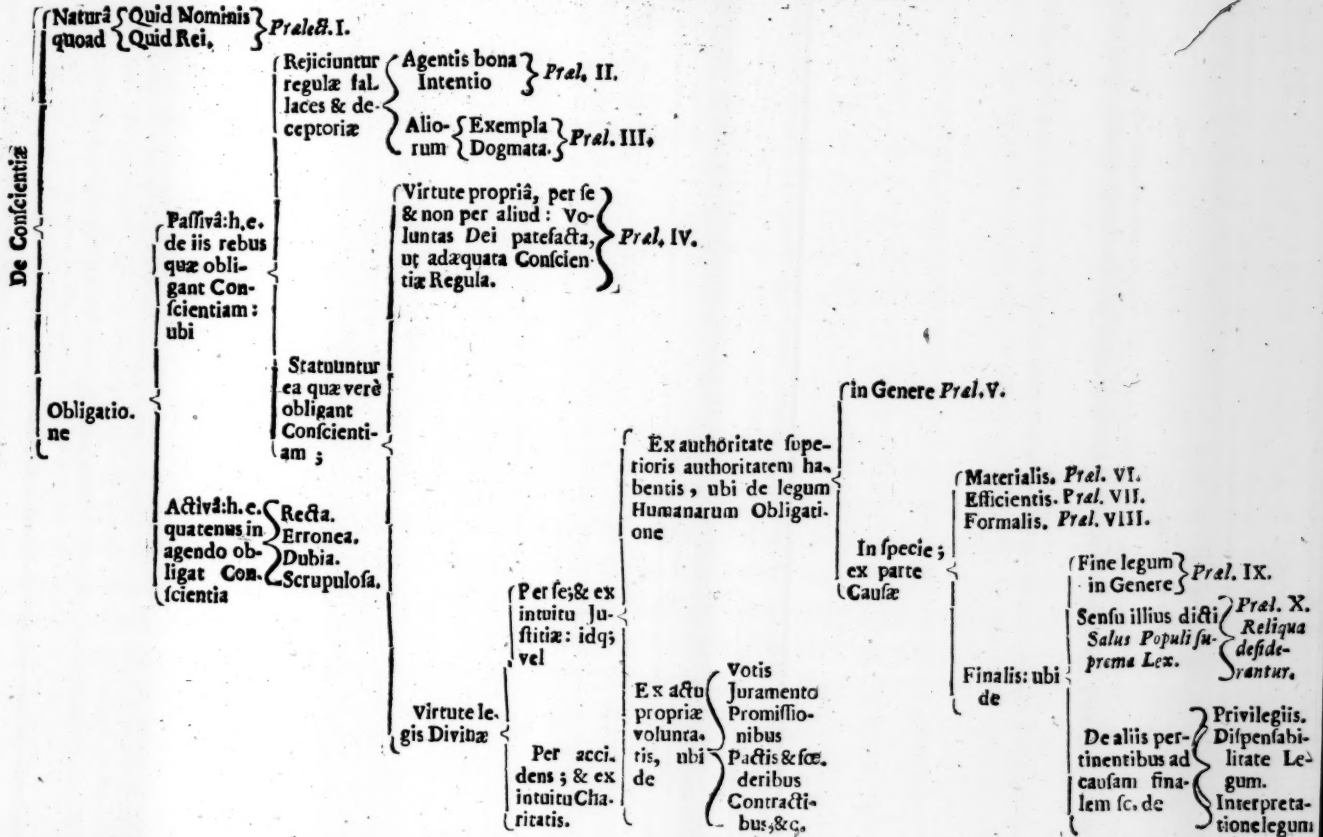

Appendix de prædictarum Obligationum inter se Collatione quoad vim Obligandi.

BRITISH
3 AP 86
MUSEUM

Prælectio Prima,

In qua proponitur & explicatur Conſcientiæ Definitio.

I. Cor. II. XI.

Quis hominum novit quæ ſunt hominis, niſi Spiritus hominis qui eſt in ipſo?

I. PErmagnam eſſe (a) *vim Conſcientiæ* in utramq; (fiduciæ metúſque) partem, & *prudentes viri* olim docuerunt, & ſatis atteſtatur proprius cujuſque ſenſus & experientia. Quò magis dolendum eſt, pleroſque mortalium, *dum rerum*

(a) Cic. pro Milone.

rum mediocriter utilium Scientiam anxiè venantur, in tam craſſâ interim *conſcientiæ* ſuæ ignoratione verſari. Quâ tamen non eſt alius quiſquam, aut *monitor* fidelior, aut *accuſator* diligentior, aut *teſtis* gravior, aut *judex* incorruptior, aut *ſolator* jucundior, aut *hoſtis* importunior. Ut itaq; decantatum illud jam olim γνῶθι σεαυτὸν ſtudioſorum auribus & mentibus inſtillarem, ipſóſque ab *inanis ſcientiæ* nimiâ cupiditate modicè diverterem, & ad majorem *conſcientiæ* curam cultúmque ſenſim invitarem; exiſtimavi operæ me facturum pretium, ſi in *Conſcientiæ naturam* & *uſum* paulò diligentiùs inquirerem, & quæ mihi in eam rem ſcitu digna meditanti occurriſſent, vobis auditoribus pro officij mei ratione, ex hoc loco communicarem. Statui igitur hac prælectione *Conſcientiæ Naturam* definiendo explicare; expoſiturus futuris lectionibus (ſi Deus conceſſerit) *Conſcientiæ*, maximè quà facienda ſpectat, *uſum* & *Officia*, idque per *duplicem* reſpectum; *priorem ſc.* ad normam legis cui *ſubeſſe* debet, *poſteriorem* ad actus humanos quibus nata eſt *præeſſe*.

II. Sed quum ſit *duplex methodus definitiva*, altera συνθετικὴ & ad *Compoſitionis* modum, quæ ex præmiſsâ *ſingularum partium* expenſione, *integram* tandem colligit *definitionem*; altera quaſi ἀναλυτικὴ & per modum *Reſolutionis*,

tionis, quæ propoſitam ab initio *integram definitionem* poſtea *membratim* aperit & explicat : etſi *prior* illa videri fortaſſis poſſit *ordini naturæ* convenientior, delegi tamen potiùs *poſteriorem*, quæ viſa eſt mihi *ad docendum* aliquantò commodior. Sic ergo breviter definio Conſcientiam. *Conſcientia eſt facultas, ſive habitus intellectus practici, quo mens hominis per diſcurſum rationis applicat Lumen quod ſibi adeſt ad particulares ſuos actus morales.* Ubi conſideranda veniunt ſuo ordine ; Primò *Definiti nomen*, nimirum ipſa *Conſcientiæ* vox : deinde ſingula *definitionis membra* ; illa videlicet omnia, quæ in definiendis *primæ* vel *ſecundæ ſpeciei* Qualitatibus adhiberi ſolent, *Genus, Subjectum, Objectum*, & *Actus Proprius.*

III. *Definiti nomen* quod attinet, obſervarunt viri docti non reperiri in *Veteri Inſtrumento* vocem Hebræam, quæ *Conſcientiam* peculiariter & præciſè ſignificet : ſed ex uſu loquendi Hebræorum, quoties de *Conſcientiâ* ſermo eſt, ad eam denotandam aſſumi ferè duarum dictionum alterutram, לב ſive לבב, & רוח, quarum illam propriè *Cor*, hanc *Spiritum* ſignificare ſciunt omnes. Illud Salomonis Prov. IIII. *Supra omnem cuſtodiam cuſtodi cor tuum*, perinde eſt ac ſi dixiſſet, *Conſcientiæ* ſuæ cuique præcipua cura eſto. Itidem Eccles. VII. pro eo quod habet vetus interpres Latinus, Prov. 4. 23. Eccl. 7. 23.

Latinus, *ſcit conſcientia tua, quia & tu crebrò maledixiſti alijs*; & Tremellij verſio, *Conſcius eſt animus tuus*; in textu Hebraico eſt ידע לבך i. e. *Novit cor tuum.* Quin & in *Novo Teſtamento*, (præſertim apud *Johannem Apoſtolum*, in cujus *Scriptis* multi ſunt paſſim *Hebraiſmi*,) καρδία aliquoties pro *Conſcientiâ* ponitur, ut. I. Joh. III. *Si cor noſtrum non condemnet nos.* Cor noſtrum, *i. e. Conſcientia* noſtra: cujus utique proprium munus eſt ſtantem pro tribunali reum *condemnare* vel *non condemnare.* Unde illa trita ſatis *Bernardi* & aliorum alluſio, *Conſcientia quaſi cordis ſcientia. Spiritus* etiam nomine in ſacris ſcriptoribus, *Hebræis* pariter & *Græcis* frequenter appellatur *Conſcientia.* Afferam duo tantum loca; quid enim opus eſt pluribus, cum iſthæc ſint apertiſſima? *Ex veteri Teſtamento* Salomonis dictum Prov. XVIII. 14. *Spiritus viri ſuſtentabit infirmitatem ipſius: Spiritum autem confractum quis ſuſtinebit?* quaſi dicat, Qui *integrâ* eſt *conſcientiâ* quæcunq; tandem ipſi contigerint mala, forti ea animo perferre poterit; ſed eſt *fracta* & *afflicta conſcientia* onus importabile. *Ex novo Teſtamento* pariter, illud Pauli (præſentis diatribæ *Thema* & fundamentum) I. Cor. II. 11. *Quis novit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis qui eſt in eo? i. e.* Niſi propria cujuſq; *Conſcientia?*

1. Joh. 3. 21.

IV. *Latinorum*

IV. *Latinorum* autem *Conſcientia*, & quæ ei per omnia reſpondet *Græcorum* Συνείδησις, a *Sciendo* apertè utraq; nomen accepit. Sed ſimplici *Scientiæ* adjecta utrobique in compoſitione *Præpoſitio*, amplius aliquid indicat in his vocibus & ulteriùs, quàm in ipſo *Scientiæ* vocabulo, contineri; quod quid ſit ab authoribus variè explicatur. Miſſis duabus illis rationibus, quæ à nonnullis afferuntur, (quæ ſi naturam *rei ipſius* ſpectemus retineri fortaſſis poſſunt ut *alluſiones* haud omninò incommodæ, ad limam verò & ἀκρίβειαν legitimæ *notationis* revocatæ *ineptæ* protinus reperientur, nec dignę quibus immoremur,) Conſcientia quaſi *cordis Scientia*; & Conſcientia quaſi *concludens Scientia*: illud imprimis certum eſt, duo hæc vocabula Συνείδησιν & conſcientiam, ultra nudam *Scientiæ* notionem, dicere etiam *ordinem* quendam & relationem iſtius *Scientiæ* ad aliud. Quippe ea vis eſt particularum Συν & *Con*, ut in compoſitione ſignificent rerum plurium *conjunctionem* quandam & aſſociationem: Ut ſit *Conſcientia*, quaſi *conjuncta* multorum *Scientia*. Quod & ipſum *dupliciter* contingit intelligi. Poteſt enim dici *Multorum* ſcientia, vel ut *Subjectorum*, quaſi dicas *Multorum Scientium* Scientia; nempe cum *multæ perſonæ* eandem rem pariter ſciunt: Vel ut *Objectorum*, quaſi dicas *Multorum Scitorum* Scientia, nempe cum

eadem perſona *multas res* pariter ſcit. Sive hoc, ſive illo modo accipiatur vox *Conſcientiæ*, reddi poteſt ratio nominis, *ſive rem ipſam* ſpectemus, ſive *uſum loquendi* apud probatos authores, nec aliena multum, nec incongrua.

V. *Primò* enim, cum *multi* idem ſciunt, & *Conſcire* dici poſſunt & *Conſcij* dici ſolent. Sic *conſcij conjurationis Catilinariæ* dicti ſunt, quos ille in ſceleris ſocietatem delegit, & conſilij ſui participavit: *Et conſcius arcanorum Regis* dicitur, cui cognita ſunt & concredita occulta ipſius conſilia. — *Aſcitus in conſcientiam facinoris*, in annalibus Taciti. — (a) *O ſi conſcius eſſet hic Avitus*, in Epigrammatis Martialis. (b) *Conſcia Matri Virgo fuit*, in Satyris Juvenalis. 14. — *Meorum omnium conſiliorum periculorumq; teſtis conſcius & adjutor*, in orationibus Ciceronis. Jnfinitum eſſet omnia colligere, quæ in hanc rem legendis optimæ notæ Scriptoribus paſſim occurrent: Sed iſthæc ſatis; niſi forte à me exigitis, ut aliquid ſaltem quod huc facit à *Grammaticorum* lacunis depromam. Fiet: non quod tanti valere debeat apud nos iſtorum hominum authoritas, ſed quòd hiſce in rebus Dictaturam ſibi, quaſi jure quodam ſuo, arrogare ſoleant. *In hoc differunt Scius & conſcius* (*Nonium* auditis:) *Scius ſecum, conſcius cum alio ſcius eſt.* Ex hac vocis originatione, qui *Conſcientiam*

(a) Marti. al. 12. 24.

(b) Juv. Satyr. 14.

dictam

dictam putant quaſi *cum alio ſcientiam*, non aliam aſſignare poterunt ſententiæ ſuæ rationem idoneam, quàm quòd non *homo ſolus* novit quæ ſunt à ſe facta, ſed & *Deum*, qui ſcrutatur corda & renes, habeat omnium operum ſuorum, imò & abditiſſimarum cogitationum, *conſcium* teſtem & inſpectorem. *Res omninò* certiſſima, quicquid de *voce* fiat. *Ecce in cælis teſtis meus eſt, & conſcius meus* (συνίσωρμα) *in excelſis*, Job. XVI. 19. Beatus etiam Paulus Rom. IX. 1. Cum Chriſtum advocaſset *teſtem* veritatis eorum quæ mox dicturus erat, ſubnectit continuò συμμαρτυρούσης μοι τῆς συνειδήσεως, *teſtimonium ſimul perhibente mihi conſcientiâ*. Ac ſi dixiſſet οἶδεν ὁ χριστὸς, σύνοιδα κἀγω. *Scit* Chriſtus, ego etiam *conſcio*: μαρτυρεῖ ὁ χριστὸς, συμμαρτυρεῖ ἡ συνείδησις. *Teſtatur* Chriſtus, *conteſtatur* & conſcientia. Eſto igitur hæc *prima* vocis ratio: *Conſcientiam* ex eo dici, quòd facta hominis ſint *ipſi* cognita ſimul & *Deo*.

VI. Altero modo dicitur *conjuncta plurium Scientia*, velut *Objectorum*, ſive *Scitorum*: cum ſcilicet unus quiſpiam *plura* ſimul ſcit, vel (quod eôdem recidit) *plures notitias*, diſtinctas licet, *conjungit* tamen & invicem applicat. Unde oritur *ſecunda* vocis ratio, quæ placuit *Thomæ* & pleriſque *Scholaſticorum*; & quòd ad eruendam *Conſcientiæ* naturam & vim

facem præferat haud inutilem, alteri illi jam dictę meritò præferenda videtur : nempe *Conſcientiam* propterea dici, quia *ſcientiam ſcientiæ conjungit* ; ſcientiam ſc. *Univerſalem* ſive *Juris*, ſcientiæ *Particulari* ſive *Facti*, applicando hanc ad illam. Uno & altero adducto exemplo rem illuſtrabo, I. Sam. XXIV. 6. Davidem dicitur *cor ipſius cecidiſſe*, poſtquam alam veſtimenti *Saulis* abſcidiſſet in ſpelunca : hoc eſt, pupugit eum *conſcientia ſua*. Putemus nimirum *Davidem* apud animum ſuum ita locutum ; *Scio* non debere *vim* afferri ſacræ *perſonæ Regiæ*, *Scio* etiam id nuperrimè à me factum quod à *vi inferendâ* perparum abeſſe videtur : vereor itaque ne fecerim quod *fortè non debuerim*, & gratias ago Deo meo qui manum meam abſtinuit ne facerem quod *certè non debueram*. Sic *Judæ* proditori objecit *conſcientia ſua* : *Noſti* dominum non fuiſſe *prodendum*, & idem *noſti* te turpiter *prodidiſſe*. Accedente hunc in modum univerſali illi *Juris notitiæ* quæ eſt in mente, *facti* etiam particularis (admiſſi ſcilicet, vel admittendi) *notitiâ*, eiq; *conjunctâ* & applicatâ, & cum eâ collatâ, exſurgit totum illud quod dicimus *Conſcientiam*. Firmant hanc nominis rationem id genus locutiones, quæ per modum *reciprocationis* efferuntur, & ſunt in hoc genere frequentiſſimæ : Cujuſmodi ſunt Iſocraticum illud, (a) ἀν τὲς ἄλλυς

(a) Iſocr. ad Demonic.

ἄλλως λήσῃς, σαυτῷ συνειδήσεις, *Utut alios latere possis, tute tibi conscius eris.* Horatianum itidem illud, (b) *Hic murus aheneus esto, Nil conscire sibi*, & Virgilianum, (c) — *Mens quæ sibi conscia recti.* Paulinum illud denique, (ne sit opus plura, & aliunde, congerere) οὐδὲν ἐμαυτῷ σύνοιδα, *Nihil mihi conscius sum*, I. Cor. IV. 4.

(b) Horat. 1. Epist. 1.
(c) Virgil. Æneid. 1.

VII. Satis jam constare puto *nominis rationem*, seu quis illam prætulerit, seu magis hanc, sive utramque pari loco habeat. Nam quas adducunt alias rationes pro ingenio quisque suo è plebe *Scholastici*, dilutiores ferè sunt quàm ut debeant cursum nostrum (quibus multa dicenda supersunt) morari. Pergo itaque ad vocis ὁμωνυμίαν aperiendam, unde orta mira illa apud authores in definiendâ *Conscientiâ* discrepantia, usque adeo ut de *primo definitionis termino* (quodnam sc. sit ipsius *genus*) magna sit & difficilis admodum controversia. Ut itaque tollatur è medio illa ambiguitas; illud imprimis observandum est, tantam esse virium mentis (nempe *Potentiarum*, *Habituum*, & *Actuum*) inter se naturæ *cognationem*, támq; arctam quoad usum & exercitium *conjunctionem* sive connexionem; ut non solùm *vocabulorum appellationes*, sed & *reales*, singulorum *proprietates* & officia, reliquis promiscuæ, & indiscriminatim attribui soleant; idque non in *exotericis* tantum *poetarum*,

rum, Oratorum, aliorumque humanioris literaturæ authorum, (quibus licentiùs loqui permiſſum eſt,) ſed & in *dogmaticis Philoſophorum & Scholaſticorum* Scriptis, quibus non licet eſſe tàm diſertis. Quantumvis igitur arduum ſemper habitum eſt & difficile, res naturâ uſúque *conjunctas*, ſuis quaſi certis *limitibus definire* & diſtinguere; ad *Conſcientiæ* tamen vocem quod attinet, quæ & *Scientia* quædam eſt, & ab eâ dicta, non parum nobis adjumento fuerit vocis *Scientiæ* ὁμωνυμίαν paulo diligentiùs aperuiſſe; ut *ex ſimplicis* vocabuli multiplici uſu, *compoſiti* nominis ambiguitas rectiùs & penitiùs intelligatur.

VIII. *Primò* ergo, *(ut Habituum nomina familiariter tranſeunt in ſua Objecta,)* Scientia *dupliciter* ſumitur; *formaliter*, & *objectivè*. Quemadmodum enim de *Fide* diſtinguere ſolent Theologi, aliam eſſe *Fidem quâ credimus*, quæ eſt *habitus fidei* in mente exiſtens; aliam *quam credimus*, quæ eſt *res fide credita*, velut objectum prioris, & ei extrinſecum quid; quarum illa dici poteſt *fides formaliter* ſumpta, hæc *objectivè*: pari omninò ratione de *Scientiâ* diſtinguere licet, & conſequenter de *Conſcientiâ*. Utramque ſcilicet ſumi vel *propriè & formaliter*, pro ipſo mentis habitu quo rem aliquam *ſcimus vel conſcimus*; vel *impropriè & objectivè*, pro re illâ quam *ſcimus*, vel

vel *conſcimus*. Quo poſteriore & improprio ſenſu, *lex* illa quæ cordibus inſcripta eſt velut rectè vivendi regula dici poteſt *Conſcientia*. Et in hoc ſenſu intelligendum eſt illud *Damaſceni* in Scholis pervulgatiſſimum, *Conſcientiam eſſe legem mentis*; quum tamen lex mentis non ſit propriè & formaliter *Conſcientia*, ſed potius *Conſcientiæ Objectum*, aut adæquatum, aut partiale.

IX. *Secundo*, cum ad animam pertineant *tria* hæc, diſtincta illa quidem, ſed tamen invicem ordinata, *Potentiæ*, *Habitus*, & *Actus*; *Potentiæ* ſcilicet, ut *virtutes* ipſius animæ naturales, *Habitus* ut *formæ* perficientes ipſas Potentias, & habilitantes eas ad actus ſuos faciliùs & jucundiùs exercendos, & *Actus* velut *exercitia* tùm Potentiarum tùm Habituum: *Scientiæ* nomen, itemque *Conſcientiæ*, ad iſta omnia aliquo modo extenditur. Sicut enim faber *ſecare* dicitur, *primò*, ſecuri velut *inſtrumento*, *ſecundò*, acumine ſecuris velut formali inſtrumenti *diſpoſitione*, *tertiò*, ipſâ ſectione velut inſtrumenti *uſu & actione*: ſic dicitur mens hominis *ſcire*, *primò*, potentiâ cognitivâ velut *inſtrumento*, *ſecundò*, ipſo habitu ſciendi velut *diſpoſitione* perfectiva ipſius potentiæ, *tertiò*, actuali conſideratione velut *uſu & operatione* utriuſque, potentiæ nimirum et habitus. Sumitur ergo *Scientia* tripliciter, *Subjectivè*, *formaliter*, & *Effectivè*. *Primò ſubjectivè*, pro

potentiâ cui ineſt, & quam eſt apta natâ perficere, ſicut omnis forma aliquo modo perficit ſuum ſubjectum: ut cum dicimus myſteria fidei ſuperare *ſcientiam* noſtram, i. e. excedere menſuram *potentiæ* noſtræ cognitivæ.

2. *Secundò formaliter*, (quæ eſt uſitatiſſima hujus vocis ſignificatio,) pro *habitu* cognitionis innatæ vel acquiſitæ: quomodo dicimur *ſcire principia* per ſe nota, & *concluſiones* legitimo diſcurſu ex eis deductas, & univerſim omnia de quibus adminiculo ſenſuum aut rationis habemus aliquam certitudinem. *Tertiò*,

3. *Effectivè*, pro actuali *conſideratione* rei prius cognitæ: quo ſenſu (ut illud obiter moneam) verba Pauli Apoſtoli Act. XXIII. 5. in quibus explicandis mirè ſe torquent interpretes, videntur omninò eſſe intelligenda [*Non noveram*, inquit, *fratres*, *Pontificem eſſe maximum*] οὐκ ἤδειν. i. e. Non *cogitavi*, non ſatis attentè *conſideravi*. Quaſi dixiſſet, Parcite, quæſo, fratres, juſtæ meæ indignationi, ſi æſtuantis animi impetu abreptus liberiùs aliquid elocutus fuerim quàm oportuit, immemor illius & perſonæ, & officij mei. Agnoſco *errorem*: non debui maledicere *Pontifici*, quantumvis fecerit non digna ſuo honore; ſed impedijt animi ardor, ne iſta, ut par erat, attentiùs *cogitarem*. Senſu facillimo, & commodiſſimo.

X. Sed

X. Sed pergo. Ut *Scientia*, ſic & *Conſcientia* tribus eiſdem modis ſimiliter accipitur. *Primò ſubjectivè*; pro *potentiâ intellectivâ practicâ*: Ut cum dicimus legem naturalem ſcriptam eſſe in corde vel *conſcientiâ*. *Secundò formaliter*, pro *habitu* pertinente ad illam potentiam, eamq; informante: Ut cum de homine inſigniter improbo dicimus eum hominem eſſe *nullius conſcientiæ*, abjeciſſe eum vel amiſiſſe omnem *conſcientiam*. *Tertiò*, *effectivè*; pro actuali aliquo *motu*, *exercitio aut operatione* illius habitus: ut cum quis dicit habere ſe de hoc vel illo facto *conſcientiam*. Quo ſenſu videtur à Petro accipi, I. Pet. II. 19. *Si quis propter conſcientiam Dei ſuffert moleſtias.* 1. 2. 3.

XI. Porrò, cum *Scientia* propriè ſit μέθοδος διανοητικὴ, ſive *cognitio ſyllogiſtica*, adeóq; omnes qui de *Conſcientiâ* tractant naturam ejus rationémq; non poſſe putent aptiùs & apertiùs illuſtrari, quàm per *ſyllogiſmum practicum*: obſervandum eſt *Scientiæ* nomen hoc etiam reſpectu *quatuor* modis accipi. *Primò* & proprijſſimè, pro *ſcientiâ concluſionis* præcisè: quomodo ferè accipitur ab *Ariſtotele in Analyticis*, & alibi paſſim. *Secundò*, pro cognitione *Principiorum*, ex quibus demonſtrantur concluſiones: ut ſi quis dicat ſe *ſcire*, *Omne totum eſſe majus qualibet ſui parte*. *Tertiò*, pro cognitione totius *Syllogiſmi*: nam qui novit 1. 2. 3.

novit præmiſſas & concluſionem, novit totam
4. argumentationem. *Quartò*, pro aggregatâ *notitiâ multarum concluſionum*, ſive demonſtrationum ad unum aliquod ſubjectum pertinentium : quo modo dicimur *ſcire Phyſicam, Geometriam, Medicinam, &c.* Idipſum & de *Conſcientiæ* nomine dicendum ; cujus diſcurſum, vnico *Syllogiſmo practico* authores plerique comprehendunt. Sed cum ſit *Conſcientia*, ut dictum eſt, *conjuncta ſcientia* ; Ut totum illud quod ſub hoc nomine venit pleniùs, & quaſi uno intuitu perſpiciatur, univerſum negotium (ut mihi ſaltem videtur) commodiùs expedietur, ſi diſcurſum illum concipiamus velut ex *duplici ſyllogiſmo* ita conſtantem, ut *concluſio* prioris ſit *major propoſitio* poſterioris ; in hunc modum.

Omne injuſtum eſt fugiendum.
Omne furtum eſt injuſtum. ergò
Omne furtum eſt fugiendum.

Eſto hic *prior ſyllogiſmus* : cujus *Prima propoſitio* eſt per ſe nota lumine naturæ, *Ratio* aſſumit minorem, *Conſcientia* infert Concluſionem. Quam *concluſionem* mox arripit, ut *principium* poſterioris ſyllogiſmi : & applicando eam ad aliquod particulare factum voluntatis arbitrio propoſitum, arguit ad hunc modum.

Omne

Omne furtum eſt fugiendum.
Hoc quod mihi faciendum proponitur eſt furtum, ergo *eſt fugiendum.*

Ad quem etiam modum procedit (mutatis mutandis) quoties de *facto* particulari *præterito* judicandum eſt.

XII. His ita poſitis, dico *Conſcientiam*, pariter ut *Scientiam*, *quatuor* modis accipi. *Primò* & proprijſſimè, pro *ultima concluſione* totius diſcurſus utriuſq; ſyllogiſmi; utpote in quâ continetur *ultimum judicium intellectus practici*: Ut ſi quis dicat, *Conſcientia* mea mihi dictat hoc furtum non eſſe faciendum, vel *Conſcientia* mea clamat hoc furtum non debuiſſe fieri. Et notitia hujus *Concluſionis* eſt propriè συνείδησις, prout συνείδησις contradiſtinguitur συνληρήσει. *Secundò* ſumitur pro notitia *primi illius principij* univerſalis, lumine naturæ vel revelationis cogniti, ex quo pendet totius diſcurſus filum: ut ſiquis dicat, *Conſcientia* mea dictat, *Nullum injuſtum eſſe faciendum.* Et eſt hic uſus vocabuli, non infrequens quidem, ſed tamen improprius: ſiquidem in iſtiuſmodi locutionibus, *Conſcientia* nihil aliud eſt quam ipſa *Syntereſis*; quum tamen inter *Conſcientiam* propriè dictam & *Syntereſin*, diſcrimen ſit non exiguum. Habet enim ſe *Syntereſis* ad *Conſcientiam*

1.

2.

entiam propriè dictam, ſicut ſe habet habitus *Intellectus* ad *Scientiam* propriè dictam : qui duo ſunt habitus mentis ſpecificè diſtincti, ut ex *quinto Ethicorum Ariſtotelis* olim didicimus. Sicut ergo in *Speculativis*, *Intelligentia* eſt habitus primorum principiorum circa *Verum & falſum*, unde deducuntur concluſiones, de quibus eſt *Scientia* : Sic in *Practicis*, *Syntereſis* eſt habitus primorum principiorum circa *Bonum & Malum*, unde deducuntur con-
3. cluſiones, de quibus eſt *Conſcientia*. *Tertiò* ſumitur *Conſcientia* latiùs, pro toto illo *diſcurſu* mentis practico, a primo principio ad ultimam uſque concluſionem, qui in duobus ejuſmodi *Syllogiſmis*, quales jam propoſui, continetur : ita ut ambitu ſuo & συνλήψιν & συνεί δησιν propriè dictam complectatur. Facilè enim ſuggerit ſua cuiq; *conſcientia* hæc omnia ſcilicet ; & nihil *injuſtum* fieri oportere, & *Furtum* in rebus injuſtis meritò cenſeri, & hoc *particulare* factum, quod à me jam admiſſum eſt, vel quod ut admittam ſollicitat
4. opportunitas, *furti* crimen habere. *Quartò* ſumitur *Conſcientia* pro *notitiâ aggregatâ* pluriuum actuum particularium, ex quibus conficitur univerſa vitæ & converſationis ratio. Quo ſenſu videntur illa Apoſtolorum verba intelligenda. *Viri fratres, ego omni bonâ conſcientiâ πεπολίτευμαι τῷ θεῷ converſatus ſum coram D.o ad hunc uſque diem.* Act. XXIII. 1. *Confidimus*

fidimus quòd bonam conſcientiam habemus, in omnibus cupientes honeſtè converſari. Heb. XIII. 18. Quin & I. Pet. III. 16. quod initio verſus, (ut obſervavit vir pius & doctus,) συνείδησις ἀγαθὴ dicitur, id ipſum in fine ejuſdem verſus ἀγαθὴ ἀναστροφὴ appellatur. Quoties etiam quempiam laudamus aut vituperamus, ut integræ *Conſcientiæ* virum aut corruptæ, ex intuitu morum & quotidianæ converſationis, ſine reſpectu habito ad aliquod ipſius factum particulare; vox *Conſcientia* liquidò in hanc partem ſumitur.

XIII. Expoſui iſta fateor multò prolixiùs, quàm initio inſtitueram; fortaſſis etiam quàm pro veſtrâ (Auditores) expectatione debueram. Veruntamen æquiores vos futuros confido, ſi conſtiterit hanc in explicando *Definito* prolixitatem in compendium fore reliquæ tractationis, quæ in explicatione ipſius *Definitionis* per ſingula membra inſumetur: quam nunc proximè aggredior. Unum hoc duntaxat præmoneo, quod eſt tamen ex ipſâ re manifeſtum, datam à me jam antè definitionem ad *Conſcientiam propriè dictam* adæquatè pertinere; nimirum prout accipitur pro *notitiâ ultimæ concluſionis Syllogiſmi practici*: poſſe tamen cum debitâ aliquot vocum permutatione & ad reliquas ejus dictionis ſignificationes explicandas adhiberi; ut in pleriſq; vocibus κατ' ἀναλογίαν

æquivocis amat fieri. Fuit autem data *de finitio*, quam propter tàm multa interpoſita repetere libet, hæc ; *Conſcientia eſt facultas vel habitus intellectus practici, quo mens hominis per diſcurſum rationis applicat lumen quod ſibi ineſt ad particulares ſuos actus morales.* In quâ definitione quatuor iſta continentur ſingillatim explicanda ; *Genus, Subjectum, Objectum, & Actus.*

XIV. De *Genere* magna eſt inter *Scholaſticos* & acris controverſia. Imprimis omnes conſentiunt *Conſcientiam* ad (a) *Mentem* hominis pertinere : ſed utrum ut *Potentiam* ejus, an ut *Habitum*, an ut *Actum*, mira eſt diſſenſio. *Thomas*, qui in Scholis magnam familiam ducit, ſtatuit, eſſe (b) *Actum*. Quam ſententiam pleriq; amplexi ſunt ; non *Scholaſtici* tantùm Scriptores, tanti viri authoritate magis (ut ego quidem arbitror) adducti quàm momentis rationum ; Sed & reformatarum Eccleſiarum *Theologi*, qui ex faſtidio rixoſæ gentis, malunt hiſce in rebus receptas quaſq; opiniones (ab omni impietatis aut ſuperſtitionis opinione ſaltèm liberas) ſequi, quàm ſpinoſas iſtorum hominum ſubtilitates nimis anxiè rimari. At mihi, ut quod cenſeo liberè dicam, improbanda omninò videtur communiſſima hæc *opinio* : cui evertendæ (ne pluribus ſit opus) ſufficiet unicum hoc argumentum ; *Conſcientiæ*

(a) *Æſtimare conſcientiam mentis ſuæ* Cic. pro Cluent.

(b) Aquin. 1. qu. 79. 13.

tiæ sc. plurimos esse actus. *Dictat* enim, *impellit*, *tenet*, *testatur*, *accusat*, *excusat*, *solatur*, *remordet*, *torquet*, *&c.* *Actuum* autem nulli sunt actus; sed aut *Formarum*, aut *Potentiarum*, aut *Habituum*. Erit ergo Conscientia aut *Forma*, aut *Potentia*, aut *Habitus*: Non autem *Actus*. Ad argumentum autem *Thomistarum*, Conscientiam esse *applicationem* Scientiæ vel luminis quod est in *Synteresi*, & applicationem esse *Actum*; Respondeo, *Conscientia* vocem, ut ex antedictis patet, sumi quandoque *Effectivè*, pro aliquo actu suo, sicut & *Scientiæ* vox pro actuali consideratione, impropriè tamen. Sed propriè loquendo *Applicatio* Scientiæ non est ipsa *Conscientia*, sed ejus *actus*, sicut *Consideratio* non est ipsa *Scientia*, sed ejus *actus*. Non est ergo Conscientia *Actus*.

XV. Relinquitur ergo quòd aut *Potentia* sit, aut *Habitus*: nam quòd non sit *Forma*, (nempe Anima ipsa, sed aliquid ejus,) apud omnes in confesso est. Neotericorum non pauci *Potentiam* esse contendunt, negant esse *Habitum*. Quòd sit *Potentia*, probant: *Primò*, quia est quædam quasi *Memoria*; quùm ad *Conscientiam* respiciat intellectus cogitans de *Agibilibus*, sicut respicit ad *Memoriam*, cogitans de *Speculabilibus*; Et Memoria est *Potentia* non *Habitus*. *Secundò*, quia *Potentia* est illud per quod agens est 1°. 2°.

primò potens ad agendum : per *Conſcientiam* autem homo eſt *potens* dictare quid ſibi ſit faciendum, & approbare vel improbare quod eſt à ſe factum ; idq; *primò*, quia poſitâ *conſcientiâ* poteſt iſta omnia facere, ſublatâ
3. non poteſt. *Tertiò*, quia contradiſtinguitur potentiæ, Tit. I. 15. Ubi νῦς & συνείδησις, *Mens & Conſcientia*, apertè ponuntur ut *oppoſitæ ſpecies* : proinde neceſſe eſt (ea enim lex eſt *contrariarum ſpecierum*) ut *idem* ſit utriuſq; *genus* ; νῦς autem *potentia* eſt, ergo
4. & συνείδησις. Probant etiam ex abundanti, quòd *Conſcientia* non ſit *Habitus* : tùm quia videtur eſſe tàm *Naturale* homini, quàm voluntas & affectus ; tùm quia reperitur in omnibus, etiam *puerulis* & *infantibus*, naturæ quodam inſtinctu, qui tamen non videntur eſſe capaces *habituum*.

XVI. Diverſam tamen ſententiam tuentur *Scotus*, *Durandus*, & alij nonnulli è ſubtilioribus *Scholaſticis*, quòd ſc. Conſcientia ſit *Habitus* : & nititur ſanè eorum ſententia ra-
1. tionibus non contemnendis. *Primâ*, quia *Conſcientia* eſt *Scientia* quædam : unde ei attribuuntur ijdem ipſi actus, *Scire*, *Neſcire*, *&c.* Ut Eccl. VII. 23. *Scit conſcientia tua* Et Gen. XLIII. 22. *Neſcimus, quis repoſuerit pecuniam noſtram in ſaccis noſtris* ; Ubi vulgatus habet, *Non eſt in conſcientia noſtra, Nihil mihi conſcius ſum*, inquit Paulus, I. Cor. IIII. 4. id eſt,

est, non scio me aliquâ ex parte defuisse officio meo. Atqui *Scientia* est *Habitus*; proinde & *Conscientia*. *Alterâ*, quia Ex rectâ institutio- 2.
ne, & novâ informatione vel illuminatione *Conscientiæ* homo fit *habilis* ad aliquid agendum, ad quod non fuit antè *Habilis*: sed accedente ejusmodi institutione vel informatione, certum est non ingenerari animæ novam *Potentiam*, sed novum potiùs *habitum*: Unde sequitur Conscientiam *Habitum* potiùs dicendam esse quàm *Potentiam*. *Tertiâ*, quia 3.
à meris *Potentiis* nemo denominatur moraliter *bonus* aut *malus*, sed abs *habitibus*; nec propter *eas laudatur* quis vel *vituperatur*, sed propter *hos*: at dicuntur homines *boni* aut *mali*, *laudantúrq*; & *vituperantur*, pro qualitate *Conscientiarum*: ergo Conscientia est *habitus*. *Quarta*, quòd *Potentiarum* non est, sed 4.
Habituum, acquiri, assumi, deponi, amitti: sed homines dicuntur acquirere & amittere, assumere & deponere *Conscientiam*: Conscientia igitur, non est *Potentia*, sed *Habitus*.

XVII. Statuo itaq; *Conscientiam* propriè formaliter & prædicatione rectâ esse *Habitum*: dici nihilominus posse eandem & *Potentiam*, idq; duplici ratione. Tùm *Materialiter*, quia inest *Potentiæ*, ut *Subjecto ἐν ᾧ*: tùm per *approximationem*; quia est *Habitus Innatus*; & Habitus innatus, in quantum medio

quodam modo ſe habet inter *Habitum acquiſitum* & *puram Potentiam*, utriuſlibet nomen induere poteſt, ut ſoient *Media* participare de utroq; *extremo*. Hinc eſt quod *Conſcientia* reperiatur in parvulis, qui non ſunt capaces *habituum acquiſitorum*. Neque neceſſe eſt ut νοῦς & συνείδησις, Tit. I. Contradiſtinguantur ut nudæ *Potentiæ*: imò aptius videtur ſumi ibi utramq; vocem *Synecdochicè*, νοῦν ſcilicet pro *Intellectu Speculativo* cum omnibus ſuis pertinentijs (ut loquuntur,) & συνείδησιν pro *Intellectu practico* cum omnibus ſuis pertinentijs; i. e. cum omnibus *facultatibus*, *habitibus*, *actibus*, & quæ ad eorum alterutrum pertinent *reſpectivè*.

XVIII. Appoſui itaq; in *Conſcientiæ* definitione & *Facultatis* vocabulum, quod mihi videbatur aliquo modo commune eſſe *Potentijs & Habitibus*, & eſt ad ſignificandum *Habitus innatos* valdè accommodum. Dicetis fortaſſis, omnem *habitum* eſſe crebris actibus acquiſitum; adeóq; hoc ita pertinere ad eſſentiam *habitus*, ut eo maximè, velut ſpecificâ ſuâ differentiâ, dignoſcendi ſint *Habitus* à *Potentijs* nimirum, quòd illi *Acquiſiti* ſint, hæ *Naturales*; proinde, niſi quis velit ſecum pugnantia proloqui, & admittere meram *contradictionem in adjecto*, non debere Conſcientiam dici *Habitum Innatum*. Reſpondeo, omnino fatendum eſſe omnes quoſcumque

cunque *Habitus* & esse & dici debere *acquisitos*, etiam eos qui videntur esse maximè naturales; eo saltem quòd sensuum adminiculo, & multis actionibus sensibilibus prævijs indigeant, ad hoc ut *Species rerum sensibilium* (quarum respectu *anima* ex se est instar *tabulæ rasæ*) deferantur ad *phantasiam*, & tandem fiant *intelligibiles*. Hoc tamen non obstante posse quosdam *Habitus* dici; idq; optimâ ratione, *Innatos*; in quantum *ex innato* sibi *lumine* mens statim præbet *assensum* rei propositæ sine ullâ formidine oppositi, suppositâ duntaxat *apprehensione terminorum*; nec indiget ad eliciendum ejusmodi *assensum* adminiculo aut interni *studij*, aut externæ *institutionis*. Exempli gratiâ, *Habitus Intellectivus* hujus Principij, [*Omne totum est majus qualibet sui parte*,] Est *Habitus Innatus*; quatenus vi *luminis naturalis* ex solâ *apprehensione terminorum* veritas ipsius ultrò occurrit menti, nullo licèt adhibito vel *studio*, vel *doctore*. Est tamen idem *Habitus Acquisitus*, in quantum opus est adminiculo *sensuum*, ad hoc, ut quis ex *crebris actionibus* circa res sensibiles perveniat ad *notitiam terminorum*; hoc est, ad percipiendum τὸ Quid nominis *Totius & Partis*.

XIX. Si adhuc dicatur, *Conscientiam Habitum Innatum* esse non posse; quia quæ *Innata* sunt non sunt capacia *erroris*, nec possunt

eſſe *vitioſa*, ſuntq; *eadem in omnibus* quibus inſunt : *Conſcientia* autem & *errare* poteſt, & eſſe *mala*, nec eſt in omnibus *eadem*. Reſpondeo, ex his ſequi quidem *Conſcientiam* non eſſe habitum *Simpliciter Innatum*, (quod nemo ſanus dixerit, repugnat enim naturæ, *Habitus* ut ſit merè *naturalis & innatus* ;) ſed ut partim (eo quo jam dictum eſt ſenſu) *Innatum*, ſic partim etiam *Acquiſitum*. Nimirùm ſic ſe res habet ; Apportat ſecum anima hominis quædam quaſi *ſeminaria cognitiva* boni & mali, quæ ſtudio & inſtitutione adoleſcunt & perficiuntur : ſicut naturalis *agilitas* completur *exercitatione*, & naturalis *logica artificiali*. Conſcientia ergo reſpectu moralium *Agibilium*, quæ ſunt *de primo dictamine* naturæ, (ut Scholaſtici ferè loquuntur) & ſunt ejus *Objecta Primaria*, eſt *Habitus naturalis*, ſive innatus, & proinde omnibus pariter ineſt, & ſemper rectus eſt ſine aliquo aut errore aut vitio : ſed reſpectu eorum quæ poſtea *addiſcuntur*, & primis illis principijs ἀυλλογίσοις accedunt, ſive ex propriâ *meditatione*, ſive ex alienâ *inſtitutione*, eſt *Habitus Acquiſitus*, & poteſt errore alióve defectu aut vitio laborare.

XX. Sed de *Genere* plus ſatis : reliqua percurram breviùs. Secundum definitionis membrum eſt *Subjectum* : idq; duplex, *Subjectum* ſc. ὅ, & *Subjectum* ἐν ᾧ. *Subjectum* ὅ eſt *Homo*;

Homo; ſeu potiùs *Creatura rationalis*, ſiquidem accuratè loqui velimus. Nam & *Angelis* ineſſe *conſcientiam* defectionis ſuæ, & pœnarum quas eo nomine ſunt daturi, indicio eſt, quòd ſe (a) *ſciunt* torquendos, & quòd credentes revelationi divinæ (b) *contremiſcunt* tamen; item quòd (c) *judicandi* ſunt in adventu Domini, & rationem reddituri rerum omnium à ſe factarum. Sed quoniam nec noſtrâ multùm intereſt nôſſe naturam mentium *Angelicarum*, & Deo ſapientiſſimo viſum eſt eam parciſſimè in Scripturis revelare: de ſolo *Homine* propterea definitionem inſtituì. In brutis enim animalibus etſi appareat *Conſcientiæ* quædam velut umbra, ſicut & *Rationis*, cum faciant nonnulla, quæ habere videntur ſpeciem quandam *æquitatis* & *prudentiæ*, (ut ſunt ſanè admiranda quæ de *Elephantorum*, *Apum*, *Canum*, aliorúmq; quorundam animalium *Solertiâ* narrantur:) ſunt tamen iſta omnia *Phantaſiæ* opera, non *Rationis*; & ab *Inſtinctu* naturali proficiſcuntur, non à *Conſcientiâ*. Eſt ergo *Homo* proprium Conſcientiæ *Subjectum*, ut & *Rationis*: iſque omnis, non excluſis aut *Ethnicis*, aut *Impijs*, aut ipſis etiam *Infantibus*. De *Ethnicis* apertè pronunciat Paulus Rom. II. 15. Oſtendere eos opus legis ſcriptum in cordibus, *teſtimonium etiam perhibente ipſorum Conſcientiâ*. Quin & *impuriſſimis* quibuſq; *Conſcientiam* in eſſe

(a) Math. VIII. 29.
(b) Jac. II. 19.
(c) I. Cor. VI. 3.

eſſe, etſi impuram, teſtatur idem Paulus, Tit. I. 15. Lapſu enim amiſſa eſt *Conſcientiæ rectitudo* & integritas; non *natura*. Et cum renaſcimur, non infunditur de novo, quæ defuit antè, *Conſcientia*, ſed quæ priùs inerat, fœda peccatis atque *impura*, reſperſa jam ſanguine Chriſti, fide *purificatur*, ita ut placeat Deo. Etiam in *infantibus* admodum parvulis, *ut in lactentibus* magnificetur Dei nomen, emicat cum primis è veteris incendij ruderibus, & quamvis admodùm debiliter; ſpargit tamen utcumq; igniculos ſuos rationis hæc *ſcintillula*; prodente ſe præmaturè in ijs *conſcientiæ* vi, qui ſiquid commiſerint inhoneſti, latere quærunt & commiſſum celare.

Pſalm. VIII. 2.

XXI. *Subjectum* ἐν ᾧ, *i. e.* potentia animæ, in quâ ſedem ſuam habet *Conſcientia*, eſt *Intellectus Practicus*: *Intellectus*, inquam, non *Voluntas*; iſque non *Speculativus*, ſed *Practicus*. Agitatur & hæc controverſia inter *Scholaſticos*, pertineátne Conſcientia ad *Intellectum*, an ad *Voluntatem*, an ad *Vtramque*. Nolo me huic liti immiſcere. Satis hactenus ſupérq; habuiſtis ſpinoſarum ſubtilitatum. Paucis itaq; quod inſtituto meo expediat, expediam. *Partis intellectivæ* tres diſtinctas potentias enumerat *Ariſtoteles lib. de Anima tertio*: duas ſc. cognitivas, *Intellectum Speculativum*, & *Intellectum Practicum*; & tertiam appetitivam,

vam, *Voluntatem.* Harum trium extremæ sunt *Intellectus Speculativus*, qui speculatur *Verum quatenus Verum*, & in eo acquiescit præcisè, sine aliquo ordine aut respectu ad *Opus*: & *Voluntas*, quæ præcisè tendit ad *operationem*, nec omninò speculatur quicquam. Inter utramq; hanc potentiam velut in medio situs est *Intellectus practicus*, qui pro more *verum mediarum*, cum *utrâq*; *extremâ* ex aliquâ parte concordat, ex aliquâ ab eâ discrepat. *Concordat* Intellectus practicus cum *speculativo* in hoc, quod speculatur *Veritatem*; cum *Voluntate* in hoc, quòd tendit in *operationem*. Quod ad *Conscientiam* attinet, illud imprimis certum est non pertinere eam ad *Intellectum Speculativum*, quia scientiam suam omninò dirigit ad praxin. Nec propriè pertinet ad *Voluntatem*: quia si hoc esset, vel per modum *Potentiæ* ei inesset, & sic esset idem quod *Liberum Arbitrium*; vel per modum *Habitus*, & sic esset aliqua *Virtutum Moralium*; quorum neutram à quoquam vel Theologo vel Philosopho assertum unquam aut admissum fuisse animadverti. Pertinet ergo omninò ad *potentiam cognitivam practicam*, hoc est ad *Intellectum practicum*. Quemadmodum *Aristoteles* postquam *virtutes morales* statuisset in *Potentia Appetitiva*; habitus tamen *Artis* & *Prudentiæ*, etsi ordinentur ad praxin, collocavit nihilominus in *Potentia Cognitiva*, *libro Ethicorum*

1. *Ethicorum quinto.* Firmant hanc ſententiam & iſta; quòd *Conſcientia* ſit quædam *Scientia*,
2. & *Scientia* omnis eſt in *Intellectu*: quòd capax ſit *erroris*, & *error* eſt morbus *Intellectus*: quod
3. ex communi uſu loquendi, qui *intelligit* tantùm *arcana Regis*, ſive ea approbet ſive non, rectè tamen dicitur *conſcius ſecretorum* ejus. Ergo *Conſcientiæ* propria ſedes & *Subjectum* in animâ humanâ eſt *Potentia cognitiva practica*, h. e. *Intellectus Practicus*.

XXII. Vidimus *Genus* & *Subjectum*: Sequitur *Objectum*, id ſc. circa quod verſatur *Conſcientia*, Et hi ſunt *Actus morales particulares proprij*. 1. Dico *primò Actus*; *i.e.* aliquod ab homine operabile quà homo eſt, ſive creatura rationalis: ſive id ſpectetur ut *futurum* & ab ipſo *faciendum*, ſive ut *præteritum* & jam *factum*, ſive ut *præſens* & in ipſo *fieri*. *Conſcientia* undique oculata eſt, omnia rimatur. *Proſpicit futura*, ſi quid turpe facturus es, *monet* ne facias: *Aſpicit præſentia*; & in ipſo peccandi actu *obmurmurat*, *Vellit*, *mordet*, *pungit*, *tundit*, ut deſiſtas porrò: *Reſpicit præterita*; & ubi peccaveris, *arguit*, *objicit*, *accuſat*, *damnat*, *torquet*. Contrà, ut benè facias, *hortatur*: dum facis; *mulcet*, *excitat*, *erigit*: ubi feceris; *laudat*, *defendit*, gaudio &
2. pace *perfundit* pectus. *Dico Secundò*, *Actus Particulares*: Non limitando *Subjectum*, quaſi eſſent aliqui *actus non particulares*; ſed oppoſitè

positè ad *scientiam* illam quam *Conscientia* supponit & applicat, quæ *scientia*, cùm sit universalis, *applicatur* tamen ad actus particulares. *Dico Tertiò*, *Actus Particulares Proprij* : ut hinc excludatur illa *Conscientiæ* significatio, quâ latius acceptâ, & ad alienas actiones extenditur ; ut cum dicitur *Conscius arcanorum Regis, conscius conjurationis Catilinæ*, & similia ; Quæ non sunt nostri instituti, qui de *Conscientia propriè dicta* loquimur, quæ est circa *agibilia*, quatenus *à se facta* vel facienda. 3.

Dico quartò, *Actus Morales*. Ubi observandum quædam evenire *ex necessitate*, quædam *Contingenter*. *Ex necessitate* ; ut ortum & occasum solis, eclipsin Lunæ, &c. De quibus est quidem *Scientia*, ob eorum certitudinem : cæterùm non omninò pertinent aut ad *Conscientiam*, aut ad *Liberum Arbitrium*. Quæ *contingenter* eveniunt, ea aut sunt τῶν ἐφ' ἡμῖν, i.e. *in nostrâ potestate*, aut *non sunt*. Quæ *non sunt in nostrâ potestate*, ut avium volatus, coorta subitò tempestas, &c. Nec sub *scientiam* cadunt propter *incertitudinem* ; nec, quia *extra potestatem nostram* posita sunt, ad curam nostram pertinent, ut de eis quicquam aut *Conscientia* statuat, aut *Arbitrium* eligat. Rursus τῶν ἐφ' ἡμῖν, eorum *quæ in nostra potestate sunt*, quædam sunt moraliter *neutra* & ἀδιάφορα, hoc est, quæ neque de genere suo, neq; ratione alicujus permanentis circumstantiæ 4.

ſtantiæ continent in ſe aliquam *bonitatem* aut *malitiam moralem*, ut Ire in forum, Scribere Epiſtolam, &c. Et iſta quidem pertinere poſſunt ad *liberum Arbitrium*, ſi ſaltem digna ſint de quibus deliberetur, quia cadere poſſunt ſub *electionem*: ſed non pertinent per ſe ad *Conſcientiam*, *Dico per ſe*: quia fieri poteſt *per accidens*, ratione *ſcandali* aut alterius alicujus *circumſtantiæ*, ut de his etiam cognoſcat *Conſcientia*. Alia verò ſunt *moraliter bona vel mala*: ut Deum colere, parentes honorare, depoſitum reddere, pauperem opprimere, aliena rapere, fidem fallere vel ſervare, & cætera omnia quæ *Philoſophi* ἐπαινετὰ vel ψεκτὰ, laude aut vituperio digna, *Scholaſtici* meritoria & demeritoria ſolent appellare. Et circa hæc propriè verſatur *Conſcientia*.

XXIII. *Objectum* ergo Conſcientiæ humanæ eſt *Operabile Morale*; factum vel faciendum, omiſſum vel omittendum. Advertendum tamen eſt, *hominibus Chriſtianis* quà talibus, *objectum Conſcientiæ* aliquantò ulterius extendi: ut non ſolùm obligetur in conſcientiâ ad *agenda* quæ ſui ſunt officii, quatenus *homo* eſt; ſed & ad *credenda myſteria Fidei* in verbo Dei revelata, quatenus *homo Chriſtianus* eſt. Nam & *Infidelitas* impuram reddit conſcientiam, Tit. I. 15. quam *purificat* & emundat fides, Act. XV. 9. Et remordet *Conſcientia* tàm eum, qui con-

contemnit quæ in *Baptiſmo* vovit ſe *creditурum*; quàm eum qui mandata Dei violat, quæ promiſit ſe *ſervaturum*. Eſi fortaſſis haud incommodè dici poſſet, *Fidem* etiam ipſam Evangelicam inter *operabilia Moralia* cenſendam eſſe. Ita enim ipſe Servator Chriſtus diſertiſſimis verbis. *Hoc eſt opus Dei, ut credatis in Filium*, &c. Joh. VI. 29. Et Johannes Apoſtolus ſimiliter. *Hoc eſt mandatum ejus, ut credamus in nomine Filii ſui Jeſu Chriſti, & diligamus, ſicut ipſe mandavit nobis*, 1 Joh: III. 23.

XXIV. Reſtat ultimum *definitionis* membrum; proprius ſc. *Conſcientiæ Actus: Applicatio* nempe Luminis quod eſt in mente per diſcurſum rationis ad actus particulares. *Dico primò*, Actum Conſcientiæ proprium & primarium eſſe *applicationem*. Tritum eſt in Scholis Axioma, *Vnius habitus unicum tantùm eſſe actum*; primarium ſc. & palmarium, & ad quem reliqui omnes *actus* eò pertinents reduci poſſunt. Ut ex antedictis ſatis conſtat, multi ſunt *Actus Conſcientiæ* in ſpecie: ſed quiſnam ſit ille *actus communiſſimus*, qui reliquos omnes infra ambitum ſuum complectatur, id potiſſimùm inquirendum eſt; quia non debet ingredi definitionem *Habitus*, niſi unicus ille *primarius Actus*, qui eſt *Habitui* adæquatus, & ad quem cæteri ejus *Actus* univerſi reducantur. Hunc nonnulli, cum viderent pleroſq;

illorum

illorum *actuum* quos exercet *Conſcientia* ad actum *judicandi* aliquo modo referri poſſe (*judicat* enim *Conſcientia* de factis præſentibus, præteritis & futuris) cenſuerunt eſſe *Actum Judicandi*. Sed enim ſunt aliqui *Conſcientiæ Actus*, qui non niſi durè admodùm & coactè eò referri poſſe videntur; ut exempli gratiâ, actus ille quo *Conſcientia* rei factæ vel omiſſæ *teſtimonium* præſtat: non eſt enim, aut *Judicis* de facto *teſtari*, aut *Teſtis* de crimine *judicare*. Quid quòd iſte *judicandi* actus *applicandi* actum neceſſariò ſupponit, ut ſe anteriorem: *applicet* enim priùs neceſſe eſt *Conſcientia factum* de quo judicatum it *lumini* mentis, quàm poſsit de ipſo *judicium* facere. Et eſt *applicandi actus*, ei quam jam diximus vocis notationi valdè conſentaneus, *Conſcientiam* ſc. ideò dictam quòd ſit ſcientiæ ad ſcientiam *applicatio*.

XXV. *Dico Secundò*; Hanc applicationem eſſe *Luminis quod eſt in mente*; hoc eſt, *Luminis*, pro eo tempore quo fit applicatio,
1. *menti præſentis*. Sive ſit illud *Lumen Naturæ*; communes ſc. *Notiones* & ipſius Naturæ dictamine cordibus humanis inſcriptæ, & in *Syntereſi* conſervatæ, velut *titio ereptus* è communi incendio, & *reliquiæ imaginis Dei* poſt
2. lapſum: ſive *Lumen divinæ revelationis*, extraordinariæ, per viſiones, ſomnia, prophetias, &c. Vel ordinariæ, quicquid ſc. Deus humano

humano generi patefecit in libris Sacris *Veteris & Novi Testamenti:* sive denique *Lumen Rationis*; quicquid nimirum ex utriusque generis principiis, lege sc. *Naturæ*, & *revelatione divinâ*, sic immediatè & evidenter deducitur, ut nemini fas sit, qui illa saltem concesserit, de his dubitare. 3.

XXVI. *Dico Tertiò*, applicari hoc lumen *per discursum rationis. Lumen* enim illud *quod applicandum est*, cùm sit *Universale* quid, & id *ad quod applicandum est*, *Actus particulares* sive singulares; non potest fieri talis *applicatio*, nisi ejusmodi mediante *discursu*, qui universalia singularibus connectere valeat. Et hoc est *opus rationis*, per ejusmodi *syllogismum* aut *syllogismos practicos*, quales jam antè exhibuimus. Porrò, (ut dici solet, & docet id ipsum experientia) (a) *descendendo* ferè *contingit errare*; facillimè potest in hoc *discursu* irrepere alicubi *Error*. Unde fit, ut licèt non facilè erretur circa (b) prima & *Universalia principia*, quæ majorem habent evidentiam; in illis tamen *principiis applicandis*, & deducendis inde *conclusionibus* sæpissimè erretur. Quò majore opus est attentione & cautelâ, ne ipsi nosmet decipiamus, ut in hoc discursu omnia diligentissimè expendantur, ut legitimè procedatur, ut debitè concludatur.

(a) ὁι τὸ καθόλου θεωρουῶ-τες, ἔνια τῶν καθ' ἕκαστον οὐκ ἴσασι δι' ἀνεπιστε-ψίαν. Arist. 1 Poster. 17.

(b) τίς ἂν θύρας ἁμάρτοι; Aristot. 2. Metaph. 1.

XXVII. *Dico Quarto*, Applicationem hanc fieri oportere *ad actus particulares*. Id quod

tribus omnino *modis* fieri contingit. Applicat enim Conſcientia Lumen mentis quod ſibi adeſt, vel ad *facta*, vel ad *facienda*. ad fa-
1. cta, dupliciter. *Primò*, ferendo *teſtimonium* hoc à nobis *factum* eſſe vel *non factum* eſſe: quales ſunt iſtæ Rhetorum formulæ, in *quæſtione Facti*, *Occidiſtine matrem, Oreſtes?* Con-
2. ſcientia reſpondet, *Occidi*. *Secundò*, ferendo *judicium*, quod factum eſt vel omiſſum, *benè* ſit an *malè factum*, recténe ſit an perperàm *omiſſum*; ut in *quæſtione Juris* apud Rhetoras, ubi de facto conſtat. *Occidiſtine Clodium Milo? Occidi.* Fateris ergo te reum? *Jure occidi.* In *primâ applicatione* procedit Conſcientia per modum *Teſtis*, in *ſecunda*, per modum *Judicis*. Officia autem & *actus* ejus ſunt, *in primo proceſſu* teſtimonium perhibere: *in ſecundo proceſſu* arguere, accuſare, excuſare, defendere, condemnare, abſolvere. Unde oriuntur porrò in anima varii effectus: à *redarguente, accuſante, condemnante Conſcientia* ſumma animi *triſtitia* & inquietudo, remorſus, terrores, tormenta; è contra ab *excuſante, defendente & abſolvente*, ſumma animis *pax* & tranquillitas, gaudium & ſolatium ineffabile, ſpes erecta, fiducia intrepida, &
3. inconcuſſa mentis conſtantia. *Tertia Conſcientiæ applicatio* reſpicit *futura* facienda; in qua procedit *Conſcientia* per modum *Legiſlatoris, Præceptoris, Monitoris*, aut *Conſiliarii*. Et in iſto

isto processu, ejus *actus* & officia sunt dictare, obligare, instigare, retrahere. Hi sunt præcipui *Conscientiæ Actus*: cujus vocem recta *monentis* qui audierit, nec *Testem* ipsam multum reformidabit, nec *Judicem*.

XXVIII. Absolvi tandem, quæ de *Conscientiæ Natura* videbantur mihi dictu necessaria. Prolixiùs vereor, certè obscuriùs, quàm aut voluissem, aut debuissem, si res aliter tulisset; aut quàm facturum me spero, in futuris (si Deus voluerit) de *Conscientiæ usu* Prælectionibus. Sed profectò intricata est & perplexa omnis (quod viri gravissimi jam olim conquesti sunt.) de *animæ intellectivæ potentiis* & facultatibus disputatio: tùm quia res ipsæ sunt à *materia* & *motu sensibili* paulò remotiores, & *notiora* sunt nobis quæ *sensui* (unde plurima nostra cognitio oritur) *propinquiora*; tum etiam ob mutuam inter se *connexionem cognationemque*. At rem manifestam, & vulgo notam, quæ est in quotidiano usu & in omnium ore, cujúsque vim & motus nemo est qui non sentiat, *desiniendo* non tàm *illustrasti*, inquietis, quàm *obscurasti*. Equidem *nihil hinc diffindere possum*: nimirum, sic sunt inanes nostræ hominum cogitationes omnes, & universi conatus. Quæ sunt ante pedes & oculos, quæ in sensus & animos incurrunt, quæ sunt lippis & tonsoribus

haud ignota, quæ capere ſe putant, & quidem ſuo modo capiunt *illiteratiſſimi* quique homunciones; hæc ipſa non capiunt (a) *acutiſſimi Philoſophi*; in his vel ſubtiliſſimis ingeniis *aqua hæret*. *Tempus, Locus, Motus*, id genus plurima, quid ſibi velint, & quid ſint, quotuſquiſque eſt hominum ruſticorum, qui non exiſtimet ſe perfectiſſimè intelligere? In quorum naturâ indagandâ, eruendâ, explicandâ, Doctores *profundi, ſubtiles, Angelici, Seraphici*, per multa retrò ſæcula velut in paleſtrâ ſe exercuerunt, exercentque etiamnum, nec potuerunt hactenus poſt tantum ſudoris & pulveris optatam metam contingere. In *tempore ſum, & de tempore loquor, & tamen neſcio quid ſit tempus*, inquit Auguſtinus initio libri *de Tempore*. Quâ in re nequeo ſatis admirari Dei Opt. Max. infinitam ſapientiam, retundentis hoc pacto humanam ſuperbiam, & repræſentantis mortalibus velut in ſpeculo inanem illam δοκησισοφίαν, quâ ſibi *videntur aliquid eſſe, cum nihil ſint*, miſerè decipientes cor ſuum. Ut ſcilicet diſcant homunciones (a) *metiri ſe modulo ac pede ſuo*, nec (b) *ſapere ultrà quàm par eſt, ſed ſapere ad ſobrietatem*; agnoſcentes inſipientiam ſuam, ut Deo integra conſtet ſapientiæ ſuæ gloria.

(a) *Odi ego, inquit, definire — facilius eſt mihi videre in alterius definitione quid non probem, quàm quic quam benè definiendo explicare.* Auguſt. 2. de Ord. 2.

Gal. VI. 3.

(a) Horat. 1. Epiſt. 7.

(b) Rom. XII. 3.

PRÆ-

Prælectio Secvnda.

In quâ oſtenditur, non eſſe in *Bonæ Intentionis* conſcientiâ ſatis præſidij, ut in eâ poſsit aliquis tutò acquieſcere.

Rom. III. VIII.

Et non ſicut blaſphemamur, & ſicut quidam aiunt nos dicere, Faciamus mala, ut eveniant bona: quorum damnatio juſta eſt.

I. MEntem humanam aliquid in ſe *divini* continere magno conſenſu faſſi ſunt veterum Sapientes: qui eam (a) *divinæ particulam auræ*, (b) θεῦ ἀποσπασμάτιον καὶ ἀπαύγασμα, *decerptóſq; ab Dijs immortalibus animos noſtros & quaſi*

(a) Horat. 2. Satyr. 2.
(b) Epictetus.

quasi delibatos, dixerunt. Quin & altiùs ipsorum nonnulli assurgentes, & audaciùs prolocuti *Mentem Deum* ipsum dixisse, eiq; velut Deo (c) *templa* erexisse, non sunt veriti. (d) Ὁ νῦς γὰρ ἡμῶν ὁ θεὸς inquit apud *Plutarchum Menander*: & *Ovidius*, (e) *Mens quoque numen habet*: & Seneca, (f) *Quid aliud voces animum, quàm Deum in humano corpore hospitantem?* Quorum ut illi, animæ magis θείαν & *substantiam*, (quæ cùm sit expers materiæ & molis, immunis à corruptione & morte, intelligentiáq; & arbitrij libertate prædita, ad Deorum immortalium propiùs quàm corporearum rerum naturam visa est accedere:) sic isti, ejusdem vim illam & δύναμιν ἐνεργητικὴν, quam (g) *Conscientiam* dicimus, spectasse potissimùm videntur. Hinc illud ejusdem *Menandri*, Βροτοῖς ἅπασιν ἡ συνειδησις θεός. *Mortalibus sua cuiq; Conscientia Deus est.* Quo nimirum sensu dixit Dominus se *constituisse Mosen* (h) *Deum Pharaoni*; quòd sc. is Pharaoni voluntatem Dei subinde *inculcaret*, ad eam faciendam Pharaonem *instigaret*, non obsequentem continentibus plagis *insectaretur*: eodem ferè sensu dici poterit, eundem quoque *constituisse in Deum unicuiq; hominum* Singularium propriam *Conscientiam*. Quæ sc. ipsius vice, velut *præco legis æternæ*, quæ essent ipsi facienda fugiendáve *dictaret*, ad ea quæ oportet

(c) *Mentes in Capitolio.* vid Cic. 2. de nat. Deor; & Liv. lib. 23.

(d) Plutarch. in quæst. Platon.

(e) Ovid. 2. Fast.

(f) Senec. Epist. 31.

ψυχὴ ὁ κάστῳ δαίμων. Xenocrat. apud Aristot. 2. Top. 6.

(g) *Meminerit Deum se adhibere testem, id est ut arbitror, mentem suam.* Cic. 3 Offic.

(h) Exod. VII. 1.

oportet præſtanda ſedulò *impelleret*, rectè aut ſecus factorum rationem *expoſceret*, *extorqueret* à ſceleratiſſimis quibuſque juſtitiæ divinæ agnitionem, præmia ſingulis pœnaſq; prout commeriti fuerint, ut *judex* æquiſſimus & *decerneret* & *tribueret*. Is enim eſt ſtatus naturalis *Conſcientiæ*, ut medio quodam inter utrumque loco ſit poſita; infra *Deum* quidem, at ſupra *hominem*: *Deo* ſubdita, ut *miniſtra*; *homini* præpoſita, ut *Domina*.

II. Unde exurgit *Conſcientiæ duplex reſpectus*; perinde ut in alijs rebus omnibus contingit, quæ ſunt in aliquo ordine diſpoſitæ *ſecundùm ſub & Supra*: in quibus quæ *medium* occupant locum, geminum habent reſpectum; alterum ad *Superiora* quibus ſubſunt, ad *inferiora* quæ ſub ipſis poſita ſunt alterum. Ut *Centurio* & Tribuno *paret*, & gregario militi *imperat* (*Ego ſum homo ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me milites*, MATH. VIII. 9.) Et in *ſerie prædicamentali*, quæ inter *genus ſummum* & *Speciem infimam* interjecta ſunt, ſunt eadem & *genera ſpecierum*, de quibus prædicantur, & *Species generum* quibus ſubijciuntur. Recipit utique & *Conſcientia*, prout ad diverſa refertur, diverſam conditionem. Habet enim rationem & *Regulati*, & *Regulantis*: reſpectu *Dei* & divinæ legis, rationem *Regulati*; reſpectu *Hominis* & humanarum

actionum, rationem *Regulantis*. Cum itaq; nobis propositum sit, *Conscientiæ*, (quam nuperrimè definivimus,) *usum*, præsertim quod ad res agendas attinet, estq; ad vitæ morumq; institutionem accommodum, explicare; instituti nostri ratio postulat, ut de *utrâq; Conscientiæ obligatione*, quæ nobis usui esse poterunt dicamus: *Passivâ* scilicet illâ, quâ obligatur conformare se *Voluntati divinæ*, cui ut *Normæ* subest; & *Activâ*, quâ obligat ad sui conformitatem omnes *actus humanos*, quibus ut *Norma* præest. Sunt ergo institutæ tractationis *partes duæ*: Prior, de *Conscientiæ Subjectione*, sive *obligatione passivâ*; Posterior, de *Conscientiæ Potestate*, sive *Obligatione activâ*.

III. De quarum priore ut legitima instituatur disputatio, illud imprimis præmittendum est, cùm *Rectitudo* cujusq; rei consistat in conformitate sua ad *regulam suam proximam* & immediatam, atque ita deinceps usq; ad summam & *primam regulam*; cúmq; immediata *Conscientiæ* regula sive lex sit *recta Ratio*, legi tamen superiori quam Deus ei præstituit subdita: *Conscientiam* tum demum dici *Rectam*, cum conformis est *rectæ rationi* juxta eam legem quam Deus supremus Legislator ei præstituit, pro conditione illius *actus* sive *operis*, quodcunq; tandem illud fuerit, circa quod pro tempore versatur.

Ultimâ

Ultima proinde resolutio *Conscientiæ* est in *legem* aliquam rationali creaturæ à Deo impositam: ut qui solus est *Conscientiæ Dominus* & supremus legislator; qui eam homini indidit, qui ejus solus cognitor est & judex; qui solus potestatem habet animam, prout legem ipsius servaverit aut violaverit, servandi & perdendi, juxta illud, Jac. IV. 12. *Unus est legislator qui potest servare & perdere.* Id quod apud omnes, quotquot ulpiam sunt hominum, adeò in confesso est, ut non facilè reperiatur, qui id ipsum *in thesi* non ultrò largiatur esse verissimum. Ast *in hypothesi*, ubi quid agendum est, nescio quâ cordis humani pravitate fieri solet, ut plerique mortalium, (etiam eorum, qui nec sibi videntur, nec aliis, omnem prorsus conscientiæ curam abjecisse,) tàm pronis affectibus ad ea ferantur quæ facta cupiunt, ut ea non ad unicam illam *supremam regulam* fideliter exigenda adducant, (quæ tamen sola potest securam præstare conscientiam;) sed satis esse ducant ad *Conscientiæ* suæ securitatem, si aut *bonæ intentionis* prætextu, aut sancti viri *exemplo*, aut alicujus magni nominis *Theologi authoritate*, se factaq; sua quoquo modo tueri potuerint. Quæ cordis humani deceptio, quum & omnibus seculis nimium invaluerit, & novissimis hisce temporibus vel maximè; rem utilissimam me

facturum

facturum judicavi, & his quibus nunc vivitur moribus pernecessariam, si *tres* istas vulgatissimas *περιφράσεις*, à quibus tot *Conscientiæ* periculosissimè illuditur, de medio sublatum iverem. Est ergo antè ostendendum, quàm ad indagandam veram & propriam *Conscientiæ regulam* descendatur, non esse in re aliquâ faciendâ ad *Conscientiæ* securitatem satis præsidii, si id quod fit aut *bonâ intentione* fiat, aut viri alicujus nitatur vel *pii exemplo*, vel *docti judicio*. De reliquis duabus (si Deus concesserit) posthac videbitur: de eâ quæ primo loco occurrit, *Bonâ* sc. *Intentione* nunc agendum.

IV. Ubi pono hanc conclusionem. *Ad bonitatem actus non sufficit bonitas intentionis.* Hoc est, *Intentio bona* non potest sola & per se efficere, ut *Actus* aliquis humanus sit *moraliter bonus*: vel quod idem est, & sunt ipsissima Apostoli verba. *Non sunt facienda mala, ut eveniant bona.* Actum cum dico, intelligo tùm *interiorem Actum* qui est *in Voluntate*, tùm *exteriores* omnes inde profluentes qui sunt *in facultatibus executivis*: ut sit sensus, ex solâ *bonâ intentione* non sequi, aut *voluntatem* ipsam, quæ est primum principium agendi, aut *opus* aliquod *externum* inde dimanans, dicenda esse *bona*. *Intentio* autem cùm dupliciter sumatur, primò *propriè & Formaliter* pro *Actu intendendi*, i. e. pro

motu

motu voluntatis tendentis in finem per aliqua media; ſecundò *Materialiter & Objectivè*, pro *re ipſa intenta*, i. e. pro fine in quem ſic tendit voluntas: utramque intelligo in concluſione. *Actus* enim intendendi, & *finis* intentus, pariter ſe habent ad bonitatem & malitiam *Actus*; ſaltem quod ad *qualitatem ipſius actus* pertinet, nam *quantitatem* bonitatis aut malitiæ ſi ſpectemus, non eſt per omnia eadem utriuſque ratio. Poſito enim quòd aliquis *Actus* ſit de ſpecie ſuâ & ratione Objecti *bonus*, & quòd fiat etiam *in bonum finem*; vel è contra poſito quòd ſit *malus*, & fiat etiam *in malum finem*: quantò fortiùs movetur voluntas dum ad illum finem tendit, tantò erit ille *Actus* (reſpectivè) vel melior vel deterior. Utſi quis *Sacræ cœnæ* participaret, *eo fine* ut mortis Chriſti recordaretur; quò fortiùs *mortis Chriſti* memoriam intenderet, eò meliùs actum illum Euchariſticum præſtaret: Et ſiquis proximo *calumniam* faceret intendens ipſius perniciem; quò fortiùs hanc intenderet, eò *pejor* eſſet calumniandi Actus. Correſpondet ergo & commenſuratur *quantitas boni vel mali Actus quantitati bonæ vel malæ Intentionis*; ſi attendatur *Intentio* quantum ad *actum intendendi*, non autem ſi attendatur quantum ad *rem intentam*. Neutro tamen modo ſumpta *Intentio* ſufficit ad hoc, ut actus aliquis aliunde *malus* fiat *bonus*.

V. Probatur

V. Probatur autem hæc *Concluſio* multis & firmiſſimis argumentis. *Primò* ex verbis ſacri Textus, Rom. III. in quibus Apoſtolus non ſine aliquâ indignationis ſpecie rejicit iniquam illam calumniam, quâ docuiſſe dicebatur *facienda eſſe mala ut eveniant bona.* Cujus loci ſcopus, vis & ratio ut meliùs intelligatur, animadvertendum eſt inter Apoſtolos Domini *Paulum* vel maximè copioſum eſſe in aſſerendâ paſſim *gratuitâ* Dei *miſericordiâ*, ineuntis cum hominibus peccatoribus *gratiæ fœdus*, & promiſsiones Evangelicas fideliter adimplentis, non obſtante illâ, quæ intus in corde latet, & in vitâ quotidianâ palam & abundè ſe prodit, humanâ *injuſtitia* & *incredulitate.* Quas tamen tantum abeſſe profitetur, ne irritas facerent *gratuitas* Dei *promiſsiones*, ut è contra longè potiùs illuſtriorem reddiderint *gratiæ* & *veritatis* ipſius gloriam: ſiquidem (a) *ubi abundavit delictum, ibi conſtat ſuperabundaſſe & gratiam.* Arripuêre hinc calumniandi anſam, ex unâ parte, ut Apoſtoli authoritatem imminuerent, *Sophiſtæ* & *Impoſtores*; ex aliâ, quò & viverent licentiùs & exculatiùs peccarent, profani pectoris *hypocritæ.* Nimirum, ſi vera eſſent quæ à *Paulo* dicerentur, cedere peccata hominum in majorem *Dei gloriam*, Non eſſe cur Deus aut peccata *puniat*, aut peccantibus *iraſcatur*; Non eſſe cur quis à pec-

(a) Rom. 5. 20.

à peccando abstineat: imò verò peccandum esse uberiùs, ut uberiorem Deus adipiscatur gloriam, & omninò *facienda mala, ut eveniant bona.* Reliquas cavillationes diluit Apostolus justis responsionibus; ast ultimam hanc [*Faciamus mala ut eveniant bona*] nè dignatur quidem responsione: clamat tantùm manifestam esse *calumniam* & *blasphemiæ* affinem, justúmque Dei judicium interminatur (ni resipiscant) tàm importunis calumniatoribus. Quasi esset hoc *sophisma* ex eo genere argumentorum, quibus non tàm λύσιν quàm κόλασιν deberi censuit *Aristoteles.* Unde manifestum est, quod & omnes interpretes agnoscunt, Apostolum constantissimè negare, malum aliquod quantâvis *bonâ intentione* fieri debere. *Interest quidem plurimum*, inquit (b) Augustinus, *qua causa, quo fine, qua intentione quid fiat: sed ea quæ constat esse peccata, nullo bonæ causæ obtentu, nullo quasi bono fine, nulla velut bona intentione facienda sunt.* Esto hoc *primum* Argumentum.

(b) Contra Mendaciū cap. 7.

VI. *Secundum* sumitur à Natura *Mali* sive *Peccati:* quod ex sui naturâ nec est, 1°. *Eligibile*, nec 2°. *Ordinabile* ad bonum finem, 3°. Nec *aptum natum* ex se bonum aliquod producere. (a) *Eligibile* primò non est, ex sui naturâ, & quà tale: quum nihil sit *eligibile*

(a) τὸ αἰσχρὸν οὐκ ἄν ποτε διὰ περίστασιν αἱρετὸν γένοιτο. Hierocl. p. 78.

gibile, quod non ſit idem *expetibile*: & omne quod appetitur, ſub ratione *boni* appetitur.

VII. Nec eſt Malum ex ſui naturâ *ordinabile ad bonum finem*. Quod ſi eſſet, eſſet etiam *expetendum*: ſiquidem *appetitus* non ſolùm fertur in *finem* ab agente propoſitum, ſed & in ea quæ ad finem illum conſequendum conducere videntur. Si dicas, Deum *ordinare mala noſtra in bonum finem* ſuum, proinde non eſſe contra naturam *mali*, ut
1. ordinetur *in finem bonum*. Reſpondeo *primò*, non eſſe eandem rationem omnipotentis *Dei*, qui *naturæ Dominus* eſt, & poteſt pro beneplacito ſuo ex malo producere bonum; & *noſtrî*, quibus nec idem *jus* eſt, nec *poteſtas* eadem: Sed nec noſtrum eſſe de *Dei providentia* circa malum vel curioſiùs inquirere, vel magiſtraliter pronunciare. Reſpondeo
2. *ſecundò*, Deum quidem *abuti* poſſe & ſolere *peccatis noſtris*, ut inſerviant *gloriæ*, *gratiæ*, & *providentiæ* ſuæ; quin & nobis pariter licere ipſius exemplo, pro datâ nobis opportunitate, *alienis peccatis abuti* in commodum noſtrum *Temporale* vel *Spirituale*: Sed tamen, quemadmodum Deus, etſi *utatur malo* alieno in *bonum*, nunquam ipſe *facit malum*, ut inde eliciat *bonum*; ita nec nobis licere *malum facere, ut inde proveniat bonum*. Aliud eſt alieno *malo uti* in bonum, aliud *facere malum* cum intentione

intentione boni. Reſpondeo *tertiò*, poſſe aliquid dici *ordinari in finem* dupliciter; vel *impropriè & communiter*, quo modo *ordinari* dicitur quicquid quoquo modo ab *agente* adhibetur dum tendit ad ſuum *finem*, & poſtquàm ab alio ſuâpte ſponte factum eſt, per potentiam & ſapientiam ipſius *agentis* (præter *voluntatem & intentionem* ejus qui fecit,) ad illum finem aſſequendum diſponitur: vel *reſtrictiùs & propriè*, & ſic illud ſolum dicitur *ordinari ad finem*, quod ab (a) *agente* antecedenter *eligitur*, ut *medium* ex ſui natura conveniens & conducibile ad talem *finem*. Priori ſenſu intelligatur oportet, ſiquando dicimus Deum *ordinare mala* in bonum finem; id eſt, Deum pro infinitâ ſuâ ſapientiâ & potentiâ *uti malo* in bonum, vel ex *malo* elicere *bonum*: ſed *omninò* cavendum ne ejuſmodi locutiones poſteriore & proprio ſenſu intelligantur, ac ſi Deus malum aliquod antecedenter *vellet*, *approbaret*, aut *eligeret*, velut *medium* ex ſui naturâ conveniens ad alicujus *boni finis* conſecutionem. 3.

(a)—*Non convenire bono viro Vitiis uti.* Quint. 6. Inſtit. 1.

VIII. Eſt etiam prorſus alienum à *peccati* naturâ, ut ex ſe *bonum effectum* producat: Sicut nec poteſt (a) *mala arbor ex ſe bonum fructum proferre*, nec tenebræ ex ſe lucem. Sed idem ille Deus Opt. Max. qui pro ſuâ omnipotentiâ (b) *eduxit è tenebris lucem*, poteſt etiam ex *peccatis* noſtris occaſionem ſumere illuſtrandæ ſummæ

(a) Matt. 7. 18.

(b) 2 Cor 4. 6.

ſummæ ſuæ *Sapientiæ*, *juſtitiæ*, & *bonitatis*. Verùm hi ſunt effectus *potentiæ divinæ*, ut cauſæ per ſe & propriè efficientis, ad quorum productionem nihil adjumenti conferunt aut virium *peccata noſtra* quæ habent ſe quantum ad ejuſmodi effectus merè *contingenter* & *per accidens*. Ergo illa Davidis verba quæ verſu 4°. Iſtius capitis adducit *Paulus* è Psal. LI. [*Contrà te peccavi*, ὅπως ἂν δικαιωθῇς, *ut juſtificeris in ſermonibus tuis*] non ita ſunt intelligenda, quaſi aut *eo fine* David adulterium & homicidium perpetraſſet, aut *eo fine* alterutrum ipſi perpetrare licuiſſet, ut ſic tandem *juſtificaretur Deus in ſermonibus ſuis*. Sed eſt ibi intelligendum illud ὅπως, ut & aliæ particulæ ejuſdem poteſtatis, ἵνα, ὥστε, &c. in plurimis Scripturæ locis, non αἰτιατικῶς ſed ἐκβατικῶς, ut ſæpe diſtinguendum docet *Chryſoſtomus*: hoc eſt, ita ut *eventum* notet duntaxat, non verani rei *cauſam*. Quemadmodum enim poteſt qui ſeriò Philoſophatur, ex jam conceſſis ab alio *falſis præmiſsis* veram inferre *concluſionem*; ridiculum tamen ſe præberet interim, ſi ad firmandam *veram concluſionem* ipſe falſi aliquid ultrò aſſumeret; quia *verum non indiget falſi patrocinio*: ſic poteſt Deus, (quod & nobis etiam aliquatenus licet,) aliorum *malè factis uti in bonum*; ſed nec juſtitiæ divinæ bonitatique congruit, nec nobis ullatenus licitum eſt, velle ma-

lum

lum facere, ut inde proveniat *bonum*.

IX. *Argumentum Tertium* ſumitur à naturâ *Boni actus*: ad cujus complementum omnium requiſitarum *conditionum concurſus* ita eſt neceſſarius, ut ſi è tàm multis una aliqua abſuerit, cæteris licet præſentibus, actus ille non erit moraliter bonus. Celebre eſt illud axioma, *Bonum ex cauſa integrâ, Malum ex quolibet defectu*: & conſtat in omni genere rerum plura ad *conſtruendum* requiri, quàm ad *deſtruendum*. Sufficit quidem *defectus bonæ intentionis* ad hoc ut aliqua *actio* ſit *mala*, (cujus enim *finis malus* eſt, & ipſum eſt *malum*:) ſed non ſufficit aut *finis bonus*, aut *bona intentio*, ad hoc ut *actio* ſit *bona*, niſi adſint & cæteræ *conditiones* requiſitæ. Requiruntur autem ad hoc ut *actio* aliqua, ſive *interior* voluntatis, ſive *exterioris* operis, ſit *bona*, tres diſtinctæ *bonitates*: bonitas ſcilicet *Objecti*, bonitas *Finis*, & bonitas *Circumſtantiarum*. Qualitas cujuſlibet *Actus* primò & principaliter pendet ex qualitate *Objecti* ſive *Materiæ circa quam* verſatur: ita ut inde denominetur *Actus* quilibet indefinitè & quoad totam ſuam ſpeciem *Bonus* vel *Malus*. Sic dicimus eſſe *Furtum* & *Adulterium* de totâ ſuâ ſpecie *Mala*; *Eleemoſynam* & *Precationem* de ſpecie ſuâ *Bona*. Hoc tamen obſervato diſcrimine, quòd quæ *mala* ſunt *ſimpliciter*, *mala* ſunt, nec poſſunt ratione cujuſcunque

finis quantumlibet boni, aut quarumcunque vel commodiſſimarum περιστάσεων, fieri *bona*: at quæ naturâ ſuâ *bona* ſunt, poſſunt tamen à *fine aut* indebitis *circumſtantiis* ita vitiari, ut deſinant eſſe *bona*, & fiant *mala*. Suppoſitâ ergo *pravitate Objecti*, abſtinendum eſt protinus ab *actu*, ut ſimpliciter *malo*, veluti à *Furto*, ab *Adulterio*, &c. nec opus eſt ulteriori examine. At ſuppoſitâ bonitate *Objecti*, non ſtatim cuiquam tutum eſt ad agendum ſe comparare, aut quod actum fuerit comprobare; niſi expenſis prius diligenter & *Fine* ad quem dirigitur, & ſingulis quibus quaſi veſtitur *Circumſtantiis*. Illa ergo quæ dici ſolent, *Bonitatem actuum pendere à fine*, & *Finem diſcriminare actiones*, eatenus quidem vera ſunt, ſi actus ratione *objecti* ſive *Materiæ* ſint boni, vel ſaltem medii & indifferentes; non autem ſi mali. *Objecti* enim bonitate ſuppoſitâ, *Actus* bonitatem ſuam & malitiam præcipuè ſumit à *Fine*. Exempli gratiâ, *actus* erogandi in pauperem *eleemoſynam*, qui eſt actus *bonus* reſpectu *materiæ* ſive *objecti*, ſi fiat *ob inanem gloriam*, fit moraliter *malus*, eo quòd non ordinatur ad rectum *finem*. Idem *Actus*, ſi fiat ad ſublevandam proximi indigentiam, eſt quidem hactenus *bonus*, quòd & ſit de *materia licita*, & fiat *intentione recta*, adeoque habeat utramque illam de quibus jam diximus bonitatem, *Objecti* ſc. & *Finis*: non tamen

adhuc

adhuc dici potest simpliciter *bonus*, nisi fuerit insuper debitè (ut loquuntur) *circumstantionatus*. Requiritur enim ad complementum *boni operis*, ultra *bonitatem* illam quæ est ex parte *Objecti*, & illam quæ est ex parte *Finis*, tertia etiam *bonitas* ex parte *Circumstantiarum*. Unde dici solet, *bonitatem actus pendere ex circumstantijs* : non primario & principaliter ; sed ultimatè & completivè ; suppositis nimirum bonitate *Objecti*, & bonitate *Finis*. Cum ergo ad *bonitatem* cujuslibet actus moralis *tria* hæc requirantur, idque conjunctim, *Materia* licita, *Intentio* recta, & debitæ *Circumstantiæ* ; manifestum est *rectam intentionem* per se solam non sufficere : & ex consequenti non posse bonâ conscientiâ fieri quidquam, quacunq; tandem *intentione* fiat, quod aut ex se ratione *Objecti* illicitum est, aut redditur ex *Circumstantijs* vitiosum.

X. Ast huic rationi opponet fortasse quispiam verba illa Christi, MATTH. VI. 22. *Si oculus tuus sit simplex, & totum corpus tuum lucidum erit : si autem oculus tuus sit prævus, erit totum corpus tuum tenebrosum.* Ubi si per *Oculum* intelligatur *Intentio*, quæ mens est omnium ferè interpretum ; videtur ex bonitate *Intentionis* omninò pendere bonitas totius *actus*, idque adæquatè : ita ut quas vires habet *mala intentio* ad vitiandum *actum*

etsi aliàs *bonum*, easdem vires habeat *bona intentio* ad comprobandum actum etsi aliàs *malum*. Tàm enim efficax est *oculus simplex* ad inferendum toti corpori *lumen*, quàm est *oculus malus* ad inducendas *tenebras*. In quam sententiam multa afferri possent dicta *Patrum* & aliorum *Theologorum*: quale est illud *Glossæ*, *Quantum bonum intendis, tantum facis*; & ille nescio cujus è trivio versiculus, *Quicquid agunt homines intentio judicat illos*; & istis similia plurima.

XI. Ad locum Matth. VI. quod attinet, Imprimis non sum nescius ex illis Christi verbis posterioris ævi viros doctos alium sensum eruisse, ab illo veterum longè diversum, nec ei quâ de re nunc agitur affinem. Dato tamen, ob debitam à nobis priscis illis Doctoribus reverentiam, dictum illud Servatoris, hominum *intentiones* præcipuè respicere; Respondeo *Intentionem*, cum sit motus voluntatis tendentis ad aliquem *finem* per quædam *media*, dupliciter posse considerari. Vel prout dicit *intuitum illius boni*, in quod voluntas finaliter fertur, *præcisè*, abstrahendo sc. ab omni consideratione *mediorum*: ut siquis dicat se intendere *gloriam Dei*, vel *utilitatem* aut *voluptatem* propriam. Vel prout dicit integram *ordinationem totius processus* ab initio operis ad finem, includendo etiam & *Media*: ut siquis dicat se intendere *gloriam*

Dei

Dei extruendo templum, vel occidendo idololatram; aut intendere *utilitatem propriam* comparando ſibi divitias honeſto labore, vel furto & rapinâ. Quemadmodum dici poteſt iter *intendere Romam*, & is qui de eundo *Romam* tantùm cogitat, nec dum ſtatuit quâ viâ ſit eò profecturus; & is etiam qui ſimul & *quò* ſibi eundum cogitat, & *quâ*. De *Intentione primo modo ſumptâ* nos in totâ hâc quæſtione loquimur, ſc. ut *finem* ſolùm reſpicit, non item *media*: & ita ferè ſumitur in communi uſu loquendi. Aſt dicta illa *Patrum* & aliorum *Theologorum*, quæ videntur ex ſolâ *intentione* metiri *bonitatem & malitiam* humanorum actuum, & in illis Chriſti verbis de *oculo ſimplici & pravo* fundantur, *Intentionem* accipiunt in *poſteriore ſignificatione*, prout unà cum *Fine* includit & *Media*. Scitum eſt illud Bernardi, *Ut oculus* inquit *ſit ſimplex, duo ſunt neceſſaria: ſcilicet ut veritas ſit in electione, & charitas in intentione.* Hoc eſt, ut *intentio* noſtra ſit abſolutè recta, utrumque requiritur: ut nec proponamus nobis *finem*, qui amori Dei & proximi adverſetur, nec *media* eligamus quæ non ſint cum juſtitiâ & honeſtate conjuncta. In omni igitur opere, non id ſolùm ſpectandum eſt, ut ſit nobis *bonus* propoſitus finis; ſed & opera inſuper adhibenda, ut *idoneis*, legitimis ac honeſtis *mediis* ad ſcopum ſic propoſitum contenda-

mus. Cum enim *electio mediorum* ex *intentione finis* oriatur, & ſit cum eâ ita neceſſariò connexa, ut habeat reſpectu ejus rationem *accidentis* cujuſdam *inſeparabilis*, vel neceſſariæ *circumſtantiæ* : Scholaſtici ferè concludunt (a) *electionem malam* vitiare *intentionem* aliàs *bonam*, reddendo eam ex bonâ malam ; eodem omnino modo, quo *malæ circumſtantiæ* vitiant *actiones* quarum ſunt appendices.

(a) *Animum laudo : Conſilium reprehendo.* Cic. 9. ad Attic. 11.

XII. *Argumentum quartum* ſumitur à Legis divinæ perfectione & obligatione. Propoſita nimirum eſt hominibus à Deo *Lex* ; Lex perfectiſſima, quæ facienda *præcipit*, *vetat* non facienda. [*Indicavit tibi, O homo, quid ſit bonum, & quid requirat à te Dominus*, Mic. VI. 8.] Huic *legi*, ſiquidem ſatisfacere velimus officio noſtro, pareamus oportet. Hac *lege* jubemur, quod & paſſim in Scripturis inculcatur, *bonum* agere, *malum* fugere. Quòd ſi nos è contrà, ubi nobis ipſis viſum fuerit, *agenda fugiendáq;*, ſuſque deque habitâ *Lege Dei* ex noſtro commodo metiamur ; & vel ea quæ Deus fieri *præcipit bona* metu inſecuturi inde alicujus mali *omittamus*, vel ea quæ fieri *vetat mala*, intuitu proventuri inde alicujus boni *admittamus* : quid hoc aliud eſt, quàm omnipotentis Dei expreſſæ *voluntati* noſtra homuncionum *conſilia* anteferre, & *prudentiæ carnis* poſtponere ſapientiſſimi

tissimi *Spiritus authoritatem*? Longe aliter vir sanctus David. *A mandatis tuis intellexi, propterea odivi omnem viam iniquam*, PSALM. CXIX. 104. qu. d. Edoctus è *lege tuâ*, (quæ mihi de die, de nocte, in corde est, in ore, in manibus,) quæ mihi *agenda* sunt planè intelligo, quæque *fugienda*: quapropter omnem *viam* quæ legi tuæ consentanea non est, quocunq; me tandem perducere videatur, non *declino* solum, sed & *odi*. Cum itaq; vetitum sit *Lege Dei* omne *malum*, nec contineat ea *lex* ullam exceptionem *intentionis* aut *eventus* boni, nec sit *distinguendum ubi lex non distinguit*, aut excipiendum ubi lex non excipit: omninò constat peccare eum contra *Legem Dei*, quisquis quâcunq; de *causâ*, quâcunq; *intentione* sciens facit quod *malum* est.

XIII. Sequitur *argumentum Quintum*, ab exemplis eorum, qui *boni finis* obtentu, expresso Dei præcepto ausi contravenire, irato Deo justas dederunt temeritatis suæ pœnas. *Sauli* Hebræorum Regi, qui *Amalekitarum* pecori quod Deus universum deleri mandaverat pepercit, eo *fine* (uti saltem præ se tulit) ut inde *opimam* Deo *victimam* immolaret, missus à Deo *Samuel* propheta & peccati gravitatem ob oculos posuit, & in tantæ inobedientiæ pœnam, futuram Regni amissionem ei prædixit. Si cui hoc exemplum

firmandæ rei propositæ parùm idoneum eò videbitur, quòd non constet Saulem *bonâ intentione* id fecisse quod fecerit, nec eum *finem*, quem postea tamen obtendit, sibi in animo fixum & propositum tum habuisse cum id faceret, quin potiùs vero similius sit eum non aliud adhuc quam *temporale commodum* suum spectasse; postquam autem ei objectum esset à prophetâ & crimini datum quod Dei mandato non obaudivisset, tum demum (quod hypocritis solenne est) istam excogitasse inobedientiæ suæ *excusationem* & quasi σοφὸν φάρμακον: ne quid nobis molestiæ creet hæc exceptiuncula, observandum est, ubi accedit *inobedientiæ hypocrisis*, non tàm *augeri* crimen quàm *duplicari*. Fuisse quidem *Saulem* duplicis culpæ reum nullus dubito; *Inobedientiæ* & *Simulationis*: ut interim taceam tertiam illam utriusque radicem, *Mundanum affectum*. Distincta utique sunt duo ista peccata; & nec *naturâ*, nec *tempore* conjuncta. Non *naturâ*; quia potest esse alterutrum sine altero: non *tempore*; præcessit enim aliquandiu *inobedientia*, accessit postea objectâ *novâ* occasione *simulatio*. Id quod ex ipsis *Samuelis* verbis non obscurè colligi potest: qui dissimulatâ prorsus Regis *simulatione*, unam ejus *inobedientiam* severè admodum & acriter reprehendit. (a) *Potior est*, inquit, *obedientia sacrificio*. Quasi diceret, Quid

(a) 1 Sam. 15, 22.

mihi

mihi *ſacrificia* narras? quæ, ſeu bonâ fide antè *intenderis*, ſeu nunc demum excuſandæ inobedientiæ tuæ *obtendas*, perinde eſt ad obſequij rationem. Mos erat gerendus *præcipienti* Domino, & quod abs illo in mandatis acceperas promptè & ſine diſceptatione adimplendum. Sed enim utcunq; ſe habeat res *Saulina*, illud interim certum eſt, *Uzzam* (cujus hiſtoria, II. Sam. VI. perſcripta legitur) non ſimulatè, ſed *bonâ fide* & piâ admodum *intentione* ſacro vaſi manum admoviſſe; ne ſcilicet excuteretur in terram *Arca fœderis*, (quod erat tunc temporis & ſub oeconomiâ veteris Teſtamenti tremendum *divinæ preſentiæ* ſymbolum) cum ſuccuſſo vehementiùs quo vehebatur plauſtro velut mox ruitura nutaret. Leviculâ hac (ut quibuſdam viſa) ſed importunâ temeritate, etſi nulla ſubeſſet *mala mens*, commeruit tamen, ut magnâ ſpectante populi coronâ immiſſæ divinitus mortis prælenti ſupplicio afficeretur. Edixerat nimirum jamdiu Dominus Jehova (b) *Arcam humeris* ſacerdotum geſtandam eſſe, non *plauſtro* imponendam; nec ulli fas eſſe extra *ordinem ſacerdotalem*, idq; gentis tantùm *Kohathitarum*, Arcæ deportandæ operam dare, aut (c) *rem ſacram* attingere; qui ſecus faxit, malâ morte periturum. Hac igitur in primum ejus legis violatorem ſeverâ animadverſione voluit

(b) Num. 7. 9.

(c) Num. 4. 15.

Deus

Deus *Legi ſuæ* reverentiam conciliare, ejuſq; *authoritatem* conſervare ; ne quis auſu temerario contra id quod ipſe ſanciverat agere aliquid aggredive quocunq; prætextu præſumeret. *Accenſus enim irâ percuſſit eum ibi Deus propter imprudens hoc factum, ita ut moreretur ibi prope aream Dei.* II. Sam. VI. 7.

XIIII. *Argumentum ultimum*, ab incommodis contrariæ ſententiæ. Multa ſunt illa: ſed ego ne multus ſim, unicum illud vrgebo, quod inſtar multorum eſt, & ab *Auguſtino* ſæpè vrgetur. Nempe, refixis *Legum* repagulis, omnia diffluere, & in incertum ferri: velut ruptis obicibus undæ maris, ubi ſemel ripas exceſſerint, non ſe patiuntur certis limitibus contineri, ſed per omnia vicina loca longè latéq; vagantur. *Qui ſemel limites modeſtiæ tranſilierit, gnaviter hunc impudentem eſſe oportet*, inquit ille. Sed *Auguſtinum* potiùs audiamus. (a) « *Quod ſceleratiſsimum fa-*
« *cinus, quod turpiſsimum flagitium, quod im-*
« *pijſsimum ſacrilegium* (hem! annon ſuſpi-
« camini eum de noſtro hoc ſeculo, noſtriſq;
« rebus vaticinatum?) *non dicatur fieri*
« *poſſe rectè atque juſtè, ſi ſemel conceſſerimus in*
« *omnibus malis operibus hominum ideo non quid*
« *fiat ſed quare fiat quærendum, ut quæcunq; pro-*
« *pter bonas cauſas facta reperiuntur, nec ipſa*
« *mala eſſe judicentur.* Atque iterum, *Cum*
« *conceſſeris admittendum eſſe aliquod malum, ne*
« *aliquid grævius admittatur; non ex regulâ*
« *veritatis*

(a) Auguſtin. Contra mendacium. Cap. 7.

"*veritatis*, *ſed ex ſuâ quiſque cupiditate aut* "*conſuetudine metietur malum*, *& id putabit gra-* "*vius*, *quod ipſe amplius exhorreſcit*, *non quod* "*amplius revera fugiendum eſt.* Vis argumenti hùc redit. Si *facienda ſint mala*, *ut veniant bona*; quum certum ſit non eſſe *omnia mala* facienda, nec propter *quævis bona*; aut utrique huic dubitationi certus ſtatuendus eſt modus, [*primò Quænam mala* ſunt facienda, ut veniant bona, & quænon! *ſecundò*, propter *quænam bona* aliqua mala ſunt facienda, & propter quæ non!] aut uniuſcujuſque hominis judicio permittendum eſt, arbitrari prout res tulerit, & ipſi viſum fuerit, *quid* ſit faciendum & *quid non*, & *propter quid*. Quorum utrumvis concedatur, nihil inter homines tutum erit, nihil ſanctum, nihil ab injuriis, perjuriis, fraudibus, rapinis, cædibus, perduellionibus immune: exulant neceſſe eſt è terrâ, ſine quibus conſervari non poſſunt Reſpublicæ & hominum ſocietates, *Religio*, *Juſtitia*, *Æquitas*, *Fides*, *Pax*.

XV. Satis jam ut opinor confirmatâ quam probandam ſuſcepi *Concluſione*; non abs re alienum fuerit, nec vobis uti ſpero ingratum, certè non inutile, *Corollaria* inde nonnulla deduxiſſe, quæ nobis omnibus ex uſu ſint ad vitæ & morum inſtitutionem. Ex antedictis ergo illud imprimis ſequitur, Cavendum eſſe piis omnibus, ne *zelo gloriæ Dei* abrepti, ad illicita perpetranda ferantur.

Eſſe

Eſſe *Dei gloriam* omnium operationum noſtrarum *finem ſupremum* & ultimum, nemo ritè Chriſtianus neget. *Sive edamus, ſive bibamus, ſive quid aliud faciamus, omnia ad Dei gloriam referantur* oportet, 1 Cor. X. 31. Aſt præpropero & præpoſtero *gloriæ Divinæ zelo* permoti, quantas contumelias, quas ſtrages ediderint olim in populo Judaico ejus factionis homines, cui *Zelotarum* peculiare cognomen adhæſit; & inter Chriſtianos patrum memoriâ in *Germaniâ* & alibi *Anabaptiſtæ*, à viris fide dignis & rerum ſuis temporibus geſtarum gnaris prolixè perſcriptum eſt. In quorum monimentis tàm horrenda facta, & ab omni humanitate aliena narrantur; ut vix ullam apud nos eſſent habitura fidem, niſi eandem fabulam quotidie videremus ab infelici ipſorum ſobole, tranſlatâ tantùm in *Britannias* has noſtras Scenâ, ſtrenuè actitari.

XVI. Nequis igitur veſtrûm hoc tàm ſplendido artificio aut alios *decipiat*, aut ab
1. aliis *decipi* ſe patiatur; Cogitate *primò*. Omnes *ſeductores*, Satanæ miniſtros, a ſummo ſeductore *Satanâ* qui ſe (a) *transformare ſolitus eſt in Angelum lucis*, edoctos, non aliis artibus plus profeciſſe, aut impoſturas ſuas plebi Chriſtianæ obtruſiſſe, aut pacem Eccleſiarum & Rerumpublicarum perturbaſſe efficaciùs, quàm *obtentu gloriæ Dei, reformandæ Religionis, propa-*

(a) Cor. 11. 14.

propagandi Evangelii, extirpandæ superstitionis, exaltandi regni Domini nostri Jesu Christi. Conquesti sunt graviter hac de re passim in suis scriptis Protestantium Theologorum proximi retrò seculi nominatissimi quique, *Calvinus, Bucerus, Zuinglius,* reliqui. In his vir eruditione, modestiâ, pietate paucis secundus *Hieronymus Zanchius, Ego non intelligo* Zanchius. *istam Reformatorum mundi Theologiam.* Utinam earum rerum quæ nunc apud nos geruntur experientia non confirmaret nimis esse verum illud quod vulgo dicitur, *In nomine Domini incipit omne malum.* Cogitate *secundò*, quantâ cum perversitate *gloria Dei* 2. bellis, tumultibus, rixosis contentionibus, & disputationibus inutilibus prætexitur: cujus Sancti Domini *Apostoli* vix unquam in suis *Epistolis* meminerunt (meminerunt autem frequenter) nisi in ordine ad *pacem*, & fraternam *dilectionem*, & suavem illam (quæ maximè Christianos ornat) in rebus adiaphoris συγκαλύβασιν, ne quis *libertate* quâ Christi beneficio fruimur ita abutatur ut sit aliis *offendiculo* vel *gravamini.* Cogitate *tertiò*, debere eum qui sibi *Dei gloriam* pro- 3. ponit ut *finem*, *Legem etiam Dei* sibi proponere ut *regulam* omnium actionum suarum. *Ad legem, & ad testimonium.* Esa. VIII. 20. Esto, ut par est, *gloriæ Dei* intuitus, agendi *finalis causa*: at *norma agendi* & quasi *ratio formalis*,

formalis, non est *gloria Dei*, sed *voluntas* ejus revelata. Illa ergo in toto vitæ decursu *spectanda* est ut *meta* ad quam currendum; sed & hæc *consulenda*, ut rectam insistamus *viam* quâ ad metam perveniatur: ne illud in nos meritò jaciatur quòd dici solet, *Benè curritis, sed extra viam.* 4. Cogitate denique, *Gloriam Dei* respectu actionum singularium habere rationem *finis transcendentalis*. *Transcendenti* autem, palam est nullum individuum immediatè subjici: velut *Enti ut Ens* est, non immediatè subjicitur aliquod *Entium singularium*, sive substantiale, sive accidentale. Sicut ergo *Ens transcendentale* verificatur de omni *Ente* sive id *universale* sit sive *singulare*, quod est in aliquo *decem prædicamentorum*: sic *Gloria Dei* est finis omnium *officiorum* quæ in aliquo *Decalogi præcepto* expressè aut virtualiter continentur, omniumque actuum eò pertinentium. Colendus est *Deus*, *parentes* honorandi, diligendi *proximi*, *fides* servanda, *justitia*, *veracitas*, *castitas* colenda, cæteraque *pietatis & charitatis* munia præstanda, in honorem & *Gloriam Dei*. Cæterùm sicut nihil habet verè rationem *Entis*, quod non aptè reducatur ad aliquam *speciem Entis* in aliqua *decem* classium *Prædicamentalium*: sic nulla particularis *actio*, quicquid homines intenti in rem suam vociferentur, verè & propriè ad *gloriam Dei* tanquam finem refertur; quæ non sit reducibilis

ducibilis ad aliquod *officium* pietatis & charitatis, in aliquo *decem præceptorum* legis divinæ fundatum. Ludit ergo, quisquis *gloriam Dei* obstreperè crepat; nec tamen dicere valet, quæ se facere profitetur propter *gloriam Dei*, quo *legis divinæ* præcepto ea tueatur.

XVII. Ex prædictâ *Conclusione* sequitur *secundò*, Errare eos vehementer qui sibi licere putant, *peccatum* aliquod *minus* facere, ut vitetur aliud *peccatum majus*. In quam partem multa afferri solent. Imprimis pervulgatum illud omnium in ore, (a) *E malis minimum eligendum*; cujus dicti hanc etiam afferunt ex *Aristotele* rationem, quòd scilicet (b) *minus malum* si cum majore comparetur habet rationem *boni*. Addunt & ex *Gregorio* Magno, *Dum mens inter minora & maxima peccata constringitur, si nullus omninò sine peccato evadendi aditus pateat, minora semper eligantur*. Nec desunt piorum virorum *exempla*; in quibus eximium est illud *Lothi* factum, & præ cæteris illustre: quem impuris *Sodomæ* incolis, ad nefandas libidinis vitandas, *stuprum filiarum* suarum suasisse legimus, GEN. XIX. Longum esset omnia persequi: ut plurima in pauca contraham, *Dico primò*, dictum illud *è malis minimum*, intelligendum propriè & primariò de *Malis* (ut vocant) *Pœnæ*, non *Culpæ*; hoc est, non de *peccatis*, sed de *externis incommodis*

(a) τὰ ἐλάχιστα λαμβάνειν τῶν κακῶν. Arist. 2. Ethic. 9.

(b) ἐν δὲ γαθῷ λόγῳ γίνεται τὸ ἔλαττον κακὸν, πρὸς τὸ μεῖζον κακόν, Id. 5. Ethic. 7.

1.

dis hujus vitæ inter ſe collatis. Quo modo *David*, propoſitâ ſibi trium malorum optione, *Belli*, *Famis*, *Peſtis*, peſtem (a) elegit ut è tribus malis *minimum*. *Dico ſecundo*, obtinere id dictum ulteriùs etiam, hoc ſenſu: Propoſitis *duobus malis*, altero *pœnæ*, altero *culpæ*, ſi utrumque vitari non poteſt, ſed alterutrum eligi neceſſe eſt; eligendum eſt *malum pœnæ* potiùs quàm *malum culpæ*: quia è duobus *minus eſt malum*, pati malum quàm facere. Ergo eligenda potiùs eſt *amiſsio bonorum* quàm *abnegatio fidei*; & *exulare* eligendum eſt potiùs quam *pejerare*. Hinc illud animi robur priſcis *Martyribus*, ſpoliari, torqueri, mactari paratioribus, quàm thurificare idolis, aut aliquid in ſe admittere quod eſſet inhoneſtum aut Chriſtiano nomine indignum. Dico *tertiò*, Si proponantur alicui *duo peccata* facienda, quorum utrumque conſtat eſſe *peccatum*, neutrum eſſe *eligendum*, ſed utrumque vitandum. Atqui ſuppoſito utrumquè vitari non poſſe, ſed alterutrum *neceſſariò* eſſe faciendum, quod *Gregorii* verba illa manifeſtè ſupponunt; quid hiſce in anguſtiis poſito ſuadendum eſſe putes? inquietis. *Reſpondeo*, id ſupponi non poſſe. Cum enim *omne peccatum tàm ſit voluntarium, ut ſi non eſſet voluntarium non eſſet peccatum*, ut rectè *Auguſtinus*, fieri non poteſt ut aliquis in eas anguſtias redigatur,

(a) 1 Sam. 24. 14. τῶν τριῶν κακῶν ἕν. vid. Suid. τῶν τρ. 2.

3.

redigatur, ut ei (b) *necessariò* sit peccandum. Adeo ut ipse sibi contradicat, siquis dixerit se merâ *necessitate* coactum *peccasse*: Non enim peccatur nisi *voluntate*, & voluntas ita libera est ut *cogi* non possit. Nec alia *Gregorii* mens fuit: etsi verba ipsius, illa præsertim [*si nullus sine peccato evadendi aditus pateat*] jam dictis repugnare primâ fronte videantur. Non enim loquitur de *duobus* propositis, quorum *utrumque* certò constat esse *peccatum*, quâ de re nunc agitur: sed de *duabus rebus*, quarum cùm alteram liquidò constet esse peccatum, alteram agens aut ex aliquo *conscientiæ errore* falsò opinatur esse peccatum cùm non sit, aut ex aliquo injecto *scrupulo* vel lævâ *suspicione* veretur ne sortè sit *peccatum*; qui casus alienus est à præsenti instituto.

(b) οὐδεμία ἀνάγκη τὰ μοχθηρὰ πράττειν Arist. 2. Eudem. 11. *Nulla est necessitas delinquendi, quibus una est necessitas non delinquendi.* Tert. de Cor. Mil. cap. 11.

XVIII. Si quæras, Liceátne *Caio* minus peccatum in se admittere, ut majus peccatum, quod *Titius* aliàs facturus sit, impediat? puta liceátne *leve furtum* facere, ne is *homicidium* perpetraret? *Dico quartò*, cum *Augustino*, non "licere. *Si quæratur*, inquit ille, *quid duorum* "*potiùs debuit evitare, qui utrumque non potuit,* "*sed alterutrum potuit: respondeo, suum pecca-* "*tum potiùs quàm alienum; & levius potiùs* "*quod suum, quàm gravius quod alienum.* Ratio in promptu est: quia nimirum in meâ potestate est ne *ipse peccem*; ne *alius peccet, non*

est in meâ potestate. Sic enim pergit ille, "*Ego utrumque malum fieri nollem; sed id* "*tantùm cavere potui ne fieret, quod erat in meâ* "*potestate.* At gravius est *homicidium*, quàm "*furtum.* Fatetur id *Augustinus*, & respondet, "*Pejus est tamen facere furtum, quàm pati homi-* "*cidium.* Et in eandem sententiam alibi, "*Quantumlibet distet inter tuum & alienum, hoc* "*tamen erit tuum, illud alienum.* Res clara, nec cui sit necesse ulteriùs insistere.

XIX. *Quintò*, si adhuc quæratur, liceátne saltem alteri parato *majus malum* facere, suadere minus? ut parato occidere inimicum, suadere ut *mutilet* tantùm? quò pertinet *Lothi* ad concives suos oratio. De *Lothi* facto non idem sentiunt omnes. Excusare id factum nil miror *Chrysostomum*: suopte facit: sic enim solet omnes *Patriarcharum lapsus.* Excusat etiam *Ambrosius*; excusant & alii, veteres maximè. *Augustinus* peccasse eum censet, cujus judicium secuti sunt eorum qui secuti sunt plerique. Et sanè videtur vir sanctus, ex pio erga hospites affectu, dum valdè sollicitus esset nequa eis injuria aut vis inferretur, animo perturbatiore nonnulla & dixisse & fecisse, quæ non possunt facilè excusari. Omisso itaque *Lothi* facto, ut ab *hypothesi* ad quæstionem in *thesi* transeam, licere censeo alteri, ne *graviori* facinore se polluat, *levius peccatum suadere.* Si dicas, qui

qui alteri *ſuadet peccatum* etſi levius, *ſuadere* tamen *peccatum*; adeóque eum ad peccandum inducere: quod qui facit, eo ipſo reum ſe facit *peccati alieni*. Reſpondeo, aliud eſſe *ſuadere* alteri peccatum *abſolutè*, quod quiſquis fecerit, indubiè peccarit; aliud *ſuadere* alteri peccatum *conditionaliter*; & ex *eâ ſuppoſitione*, quòd non poſſit aliter *gravius peccatum* evitari. Quo ſuppoſito, non tàm cenſendus eſt, eo conſilio alterum *induxiſſe ad peccatum* illud levius, quàm *abduxiſſe à peccato* majore & atrociore. Non enim *ſuadet* eum ad peccatum, *quà peccatum* eſt, ſed *quà minus peccatum* eſt; & majoris impeditivum. Si porrò urgeas, Si mihi liceat *ſuadere* alteri electionem *minoris peccati*; cur non & illi liceat, etiam me *non ſuadente*, ſponte ſuâ id ipſum peccatum *eligere*? imò cur non & mihi ipſi liceat id tutò *facere* quod rectè *ſuadeam* alteri? id eſt, è *duobus propoſitis peccatis* eligere id quod *minus* eſt? Aut cur licere putandum eſt è *tribus* primum, neutrum autem reliquorum: quum videatur eſſe omnium *trium* par omninò ratio? Eandem eſſe *trium* rationem, id verò conſtanter pernego: quum ſit manifeſtiſſima inter hæc & illud diſcriminis ratio. Quòd nec illi liceat *ſponte ſuâ*, nec mihi *ſponte meâ*, ad majus peccatum vitandum eligere minus, id propterea fit, quia cum ſit in *poteſtate* utriuſq;

noſtrûm (*reſpectivè*) *utrumq*; *vitare*, tenemur uterq; *neutrum eligere*: Cæterùm quòd mihi liceat alteri Suadere *minus peccatum* ut evitetur *majus*, ex eo contingit, quod non ſit in meâ ſuadentis *poteſtate* (id enim jam ſupponimus,) impedire *utrumq*;. Danda certè mihi eſt opera, quantum in me eſt, ut *impediatur utrumq*; : Sed cum videam me id efficere non poſſe quod maximè *vellem & cupio*, facio ſaltem quod *poſſum & debeo*, ſuadendo *minus peccatum* ut impediam *majus*.

XX. Ex iis quæ hactenus diſputata ſunt facilè intelligitur, quæ ſit mens illius dicti *E malis minimum*, & quis ejus uſus in omni deliberatione humana ; ad quæcunque tandem *mala* applicetur, ſive *Culpæ*, ſive *Pœnæ*. Tenet enim, idque univerſaliter & in utroq; malorum genere, quoties eò res devenerunt (ut rectè explicat ſtatum quæſtionis *Auguſtinus*) ut è *duobus malis* ſit in noſtra poteſtate *alterutrum* evitare, non ſit in noſtra poteſtate vitare *utrumq*;. Omne enim *malum*, quatenus *malum*, viro pio & prudenti vitandum eſt, quantum in ipſo eſt : ergo *duobus* cujuſcunq; generis *malis* propoſitis, *utrumq*; ſi vitare poteſt, debet; ſi non poteſt eligendum eſt ei quod *minus* eſt. Non tamen ſequitur eligendum eſſe de *duobus peccatis* id quod *minus* eſt, quia *utrumq*; vitari poſſe jam ante demonſtratum

ſtratum eſt. Et hæc de *Corollario ſecundo.*

XXI. Sequitur ex principali *Concluſione Tertiò*, Nihilo minus errare eos, fortaſſe & graviùs, qui ut *clavum clavo*, ſic *malum malo* pellendum exiſtimant: ut verbi gratiâ, *Superſtitionem* Sacrilegio, *tyrannidem* Seditione, &c. Qui ferè error eſt eorum hominum, qui ſibi tum demum vel maximè ſapere videntur, cum, ut hortulani ſolent *plantas* hac nimiùm inclinantes ut erectiores inſurgant, illac *inflectere*, ab altero *extremorum* non ſe ſatis caviſſe arbitrantur, niſi in alterum improvidè ruerint. Sic (a) *Stulti dum vitant vitia in contraria currunt*; & dum vitant *Charybdim*, in *Scyllam* incidunt. Sed ut aliquem locum habeat in medendis corporum affectibus *aphoriſmus* ille, (quem tamen non uſquequaque comprobant medicorum filii,) *Contraria contrarijs curari, extrema extremis*: in moribus tamen corrigendis, & in reformandis *Eccleſiarum & Reipub.* corruptelis, affert plerumq; pro remedio certam perniciem. Grave eſt illud *Sophoclis* apud (b) Stobæum Ἐνταῦθα μέν τοι πάντα τ' ἀνθρώπων νοσεῖ, κακοῖς ὅταν θέλωσιν ἰᾶσθαι κακά. *Hinc peſſum eunt mortalium res indies, Rebus mederi quòd velint malis malo.* Et ejuſdem in Ajace aliud.

(a) Horat. Satyr. 2.

(b) λογ. β.

——— Μὴ κακὸν κακῷ διδοὺς
Ἄκος, πλέον τὸ πῆμα τῆς ἄτης τίθει.

— Hoc eſt, *addens pharmacum malum malo,*
Ne contrahas tibi majus infortunium.

XXII. At ſi aliàs publicis malis remedium afferri non poſſit, niſi aliquæ *piæ fraudes* adhibeantur, *legéſq; & jura* violentur, annon præſtiterit aliquantiſper iſta fieri, quàm permittere Remp. ἀνίατα νοσεῖν ? Lego quidem in ſacrâ hiſtoriâ ita olim ſenſiſſe Pontificem Hieroſolymitanum *Caiapham*, qui in Senatu ſuæ gentis, poſthabitâ juſtitiæ ratione, *Jeſum* quamvis (a) nullius criminis reum morte tamen afficiendum cenſuit, quòd ſic fieri *expediret*. Memini me alicubi olim legiſſe, *Romanorum Pontificum* neſcio quem, in Cardinalium conclavi de præſentibus negotiis diſceptantem, quum ſubmonuiſſet quidam è purpuratis, id quod propoſitum eſſet conſilium parùm ſibi *juſtum* videri, reſpondiſſe, *Licèt non poſſet fieri per viam juſtitiæ, oportere tamen fieri per viam expedientiæ.* Nimirum iſthoc eſt ſapere! Hæc eſt eorum hominum quos *Politicos* vocant, ex *Ieſuitarum* ni fallor officinis, deprompta Theologia: *Omnia metiri ex commodo Sanctæ matris Eccleſiæ*; Sacroſancta Dei eloquia quà lubet inflectere, naſi

(a) Joh. 11. 50.

vaſi ad inſtar *cerei* torquere, diſtorquere, invita cogere in rem ſuam ; Et, ut Lacon ille *honeſtum eſſe* dixit *quicquid Spartæ eſſet utile*, nil turpe ducere, aut reſugiendum, quod *Spartæ illi* quam nacti ſunt *ornandæ* quoquo modo inſervire poſſe arbitrentur. Verùm apage procul è *Scholis*, è *Suggeſtis*, *pectoribus* noſtris hanc inſanam *Theologiam*. Longè nos aliter inſtituerunt Sancti Chriſti *Apoſtoli*, qui illi quæſtioni (*Expediat*, *nec ne*,) non antè locum conceſſerunt, quàm de alterâ illâ quæſtione (*Liceat*, *nec ne ?*) conſtaret. Quin & aliter ſenſerunt ſaniores *Ethnici*, qui quoties pugnare videtur *cum utilitate honeſtas*, ſic litem ſemper dirimunt, ut pronuncient *utile* non eſſe quod non ſit idem *honeſtum*. 1. Cor. 10. 23.

XXIII. Ne longè abeam, *Paulus* hoc ipſo commate omninò negat *facienda eſſe mala*, *ut eveniant bona* : quibus verbis quid dici potuit ad firmandam noſtram *Concluſionem* aut apertius, aut efficacius ? Audivi tamen hiſce auribus qui cum iſtis ipſis Apoſtoli verbis premerentur, nec aliter quæ defenſa cuperent tueri poſſent, adhibitâ diſtinctione dicerent, nulli quidem *privato viro* fas eſſe pro ſuo arbitrio *malum facere ut inde proveniat bonum*, & hoc ſolùm voluiſſe *Paulum* his verbis prohibere ; licere tamen, hoc non obſtante, ex communi gentis conſilio abs his quorum in-

tereſt *ne quid Reſpublica detrimenti capiat* id fieri, ſi ſic poſtulet *publica neceſſitas* & *populi Salus.* Saluti populi quantum ſit deferendum, dabitur fortaſſis poſthac (ſi Deus voluerit) examinandi locus. Animadvertendum eſt interim, *Primò* gratis hæc omnia 1. dici, nec occurrere quicquam in totâ hac diſputatione *Paulinâ*, quo nitatur illa diſtinctio: *Deinde*, ſi ſcopum & vim argumen- 2. rationis *Paulinæ* hoc in loco attendamus, excludi prorſus omnes iſtiuſmodi limitationes & commenta hominum nugatorum. Occurrit enim *Apoſtolus* objectioni, de promovendâ peccatis hominum *Gloriâ Dei*: Negat vel eo etiam fine *facienda mala*, ut illuſtrior reddatur *Dei gloria.* Sequitur ergo à fortiori, non eſſe *facienda mala*, ob aliquem finem qui ſit inferior *gloriâ Dei.* Cum igitur cuilibet *bono humano*, privato vel publico, infinities præponenda ſit *Dei gloria*; nec liceat tamen vel ejus *gloriæ intuitu* malum facere: certè non licebit cuiquam aut homini ſingulari aut toti Communitati, in remedium cujuſcunq; *mali publici* vel *privati*, aut ipſi malum facere, aut alteri faciendum commendare.

XXIIII. Recogitemus obſecro, Auditores, iſta apud nos, idq; ſeriò: & quò pejores dies ſunt, quò plures tentationum laquei, & impetus fortiores, eò ἀκριβέστερον ambulemus, & majore circumſpectione caveamus greſſibus noſtris.

noſtris. Ne à recto illo & anguſto tramite mandatorum Dei patiamur nos ullis Satanæ machinationibus, aut mundi carniſve illecebris ad dextram ſiniſtrámve vel tantillum abduci, Memores, quæ ſcientes prudentes fecerimus *mala*, nullam vel apud *Deum judicem*, vel apud *teſtem Conſcientiam*, habitura eſſe in illo die excuſationem. Et de *bonæ Intentionis* prætextu hactenus. Quæ de hominum *Exemplis & Placitis*, (quod ad regimen Conſcientiæ attinet,) ſuperſunt dicenda, pergam (Deo volente) exequi proximâ futurâ prælectione.

PRÆ-

Prælectio Tertia.

In quâ oſtenditur non eſſe ad conſcientiæ ſecuritatem ſatis præſidii in virorum,

aut { Piorum *Exemplis*. / Peritorum *Judicio*.

Gal. II. XIII.

Καὶ συνυπεκρίθησαν αὐτῷ ——— *Ac ſimulabant unà cum eo reliqui etiam Judæi, adeo ut Barnabas ſimul abduceretur eorum ſimulatione.*

I. Cum mihi propoſitum eſſet propriam & adæquatam *Conſcientiæ Regulam*, quæ nobis certa eſſet & tuta *vivendi lex*, inveſtigare: perneceſſarium duxi antè oſtendere, quàm gravi & periculoſo

periculoſo in errore verſentur ii, qui in rebus agendis *Conſcientiæ* ſuæ ſecuritati ſatis proſpectum putant, ſi aut *boni finis* intentione, aut Sancti alicujus *exemplo*, aut viri eruditione pietatéque inſignis *judicio* & authoritate, ſe factaque ſua quoquo modo tueri poterunt. Et quidem ad *Conſcientiæ* fructum, fiduciamq; boni operis, cætera ni pariter adſuerint, in nudâ *bonâ intentione* quàm parum ſit præſidii, arbitror eſſe à me ſuperiore prælectione ſatis demonſtratum evictumq; multis rationibus, *non eſſe facienda mala ut eveniant bona.* Supereſt hodiè ut itidem oſtendam, non debere eſſe cujuſquam hominis vel *exemplum* vel *judicium* tantæ apud nos authoritatis, ut in eorum alterutro ſecurè acquieſcat *Conſcientia*: neque ex eo ſolo debitè concludi poſſe, aut *de præterito* omne id *rectè factum eſſe*, aut *de futuro* omne id ſimpliciter *fieri licère*, quod alius quiſquam quantâvis *doctrinâ* vel *ſanctitate* præditus, aut ipſe *fecerit*, aut licitè fieri poſſe *judicaverit.*

II. Porrò quàm non ſit tutum ad *aliorum exemplar* vitam noſtram actioneſque inſtituere, nec ſufficiat ad *conſcientiæ ſecuritatem*, ſi quod facimus aut facturi ſumus, id ipſum à viro aliquo pio ante nos factum defendamus; è textus propoſiti verbis luculentiſſimo argumento confirmari poteſt: maximè ſi dicti occaſionem ex rei geſtæ hiſtoriâ paulò altiùs

altiùs repetamus. *Petrus Apoſtolus*, inter Gentiles ad Chriſti fidem converſos, qui *legis Moſaicæ* conſcientiâ non tenebantur, *Antiochiæ* degens, egit cum eis libera convivia, & appoſitos *quoſcunque cibos*, non minùs *prohibitos* populo Judaico quàm *conceſſos*, pro eâ quam in Chriſto habuit *libertate* indiſcriminatim comedit. Aſt ubi *Hieroſolymâ Antiochiam* veniſſent de gente Hebræâ quidam *Chriſtiani*, ſive erant ii ficti illi fratres [παρείσακτοι ψευδάδελφοι] quorum *verſu quarto* iſtius capitis meminit, qui velut à *Jacobo* miſsi, ſed reverà *clàm ſubingreſsi* fuerant ad explorandam *Pauli* aliorumque *Chriſtianorum* libertatem, (ut nonnullis viſum;) ſive potiùs (ut alii exiſtimant, & fortaſſe rectiùs) *infirmi fratres*, à *Jacobo* quidem miſsi, ſed de legalium rituum ceſſatione nondum ſatis plenè edocti: *Petrus*, ut apud eos *gratiam* iniret, vel ſaltem ipſorum *offenſionem* reveritus, abſtinuit protinus à *Gentilium* menſis & ſocietate, & à *cibis* Moſaicâ lege *prohibitis*. Cujus inducti exemplo, *Judæi* etiam *Antiocheni*, qui *Pauli* & ſociorum concionibus docti erant *Chriſtianam libertatem* aliquantò meliùs quàm *Hieroſolymitani* illi, & de abolitâ *lege Ceremoniarum* rectiùs ſenſerant, imbecilles tamen adhuc & ipſi, & ritibus quibus diu aſſueverant addictiores, facilè ſe paſſi ſunt à communione fratrum

trum ſuorum fidelium *Gentilium* ſegregari, non ſine aliquâ (ut veriſimile eſt) levi ſaltem ſuſpicione, *Petrum* ſc. *Apoſtolorum Coryphæum* de his rebus rectiùs ſentire, & ſe forte an à *Paulo* gratâ ſed inani libertatis ſpecie lactatos hactenus fuiſſe & deceptos. Quin & ipſe etiam *Barnabas*, quod magis mirêre, (infirmiores enim ad *lapidē offendiculi* impingere, non eſt aut novũ aut inſolens) qui *Pauli* aſſiduꝰ in itinere comes & collega fuerat, qui *Chriſtianæ libertatis* doctrinam adverſus Judæos conſtanter aſſeruerat, tanti Apoſtoli authoritate permotus, in eandem *ſimulationis ſocietatem* conceſſit, non ſine magno fidelium qui ex *Gentibus* erant ſcandalo.

III. Reprehenſum à ſe hoc nomine *Petrum*, idque graviter & palàm & meritò, narrat hic *Paulus*. Non ſolùm, quòd ipſe cum tot fratrum ſcandalo, ex nimio ſive *placendi* ſtudio ſive *offenſionis* metu, *Judaiſmo* faventiorem ſe quàm par erat ſimularet : ſed quòd & alios ſuo *exemplo* in ejuſdem hypocriſeos participium pellexerat, eodémque *exemplo* pergeret credentes etiam è Gentibus *ad Judaizandum* reluctante *Conſcientiâ* & quaſi invitos *cogere*. Non ſum neſcius (a) *Hieronymum*, poſt alios quos ille citat ſententiæ ſuæ authores, longè diverſam afferre ab eâ quam nunc attuli *Paulinæ reprehenſionis* interpretationem : ſcilicet, non

(a) In Epiſt. ad Galatas, Epiſt. 9.

non ſeriò & uti videbatur, ſed κατ' οἰκονομίαν & *ex compoſito* inter duos ſummos Apoſtolos, Eccleſiæ utilitate ſic poſtulante, rem omnem geſtam. Nimirum hoc voluit, *ſimulationem Petri* ad retinendos *Judæorum* animos fuiſſe neceſſariam: quæ tamen ne vergeret nimis in *Gentium* periculum, neceſſariam item fuiſſe & *ſimulatoriam* ejuſdem à Paulo *reprehenſionem*; quâ & *Judæorum error* de validâ adhuc legis rituum obligatione ſic corrigeretur, ut eâdem interim operâ, ne quod inde creetur *Gentilibus Chriſtianis* ſcandali periculum, caveretur. Ex amborum utique conjunctâ *ſimulatione* id agi, ut tàm *Judæi* quàm *Gentes* in Chriſti fide, quam non ita pridem amplexi eſſent, hac quaſi *piâ fraude* faciliùs retinerentur. Illud itaque, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, ſic interpretatur, accommodè in illam quam tuetur ſententiam (ut ſolet is præ reliquis Patribus, θελεύειν τῇ ὑποθέσει) ut κατὰ πρόσωπον ibi non *Palam* & *in faciem*, i. e. coram populo & apertè ſignificet, ſed *ſpecie tenus* & ſecundum externam apparentiam; quo ſignificatu κατὰ πρόσωπον alibi etiam uſurpari conſtat, ut 1 Cor. X. 7.

IV. Non placuit *Hieronymi* ſententia *Auguſtino*, qui negat ex compacto quicquam hic actum fuiſſe, ſed *Paulum* ſincerè & ex animo intempeſtivæ huic συγκαταβάσει, ſemet

ſemet oppoſuiſſe. Quare *Hieronymum* ejus erroris (a) per Epiſtolam amicè admonendum cenſuit: unde quum ille *paulò* commotior in eâdem ſententiâ perſtaret, agitari cœpta eſt quæſtio inter ipſos miſſis ultrò citróque *Epiſtolis*, magno utrinque (ut par erat in tantorum ingeniorum concertatione) acumine & rationum momentis. Stetit tandem plerorumque judicio ab *Auguſtino* victoria, quod erat adductorum ab eo argumentorum pondus: ita ut ex illo tempore pauciſſimis pedibus itum ſit in alteram ſententiam. In quibus tamen mirarer ſi non eſſet (b) *Baronius*. Qui (cautus nequid detrimenti caperent res Romanæ, ne labaſceret *Jovis ſui Capitolini* aut *infallibilitas*, ſi in *Petrum* cudi poſſet ulla erroris vel temerarii judicii labecula, aut *Oecumenica poteſtas*, ſiquis mortalium auſus eſſet *Petrum* utcunque commeritum reprehendere, vel hiſcere contrà, dicendo, *Domine cur ita facis?*) nullum non movet lapidem, ut rejectam paſſim *Hieronymi* ſententiam, & toto penè orbe exulantem, poſtliminiò quaſi revocatam civitate donaret. Sed profectò is eſt *Baronius*, ut ſe paſsim prodat uni partium ſtudio deditum; quem palàm eſt in ſpiſſo illo & immenſæ diligentiæ *Annalium* opere, id ſibi negotî ſolùm dari credidiſſe, *Pontifici* ut gratificaretur ſuo, & omnium

(a) Inter Epiſtolas Hieron. Epiſt. 97. &c.

(b) Annal. ad ann. 51.

omnium *monimentorum* fidem & authoritatem, omnium opinionum & *teſtimoniorum* momenta, ex unius *Romanæ ſedis* dignitate & utilitate metiretur. Atqui *Paulus*, (ut illuc unde paulùm receſſi redeam) Coapoſtolũ ſuum *Petrum* κατὰ πρόσωπον, i. e. *præſens præſentem*, (ut ea locutio, Act. XV. Et alibi accipitur) audacter & palam ἐμπροσθεν πάντων, *importunæ ſimulationis* jure optimo redarguit: idque eo maximè nomine, quòd facti ſui *exemplo* Barnabam & ex Antiochiâ Judæos in errorem induxiſſet, & *Gentibus* fidem Chriſtianam recens amplexis, in *Evangelicæ libertatis* diſcrimen, grave *ſcandalum* præbuiſſet.

V. Hæc à me pluribus eò libentiùs commemorata ſunt; cùm ut loco aliquantum obſcuro & jam olim controverſo facem aliquam præferrem: tùm etiam ut evidentior eſſet ejus argumenti vis, quod ad *theſin noſtram* confirmandam ex hac *Apoſtoli* diatribâ deducitur. Siquidem *Paulus* non *Petrum* ſolùm qui *exemplo* ſuo præiverat, ſed & *Barnabam* etiam cæteróſque qui *Petri exemplum* ſecuti in eandem ſimulationem conſenſerant, notandos cenſuit πρὸς ὀρθοποδοῦντας, quòd *minùs recto pede*, nec ut Chriſtianæ veritati & ſimplicitati congruebat, incederent. Omnino ut conſtet, apud *Paulum* judicem parum profuturum fuiſſe *Barnabæ* vacillanti, & inter

Juda-

Iudaiſmum & *Chriſtianiſmum* quaſi claudicanti, in ſimulationis ſuæ patrocinium, *Petri*, ſummi quantumvis inter Apoſtolos nominis, *exemplum* advocaſſe. Eſto dignior ſit acri reprehenſione *Petrus*, quòd *ſuo exemplo* alteri nocuerit : at nihilo propterea excuſatior *Barnabas*, quòd *alieno exemplo* peccaverit. Hæc de *primo* noſtro *argumento* ex textu hoc Paulino.

VI. *Secundum Argumentum* ſumitur a difficultate judicandi, quum non ſint omnia piorum facta *imitanda*, quænam ex iis ſint in *exemplum* trahenda, & quæ non : idq; ob *duplicem* quæ eſt in eis *incertitudinem*. Utrumque enim fieri poteſt : ut quod à viro pio factum eſt, non fuerit *rectè factum* ; aut quod eſt ab eo rectè factum, non tamen ſit nobis *imitandum*. Imprimis illud utrumq; certum eſt, & quæ conſtat eſſe perperam facta non eſſe *imitanda* ; & ſuos fuiſſe viris vel ſanctiſſimis *nævos & lapſus*. Quos & ſapientiſſimus Deus permiſit aliquoties in graviſſima peccata labi, *adulteria*, *homicidia*, *idololatriam*, *fidei abnegationem*, *&c.* ut ſe *homines* eſſe cogitarent ; diſcerent ex ſenſu ſuo *alienis infirmitatibus compati* & ignoſcere ; adversùs *tentationes* non ſuis viribus fiderent, ſed ab ipſius *auxilio* toti penderent ; ſicubi validos *tentationum* impulſus ſuſtinuiſſent invicti, inconcuſſi, illæſi, id omne ipſius *providentiæ* & *gratiæ* accep-

tum ferrent : ita eorum *lapſus* aliquot *fœdiores* in ipſis Sacrorum voluminum tabulis Sapientiſſimo conſilio perſcribi voluit, ut extarent in omne ævum ex una parte *humanæ fragilitatis* & inconſtantiæ, ex altera *divinæ bonitatis* & clementiæ illuſtria nec peritura *monimenta*.

VII. Dices fortaſſe non eſſe ea *Sanctorum exempla* ſequenda, quæ ipſe Dei ſpiritus in ſacris literis, velut virgulâ cenſoriâ, ut perperam facta notavit. Quis enim ſanæ mentis ſibi aut *Davidis adulterium*, aut *Petri abnegationem*, imitanda proponeret ? Videri tamen tutò poſſe ab ejuſmodi factis *exempla* ſumi, quæ in Scripturis ita narrantur, ut nullam adjectam habeant *vituperationem*, vel criminis aut culpæ notam. Reſpondeo, nec hoc eſſe concedendum. Multa enim hominum *facta* in Scripturis, ut in aliis paſſim hiſtoriis, nudè tantùm & *hiſtoricè narrantur* prout geſta ſunt, quæ à narrantibus nec diſertim *laudantur* nec *vituperantur* : quorum tamen nonnulla indubiè conſtat *injuſta* fuiſſe, aut *inhoneſta*, & à viri boni officio aliena ; & de multis alijs non immeritò dubitari poteſt ſuerintne *rectè facta* vel ſecus, de quibus diſputare ſolent probabiliter & liberè in utramq; partem interpretes. Qualia ſunt illa (a) *Lothi*, impuris civibus filiarum ſuarum ſtuprum offerentis ; (b) *Joſephi* per vitam

(a) Gen. 19. 8.
(b) — 42. 15. 16.

vitam Pharaonis (ut putatur) jurantis; (c) *Jacobi* Esavo fratri paternam benedictionem astu præripientis, aliáque id genus compluria. Quæ siqui eorum *exemplo* sibi etiam licere putent hoc solo nomine, quòd ea à viris piis *facta* legant, *damnata* non legant: næ illi, dum *incertissimæ legi* conscientias suas subiiciunt, sese interim *certissimo* errandi peccandique *periculo* objiciunt.

(c) — 27. 24.

VIII. Atqui ea saltem *Exempla* nobis, quæ in sacris literis disertè *laudantur*, securè sequi licebit, inquies. Imò ne id quidem simpliciter concesserim. Sed quod ad hanc rem attinet, *Dico primò*, Quæcunque hominum *facta in* sacris literis apertè *damnantur* ut vitiosa, ea simpliciter esse fugienda: Potior enim est vis & usus *exemplorum malorum*, ut ab illis *negative* arguatur, quàm bonorum arguendo ab illis *affirmativè*. Quo arguendi genere utitur Apostolus noster, I. Cor. X. 6. &c. Ubi propositis ex veteris instrumenti historiâ *peccatorum* diversi generis *exemplis*, ut & *judiciorum Dei* in legis suæ prævaricatores, monet ut ea omnes intueamur velut *typos* & *exemplaria*, non quæ imitemur, sed quæ (a) vitemus, —— εἰς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν. — Ne sc. concupiscamus mala, *sicut quidam ex illis concupiverunt*, neque *idola colamus*, neque *scortemur*,

(a) *Ut fugerem, exemplis vitiorum quæque notando.* 1. Satyr. 4.

mur, neque Christum *tentemus*, neque *muremus* in adversis, quemadmodum illos feciſſe legimus.

— *Hoc quidam non bellè : nunquid ego illi*
Imprudens olim faciam ſimile? Horat. ibid.

IX. *Dico Secundò*, quæ in Scripturis facta apertè *laudantur*, atque ita laudantur ut nobis quaſi *imitanda* proponi videantur, non eſſe tamen omnia mox rapienda in *exemplum*, ita ut totum aggregatum ſive *integram actionem* prout ab *archetypo* geſta eſt, nobis commendatam arbitremur. Sed delectu opus eſt, & cauto; ut quæ *laudantur*, eâ tantùm ex parte *imitemur*, ex quâ *laudantur*. Cujus cautelæ hæc ratio eſt, quia ſolet Deus interdum, pro immenſâ ſuâ bonitate in *actione mixtâ*, id ſolùm quod in eâ *bonum* eſt, intueri & comprobare; id quod *vitioſum* eſt, quaſi diſſimulando præterire. Ut in parabolâ, Luc. XVI. 8. *Laudavit dominus villicum iniquitatis, quòd prudenter egiſſet*, etſi fide parùm integrâ. *Imitanda* ergo nobis proponitur villici illius prudentia, non *injuſtitia*. Et in *obſtetricum Ægyptiarum* laudato exemplo, recèns editos *Iſraëlitidum* partus ſervantium, regiique mandati contemptum mendacio excuſantium, non ſunt conſundenda cum *humanitate* & *pietate mendacium*, ſed

cautè

cautè ſeparanda : quorum hoc in vitio fuit, nec *imitandum*, illis ſolis data *laus* eſt à Deo, & à nobis debita *imitatio*.

X. *Dico tertiò*, in Scripturis laudari etiam *actus heroum extraordinarios*, quos illi peculiari motu & afflatu *Spiritus Sancti* excitati, quaſi ex *peculiari mandato* ediderunt, *præter legem communem* : qui tamen non ſunt ab aliis *imitandi*. Ejus generis erat celebre illud factum *Phinehezi*, quo à Deo Opt. Max. & *laudem* meruit & *præmium* : qui cùm eſſet vir privatus, nullâ legitimâ authoritate publicâ præditus, impudicum tamen ſcortantium par ἐπιζυλοφώρῳ deprehenſum ſpiculo transfixit, Num. XXV. 8. Ut & alterum illud *Eliæ prophetæ*, qui devocato cælitùs *igne* miſſos ſe accerſitum milites abſumpſit, IIII. Reg. I. 10. &c. Quod ejus factum, diſcipuli Chriſti *Jacobus & Johannes* imitari cupientes, cum præceptorem ſuum eâ de re conſuluiſſent, temerarium ipſorum conſilium ita non comprobavit, ut *objurgantis* ſpecie. em indueret, retuditque eorum impetus acri caſtigatione. (a) *Neſcitis* inquit, *cujus ſpiritus eſtis*. Quaſi diceret, Quin compeſcite ferocientis animi fervidiores impetus, & intra vocationis veſtræ limites voſmet continete. Non ſiquid olim ſeverius fecerit *Elias*, id ipſum vobis item faciendum exiſtimate. Quod ab eo factum eſt, dictante & ſuggerente intus

(a) Luc. 9. 54.

Spiritu Dei extraordinario factum eſt ; cujus dictamen fuit ei peculiaris illius *mandati* inſtar, quod *Abrahæ* datum eſt de mactando filio *Iſaaco*. At non eſt veſtrûm, quos nondum *Dei Spiritus* ad tale facinus perpetrandum *extra ordinem* vocavit, ſimile aliquid attentare.

XI. Quum itaque nec ſemper certum ſit, id quod à viro pio *factum* legitur, *laudari* debere, nec ſi quid *laudatum* fuerit, id continuò *imitandum* eſſe : ad conſcientiarum noſtrarum ſecuritatem multò conducibilius eſt, actus noſtros *ad Legis regulam* quæ certa eſt, quàm *ad incerta hominum exempla* exigere & conformare. Rectè " *Auguſtinus*, " *Hæc quæ in Scripturis Sanctis legimus, non* " *ideò quia facta credimus, etiam facienda cre-* " *damus : ne violemus præcepta, dum paſſim* " *ſectamur exempla, lib. contra mendacium, Cap.* " *9.* Ubi poſt alia quædam eôdem pertinentia ita tandem concludit. *Unde conſtat,* " *quòd non omnia quæ à Sanctis & juſtis viris* " *legimus facta, transferre debemus ad mores.* Atque hactenus de *ſecundo* noſtro *argumento*, à difficultate judicandi de piorum *exemplis*, propter *incertitudinem* quæ in ipſis eſt.

XII. Sequitur *tertium*, a difficultate ritè *applicandi* aliorum *exemplа* ad res & actiones noſtras, propter *incertitudinem circumſtantiarum*.

rum. Quæ cùm sint infinitæ varietatis, infinities etiam variant humanarum actionum qualitates. Quod est *in thesi*, i. e. de suo genere *licitum & liberum*, atque etiam ita manet *in hypothesi* (manentibus sc. iisdem *circumstantiis*) *licitum & liberum*, (*licitum* autem dico, quod sine peccato fieri; *liberum*, quod sine peccato omitti, potest;) idipsum additâ, demptâ, aut quovis modo immutatâ vel unâqualibet *circumstantiâ*, reddi potest è licito *illicitum*, aut è libero *necessarium*. Ut quotidie usuvenire cernimus in foro contentioso, cum inter partes litigantes causæ aguntur. Ubi ab unius partis advocato citantur è libris in causæ suæ subsidium rerum judicatarum *præcedentia* (ut vocant) *exempla*: responderi solet ab alterius partis advocato, non esse eandem in utraque causa *juris rationem*, variare *circumstantias*, inde immutari *casum*, nec quæ olim judicata citantur ad præsentem litem pertinere. Quòd si fuerit ritè demonstratum; concidit extemplo tota illa hoc fundamento nixa defensionis fabrica, nec erit apud *Judices* ullius momenti *probatio à rebus judicatis* sumpta. Hinc fit ut inter argumentationis species apud *Dialecticos*, *Exemplum* in postremis habeatnr, velut *illustrandæ* rei, quàm *demonstrandæ* aptius instrumentum. Et profectò si sit verum illud Fabij, (a) *Tot Seculis*

(a) Quintil. 7. Instit, in proem. ἄν πολλὰ βάλῃς, ἄλλοτ' ἀλλοῖον βαλεῖν. Senarius proverb. apud Aristot. de divinat. — Cap. 2.

Seculis nullam repertam esse causam, quæ sit tota alteri simili : omnino verisimile est posse eum facilè errare, qui ex *unius causæ* conditione de *alterâ simili*, non expensis antè cum omni diligentiâ utriusque *circumstantiis*, præproperè statuit.

XIII. Quo in genere, eò sumus in errorem procliviores, quòd plerique hominum ita comparati sumus, ut in *exemplis* aliorum applicandis *facta* tantùm ipsa intueamur, cáque avidè arripiamus, & in rem nostram trahamus, si saltem *affectibus* & *desideriis* cordis nostri adblandiri videantur, *causæ* interim factorum, & *finis*, & *modi*, & *circumstantiarum*, earum præsertim quæ cupiditatibus nostris adversari videntur, aut nullam aut perexiguam rationem habeamus. Sugillat quosdam sui temporis propheta, *Amos*, Cap. VI. 5. qui in mediis publicis calamitatibus securi otio, luxu, & omne genus volupiis genium suum oblectabant ; dicebantque inter alia, se *Davidis instar excogitasse sibi instrumenta musica.* Quasi dicerent, Cur id nobis vitio vertatur, quod *Davidi* laudi fuit & honori ? *Musica instrumenta* & modulationes exercuit vir ille sanctus : idem & nos facimus dissimulantes interim, quod fuerat in illo exemplo præcipuè imitandum, id à *Davide* factum in *honorem Dei*, & *publici cultus* solennitatem ; non ad *conviviorum luxum*,

luxum, & in fomentum *mollitiei & laſciviæ.*

XIV. De *Imitatione Oratoriâ* multa præcipiunt rhetores: nimirùm futuro *oratori* utile eſſe, ut virum aliquem egregium, & in dicendi facultate præſtantem ſibi proponat, quem ſtudeat *imitari*. Quod idem ad vitæ inſtitutionem, ut ſalubre præceptum, accommodant *Philoſophi*. Hortatur *Seneca* ut ad alicujus eximii præſtantiſque viri *exemplum* vitam moreſq; componamus: *Longum enim iter eſſe per præcepta, breve & efficax per exempla.* Et habet *Exemplum* conjunctam cum ſuadelâ & utilitate *oblectationem* quandam: ut in puerulis videre eſt; qui aliorum *juſſis* cùm ægrè obtemperent, *facta* tamen magnâ cum voluptate imitantur. Sed monent tamen qui iſta præcipiunt, ad *benè rectèque imitandum* acri judicio opus eſſe, ut prudenter delectum faciamus, cùm *eorum hominum* quos imitari velimus, tùm *earum rerum* in quibus ipſos imitemur. Ridet *Fabius elumbes* quoſdam (ut ipſe vocat) *oratores*, qui affectatâ quadam eloquentiâ & inani verborum circuitu dum *Ciceronianum* dicendi genus æmulantur, magnum ſe quid & eximium conſecutos exiſtimabant, ſi in clauſulis poſuiſſent *Eſſe poſſe videatur.* Notat & ipſe *Cicero* perverſam quorundam hac in re diligentiam, qui propoſitis ſibi ad imitandum ſummis oratoribus,

ribus, *nil illorum* (ut ille loquitur) *niſi vitium ſequuntur.* Qualis erat *Fuſius* quidam, *C. Fimbriæ* boni oratoris imitator non bonus: de quo ita *Cicero, nervos C. Fimbriæ in dicendo non aſſequitur, oris pravitatem imitatur.* Baſilium Cæſariæ Epiſcopum, ob eximiam eruditionem & pietatem cognomento *Magnum,* in tantâ fuiſſe apud omnes exiſtimatione ſcribit *Nazianzenus*, ut non pauci tanti viri καὶ τὰ σωματικὰ ἐλαττώματα, pallorem oris, inceſſum, tardam pronunciationem, aliáque corporis vitia, ſtudiosè affectarent & æmularentur. Quemadmodum non defuiſſe teſtantur alii, qui *Demoſthenis* magni Oratoris *Rhotaciſmum*, & ſummi Philoſophi *Ariſtotelis* τραυλότητα ſtudiosè effingerent. (a) *O imitatores, ſervum pecus!* (a) Horat. 1. Epiſt. 19.

XV. *Jocum* moverent iſta fateor, quæq; apud probos authores occurunt ſexcenta iſtis ſimilia *perverſæ imitationis* exempla, magis quàm *bilem*: ſi in *ſermone* tantùm & externo *corporis habitu geſtúque* ea perverſitas, non autem in *vitâ & moribus* obtineret. Sed & in his quoque, nihilo fortaſſe rariùs, certè longè pernicioſiùs, (a) *decipit exemplar vitiis imitabile*: dum pravis cupiditatibus abrepti, propriiſque affectibus nimis indulgentes, è magno *exemplorum* cumulo ea ferè deligimus libentiùs, & in ipſis eas *circumſtantias* vehementiùs urgemus, quæ commodiſſimè videntur (a) Horat. ubi ſupra.

videntur in eam partem flecti posse quâ inclinant jam ante animi, ut sic *affectibus* & *cupiditatibus* nostris inserviatur. Id quod facillime deprehendet ab iis egregie factum, qui ἐυταξίαν ex Ecclesia, è Rep. pacem exturbare moliuntur, quisquis libellos nuper ab *Anabaptistis*, *Brownistis*, aliisque ejusdem furfuris *Sectariis*, vel superioribus aliquot annis ab eorum verâ propagine *Reformatoribus Puritanis* editos, attentiùs inspexerit. Cujus perversitatis in hoc hominum genere ut vobis specimen aliquod exhibeam, quod sine justâ cujusquam cordati viri offensione facturum me spero; date mihi quæso veniam, unicum ipsorum argumentum *Christi & Apostolorum* ejus *exemplo* ductum, brevi examini subjicere: quod quum sit ab ipsis prolixè satis, addo & satis animosè tractatum; quàm solide, quàm sincere in eo argumento se gesserint, vestrûm erit judicare.

XVI. Prodiit quadraginta circiter retrò annis, adversus ritum *ingeniculationis in sacra synaxi*, editus à quibusdam *Exoniensis diœceseos* ministris (junctis sc. operis) libellus. Inter alia quæ undique conquisita argumenta congesserunt, in hoc uno quod à *Christi exemplo* petitum est præ cæteris videntur quasi triumphare. Argumenti vis & summa hæc est. Non licere homini *Christiano* in actione aliquâ religiosâ ad cultum Dei pertinente à

Christi

Christi & Apostolorum exemplo, quod quidem sit imitabile, ullatenus recedere, quum sit omnis *Christi actio* imitabilis, & quam alii sunt recte imitati, ab omnibus Christianis *imitanda*: *Christū* autem & *Apostolos* alio corporis situ & non genibus subnixos, sacra signa percepisse: proinde & nobis *Christianis* pariter faciendum. Hoc tam diluto, pæne dixeram putido, sophismate cum impositum sit non indoctæ modò plebi, sed & aliis, qui si magis saperent melius cum Ecclesiis Christi agerētur: operæ pretium erit nonnulla vobis quæ vanitatem totius argumentationis abundè demonstrent observanda proponere.

XVII. Observate itaque *primò* μετάβασιν hic fieri εἰς ἄλλο γένος, fœdo & vix pueris condonando errore. Cum enim de *Gestu* tota lis sit, disputant illi importune admodum de *Actionibus*. Esto omnem *Christi actionem* imitandam esse: at *gestum* quis dixerit esse *actionem*? Quæ duo adeò latè invicem disparata sunt, ut nec in aliquo communi genere conveniant, sed ad distincta *Prædicamenta* pertineant: *Gestus* ad Situm esse, *Actio* ad proprium & sui nominis prædicamentum.

XVIII. Observate *secundò*, quatuor illa ultima & minorum gentium *prædicamenta*, *Ubi*, *Quando*, *Situm & Habitum*, ejusdem esse fere rationis & momenti respectu illarum

actionum

actionum quibus velut comites adjunguntur, quandoquidem nihil aliud sunt quàm *relationes* quædam inferioris notæ, & *circumstantiæ* actionibus ipsis prorsus *extrinsecæ*. Non videri proinde rationi consentaneum, ut vi *exempli Christi & Apostolorum* obligemur ad eorum imitationem in *Situ* tantùm; in reliquis autem tribus, *Ubi*, *Quando*, & *Habitu*, vel istorum ipsorum judicio qui hoc exemplum urgent non obligemur. Neque enim ipsi existimant esse necessarium, aut quoad *Ubi*, ut sacra Eucharistia in *privatis ædibus* & in *cœnaculo domus superiore* (ὑπερῴῳ) celebretur, aut quoad *Quando*, ut primâ nocte & *post cœnam*; aut quo ad *Habitum*, ut à ministro *tunicâ inconsutili* induto. Quæ tamen omnia fuisse in *primâ cœnâ* observata, ex sacrâ historiâ constat, nec est ab illis negatum. Cùm ergo eam *libertatem* & ipsi sumant & aliis concedant, ut liceat à *Christi & Apostolorum praxi* in hisce omnibus illæsâ conscientiâ discedere, libenter à novis his magistris edoceri velim, quid sit in illo *Situs prædicamento* adeò singulare, ut tàm multò, sive *infra* sive *supra*, consortium suorum censum haberi mereatur, nec liceat sine grandi sacrilegio à *primitivo illo exemplo* ex hac tantum parte discedere. Æqua sanè res est, ut aut pari passu ambulent quatuor ista *Ubi*, *Quando*, *Situs*, *Habitus*; aut justa aliqua discriminis

ſcriminis ratio cur id ne fiat aſſignetur, quod non eſt ab iis hactenus (quod ſciam) factum, nedum tentatum.

XIX. Obſervate *tertiò*, quam debeat omne *factum exemplare* ita eſſe certum ut non poſſit negari; quod ab illis aſſumitur, (& ego lubens *conceſſerim*,) *Chriſtum & Apoſtolos* non genibus flexis ſed alio aliquo geſtu celebraſſe *primam* illam *cœnam*, id non ita liquidò conſtare ex aliquo Scripturæ textu, ut ſi pernegetur poſſet probari. At illud ἀνακεῖσθαι quod eſt in Evangeliis, annon innuit ſaltem *geſtum triclinia rem*, illis temporibus & regionibus familiarem? Imò omnino nego ex ſolo uſu iſtius vocabuli poſſe probari certam aliquam *Speciem ſitus*. Ab eâ *ſitus* ſpecie, quæ in *triclinijs* olim adhibita eſt, utriuſque vocis origo fuit; Græcæ ἀνακεῖσθαι, & quæ hujc reſpondet Latinæ *Diſcumbere*. Sed vocabulorum vim & pondus improbo examini ſubijciet, quiſquis ea poſtquam multo uſu adoleverint & ſe latiùs extenderint & dilataverint, ad prima quaſi incunabula revocare, & antiquis finibus includere velit. Significant ergo illæ dictiones *ex communi uſu loquendi* actum illum quo nos diſtinatò applicamus alicui loco idoneo cibi capiendi cauſâ, quocumque demum *ſitu* vel *poſiturâ* corporis id fiat, *ſtatu*, *ſeſſione*, *ingeniculatione*, *diſcubitu* propriè dicto, vel quolibet alio.

XX. Sed

XX. Sed quia, licèt non ex vi vocis ἀνακεῖσθαι, aliunde tamen (ex quibuſdam ſc. hiſtoriæ circumſtantiis) colligi videtur admodum probabiliter, *Chriſtum & Apoſtolos in* primâ illâ cœnâ *geſtu* uſos *tricliniari*: obſervate *quartò*, novos hoſce Dictatores noſtros legi illi, quam ita ſeverè imponunt fratrum ſuorum conſcientiis, ipſoſmet interim non parere. Si enim *Chriſtus* in ſacrâ cœnâ inſtituendâ *geſtu* uſus ſit *tricliniari*; exporrectis ſc. in ſubſtrato lectulo pedibus & totâ corporis parte inferiore, ſuperiore in cubitum reclinatâ; cur iſti ipſi, qui hoc argumentandi genere tàm operoſè utuntur, hoc *Chriſti exemplum*, (quòd eſt certè *imitabile*,) non *imitantur*? Cur non ſibi *lectulos* parant & *triclinia*, ut ſic ab omni neceſſariâ in eam rem ſupellectili inſtructi, eodem quo *Chriſtus & Apoſtoli* geſtu ſacræ menſæ participes fiant? A quo *geſtu* tàm diſcedere certum eſt eos qui *ſtant* aut *ſedent*, (quorum alterutrum & ipſi faciunt & aliis faciendum ſuadent,) quàm qui *in genua procidunt*. Si dicant, & quidem dicunt exoleviſſe jam olim *geſtum illum tricliniarem* in hoc Occidentali orbe, & proinde nos non jam teneri ad *eundem ſitum in ſpecie*; teneri tamen vi primitivi illius exempli ad *eundem ſitum in genere*, hoc eſt ut utamur ſaltem *geſtu* (ut vocant) *menſario*, qui ſit illi *tricliniari* analogus & ſucce-

ſuccedaneus pro more noſtræ gentis, quemadmodum illi tunc eo *geſtu* uſi ſunt, qui ex paſſim recepto illorum temporum & locorum more *ad menſam* à convivis ſolebat adhiberi. Ad populum phaleras! Adeone homines ex affectuum *præjudicio*, & *contradicendi libidine* quadam, ab omni ſanâ mente excidiſſe, ut hæc tàm futilia pro ſolidis orbi obtrudant, aut ſperent iſtiuſmodi offuciis cuiquam cordato viro imponi poſſe? Quæ quàm ſint inania & abs re ut *breviter* & liquidò oſtendam; exorandi mihi ſunt qui ſic diſputant, ut paucis his *interrogatiunculis* directè & ſine aliquâ tergiverſatione reſpondeant.

1. XXI. Quæro ab illis *primò*, quum tàm certum ſit *Chriſtum*, ſi uſus eſt *geſtu triclinari*, nec *ſedentem* comediſſe, nec *ſtantem*, quàm certum eſt eum, ſi eo geſtu uſus eſt, non comediſſe *genibus ſubnixum*: cur non vi illius exempli tàm obligemur à *ſedendo* vel *ſtando* abſtinere in ipſo communicandi actu & articulo, quàm ab *ingeniculando*? Ex iſta enim ſuppoſitione ſequitur, è *tribus* illis corporis *poſiturîs* nullam eſſe, quæ non exemplo Chriſti æquè deſtituatur ac *reliquæ duæ*. Æquum proinde eſſe, quod de *quatuor ultimis prædicamentis* paulò antè dictum eſt, ut pari jure fruantur ſingulæ: pariterque univerſæ vel ut reæ *damnentur*, vel ut inculpatæ

abſol-

absolvantur. Si dicant, quod est ipsorum solenne diverticulum, successisse *gestui tricliniari* ex more gentis *sessionem* vel *stationem*, non successisse *ingeniculationem*: Quæro *secundò*, 2.
unde fiat, ut alicujus gentis (puta *Anglicanæ*) *tacita consuetudo* sufficiat ad hoc, ut *gestui tricliniari* succedat *sessio* vel *statio ad mensam communem*; *lex* autem *positiva* ejusdem gentis non sufficiat ad hoc, ut eidem *gestui* succedat *ingeniculatio ad mensam sacram*? Poteritne sensim & sine publicâ authoritate *immutata consuetudo* id efficere, ut non ultrà *deceat* vel *liceat* quod olim nec *indecens* habitum est nec *illicitum*? non poterit publicâ authoritate *sancita lex*, populi etiam expresso consensu stabilita, usúque diuturno & moribus comprobata id efficere, ut saltem *licitum* deinceps habeatur, quod nullâ legitimâ ratione constat fuisse unquam *illicitum*? Ubi reverâ pugnant inter se duæ res, *Lex & Consuetudo*, (quod hic tamen vix fit) æquum esse fatebitur quisquis incolumi capite est, ut cedat *Legi* consuetudo, non *Consuetudini* Lex. Quæro abs
illis *tertio*, existimentne seriò, an non existi- 3.
ment, continuò peccare eum qui *ad mensam communem flexis genibus* cibum caperet. Si *peccare* dicant; quum sit omne *peccatum* divinæ legis transgressio, cedò ejus *legis præceptum* aliquod, contra quod sic faciendo

peccetur : si fateantur *sine peccato* id fieri posse ; annon animadvertunt eâ confessione sua se vincta cædere , & argumentationis
4. suæ vim omnem evertere ? *Quartò*, supposito quòd exoleviſſet jam olim *gestus* ille *tricliniaris*, eique succesisset *statio* vel *sessio* ante primam illam cœnam, ita ut oportuerit *Christum & Apostolos* aut *stantes* comedisse aut *sedentes* ; quum utrumque simul fieri non potuerit : quæro, num si illi *stantes* comedissent, nobis etiam ita *stare* necessarium esset ut *sedendo* peccaremus , & è contra ; vel *liberi* essemus ad utrumlibet ? Si dicant nos *liberos esse ad utrumlibet* ; omninò jacet argumentum ab *exemplo Christi* ductum : quia supponitur illum *alterutrum* tantùm fecisse , non *utrumque*. Si dicant, nos præcise teneri ad *illam Speciem* quâ supponitur *Christum* fuisse usum ; cur ergo ipsi tàm severi dictatores libertati cujusq; Ecclesiæ permittunt *standi* vel *sedendi* optio-
5. nem ? Quæro *quintò*, si nos obliget *exemplum Christi* ad sui imitationem ; cur determinetur hæc obligatio præcise in *gestu mensario*, quæ est species *subalterna* ; & non vel citeriùs stet in *genere* aliquo *superiori*, vel ulteriùs protendatur ad *speciem* aliquam *inferiorem* ? Hoc est quærere, Quum sint tria hæc, *Gestus* ut genus superius , *Gestus mensarius* ut species ei subalterna, *Gestus tricliniaris*

cliniaris ut ſpecies infima; *Chriſtus* autem & *geſtu* uſus fuerit, & *geſtu menſario*, & *geſtu tricliniari*: cur *geſtus menſarius*, quæ eſt intermedia ſpecies, cenſeri debeat ad rectam *Chriſti* imitationem & neceſſaria & ſufficiens; & non vel *geſtus aliquis* in genere *ſufficiens*, vel *geſtus tricliniaris* in ſpecie *neceſſarius*? Quæro *denique* fueritne *geſtus tricliniaris* à Chriſto & Apoſtolis in primâ cœnâ adhibitus *imitabilis*, vel non? *Imitabilem* fuiſſe (ſat ſcio) non negabunt, imò ne poſſunt quidem negare, qui inde præcipuum cauſæ ſuæ firmamentum petunt: ſic enim proponunt *Chriſti exemplum* nobis de neceſſitate *imitandum*, non omne ſimpliciter, ſed omne quod eſt *imitabile*. Quod igitur illi ultrò largiuntur, libens accipio: & *Propoſitionem*, ſcilicet, *Omne Chriſti exemplum imitabile* obligare Chriſtianos ad ſui imitationem; & *Aſſumptionem* pariter, ſc. geſtum illum in ſpecie (ſive fuerit ille *triclinitaris*, quod admodum probabile eſt, & nunc ſaltem ſupponimus, ſive quis alius) quo Chriſtus in prima illa cœna uſus eſt, *eſſe imitabilem*. Ex his præmiſsis ſic colligo, Ergo vi iſtius exempli obligabantur *proximi* poſt Chriſtum *ſæculi Chriſtiani* ad eundem *geſtum in ſpecie* quo uſus eſt Chriſtus; ergo ſimiliter obligabantur & *ſecundi ſeculi*, itemque *tertii* & ſic deinceps uſque ad hæc tempora. Ergo & præſentem Eccle- 6.

siam ad *gestum triclinitarem* in specie *obligari* fatendum est, si *Christus* eo gestu usus est: aut saltem ostendendum est, quo tempore, quâ ratione, quo authore, quo jure & authoritate sublata sit illa *obligatio*.

XXII. Ex his quæ dicta sunt liquet, *Argumenti* illius, quod tantâ cum pompâ ab illis instruitur, vim omnem eò tandem recidere, ut non possit rectius & in rem suam accommodatius proponi, quàm sub hac forma. *Exemplum Christi* & Apostolorum in tantum obligat, quantum nobis visum est expedire ut obliget; Sed nobis expedire visum est ut obliget ad *non ingeniculandum*, ulterius verò non obliget: ergo eatenus tantùm obligat, & non ulteriùs. Piget ista fateor: non est aut hujus loci, aut istius ætatis, aut moris nostri, *risum captare in re seriâ*. Sed quid facias istis hominibus? Nimirum indiget istiusmodi patrocinio causa non bona: nec fieri potest, ut non multa inania, & si penitiùs examinentur perabsurda, sibique parùm consentanea, dicere sæpenumero cogantur, qui *partium* magis studio duci se patiuntur quàm *veritatis*. Equidem ex animo loquor, & quod res est: Etsi multæ passim in eorum Scriptis occurrant *parùm solidè* disputata, utinam non quædam etiam *parùm sincere*; non memini tamen uspiam me observasse tanto cum

conatu

conatu & molimine meras nugas agi, aut ex tantâ montium parturitione tàm miserè ridiculum prodire fœtum, quàm cum *nuda piorum exempla* è Sacris literis adducta, aut ad *excusandum* ea facta quæ videntur lege aliquâ divinâ *prohiberi*, aut ad inducendum *obligationem* in conscientiâ in his quæ non videntur lege aliquâ divinâ *præcipi*, importunè urgentur. Sed unde digressus sum, si tamen digressus sum redeo, & pergo ad.

XXIII. *Argumentum Quartum*, ab Exemplorum fine & usu proprio. Habere enim *Exempla* suum usum, eúmque ad *morum* institutionem, *vitæ* emendationem permagnum, omninò fatendum est. Alioquin nec tàm multa in sacris literis perscripta essent, (quæcunque enim perscripta sunt, εἰς τὴν διδασκαλίαν ἡμῶν, Rom. XV. 4. Πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν I. Cor. X. 11. ad nos erudiendos aut commonefaciendos perscripta sunt,) nec tàm constanter ab Apostolis ubique inculcarentur. *Sumite, fratres mei, pro exemplari patientiæ prophetas. Audivistis patientiam Jobi. Elias oravit.* — *Omnia hæc* Iac. V. 10, 11, 17. *Imitatores mei estote, sicut ego Christi*, I. Cor. XI. 1. *Quæ audivistis, & vidistis in me, hæc agite.* Phil. IIII. 9. *Eos considerate, qui sic ambulant sicut habetis nos pro exemplari*, Phil. III. 17. & similia passim. At

non eſt is uſus aut finis *Exemplorum*, ut ſint nobis pro *regulâ vivendi* : ſed ut ſint ſubſidia quædam & *adminicula*, & quaſi *ſtimuli* ad excitandam ignaviam noſtram & torporem excutiendum, cum ſegniores ſumus & tardiores in officio faciendo, quàm par eſt. Solet enim fragilitas humana, objectâ præſertim gravi tentatione, accedente etiam Satanæ & mundi impulſu, de *ſeveritate legis* Dei & *obediendi difficultate* multa apud ſe ſubmurmurare, imò & apertè quandoque conqueri : in viâ quâ eundum eſt graſſari *leones* ; undique ſtrui pedibus ſuis *laqueos*, *inſidias*, *ſcandala* ; perferendas *injurias*, *contumelias*, *calumnias*, *bonorum rapinam*, charos *parentes*, chariora *pignora*, *uxorem*, *amicos*, *poſſeſſiones*, *patriam*, *vitam ipſam relinquenda*, imò & *odio habenda*. Quàm duri ſunt hi ſermones ! quàm non ferendum jugum ! Quoties ſubeunt mentes noſtras iſtiuſmodi *cogitationes*, ita ut jam penè (a) deſpondeamus animum, & omnem officii curam velut rei impoſſibilis & in quam inanis ſit omnis opera noſtra & irriti conatus, tantùm non abjicere incipiamus : *excitantur* aliquantulùm languentes Spiritus, & ad contemnendas omnes *difficultates*, ſuperandas *tentationes*, perferendas *contumelias* paulatim erigitur animus (b) opportuna *Exemplorum* authoritate. Cum ſeriò cogitamus viros, pios quidem & Sanctos,

(a) *Turpiter deſperatur, quicquid fieri poteſt.* Quintil. 1. Inſtit. 10.

(b) *Cum quid difficile videtur, difficiliora alios obeuntes recenſeamus.* Tert. 1. ad uxor. 6.

Sanctos, ſed ὁμοιοπαθεῖς ἡμῖν iiſdem quibus nos *perturbationibus*, *cupiditatibus*, *tentationibus* obnoxios, gratiâ Dei (quæ nec nobis defutura eſt, ſi ab eo toti pendeamus, & conatus ſimul noſtros fideliter adjungamus) adjutos, ea omnia & *perfeciſſe & pertuliſſe*, quæ nobis aut *facienda* aut *ferenda* Deo ſic diſpenſante incumbunt: redire mox animi, incaleſcere piâ æmulatione pectora, & (c) *inter meditandum exardeſcere ignem*, dum erumpant tandem è plenitudine cordis hæ aut perſimiles voces, *En me paratum Domine obire quod jubes, ſubire quod imponis.* (d) *Nubes* illa *teſtium*, quæ nos quacunque circumſpectamus cingit undique, ſuadet ut omni abjecto ægri animi tumore & gravedine, peccatique, quæ ut nos arctè *complectitur*, ita per Dei gratiam ſi ſtrenuè conemur non ægrè *comprimitur*, importunitate, *propoſitum nobis ſtadium* fortiter & conſtanter & patienter *decurramus.*

(c) Pſalm. 39. 4.

(d) Heb. 12. 1. &c.

XXIIII. Hortatur *Jacobus Apoſtolus*, Cap. V. ad orationis inſtantiam, exemplo *Eliæ*, qui importunis ſuis precibus (προσευχῇ προσηύξατο) cœli oſtia quaſi pro arbitrio obſeravit & reſeravit. Quod nequis exiſtimaret *Eliæ* meritis & ſanctitati deberi potiùs, quàm *divinæ promiſſioni* fidelium præcibus ex fœdere gratiæ factæ; præripit hanc ſuſpicionem *Apoſtolus* in ipſo narrationis

exordio, *Elias* inquit *homo erat* ὁμοιοπαθὴς ἡμῖν — vers. 17. *Homo* erat; non *Deus*, aut *Angelus*: nec *de meliore luto*, sed ex eâdem quâ cæteri homines *massâ* effictus. Hic est ergo usus *Exemplorum* proprius & perutilis: ast meminisse interim oportet, *Exempla* non esse *regulam* ipsam, nec *regulæ* pondus & instar habere; imò esse & ipsa, siqua dubitandi ratio appareat recténe an secus facta sint, ad *regulam* diligenter exigenda. Ὑπόδειγμα λάβετε τῆς προφήτας inquit *Jacobus*, Iac. V. 10. Ubi nescio an illud ὑπόδειγμα specialem habeat ἐνέργειαν & vim: Mihi certè innuere videtur Sanctorum prophetarum actus non esse παράδειγμα, *exemplar* illud *principale* quod est præcipuè nobis intuendum; sed quasi illius ἀπόγραφον & *secundarium exemplar*, quod non est ex se & propter se authenticæ authoritatis, sed eatenus fidem habet & authoritatem, quatenus *concordat cum Originali*. Ex hactenus dictis ergo conficitur, Non sufficere ad *bonitatem actus* humani, quòd sit alicujus *viri Sancti exemplo* conformis: nec proinde posse cujusquam *conscientiam* in ejusmodi conformitate, nisi sit & ipsum *exemplum regulæ* conforme, securè & tutò acquiescere.

XXV. Porro, ut ad alteram propositi nostri partem tandem accedamus, eadem fermè ratio est *Judicii* alieni, quæ & *Exempli*; idque

idque ob eaſdem ferè cauſas : ita ut hac in re non ſit opus multis. Percurram itaque breviter. *Primò*, ſunt omnes homines, quantumvis *docti* & *pii*, non minùs *Erroribus* quam *Peccatis* obnoxii ; imò fortaſſe vel multò magis, quò acutiore mentis indagine opus eſt, ad internoſcendum *veri & falſi* diſcrimen, quàm *boni & mali*. Ex *Ignorantiâ* illâ naturali, quâ mentes noſtræ velut caligine quadam obductæ ſunt ; ex *Educatione*, quæ animos noſtros adhuc teneros fingit & efformat, & notionibus quibuſdam inſtruit & imbuit, quas non facile eſt eradere ; ex longo uſu & *Conſuetudine* quæ velut altera natura eſt ; ex *pravis affectibus*, qui judicio offundunt nebulas, & rectum ejus uſum impediunt ; ex aliis ejuſmodi cauſis permultis, adeò proclive eſt homini *Errare*, *Labi*, *Dicipi*, ut jam olim in proverbium abierit *Humanum eſſe errare*. 1. 2. 3. 4. Cicero. Philipp. 12.

XXVI. Adde huc *ſecundò*, quod nec ipſi ſemper de eorum *pietate & prudentiâ*, quorum *judicia* ſequi volumus, ſincerè judicamus. Quin ſolenne eſt iis qui ſe permittunt *alieno arbitratu* duci, eos ſibi *duces* deligere, quos jam ante ſciunt ducturos ſe in eâ viâ, quâ ipſi jam antè conſtituerant proficiſci. Sic homines incautos *Satanas* quaſi circulo incluſos tenet. Si quæras, cur hoc putent eſſe verum & rectum, reſpondent quia ita nos docuit

hic

hic vel ille *vir pius & prudens* : Si quæras iterum qui ſciant doctorem illum ſuum eſſe *virum pium & prudentem*, reſpondent, vel reſponderent ſaltem ſi ex animo loqui vellent, quia nobiſcum ſentit. —(a) *Et ſapit, & mecum facit, & Jove judicat æquo.* Metiuntur nimirum plerique mortalium *pietatem alienam*, non ex praxi officiorum *vitæ Chriſtianæ*, & ex operibus juſtitiæ, miſericordiæ, charitatis, & devotionis ; ſed ex *ſtudio* earum *partium* quibus ſe addixerunt, & earum *odio* quibus ſe inimicos profitentur. ——Κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἰδίας ἑαυτοῖς ἐπισωρεύσουσι διδασκάλους inquit Apoſtolus, II. Tim. IIII. 3. *Coacervantes ſibimetipſis doctores ſecundum proprias concupiſcentias* : Κνηθόμενοι τὴν ἀκοὴν ut ibidem ſequitur aptiſſimâ metaphorâ. Cum iis *aures pruriunt*, quærunt ſc. qui eas *ſcabant* : atque ita accidit eis quod veteri proverbio dici ſolet, *Muli ſe mutuò ſcabunt.*

(a) Horat. 2. Epiſt. 1.

XXVII. *Tertiò*, diſertè nos prohibet ſacra Scriptura, aut *alterius* cujuſlibet *judicio* conſcientias noſtras ſubjicere, aut in *alterius conſcientiam* dominium exercere. *Ne vocemini Rabbi, unus eſt enim veſter* ὁ καθηγητὴς, *magiſter*, præceptor, doctor, ductor *Chriſtus*, Matth. XXIII. 10. *Ne multi eſtote magiſtri, fratres mei*, Iac. III. 1. *Paſcite qui in vobis eſt gregem Dei*, ὡς τύποι, ut facem ei præferentes,

ferentes, veræ fidei doctrinam & vitæ piæ exemplum, sed non ὡς κατακυριεύοντες τῶν κλήρων, I. Pet. V. 1. *Non quasi exercentes dominatum* & imperium merum *in clerum* & populum *Dei. Empti estis pretio: nolite fieri servi hominum*, I. Cor. VII. 23. Ut conscientias vestras cujusquam hominis authoritati ex ipsius arbitrio & imperio regendas permittatis.

XXVIII. Hinc ergo illud imprimis sequitur, (ut ex iis quæ à nobis hactenus posita sunt & probata *corollaria* nonnulla inferam, sed pauca, & paucis) meritò exosam esse debere cuilibet Christiano *Romani Pontificis* conjunctam cum summo fastu non ferendam *tyrannidem*: qui dum sibi suæque Cathedræ arrogat *judicium infallibile*, exercet eo nomine, quasi jus suum, *dominatum in conscientias* hominum: eousque, ut si dicat *virtutes* esse *vitia*, & *vitia virtutes*, teneantur sub mortali peccato omnes *Christiani* ipsius judicio sine ullâ hæsitatione semet subjicere. Et proinde agnoscendam esse cum omni grati animi significatione summam & singularem Dei Opt. Max. in nos bonitatem & misericordiam, qui nos patréisque nostros & *Ecclesiam Anglicanam* tam iniquâ *tyrannide* dudum exemerit, & justæ *libertati* quasi postliminio restituerit.

XXIX. At

XXIX. Atqui *Secundò* cavendum nobis & universis & singulis, ne illâ *tyrannide* liberati, *novo jugo* colla subdamus ; nec tàm *excussisse* jugum, quàm *permutasse* deprehendamur.

(a) Horat. 2. Satyr. 9. ——— (a) *Quæ bellua ruptis*
Cum semel effugit, reddit se prava catenis ?

Interest profectò nostrâ, si aut internæ *Conscientiæ*, aut externæ *Reipublicæ & Ecclesiæ* paci seriò consultum velimus, omninò curare, ne ut olim in Ecclesiâ Corinthiacâ (b) 1. Cor. 1. 12. *Ego sum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ*, sic apud nos istiusmodi voces audiantur, *Ego sum Lutheri, ego Calvini, ego Arminii, ego Socini.* (c) Rom. 3. 4. Quin esto (c) *omnis homo mendax, & verax solus Deus.* Non est dignus qui sit *Christi*, qui non est *unius Christi*, discipulus. Actum est de fidei Christianæ simplicitate & sinceritate, postquam itum est *in partes* : Neque ulla spes est antè restitutum iri pristino vigori & virori *Religionem Christi*, quàm ducta tot fracturis & scissuris vulnera, fraternæ condescensionis oleo velut malagmate delinita, in eandem *fidei* & *charitatis* unitatem cõeant & cõalescant.

XXX. Cavendum porrò *tertiò*, ne pravis affectibus indulgentes, ita nos abduci patiamur in cujusquam *personæ admirationem*, ut ex (a) Jud. vers. 16. ipsius authoritate toti pendeamus, (a) θαυμάζοντες

μάζονλες πρόσωπα ὠφελείας χάριν. Quibus verbis intendit digitum *Apoſtolus* ad ipſiſſimum totius *mali fontem.* Nempe non aliunde emanavit omnis illa *nominum* perverſa *admiratio*, quàm ex perditâ illâ & nimiâ *ſui admiratione.* Dum quiſque propriæ *utilitati* ſtudet, inſervit *honori*, *gloriæ* velificatur; alios omnes æſtimat ex *ſuo commodo* : & corrupto jam hiſce affectibus judicio, eos protinus *admiratur* maximè, quos *utilitati*, *honori*, *gloriæ*, aliiſque ſuis cupiditatibus minimè adverſaturos arbitratur. Quod ipſum alter etiam Apoſtolus, quem antè citavimus clare ſignificat, ubi notat homines *ſibi* (b) κατὰ τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας *præceptores deligere.* (b) 2. Tim. 4. 3.

XXXI. Cæterùm, ut non obſtantibus quæ à me dicta ſunt, ſua conſtet interim & *Eccleſiæ Catholicæ*, & unicuique *viro docto & pio*, juſta authoritas; Admonendi eſtis *primò*, judicio & praxi *Univerſalis Eccleſiæ*, in ſacrarum literarum interpretatione, & in dijudicandis fidei & morum controverſiis, plurimum deferri oportere : *Secundò*, & viri docti judicio & *authoritati* nonnihil tribuendum, ad *eximendum* ex animis hominum *Scrupulos* minùs neceſſarios, atque etiam ad *dirigendum* conſcientias *in rebus dubiis*, de quibus non poteſt aliter haberi ulla *certitudo.* Sed de horum utroque, erit fortaſſe poſthac commodior dicendi locus.

PRÆ-

Prælectio Qvarta.

In quâ Quæ ſit *Adæquata Conſcientiæ Regula* diſquiritur, & ſtatuitur.

Jac. IIII. XII.

Unus enim eſt Legiſlator, qui poteſt Servare & perdere.

I. Quàm parùm ſit unicuique præſidii, ad *conſcientiæ* ſuæ ſive *fructum*, ad excuſandum ea quæ hactenus *fecerit*, ſive *ſecuritatem*, ad ἀφόβως aggrediendum quæ porrò *facturus eſt*, ſi ea aut ſolâ *boni finis intentione*, aut alieni tantùm *exempli* vel *judicij* authoritate nitantur: ſatis à me ſupérque proximis duabus prælectionibus demonſtratum eſt. Eo nimirum conſilio, ut ſublatis è medio his velut obicibus, expeditior mihi & complanatior eſſet via, ad ea

ea quæ de *Conſcientiæ obligatione* dicere inſtitueram. Quæ *Obligatio* cùm ſit duplex: *Activa* ſcilicet, per quam inducit alteri obligationem, & *Paſsiva* per quam alterius obligationi ſubeſt: poſtulat ordinis ratio, ut à *paſsivâ* ordiamur. Tunc enim de *re menſuratâ* ſecuriùs pronunciare poterimus, poſtquam conſtiterit *menſuram* ipſam eſſe juſtam. Quod ergo nunc agitur hoc eſt, ut inquiramus quid ſit id quod proprie *obligat conſcientiam*: ſive, quod idem eſt, quæ ſit propria & adæquata *conſcientiæ Regula*, cui ſe (ut *recta* ſit) conformare teneatur. Quæ inquiſitio ut certiùs & commodius inſtituatur, paucis quibuſdam velut explicandi gratiâ præmiſſis, rem ipſam tandem quibuſdam *concluſionibus* complectar.

II. Sciendum itaque *primò*, Conſcientiæ ut munus ſuum debitè exequatur, neceſſariam eſſe aliquam *Regulam*, cui ſubeſſe debeat. Ubicunque enim eſt *virtus* aliqua *activa*, quæ non eſt de naturâ ſuâ *determinata ad unum* in agendo, ſed eſt *in potentiâ ad utrumlibet*, ita ut poſſit rectè agere vel ſecus; ſive ea *virtus* ſit *habitus* de primâ, ſive *potentia naturalis* de ſecundâ ſpecie Qualitatis: oportet ut ſit *lex* aliqua vel *regula*, (νόμος ſive κάνων) quæ eam in agendo dirigat. Quotieſcunque enim aliquid ſe ut *faciendum* offert phantaſiæ, ſive à ſenſu externo repræſentatum

tum, ſive ex internâ quadam animi ſuggeſtione; quia *Voluntas*, quæ eſt proximum agendi principium, eſt (ut dici ſolet) *potentia cæca*, nec potſt ex ſe *malum* à *bono* diſcernere, ut ita ſit ipſa ſibi *regula*: ratio inquiſitiva mox ad *Conſcientiam* recurrit, ut ejus *dictamen* audiat. Cujus munus eſt rem propoſitam ſtatim *examini ſubiicere*; examine facto, ſitne perſequenda vel fugienda, facienda vel omittenda *judicare*; & prout judicaverit, ita voluntati *dictare*: hoc eſt, rem eam *libero arbitrio* ut eligendam vel non eligendam proponere. Ad quod *examinandi*, *judicandi*, *dictandi* munus, ne temerè id præſtet & ὡς ἔτυχεν, & *cæcam voluntatem* ipſa non minùs cæca in tranſverſum ducat: Opus eſt ut certa aliqua ſit *norma*, ad quam fiat *examen*.

III. Sciendum *Secundò*, eſſe in *Regulis*, ſicut & in *Cauſis*, ſubordinationem quandam: & ſicut in *Cauſis* invicem *ordinatis*, poſteriores quæque ſi ad priores comparentur habent rationem *Effectuum*; ſic in *regulis* & *menſuris* invicem *ordinatis*, poſteriorem quamque reſpectu ſuperioris habere rationem *regulati* ſive *menſurati*. *Regula* igitur *Conſcientiæ* cum ſit duplex; altera *proxima* & immediata, *prima* & remotior altera: *regula illa proxima*, ſicut habet rationem *regulæ*, reſpectu ipſius *Conſcientiæ*, quam dirigere debet, ſic habet rationem *regulati*, reſpectu *regulæ primæ*, à quâ & ipſa dirigenda eſt.

IIII. Sci-

IIII. Sciendum *tertiò*, quùm consistat cujusque rei *rectitudo* in conformitate ipsius ad suam *regulam* : sicut est *duplex*, ut jam diximus, *Conscientiæ regula*, proxima & remota ; ita *duplex* est etiam *Conscientiæ rectitudo*, duplici illi regulæ respondens. Potest enim *Conscientia recta* dici, vel ἁπλῶς, simpliciter, absolutè & *usquequaque recta* ; vel κάλά τι, secundum aliquid & *quadantenus recta*. Hoc modo *recta* est, si sit conformis *regulæ* suæ *proximæ* & immediatæ : quemadmodum is dicitur de aliqua *propriâ passione* habere *scientiam* certam & veram, qui potest ipsam de suo Subjecto per *proximam sui causam* demonstrare, etsi nequeat ulteriùs ascendere. At illo modo tum demum *recta* est *Conscientia*, cum & ipsa *regulæ suæ proximæ* conformis est, & illa insuper regula *regulæ primæ* : quemadmodum is dicitur habere rei alicujus *certam*, (id est perfectam,) *scientiam*, qui omnes ejus *causas* novit usque ad *primas*. *Tunc enim unamquamque rem scire dicimur*, (inquit Philosophus initio *Lib.* 1. *Phys.*) *Cum omnes ejus causas, principia, & elementa cognoscimus usque ad prima.* Proinde ut *certitudo scientiæ*, etsi oriatur *immediatè* ex cognitione *causæ proximæ*, resolvitur tamen *ultimatè* in cognitionem *causæ primæ* : Sic *rectitudo Conscientiæ*, etsi attendatur *immediatè* penes conformitatem ad

regulam ſuam proximam, reſolvitur tamen *ultimatè* in *regulam ſuam primam* & ſupremam.

V. Sciendum *quartò*, cum de *Obligatione Conſcientiæ* loquimur. Obligationem illam non ſignificare *coactionem* aliquam (*Conſcientia* enim propriè loquendo non magis *cogi* poteſt, quam ipſum *Liberum arbitrium*;) ſed imperium potiùs & poteſtatem urgendi eam (cum *authoritate* tamen cui ipſa obedire tenetur) ad faciendum quod ſui eſt officii: eodem omninò modo, quo *Princeps* qui habet poteſtatem νομοθετικὴν, ferendo leges *obligat* ſubditos ad ipſarum obſervationem. Sicut ergo in foro externo ſubditos ad obediendum *obligat* propriè & formaliter, non *Lex* ipſa, ſed *poteſtas Legiſlatoris*; verè tamen dicitur & *Lex ipſa obligare*, etſi impropriè & quaſi *materialiter*, ſive *terminativè*, quia per eam & ad eam fit *obligatio*; ſicut dicitur *Lex* etiam *judicare* [*Num Lex noſtra judicat quenquam?* Ioh. VII. 51.] etſi ipſa non *judicet*, ſed *Prætor*, quia Prætor debet *ſecundum legem* judicare: Sic & in foro interno *Conſcientiam* propriè *obligat*, non *regula* ſive *lex* ei impoſita, ſed *poteſtas* & *authoritas* imponentis; ita tamen ut ex conſequenti verè & non incommodè, licet minùs propriè, dici poſſit regulam ipſam *obligare*. Cum ergo quæritur, quid ſit illud quod *obligat Conſcientiam*

am ad faciendum officium ſuum; utrumque hoc quæritur : *primò* & principaliter, quis ſit *dominus Conſcientiæ*, qui jus habeat & poteſtatem imponendi ei *legem* ſeu *regulam* cui ſe debeat conformare; deinde *ſecundario* & conſequenter, quæ ſit *regula Conſcientiæ*, ceu Lex ab illo domino ſuo impoſita, cui ex ejus imperio conformare ſe teneatur?

VI. Sciendum *quintò*, cum quicquid alteri attribuitur, attribuatur vel *per ſe*, vel *non per ſe*; idque iterùm dupliciter, vel *non per ſe*, i. e. *per aliud*, vel *non per ſe*, i. e. *per accidens* : res illas proinde, quibus vis *obligandi Conſcientiam* quovis modo attribui poſſe videtur, eſſe in triplici diſcrimine. Vel enim *primò obligant* Conſcientiam *per ſe ſimpliciter*; hoc eſt, directè ex ſe & vi propriâ obligant, non ſolùm ut τὸ *per ſe* opponitur τῷ *per accidens*, ſed etiam ut opponitur τῷ *per aliud*; Vel *ſecundò obligant per ſe reſpectivè*, prout τὸ *per ſe* opponitur τῷ *per accidens*, ſed non prout opponitur τῷ *per aliud*; hoc eſt, *obligant* non ex vi ſuâ propriâ, ſed virtute alicujus alterius vim *obligandi* habentis : Vel *tertiò obligant per accidens tantùm*, & neutro modo *per ſe*. Quin & in illis quæ *ſecundo modo* obligant diſcrimen aliquod obſervandum eſt, pro diverſâ ratione illius cauſæ ex quâ oritur,

Obligatio. Aliter enim ſe res habet, cum ex *alienâ authoritate* neceſſario inducitur *obligatio* : aliter, cum ex *propriâ voluntate* ſponte contrahitur. Ex quibus omnibus efficitur, ut ſint eorum quæ *obligant Conſcientiam* gradus omninò *quatuor*. Exempli gratiâ (ut & ea quæ dicta ſunt rectiùs intelligatis, & eorum quæ dicenda ſorent rudem quandam ὑπογραφὴν ὡς ἐν τύπῳ habeatis;) Obligat *primò*, *per ſe & vi propriâ*, expreſſum Dei mandatum : Obligant *ſecundò*, nullâ tamen vi ſuâ, ſed *virtute divini præcepti*, Leges humanæ & mandata Superiorum : *obligant tertiò*, ex liberâ cuiuſque electione & *facto proprio*, cum ei integrum ante eſſet aliter feciſſe, ſponte ſuſcepta Vota : *quartò* denique, & *ex accidente*, *obligat* Lex ſive ratio Scandali.

VII. Sciendum *ultimò*, *Obligationem* illam duntaxat quæ eſt *in primo gradu* eſſe *abſolutam* & *univerſalem* ; reliquas tres *relativas* & *particulares*. Illa *abſoluta* eſt, quia *directè* obligat, & *ſemper*, & *univerſos* : & eſt ejus. vinculum planè inſolubile. Reliquæ *relativæ* dici poſſunt, tùm quia non ex ſe & vi propriâ obligant, ſed *per relationem* ad præceptum aliquod aut inſtitutum Dei ; tùm quia non *ſemper*, *ubique*, & in omni caſu *obligant*, ſed quando rationes illæ, quas reſpicere

ſpicere debent, exigere videntur. Præjudicat ergo *primi gradus Obligatio* cuivis obligationi in aliis quibuſcunq; gradibus : ita ut ipſa reliquas irritas faciat, non autem ipſam illæ. Jmò univerſim *Obligatio in Superiore* quoquo *gradu* validior eſt, cæteris paribus, *obligatione in gradu* quocunq; *inferiore*, atq; ei præjudicat ; vel *tollendo* jam contractam, ut plerunq; : vel ſaltem, idq; perpetuò, *impediendo* contrahendam. Cedant ergo oportet quantum ad *obligandi* vim *leges humanæ* divinis, *privatæ pactiones* & promiſſiones Conſtitutionibus publicis, hiſce demum omnibus *Scandali lex*.

VIII. His ita præmiſſis, ut certa nobis conſtet vivendi lex, ea quæ de *Conſcientiæ Regulâ* & ejus *Obligatione paſsivâ* ſunt maxime ſcitu neceſſaria, quibuſdam *Concluſionibus*, prout pollicitus ſum complectar. CONCLUSIO PRIMA. *Deus Solus merum & directum habet imperium in Conſcientias hominum.* Ita ut extra Deum nemo poteſtatem habeat *legem* imponendi *conſcientiæ* cujuſquam hominis, cui ut *per ſe obligatoriæ* ſubjicere ſeſe debeat. Dico *Per ſe*, quia *obligamur* omnes in conſcientiis juſtas *leges humanas* obſervare, *fidem* Deo vel hominibus datam præſtare, ne ſimus aliis *ſcandalo* cavere : ſed ad iſta omnia non aliunde *obligamur*, niſi in quantum ad *Dei voluntatem* iſta omnia imperantis revocan-

tur ; ut de ſingulis ſuo loco videbitur.

IX. Probatur hæc *Concluſio. Primò* ex verbis illis *Apoſtoli* jam propoſitis, *Unus enim eſt legiſlator, qui poteſt ſervare & perdere:* Ubi duo ſe offerunt in rem noſtram argumenta. *Primò* enim Deum aſſerit eſſe *unum Legiſlatorem* : Non unum è multis, vel præ cæteris unum ; ſed *excluſive unum*, hoc eſt *unicum.* Aliàs argumento uſus eſſet ad probandum quod volebat parùm efficaci. Reprehendit nimirum eos, qui de *perſonis* aut *factis* alienis temerè ferebant judicium, ut juris alieni invaſores. *Quis tu, inquit, qui alium judicas* ? Quaſi diceret, Nôris te qui ſis, & quas res agis. Non eſt tuum falcem tuam in alienam meſſem immittere ; multò autem minùs in omnipotentis Dei ſolium temet audacter ingerere. Si neſcis, *illius unius* eſt de conſcientiis hominum *judicium ferre*, cujus unius eſt ipſorum conſcientiis *Leges imponere*, is autem præter *unum Deum* nullus eſt. Εἷς ἐστιν ὁ νομοθέτης. *Deinde* ſoli Deo poteſtatem aſſerit ſervandi & perdendi : Unde *ſecundum* extruitur *argumentum.* Is ſolus jus habet *conſcientiis* aliquid imperandi aut prohibendi, qui poteſtatem habet *conſcientiam* imperata facientem gratuitis *præmiis*, detrectantem juſtis *ſuppliciis* afficere : At penes *unum legiſlatorem* Deum eſt hominibus

præmia

præmia & pœnas pro conſcientiæ cujuſq; qualitate *retribuere* : Ipſi ergo ſoli jus eſt in hominum *conſcientias*.

X. Probatur *ſecundò*. Qui ſolus novit internos *Conſcientiæ* motus, ſolus poteſtatem habet *legem* illis præſtituendi ; quia *lex* de ignotis nec ſtatuit nec judicat : at *ſoli Deo* καρδιογνώστῃ cogniti ſunt interni cordium & *conſcientiarum* motus : ergo penes ipſum ſolum poteſtas eſt *legem* Conſcientiis imponendi, quæ ipſas obliget. Hinc eſt quòd *leges humanæ externos* tantùm corporum *motus obligant* ad *externam* conformitatem ; à quarum imperio & cognitione *internæ* interim cogitationes, omneſq; mentium & *conſcientiarum* motus prorſus immunes ſunt. Adeò ut non tantùm viri Sancti & veri Dei cognitione imbuti, quales fuere treſviri illi apud Babylonios captivi DAN. III. & *Maccabei* fratres ſeptem ; ſed & Ethnicorum ſapientes plurimi tyrannorum minas & tormenta riſerint, ut qui non in ipſos, ſed in ipſorum θυλάκους tantùm & ἀποδέρματα ſævierint. Quin audiamus quid ſervator noſter *Chriſtus* hac in re & ipſe ſenſerit, & ſuis præceperit, *Nolite*, inquit, *timere eos, qui cum interemerint corpus, non habent quod amplius faciant : ſed metuite eum, qui poteſtatem habet ubi occiderit, & in infernum conjiciendi*, LUC. XII. 3. 4. Quaſi dixiſſet, Habent tyranni ex permiſſio-

ne Dei in *corpora* poteſtatem: aſt in *animas* hominum & *conſcientias* nullam habent ἐ. ξουσίαν, jus nullum. Non poſſunt aut *leges* rogare, aut irrogare *pœnas* quæ ad interiorem hominem pertineant. In *totum hominem* Dei unius jus eſt: qui poteſt neglecti officii non à *corpore* ſolùm ſed & ab *animâ* pœnas ſumere, & *totum hominem* æternis ſuppliciis addicere.

XI. Probatur *tertiò*, ex conditione ipſius *Conſcientiæ*, & naturali ejus ſtatu: quam jam antè diximus ita medio quodam inter Deum & hominis voluntatem intervallo poſitam; ut quod de *Regibus* & *Imperatoribus* verè dici ſolitum eſt, de ſingulorum hominum *Conſcientiis* non minùs vere dici poſſit, *Solo Deo minores* eſſe, nec *aliquem in terris Superiorem* agnoſcere. Memorabile eſt *Maximiliani primi* Imperatoris quod legimus dictum illud, *Conſcientiis dominari velle eſt arcem cœli invadere.* Prædator eſt gloriæ Dei, & poteſtatis ſibi debitæ nefarius invaſor, quiſquis in *conſcientias* hominum aut ſibi *jus* arrogat, aut *dominatum* exercet. Viderint *Romani Pontifices*, quiq; illis aut *Canoniſtæ* paraſitantur, aut ſupparaſitantur *Jeſuitæ*, cæteriq;, ut ſe hujus tàm immanis ſacrilegii crimine liberent. Quin & illos quoque, qui *Conſcientias* ſuas quæ ſoli Deo abſolute ſubeſſe debent, ullius creaturæ poteſtati ita ſubjiciunt, ut ex illius

arbitrio

arbitrio toti pendeant, cautos velim, ne dum *servitutis honorem*, qui Deo soli jure debetur, in creaturam conferunt, è creaturâ (quod interpretativè saltem *idololatria* est) Deum faciant. Ex hac *primâ Conclusione* quam hactenus firmavimus sequitur hoc πόρισμα, *Regulam Conscientiæ* propriam eam esse, quam ipsi Deus *Supremus Legislator* præstituerit, nec extra eam aliam admitti oportere.

XII. Sequitur *Conclusio secunda. Conscientiæ Regula proxima* & immediata (etsi nec *adæquata*, nec *summa*,) est *Lumen menti pro tempore præsens*: Id quod alii *Lumen rationis*, alii *Legem mentis*, Scholastici ferè post Philosophos (a) *rectam Rationem* appellare solent. Probatur hæc *primò* ex S: Scripturæ locis aliquot, Luc. XII. 57. *Quare non ex vobismetipsis judicatis quod justum est?* Inquit Servator Christus. Quasi diceret, est vobis *internum lumen*, à verâ illâ luce mentibus vestris inditum (b) *quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*; cujus ope, nisi vobis ipsis deesse velitis, poteritis (c) *rectum* dignoscere *curvo*, & iniquo secernere justum. Est & notissimus locus, Rom. II. 14. 15. *Cum Gentes quæ Legem* (Scriptam sc.) *non habent, naturâ ea quæ sunt legis faciunt*, (i. e. exercent actus *prudentiæ, justitiæ, fortitudinis, temperantiæ*, & reliquarum

(a) τῷ λόγῳ, καθάπερ ἐπιτρόπῳ σώφρονι, παρακαταθετέον τὸν βίον. Socrat. ap. Stob. λογ.

(b) Ioh. 1. 9.

(c) τὸ οἰκεῖον καὶ ἀψυδὲς κριτήριον. Nazianz. Orat. 15.

rum virtutum,) *iſti legem non habentes ſibi ipſis ſunt Lex : Qui oſtendunt opus Legis Scriptum in cordibus ſuis, teſtimonium unà perhibente conſcientiâ ſuâ, & invicem ſe cogitationibus accuſantibus vel etiam defendentibus.* Ex quibus verbis manifeſtum eſt *Conſcientiam* in illis ſuis actibus (*Teſtificandi, Accuſandi, Defendendi,*) quos exercet circa jam facta, de illis omnibus ex impreſſo menti *Rationis lumine* judicare. Unde conſequitur, cum ſit de *præteritis* & *futuris* eadem judicandi *regula*, Conſcientiam & in illis ſuis actibus qui circa *facienda* verſantur, (*Examinandi, Judicandi, Dictandi, &c.*) eodem illo *lumine*, ut eorundem actuum *regulâ* & *menſurâ*, uti. Illud PSALM. IIII. *6.* quod à plerisq; *Latinorum Patrum* poſterioris præſertim ævi, & à *Scholaſticis* paſſim affertur in firmamentum hujus Concluſionis [*Signatum eſt Super nos lumen vultus tui, Domine,*] prudens omitto, cum nitatur illa verborum interpretatio verſione non probâ, nec videatur ad mentem & ſcopum Prophetæ multùm petinere.

XIII. Probatur *ſecundò*, ex communi *more loquendi.* Solemus enim dicere, cum quì ſecundum *lumen mentis* ſuæ operatus eſt, *bona* uſum *conſcientia* ; etſi fortaſſis id *fecerit* vel *omiſerit*, quod non fuit ab eo *faciendum* vel *omittendum* : eum è contra, qui *dictamini mentis* ſuæ

ſuæ non auſcultaverit, ſed contrà fecerit, *mala conſcientia* rem egiſſe. Paulus Apoſtolus, Act. XXIII. 1. profitetur ſe *omni bona conſcientia Deo ſervviſſe uſque ad illum diem.* Quæ verba ſi & ad anteriorem vitæ partem, cum nondum factus eſſet *Chriſtianus*, extendenda ſint, (quod multis placuiſſe video, & mihi quidem videtur valdè probabile.) Statuendum eſt eum, etſi Chriſtiano nomini & fidei infeſtiſſimum hoſtem, & ut ipſe fatetur (a) *perſecutorem* adhuc & *blaſphemum*, dici tamen potuiſſe etiam tum *omni bona conſcientia* πεπολιτεῦσθαι τῷ θεῷ quod omni illo tempore nil fecerit, niſi quod *conſcientia* ipſius, pro menſurâ *luminis* quod tunc habuit, faciendum ſibi dictaverat. *Revera enim exiſtimabat*, ut ipſe, in alterâ ſuâ apud *Regem Agrippam* apologiâ, palam & ſincerè profitetur [ἔδοξα ἐμαυτῷ] *oportere ſe adverſus nomen Jeſu Nazareni multa contraria facere*, Act. XXVI. 9. Sed quicquid de *Paulo* ejuſq; tunc temporis *Conſcientiâ* ſtatuendum ſit, illud interim certum eſt, Deum ipſum teſtimonium perhibuiſſe (b) *Abimeleco*, qui *Abrahæ* uxorem ignarus rei in contubernium ſuum acceſſiverat, id ab eo *in integritate cordis ſui*, (id eſt, *bonâ conſcientiâ*) factum fuiſſe: non aliâ ſanè ratione, quàm eâ quâ ſe excuſabat (c) *Abimelecus*, quòd ſcilicet ſi eam ſciſſet ſuiſſe maritam, non eam eſſet in ædes ſuas deducturus.

(a) 1. Tim. 1. 13.

(b) Gen. 20. 6.

(c)—5.

deductus. Poteſt ergo *Conſcientia*, ex ignorantiâ non culpabili, (fortè an & aliunde) *erronea*, vel Deo judice dici (non quidem *ſimpliciter* & abſolutè, ſed tamen quadantenùs & *ſecundum quid*) *bona & recta*, propter conformitatem quam habet cum *lumine mentis* ſuæ, ut *regulâ ſuâ proximâ* & immediatâ. Sed ut ὁλοκλήρως & uſquequaq; *Recta* dicatur, huic *conformitati* accedat oportet altera & ulterior, ut nimirum *conformis* ſit *Regulæ ſuæ primæ* & ſupremæ. Quænam autem ſit illa, aliquantò propiùs inquirendum eſt.

XIIII. Eſto itaque hæc *Concluſio tertia. Sacra Scriptura, ſive verbum Dei Scriptum, non eſt Conſcientiæ Regula adæquata.* Probatur 1. *primò*, Extra cujuſcunq; rei *regulam adæquatam*, non eſt neceſſarium ut ſit ejuſdem rei *regula* aliqua alia : *adæquatio* enim excludit neceſſitatem alicujus *ſupplementi* : Sed extra ſacram *Scripturam* neceſſe eſt ut ſit alia *Conſcientiæ Regula.* Aliàs *Gentes* quæ non habent *Scripturam*, nullam haberent conſcientiæ ſuæ *regulam* : quod rationi, experientiæ, & (a) Rom. 2. 14. Apoſtoli (a) (loco paulò antè citato) aperto teſtimonio vel maximè adverſatur. Ineſſe omnibus hominibus *conſcientiam*, eámque alicui *legi* ſubeſſe, quæ ipſam ut *norma* dirigat, res ipſa clamat. Unde enim illæ, quarum meminit Apoſtolus, extantq; in hiſtoriis

hiſtoriis & in vitâ communi plurima paſſim exempla, graves illæ conſcientiæ *accuſationes*; eaſq; conſecutæ animorum *ægritudines, flagella, cruciatus, tormenta*, illæ Tragicorum *Furiæ* & Ἐρινύες; niſi ex violatâ *Conſcientiæ lege*? Quæ ſi nulla eſſet; eſſent eò feliciores barbariſſimi quique populi, quantò ab *Evangelij* voce & ſonitu remotiores: utpote quibus nulla poſſet juſtè imputari *peccati culpa*. *Ubi enim non eſt lex, nec tranſgreſſio* eſſe poteſt, Rom. IIII. 15. quum ſit *Peccatum* nihil aliud quàm *Legis tranſgreſſio*. ἡ γὰρ ἁμαρτία ἡ ἀνομία, I. Ioh. III. 4. Magnam eſſe *Conſcientiæ* vim in utramq; partem, ut & nihil metuat, qui nullius ſibi culpæ conſcius eſt, & nihil non metuat, quem exagitat ſcelerum ſuorum conſcientia; Veterum *Ethnicorum* non *Scholæ* tantùm perſonant, ſed & *Roſtra* & *Theatra*: qui tamen nihil de *Moſe*, nihil de *Chriſto*, nihil de *Lege & Prophetis*, nihil de *Evangelio & Apoſtolis*, unquam inaudiverant. Ergo non eſt *Scriptura* ſola & *adæquata Conſcientiæ Regula*. Cicer. pro Milone.

XV. Probatur *ſecundò*, à proprio *Sacræ Scripturæ* fine, qui eſt σοφίσαι εἰς σωτηρίαν, II. Tim. III. 15. *Sapientes nos reddere ad ſalutem* æternam per fidem quæ eſt in Chriſto Jeſu. Cum enim non poſſet *lumen naturalis rationis* ad ea quæ nos perducant ad *finem ſuperna-*

ſupernaturalem ſufficienter pertingere, cùm propter obſcuratum nimis ex Adæ lapſu *naturale* illud *lumen*, tùm etiam quia ad *finem ſupernaturalem* opus eſt *mediis ſupernaturalibus*: placuit Deo, imbecillitatis noſtræ habitâ ratione, *voluntatem* ſuam pro eâ quâ ipſi viſum eſt menſurâ hominibus in *verbo* ſuo patefacere. Gratioſo admodùm, & nobis ſalutari conſilio: ut non ſolùm ea quæ propriè ſunt *fidei*, nec poſſunt *lumine naturæ* cognoſci, nobis nota fierent per *revelationem divinam*; ſed & in iis quæ *natura nobis cognita* ſunt, perfectiùs & ſalutariùs inſtrueremur: quò nimirum ea ipſa *opera*, quæ *natura* dictat eſſe utcunq; facienda, ex nobiliori *principio* orta *Dei amore*, & ad nobiliores *fines* ordinata *Dei gloriam & animarum noſtrarum ſalutem*, è moralibus *Spiritualia* fierent, Deoq; per Chriſtum grata & accepta. Eſt ergo *Scriptura*, quoad *ſupernaturaliter credenda*, ſola & *adæquata Fidei Regula*: éſtq; eadem, quo ad *agenda* etiam, quatenus ſunt *Spiritualia* & ad finem *ſupernaturalem* ordinata, ſola & *adæquata Morum Regula*; atq; ita ex conſequenti, agendorum *Regula* principalis, & ut ita dicam *Architectonica*. Sed cùm ad *Conſcientiam* ſpectat circa *res agendas* inquirere, non eâ duntaxat ratione quâ ſunt *Spirituales*, an fiant *ex charitate*, & *in finem ſupernaturalem* dirigantur, ſed eâ etiam quâ *Morales* ſunt, ſintne

sintne *bonæ* vel *malæ*, *licitæ* vel *illicitæ*, *liberæ* vel *necessariæ* : ut de his rebus ritè judicetur, non ex solâ *Scriptura*, sed & aliunde etiam petenda sunt opportuna adjumenta.

XVI. Probatur *tertiò*, ex ipsius *Scripturæ* forma, charactere, & temperamento. Quæ cum plurima contineat non unius generis *præcepta*, quarum alia ad *Mores* pertinent, alia ad *ritus* ; alia omnibus ex æquo *communia*, alia certo alicui populo, ordini aut personæ *peculiaria* ; quædam *ad tempus* aliquod duratura, alia *perpetuæ obligationis* ; quædam κατὰ γνώμην, vel κατὰ συγγνώμην, & quasi per modum *consilij* de rebus aut plerunque expedientibus, aut pro certo rerum statu & conditione temporum, quædam κατ' ἐπιταγὴν, & quasi per modum *mandati*, de rebus simpliciter & ubique necessariis : si non esset alia aliqua *regula extra scripturam* discernendi *moralia præcepta* à ritualibus, *temporaria* à perpetuis, *singularia* à communibus, omninò in incerto hæreret sæpissimè *Conscientia*, quò se verteret nescia ; præsertim cum *diversi generis præcepta* eodem quasi halitu prolata, eodem sermonis tenore, & verborum continuo nexu, immediatè invicem se consequuntur. Exempli gratiâ, Levit. XIX. 18. præceptum est *de diligendo proximo sicut seipsum* : Versibus immediatè sequentibus præcipitur ne *duorum generum jumenta*

cõire

coïre ſinantur, ne ager *diverſi generis ſeminibus* ſeratur, ne veſtis *è lini lanæque textura* conficiatur. Quorum illud *morale* & *univerſale* præceptum eſſe, iſta (ſive *Cerimonialia* ſive *Judicialia*) uni Judaico populo *peculiaria*, nemo eſt qui dubitat. Sed cum hæc leguntur in Eccleſijs, quòd ſit inter ea aliquod ejuſmodi diſcrimen, non poteſt ex aliquo ipſius textus indicio conſtare. Ejuſdem etiam capitis *verſu* 30. *Sabbati ſanctificatio, & Sanctuarii reverentia*, continuâ verborum ſerie pariformiter præcipiuntur, idq; eâdem ſolenni juris Sanctione, *Ego Jehovah*: eſſe tamen non dubito qui putent, altero præcepto *Conſcientias* hominum etiamnum teneri, altero non teneri. Cur tamen ſic putent, cum ſit in ipſo Textu ubi omnia ſunt paria tàm lati diſcriminis nec vola nec veſtigium, non aliunde certè eſt, quàm ex *rationis* & *prudentiæ* judicio: quo ſecluſo non poſſunt *obligatoria præcepta* à non obligatoriis ſic dignoſci, ut non fluctuet ſæpenumerò *conſcientia*, nec certò ſciat, quid ſibi faciendum ſit, quid non faciendum, judicare.

XVII. Probatur *quartò*, ex incommodis diverſæ ſententiæ: nimirum graviſſimis illis malis, quæ *Eccleſiam Chriſtianam* jamdiu exercuerunt, poſtquam ex malè intellecta de *Sacræ Scripturæ perfectione* doctrina, obtinuit apud aliquot magni nominis viros periculoſiſſimus

fissimus error, nihil *licitè fieri* posse nedum *præcipi*, quod non esset à Deo in *Scriptura* aut *præceptum*, aut laudabili saltem *exemplo* comprobatum. Hoc semel jacto fundamento, cœpere mox præfervidi ingenii viri non pauci, *Zelo Dei* (ut ex charitatis judicio credere par est) *sed non secundum scientiam* abrepti, de *ritibus Ecclesiasticis* rixas & turbas ciere non necessarias. Scilicet eliminandas ex Ecclesiis Christi & abigendas procul *Cerimonias* in sacris literis non præscriptas; *Leges* de rebus Adiaphoris ab hominibus latas refigendas; reformandas per orbem *Ecclesias*; & ad Evangelicam *puritatem* & *simplicitatem* omnia revocanda. Stetit hic aliquandiu, sed non diu hic stetit, effrænis hominum temeritas: sed, ut fieri amat, ἑνὸς δοθέντος τ' ἄλλα συμβαίνει. Hoc fonte derivata *audacia*, effluxit tandem in apertam *rabiem*, & exivit jamdiu in *furorem Anabaptisticum*. Et quamvis quò porrò progrediatur vix habeat; usque tamen progreditur indies, & nova quotidie parturit opinionum monstra: ut nisi ex sacrosancto Dei verbo didicissemus (a) *firmum stare fundamentum Dei*, neq; adversus Ecclesiam Christi (b) *prævalituras unquam* ex toto *inferorum portas*; omninò metuendum foret, ne universa Christi *Ecclesia*, *Atheismi* velut diluvio obruta, toto orbe funditùs periret.

(a) 2. Tim. 2. 19.
(b) Math. 16. 18.

XVIII. Neque verò exiſtimet quis, iſta me declamatorio more invidioſiùs conqueri, quàm pro rei ipſius merito. Id enim mihi perſuaſiſſimum eſt, qui hunc errorem penitus imbiberit, importunis *Anabaptiſtarum*, *Socinianorum*, aliorumq; quos nominare non libet apud nos *Sectariorùm* argumentis, in pleriſq; earum quæ nunc dierum agitantur controverſiis, nullo modo poſſe ſatisfacere: nam ut certam *Eccleſiaſtici regiminis formam* præteream, quam heri nati *Politico-Theologi* noſtri non aliunde quàm ex hoc ipſiſſimo fundamento, quòd eam è *Scripturis* nuſquam conſtare putent, aut penitus *ſublatam* volunt, aut (quod parum abeſt) *ad civilem Magiſtratum delatam*: *diei Dominicæ* obſervationem, *Miniſtrorum* Evangelii miſſionem, *baptiſmum infantium*, aquæ in baptiſmo pro totius corporis immerſione *inſperſionem*, *Sacramentalem gratiam*, aliaq; permulta quæ depromptis è *Socini* pharetrâ telis ſtrenuè oppugnant moderni *Sectarii*; aut ex Eccleſiâ unà cum *ritibus & legibus Eccleſiaſticis* exterminanda eſſe, ex ſuo illo principio concedant neceſſe eſt, aut mutatâ in melius ſententiâ, unà cum illis & iſta etiam ſine peccato retineri poſſe fateantur.

XIX. Atque hoc eſt, inquietis, *Scripturæ perfectioni* (quam libenter agnoſcunt omnes *Refor-*

Reformatarum Ecclesiarum Theologi) derogare, *Pontificiorum Traditionibus* januam aperire, & argumentis *à Scripturâ negativè* ductis, quibus usi frequenter & priscæ Ecclesiæ *Patres*, & utuntur etiam horum temporum doctissimi quique *Theologi*, vim omnem adimere. Respondeo, *Pontificios* perfectioni Scripturæ in eo derogare, quòd in *Fidei dogmatibus*, & rebus ad salutem necessariis *Traditiones* obtrudant *non Scriptas*, cum scripto Dei verbo *pari veneratione* recipiendas: quasi non ex se valeret σοφίσαι εἰς σωτηρίαν, & conferre *filiis Dei* paternam *hæreditatem Christi Testamentum*, sine affixis humanarum *Traditionum codicillis*. Eos autem qui *à Scripturis negativè* disputant, de rebus ad salutem necessariò *credendis* aut *agendis* intelligendos esse, siquidem uti debent, eo utantur argumento. Cæterùm nunc non de *fidei regulâ* quæritur, sed *Conscientiæ*: nec de ejus *Regulâ præcipuâ*, sed *adæquatâ*: nec quid homini Christiano sit *necessariò credendum* vel *agendum* ad consequendam *animæ salutem*, sed quid à viro pio & prudente *licitè* fieri possit vel non *pro hîc & nunc*. Summa est, *Scripturam sacram* esse *fidei* & *supernaturaliter* credendorum, actionum item *moralium*, quâ ex parte *Spirituales* sunt & ad *finem supernaturalem* ordinantur, *adæquatam regulam*; esse etiam *Conscientiæ legem* & agendorum moralium

regulam præcipuam & ſupremam, ita ut ubi Scriptura de re quavis aliquid in univerſum ſtatuit *præcipiendo prohibendóve*, non fas ſit alteri cuicunq; *Legi* ex adverſo intercedere: non eſſe tamen ita *Conſcientiæ legem* unicam, ut quod non eſt ibi *præceptum* continuò *illicitum* ſit, quia non eſt præceptum. Et hactenus de *tertiâ Concluſione.*

XX. Sequitur *Quarta. Propria & adæquata Conſcientiæ Regula Dei voluntas eſt, qualitercunque hominibus revelata.* Hanc alii *Legem Dei*, alii *Legem æternam* dicunt; vocabulis pro ſuo cujuſque arbitrio, ſed eodem ſenſu. Hujus *Concluſionis* ſingulæ particulæ expendendæ ſunt. Dico *primò, Voluntas Dei.* Cujus *Voluntatis*, notiſſima eſt illa diſtinctio, (quam tamen à Scriptoribus aliquoties animadverti aut non rectè *explicari*, aut non ritè *applicari*,) in *Voluntatem Beneplaciti*, & *Voluntatem Signi.* Prior illa, quam *Beneplaciti* vocant, ea eſt, quâ Deus ab æterno apud ſe conſtituit quid *ipſe velit facere*: Altera quam *Signi* appellant ea eſt, quâ nobis legem præſtituit, ſignificando quid *velit à nobis fieri.* Quarum illa propriè & univocè *Voluntas Dei eſt*; hæc impropriè & ἀναλόγως, ſic dicta. *Voluntas* illa *Beneplaciti* eſt ipſi quidem Deo (ſi de tantâ Majeſtate κατ' ἄνθρωπον loqui fas ſit,) quodammodo *agendi Lex*; ſemper enim ille facit quod ipſi complacitum

placitum est : sed non est à Deo nobis in *Legem* data, ut sit *Conscientiæ* nostræ *regula*, saltem quod ad *res agendas* attinet. Pertinet illa quidem aliquo modo ad *Conscientiam* respectu *perpessionum* : à posteriori scilicet, & hoc sensu, quòd obligamur in *conscientiâ*, quodcunq; contigerit id omne (a) *æquo animo ferre*, postquam nobis ex eventu constiterit id *Deum voluisse* ; quia hoc dictat *recta ratio*, non debere nobis *divinæ providentiæ* ordinem displicere, qui nil *velle* potest nisi quod est *rectissimum*. Reliquum est ergo, ut sit *Conscientiæ* nostræ regula *Voluntas* illa quæ *Signi* dicitur. Cum enim Deus *præcipiendo* & *prohibendo*, quid à nobis fieri velit & non fieri, significaverit : nostri est officii ipsius *Voluntati* voluntates nostras simpliciter conformare. Multa apud *Scholasticos* disputantur inutili subtilitate, an & quatenus teneatur *voluntas creaturæ rationalis conformare se voluntati creatoris, in re volitâ* ? quum possit, quod instituto nostro & ad vitæ usum sit satis, res tota apertè & breviter uno verbo confici ; nimirum, teneri nos semper *id velle, quod Deus vult nos velle*. Ut cum præcepisset *Abrahamo* Deus, ut filium *Isaacum* ipsi offerret in holocaustum, etsi Deus *voluntate beneplaciti* (uti mox ex eventu patuit) vel tum cum ei hoc faciendum præcepit id fieri noluerit ; tenebatur tamen *Abrahamus* id ipsum *velle*, quia Deus

(a) *Optimum est, Deum, quo authore omnia proveniunt, sine murmuratione comitari.* Senec. Epist. 108. *Placeat homini, quic. quid Deus placuit.* Id. Epist. 71.

præcipiendo ſignificaverat ſe *velle* ut *Abrahamus id vellet.*

XXI. Dico *ſecundo*, *voluntas Dei hominibus revelata* ; quia revelatio eſt formalis ratio *obligandi* : Voluntas enim Dei non *obligat* eos quibus non eſt *revelata.* Unde *Gentes* quibus Evangelium non eſt prædicatum, non obligantur credere *Evangelio*, aut ad fidem in Chriſtum. *Nemo enim tenetur ad impoſsibile* : impoſſibile eſt autem ei cui *Evangelium* non fuerit prædicatum, nec qui de *Chriſto* quicquam inaudiverit, credere *Evangelio* & *Chriſto*, cùm lumen rationis non poſſit eò pertingere ; juxta illud Apoſtoli, Rom. X. 15. *Quomodo credent ei de quo non audierint ? & quomodo audient abſq; præcone ?* Nec idem Apoſtolus æquum eſſe cenſet, ut per *Legem judicentur* alii quàm qui *in Lege peccaverunt*, Rom. II. 12. Imò verò nec illud per ſe ſufficit ad inducendam *obligationem* in conſcientiâ, *Voluntatem Dei* eſſe alicui *revelatam*, niſi inſuper ei revelata ſit *ut voluntas Dei* quoad ipſum. Adeo ut ſiquis ex *Gentibus* ἀλλόφυλος incidiſſet forte in libros *Moſis*, atq; ex eorum lectione percepiſſet mandata Hebræo populo inibi data ; non mox obligatus eſſet ad ea præſtanda licet eſſent ei *revelata*, quia ad ipſum non pertinebant, ſed erant illi populo *peculiaria* ; & ſcitum eſt *Legem* non obligare omnes *quibus cognita*

ta est, sed omnes & solos *quibus data est*.

XXII. Dico *tertiò*, *Voluntas Dei qualitercunq; revelata* : quia authoritatem habet *Voluntas Dei ex se*, & non ex *modo revelandi*. Ita ut non opus habeant *Pontificii*, in Controversiâ *de Traditionibus*, de eo laborare ut probent *Verbum Dei non Scriptum* paris esse authoritatis cum *Verbo Dei Scripto*. Id enim nos ultrò largimur : modò, ut *de Scripto* nobis constat, constare posset pariter *de non Scripto*, quòd sit indubiè *verbum Dei*. Ergo *Voluntas Dei* quocunq; demum modo *revelata*, dummodo sit menti ita *sufficienter revelata*, ut ei aut actu innotescat, aut (nisi obstet *negligentia culpabilis*) actu innotescere possit, est *regula Conscientiæ* ; obligans eam ad agnoscendam *Dei voluntatem*, eámq; voluntati propriæ proponendam ut *Dei voluntatem* cui se conformare teneatur, nec id solùm sed & potentiis executivis imperare ut ad eam *Dei voluntatem* adimplendam se accingant. Rectè Damascenus, Τοῦτο ἀγαθὸν ὅπερ ὁ θεὸς βέλεται. *Quod vult Deus*, *id bonum* esse necesse est ; cujus sc. *Voluntas boni mensura* est. Lex autem Dei est ἡ τοῦτο διδάσκουσα ἐνολὴ, mandatum illud quo Deus nos docet suam illam bonam voluntatem. Pergit, ἐπιβαίνων ὁ τῷ θεῷ νόμῳ τῷ νῷ ἡμῶν, ἐφέλκεται πρὸς ἑαυτόν. Accedens autem menti nostræ Dei

lex, ubi ſemel eam occupaverit, attrahit ad ſe, καὶ νύττει τὴν ἡμετέραν συνείδησιν, hoc eſt, *excitat*, *pungit*, ſubjectis quaſi ſtimulis *urget conſcientiam noſtram*, ut officium ſuum faciat, *dictando* nimirum voluntati noſtræ *Voluntatem Dei.* Atque hæc eſt ipſiſſima illa quam diximus *Conſcientiæ obligatio.*

XXIII. Cujus *obligationis* vim & effectum variè exprimit Beatus Paulus. Nunc ſe *debitorem* fatetur, *Græcis & Barbaris debitor ſum*, Rom. I. 14. quaſi diceret, cum me ſciam *Voluntate Dei* ſepoſitum ad prædicandum Evangelium *Gentibus*, ſive ii *Græci* ſint ſive *Barbari* indiſcriminatim, agnoſco me utriſq; hac ex parte *debitorem*, II. Cor. II. 14. ait ſe συνέχεσθαι, ut ſolent *vinculis ligati* conſtringi & coarctari ad officium faciendum, I. Cor. IX. 16. ἀνάγκη μοι ἐπίκειται, fidei meæ, inquit, concredita eſt Evangelii prædicatio, ita ut non ſit mihi liberum ociari & curare cutem: ſed gravis mihi incumbit *neceſſitas Evangelizandi*, *quam væ mihi ſi neglexero.* Qualem ſibi etiam impoſitam neceſſitatem, ita ut non poſſent eam excutere, ſenſerunt ante eum & palam profeſſi ſunt, duo ſummi Apoſtoli & longo tempore individui comites *Petrus & Johannes*, Act. IIII. 20. δ δυνάμεθα μὴ λαλεῖν. Juſſit nos Deus παῤῥησίᾳ loqui; vos tacere jubetis: utris parendum ſit potiùs, *Voſmet judicate.* A veſtro

imperio

imperio liberi esse possumus, imò & sumus; quibus *jus nullum* est in *conscientias* nostras; sed arctat nos *Dei imperium*, & ita constrictos tenet, ut nobis non sit liberum, ni perire velimus, aliter facere quàm ipse jusserit.

XXIIII. Porrò cum dictum sit, *Conscientiæ Regulam* proximam & immediatam esse *Lumen Mentis*, primariam & Supremam *Verbum Dei Scriptum*, propriam & adæquatam *Voluntatem Dei qualitercunq; revelatam*, sive (quod idem est) *Legem à Deo rationali creaturæ impositam*: ut ista pleniùs intelligantur, sciendum est, triplex esse *Lumen Mentis*, prout Deus creaturæ rationali *voluntatem suam* tribus modis patefecit; *Lumen sc. innatum, Lumen illatum, & Lumen acquisitum*; sive Lux *Naturæ, Scripturæ, Doctrinæ*. Primum illud *Lumen* quod *Innatum* dixi, è *lege Naturæ* oritur. Indidit enim Deus in primâ mundi creatione, ut creaturis brutis & inanimatis *instinctum naturalem*, quo inclinantur ad ea *facienda* quæ sunt *congrua naturæ suæ* & ejus conservativa, quæ est ipsis instar *Legis*, propterea q; & Davidi *Lex* dicitur, Psalm. CXLVIII. 6. [*Dedit illis legem quam non transgrediantur.*] ita & Homini *Legem* quandam *Naturalem*, naturæ suæ ut rationalis creatura est proportionatam, hoc est sublimiorem multò, & nobiliorem, & (si fas dicere) *diviniorem*, quàm quæ aliis in-

inferioris hujus orbis creaturis, data eſt ; quæ ipſum ad ea *agenda* impellat quæ ſunt *naturæ ſuæ congruâ* quatenus homo eſt, animal nempe ratione præditum ; hoc eſt, ut verba dicam, ad vivendum *ſecundum rationem.* Eſt autem hæc *Lex naturalis impreſsio* quædam, & quaſi ἔκτυπον *Legis illius archetypæ* & æternæ, quæ eſt in mente divinâ ; éſtq; pars illius *divinæ imaginis* ad quam dicitur homo primùm conditus & efformatus, GEN. I. per quam certò cognoſcentes aliqua eſſe ex Dei creatoris voluntate *rationali naturæ noſtræ* congruentia, alia autem ſecùs ; ſtatuimus illa *bona* eſſe & à nobis fieri oportere, iſta *mala* & propterea non oportere. Ex hac lege ortum *lumen*, in gravi illâ naturæ humanæ ruinâ, quæ lapſum *Adæ* inſecuta eſt, admodum *obſcuratum* eſt : unde craſſæ illæ *erroris* & *ignorantiæ* tenebræ, in quibus dum hic vivimus omnes ejus poſteri aſſiduè verſamur. Ita tamen ſapientiſſimè providente deo, ut ex communi naufragio illæſius aliquantò evaſerint, quàm aliæ pleræq; facultates. Nempe voluit deus quaſdam propoſitiones & *principia practica*, quas κοιναὶς ἐννοίας & (a) προλήψεις φυσικὰς vocant *Philoſophi*, ἐγκεκρυμμένον ἡμῖν σπινθῆρα ſcitè *Baſilius*, quaſi conſervatam ex tanto incendio intèr medios cineres & favillas ignis divini (b) *Scintillulam*, in nobis remanere : ut haberet in intimis pectoribus noſtris

(a) *Quæ in animis imprimuntur inchoatæ intelligentiæ.* Cic. 1. de Legib.

(b) *Hæc tamen exiguâ Lucis ſcintillula remanſit.* Calvin. 4. Inſtit. 10. Sect. 5.

volun-

voluntatis ſuæ præcones. Sunt hæ κοιναὶ ἔννοιαι *Lex illa Dei*, quam Apoſtolus, Rom. II. *Scriptam* ait *in cordibus* hominum; prorſus ut *Leges* civitatum aut principis *tabulis æneis* inſcribi ſolitæ ſunt. Habent enim rationem *Legis* ſive regulæ nobis à Deo impoſitæ; ſicut *Voluntas Legiſlatoris* publico inſtrumento ſignificata & populo propoſita, *Legis* nomine cenſetur.

XXV. Conſtat autem hæc *Lex Naturalis* ex variis *principiis practicis*: quæ tamen ad unam primam & *univerſalem Legem* quæ reliquas complectatur revocantur, videlicet hanc bipertitam; *Bonum eſſe faciendum, Malum fugiendum*: Sicut omnia præcepta decalogi ad unam *Legem univerſalem*, eamq; bipertitam, reducuntur, illam ſc. quæ eſt *de Dilectione Dei & Proximi*. Huic univerſali *legi* in *Syntereſi* conſervatæ, ſubjiciuntur aliæ; ceu *Leges particulares*, ex eâ derivatæ, ut *concluſiones* ex præmiſſis: quarum aliæ ſunt de *primo* (ut loquuntur) *naturæ dictamine*, & principali illi legi proximè conjunctæ; aliæ quæ remotiùs ei appendent, nec niſi *ſecundariò*, & virtute illarum propinquiorum. Quæ ſunt de *primo naturæ dictamine*, ſimulac menti noſtræ & cogitationibus offeruntur, fidem noſtram ſtatim imperant, cogúntq; nos eis aſſentiri, propter ſummam earum *evidentiam*. Neque enim fas eſt alicui de ipſarum

ſarum veritate dubitare, neque poſſibile eſt quenquam, cui ſatis perſpecta ſit ipſarum vocum ſignificatio, circa eas errare. Audito *Deum eſſe colendum*, *Jniuriam nemini faciendam*; acquieſcit ſtatim animus, & ſine ambage præbet *aſſenſum*. At in poſterioribus illis, propter diſcrepantiam quæ poteſt oriri ex *circumſtantiis*, & *dubitare* ſæpiſſime contingit, & *errare*, & quò *remotiùs* à primis illis principiis receditur, eò proclivius eſt in *errorem* labi. *Prima* enim & *Univerſalia* tantò *certiora* ſunt poſterioribus & particularibus, quantò ſunt minùs *circumſtantionata*. Nam ἐκ περιςάσεων πλάνη, ut dici ſolet; & *Deſcendendo contingit errare*. Ejus generis Præcepta ſunt, *Honorandos eſſe parentes*, *Liberos alendos*, *Conſervandam proximi vitam*, *Depoſitum reddendum*. Quæ utut communiter & ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ obſervanda ſunt, non tamen ſimpliciter & abſolutè, ſi res & locus (quod fieri poteſt) aliud poſtulent. Nam & *parentum juſſa* præ Dei amore ſpernenda ſunt; & juſta poteſt eſſe cauſa *abdicandi liberos*, & *vitam* proximo *adimendi*; nec eſt gladius furioſo *reſtituendus*. Affinis huic diſtinctioni eſt illa (a) *Ciceronis*, à Stoicis accepta, *Officiorum* diſtributio. Aliud enim eſt ipſis *Rectum & Perfectum Officium*, quod Græci καλόρθωμα; aliud *Medium & Commune*, quod καθῆκον vocant. Quare ut *Conſcientia*

(a) Cic. Lib. 1. Offic.

ſcientia de rebus propoſitis, quantum ad hanc *Regulæ ſuæ* partem attinet, quæ ſit *Dei voluntas* rectiùs & certiùs judicare poſſit; opportunum erit ea ad *univerſaliſſima* quàm fieri poteſt *præcepta*, & ad prima illa & ἀνώτατα ἀξιώματα axiomata revocare atq; exigere. Sed de hac *Naturæ Lege*, quia ad alia properandum eſt, quum non liceat plura dicere; accipite quæſo illa Ciceronis, quæ ex amiſſis ejus de Rep. Libris affert *Lactantius VI. Inſtit.* 8. "*Eſt quidem verò Lex recta ratio, naturæ* "*congruens, diffuſa in omnes, conſtans, ſempi-*"*terna, quæ vocet ad officium jubendo, vetando* "*à fraude deterreat. — Huic Legi nec obroga-*"*ri fas eſt, nec derogari ex hac aliquid licet,* "*neque tota abrogari poteſt. Nec verò aut per* "*Senatum aut per populum ſolvi hac lege poſſu-*"*mus. Nec eſt quærendus explanator, aut in-*"*terpres ejus alius: Nec erit alia lex Romæ, alia* "*Athenis; alia nunc, alia poſthac: ſed & omnes* "*gentes, & omni tempore, una lex & ſempiter-*"*na & immortalis continebit. Unúſque erit* "*communis quaſi Magiſter & imperator omni-*"*um Deus ille Legis hujus inventor, diſceptator,* "*lator, cui qui non parebit, ipſe ſe fugiet, ac na-*"*turam hominis aſpernabitur; atque hoc ipſo* "*luet maximas pœnas, etiamſi cætera ſupplicia,* "*quæ putantur effugerit.* Inſignis ſanè locus, & qui hujus *Innati luminis* naturam & vim luculentiſſimè explicat, adeò ut nihil opus ſit plura in hanc rem adjicere. XXVI. *Se-*

XXVI. *Secundum Lumen*, quod menti *Illatum* diximus, ei ab extra advenit oritúrque à *Revelatione divinâ* : nempe ab illâ *luce*, quam Deus nobis ſubminiſtravit in *Sacrâ Scripturâ* in quâ voluntatem ſuam humano generi uberiùs adhuc patefecit ; nequid ei deeſſet adminiculi, quod ad *mores* regendos & *beatitatem* conſequendam eſſet neceſſarium ; quum ad iſta non ſufficeret *lumen internum naturale*, ut jam antè oſtendimus. Differt autem hoc *Lumen à Naturali*,
1. non *origine* ſolùm, ſed & *perfectione* : *Primò*, quia voluntatem Dei manifeſtat in his, ad quæ non poteſt *lumen naturale* pertingere.
2. *Secundò*, quia actus morales à *naturali Lumine*
3. dictatos ad *finem ſublimiorem* ordinat. *Tertiò*, quia cùm *Lex mentibus inſculpta* à Deo tanquam *authore Naturæ* inſtituta ſit, *Lex iſta in Verbo revelatâ* eſt ab eo inſtituta tanquam *authore Gratiæ & Salutis.* Ergo ubi aut *deficit*, aut *debile* eſt *Naturæ Lumen*, (*deficit* autem in his quæ ſunt extra orbem ſuum, cujuſmodi ſunt *myſteria fidei* ; *debile* verò eſt, in his quæ ab *univerſaliſſimis præceptis* ſunt aliquantò remotiora :) ad *Lumen Verbi* recurrendum eſt, *ſicut ad lucernam in loco caliginoſo fulgentem*, II. Pet. I. 19. *Ad Legem & ad Teſtimonium : ſi non loquantur ſecundum hoc verbum, non eſt eis Lux*, Isai. VIII. 20. *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen*

greſsibus

greſsibus meis, PSALM. CXIX. 105. De hujus *Legis perfectione* & *utilitate* ſi ſermonem inſtituerem, nullus eſſet dicendi finis. Videte ſodes in hanc rem Davidis *Pſalmum decimum nonum*, ubi multa paucis & contractiùs; ac *Pſalmum* etiam *centeſimum decimum nonum*, ubi eadem pluribus & diffuſiùs expoſita reperietis.

XXVII. Porrò hujus *Legis* duæ partes ſunt: *Lex* propriè dicta, & *Evangelium*. *Legem* verò & *Evangelium* non hic intelligo in eo ſenſu, quo plerumque à *Theologis* ſumuntur, pro binis Dei initis cum humano genere *fœderibus*; *Operum* ſc. & *Gratiæ*: ſed populariùs, pro *Scripturæ Libris Veteris & Novi Inſtrumenti*. Patres, ad noſtrum ſaltem inſtitutum non incommodè, *Legem Veterem & Novam* dixerunt. Utramq; Legem, & *Veterem* illam *Moſis* in univerſum, & *novam Chriſti* quantum ad illam partem quâ *Moralia* continet, ut inutilem prorſus, & Chriſtiani hominis curâ ſtudióve (poſtquam adultæ in Chriſto ætatis fuerit, & *unctione Spiritus* perfuſus) indignam exagitant; nec niſi *fidei legem* & *Spiritus dictamen* admittunt, noſtri ſæculi *Antinomi*, *Anabaptiſtæ*, *Enthuſiaſtæ*, & reliqua id genus prodigioſa nomina. Quos non eſt nunc refutandi locus, alia agentibus: neque eſt id profectò multùm neceſſarium; quum in iſtiuſmodi errorum monſtra ita gladium jam olim

olim ſtrixerit *Jacobus Apoſtolus*, ut videri poſſit ſpiritu quodam prophetico eorum reſutationem datâ operâ ſuſcepiſſe.

XXVIII. *Legis veteris*, quæ & *Moſaica* dici ſolet, notiſſima eſt illa diſtributio, quâ in tres partes diſtinguitur; *Moralem* ſc. *Ceremoniarum*, & *Judiciorum*. De quibus ſingulis multa à multis variè diſputantur. Quibus prætermiſſis, quid de earum *obligatione* mihi ſentiendum videtur, ſalvo tamen ſuo cuiq; judicio, breviter proponam. Dico igitur *Primò*, nullam omninò *Latam à Moſe Legem obligare* Chriſtianorum conſcientiam, *directè formaliter & per ſe*; quatenus ſc. eſt à *Moſe* lata aut tradita. Ratio eſt, quia omnis *Lex Moſaica*, quà talis, fuit *poſitiva*: & *Lex poſitiva* non niſi eos *obligat* quibus *poſita eſt*. Cum ergo *Lex à Moſe tradita*, uni tantùm genti *Hebræorum* poſita ſit, ut vel ex ipſo ſtatim exordio [*Audi Iſrael*] & toto inſequentis ſermonis charactere facilè quiſquis animum adverterit intelliget; non poterit ad eos qui extra illius gentis cenſum ſunt ita pertinere, ut eo nomine quòd ſit à *Moſe* tradita, eos *obliget*. Quod ſiqua pars illius *Legis* nunc obliget Chriſtianos, (ut certè obligant *præcepta Decalogi*;) *ex accidente* id fit, & *ratione Materiæ*: non quia ſic *Moſes* præceperit, ſed quia id quod ab eo ſic præceptum eſt aut eſt *Legi Naturæ* conſentaneum,

taneum, aut à *Christo* est in *Lege Novâ* confirmatum.

XXIX. Dico *Secundò*, Legem Mosis *Cerimonialem obligasse* quidem *Judæos* in conscientiâ ante prædicatum ipsis *Evangelium Jesu Christi*: non item alios, nisi qui *proselyti* fierent Cultus & Religionis Judaicæ: qui cùm essent duorum generum, *Proselyti sc. Portæ & Proselyti Justitiæ* Judæis dicti, obligabantur ad præcepta ritualia observanda; pauciora quædam illi prioris generis, posterioris generis hi, pariter ac ipsi *Judæi*, universa. A Christi autem *morte & resurrectione*, ex quo tempore cœpit *Judæis* solis primùm, dein post paulò & *Gentibus*, prædicari *Evangelium*, usq; ad eversionem *Templi Hierosolymitani & politiæ Judaicæ*, fuisse hanc Legem (ut post *Augustinum* loqui amant) *Mortuam*, sed non *mortiferam*: hoc est amisisse quidem *vim obligandi*; non tamen fuisse ritus à Mose traditos prorsus *illicitos*, sed liberæ observationis; ita ut fas esset homini cuivis, prout res postularet, habitâ interim *prudentiæ & charitatis* justâ ratione, ipsis pro arbitrio vel uti vel non uti. Quam fuisse *B. Pauli* mentem, ex ipsius constanti tùm *doctrinâ* tùm *praxi* manifestius est quàm ut probari debeat. *Post eversionem Templi* deniq; à plerisq; dici solere, non *mortuam* solùm esse hanc legis Mosaicæ par-

tem, ſed & *mortiferam.* Quod ſubvereor ne ingenioſiùs dictum deprehendatur quàm ſolidiùs; niſi dextrè explicetur & cum adhibitâ diſtinctione. Non enim ſunt omnia *Cerimonialia* pari loco habenda: ſed illa quæ ſunt *Ordinis*, & decentiæ, ab illis quæ futurum Chriſtum *figurabant*, prudenter ſeparanda. *Cerimonias* illas *figurativas*, quæ à Deo inſtitutæ ſunt, ut eſſent typi *Chriſti redemptoris* in carne venturi, cujuſmodi fuere *Circumciſio*, *Sacrificia*, & alia nonnulla ſimilia, certum eſt ex quo *Chriſtus* omnia illis ceremoniis *typicè figurata* reipſâ adimpleverit, & omnia ritè eſſe adimpleta univerſo orbi per *Evangelii* ſui præcones ſufficienter annunciaverit, nullum jam ultrà uſum habere poſſe, proinde non ſolùm ut *emortuas* & putidas è mediò tollendas eſſe, ſed ut *peſtiferas* & exitioſas ab omni verè Chriſtiano ſummoperè fugiendas. Illud præſertim ſtudioſiſſimè cavendum, ut ne cum aliquâ *neceſſitatis* opinione obſerventur: juxta illud, GAL. V. 2. *Ego Paulus dico vobis, Si circumcidamini, Chriſtum vobis nihil profuturum eſſe.* Aſt illæ *Cerimoniæ*, quæ ad externum tantùm *decorem* & cultus divini *ſolennitatem* quandam pertinebant, etſi præſtaret fortaſſe non uſurpari, ubi ſaltem ſubeſſe poteſt juſtus *Scandali* metus; non ſunt tamen ſimpliciter damnandæ, ut *illicitæ*, hoc ſolo nomine quòd *pædagogiæ Moſaicæ* pars eſſent.

XXX. Dico

XXX. Dico *Tertiò*, utut nonnulli distinguant inter *Leges Mosis Politicas* eas quæ erant *Juris communis*, quarum etiàm notas quasdam assignant & κεφάλαια, & eas quæ erant *Juris particularis*; non esse necessarium ista sic distingui: imò rotundè affirmare posse, ex iis *Legibus Mosis* quæ *Politicæ* aut *Judiciales* dicuntur, nullam omninò *obligare Christianos* Magistratus in utramvis partem: quin ut ipsis liceat, pro arbitratu suo, & prout incolumitati & utilitati Reipublicæ videbitur expedire, eandem apud subditos suos sancire, vel non sancire.

XXXI. Dico *Quartò*, *Legem Moralem*, à Mose traditam, hoc est *præcepta Decalogi*, obligare omnes Christianos, pariter ac Judæos, ad eam observandam. Et hoc quidem omnes, quod sciam, *Protestantes* uno ore confitentur: quo majorem nobis injuriam facit *Bellarminus*, qui nos fingit *in eo ponere Christianam libertatem, ut nulli legi subjecti simus in conscientiâ, Moses autem cum suo decalogo nihil ad nos pertineat.* Viderit quomodo se calumniâ liberet; suóſq; (si nos in hac culpâ,) eodem crimine. Agitatur enim hæc controversia inter suos *Scholasticos*, teneantúrne Christiani *præceptis Decalogi* quatenus sunt declarativa *Legis Naturæ* tantùm, an etiam quatenus sunt *Mosi* à Deo, Deiq; jussu à *Mose* populo Dei tradita, & in sacros

Codices relata, aliis utrumq; affirmantibus, aliis è duobus alterum negantibus? Eſt & in noſtris Eccleſiis eandem reperire hac de re *ſententiarum*, (ſi tamen *ſententiarum*, & non *verborum* potiùs) diverſitatem. Cæterùm cum & illi inter ſe, & nos cum illis in eo quod rei caput eſt, hactenus conſentiamus; habere *moralem legem* eam, quæ à Moſe tradita eſt, & in *præceptis Decalogi* continetur, *vim obligandi* noſtras Chriſtianorum conſcientias: fortaſſe non eſt operæ precium, *unde* illam *obligandi vim* obtineat, multum litigare. Conſultiùs tamen mihi loqui videntur, qui dicunt *Legem* illam *Moſis* non obligare Chriſtianos *formaliter* & quâ talis, hoc eſt quatenus à *Moſe* tradita eſt; ſed tantùm *ratione Materiæ*, quatenus declarativa eſt *legis Naturalis*: & proinde vim ſuam obligandi omnem non ab authoritate *Moſis* eam ſive ferentis ſive tradentis derivare, ſed ab ipſo *naturalis legis* dictamine, quam Deus mentibus noſtris & inſevit in primâ creatione, & ut voluntatis ſuæ monitorem in iiſdem etiam poſt lapſum voluit permanere. Hæc de *Lege vetere, & Moſaicâ.*

XXXII. *Lex Nova ſive Chriſti*, hoc eſt, *Evangelium* tria iſta continet: *Myſteria fidei* credenda, ſub quo capite complector & *Promiſſiones* Dei gratuitas; *Inſtituta Sacra Ceremonialia* & Eccleſiaſtica; & *Præcepta* demum *Moralia.*

Moralia. De quibus dico, & *Primùm* de omnibus universim, *Evangelium non obligare nisi vocatos*, id est eos solos quibus annunciatum est. Quia ubi *Lex non est*, *nec transgressio* esse potest : moraliter autem præsertim in supernaturalibus idem est *non esse*, & *non apparere*, sive non ita sufficienter proponi, ut possit iis innotescere. Disertè Servator ipse, Ioh. XV. 22. *Si non venissem, & locutus essem eis, peccatum non haberent* : i. e. non rei essent *spreti Evangelii*. Obligare tamen omnes quibus prædicatum est, ad obedientiam tùm *fidei* tùm *vitæ*, ita ut teneantur omnes quibus *Evangelium* annunciatum est, & *in Christum credere ut Redemptorem*, & *ipsi ut Legislatori parere* : quod utrumque ni fecerint, in neglecti officii supplicium, pœnas æternas luent.

XXXIII. Dico *Secundò*, obligari Ecclesiam Christianam ad *Instituta Sacra*, (hoc est ad *Verbi* prædicationem, *Sacramentorum* administrationem, *Ministrorum* Evangelii ordinationem, & *Clavium* tùm scientiæ, tùm Potestatis, exercitium,) in iis omnibus quæ ad ipsorum *essentiam* pertinent, juxta *institutionem* Christi & Apostolorum : ita ut non liceat ei, multò verò minùs particulari alicui *cœtui* aut *personæ*, inde quicquam sponte vel imminuere vel immutare. Cæterùm *externas* Sacrorum Institutorum *circumstantias*

ſtantias ita eſſe *liberas*, ut poſſit *Eccleſia* quævis particularis, pro ratione *locorum* & *temporum*, prout ex uſu fuerit populi Dei, & ut *ædificationi* videbitur expedire, ita de eis ſtatuere.

XXXIIII. Dico *Tertiò*, *Novi Teſtamenti Moralia Præcepta*, eadem eſſe quoad ſubſtantiam cum *Moralibus Veteris Teſtamenti*: & utraq; ad *Legem Naturalem*, quæ in *decem præceptis Decalogi* continetur, eſſe revocanda; ſicut omnia entia realia revocantur ad *decem Prædicamenta*. Eſſe tamen *præcepta Chriſti* in *Lege novâ*, ut Sancti Eccleſiæ *Patres* ubique teſtantur, *præceptis Moſis* in *veteri Lege*, quo ad aliqua multò præſtantiora; non eo ſolùm reſpectu, quòd pleniùs, clariùs & explicatiùs proponuntur; ſed quatenus etiam altiùs aſſurgunt, & ad eminentiorem perfectionis gradum Chriſtianos provocant: idque efficaciſſimis utrinq; θελκτηρίοις; propoſito ſcilicet eis ex unâ parte *Exemplo Chriſti* præterito, ex alterâ ampliſſimo *regni cœleſtis* futuro *præmio*. Ut in duobus illis magnis *vitæ Chriſtianæ officiis* vel maximè patet, *de diligendis inimicis*, & *tollendâ cruce*, in lege novâ imperatis. Neque enim ſunt illa, ſicut aliqui ſomniarunt, eo duntaxat loco habenda, acſi *Conſilia* tantùm eſſent *vitæ perfectioris*; quæ ſint omnibus propoſita quidem ſub conditione præmii amplioris, nemi-

nem

nem tamen *obligent sub peccato*, nisi siqui se *voto* ad ea observanda obstrinxerint. Quinimo verè *Præcepta* sunt, eáq; propriè dicta, & *universaliter obligatoria*: ad quorum observationem, sub gravissimi peccati culpâ (abnegati sc. Christi,) & æternæ damnationis (ni resipiscant) pœnâ *obligantur*, quotcunq; Christi fidem nomenq; profitentur. Et hæc de *secundo mentis lumine* dicta sunto.

XXXV. *Tertium* restat, quod *Lumen Acquisitum* diximus. Quod sanè nihil aliud est, quàm ἀπολέλεσμα quoddam & incrementum illius luminis (sive *Naturæ*, sive *Revelationis*) quod antè menti inerat, quoad aliquem claritatis gradum: Cum sc. *Voluntas Dei*, cujus cognitio mentibus nostris hactenus illuxit, (sive internè impressa in *lege naturæ*, sive externè in *verbo revelata*,) aut propriâ *meditatione*, aut alienâ *institutione*, clariùs adhuc nobis innotescit. Cujus media præcipua sunt; *Discursus Rationis*, & *Authoritas*, (hoc est judicium & praxis,) *Ecclesiæ* de quibus nec patitur tempus, ut multa dicam; nec ut multa dicantur, res ipsa postulat. *E Lege Naturæ* deducuntur per *discursum Rationis* ad usum Conscientiæ, multæ particulares de rebus agendis *Propositiones*; velut *Conclusiones* ex suis *Principiis*.

cipiis. Quâ in re, niſi *à primo ad ultimum* ritè procedatur, proclive eſt *errare*; ut antè dictum eſt. Quare diligenter videndum, ut in ſingulis partibus *diſcurſus* legitimus fiat *proceſſus*, utque poſteriora quæque à prioribus aptè pendeant, & ex eis neceſſariò conſequantur; ne *Conſcientia* in errorem prolapſa voluntati aliud alitérve, quàm oportuit, *dictet*. Periculum itidem eſt, ne in applicandâ ſacrâ Scripturâ ad uſum *Conſcientiæ* ſimiliter erretur; niſi & *Rationis* juſta ratio habeatur, & *Authoritati* ſua conſtet authoritas. *Pontificii*, dum in illam partem omnia ſtudia ſua conferunt, ut nequid Eccleſiæ ſuæ *authoritati* decedat, parum deferunt *Rationi*: *Sociniani* ex adverſo, dum rejectâ omni *Authoritate* fidem ſolâ *ratione* metiuntur, id tandem agunt ut *cum Ratione inſaniant*. Unus utriſque *Error*: ſed variis illudit partibus. Vitabitur uterque ſcopulus non aliter commodiùs, quàm ſi cum ratione *Authoritas*, cum authoritate *Ratio*, ſcitè & prudenter conjungantur.

XXXVI. Utraque quatenus in ſacrâ Scripturâ dextrè *explicandâ*, riteque *applicandâ*, locum habere debeat; non eſt præſentis aut temporis aut inſtituti plenè diſſerere. Agendum

dum paucis. *Rationis* circa Scripturam duplex potiſſimum eſt uſus : *Collativus* ſc. & *Illativus*. *Collativus* ; ut nempe diverſa *Scripturæ loca*, ea præſertim quæ inſignem aliquam invicem aut *cognationem* aut *repugnantiam* habere videntur, diligenter *conferamus* : *Illativus* ; ut eruta è verborum proprietate, contextu & ſcopo, documenta debitè & artificiosè *inferamus*. Memores interim, humanæ rationi in *rebus agendis* tantò plus tribuendum eſſe, quàm in *credendis* ; quantò plus naturalis ingenii captum ſuperant *fidei myſteria*, quàm *officia vitæ*.

XXXVII. *Authoritatis* autem præcipuus uſus eſt, ad retundendam *Hæreticorum & Impoſtorum* audaciam, qui clariſſimis *Scripturæ* teſtimoniis tenebras offundunt, earumq; vim diſtinctiunculis & ſubtilitatibus ſuis eludunt. Quibus non opportuniùs os obturabitis, aut ſaltem voſmet ipſos alioſque ab ipſorum contagione illæſos efficaciùs conſervabitis ; quàm ſi *judicium* & *praxin*, non unius aut paucorum hominum, non unius anguli aut ſeculi *Eccleſiæ*, ſed *Catholicæ* (hoc eſt diffuſæ per totum orbem) omnium locorum & temporum *Eccleſiæ*, ipſorum ſtrophis & ſophiſmatis opponatis. Sic olim priſci illi fidei Chriſtianæ advocati *Irenæus*, *Tertullianus*,

Tertullianus, *Vincentius*, reliqui, *præſcriptionis jure* cum adverſariis agendum judicarunt: quod quantum orbi Chriſtiano profuerit, eventus docuit. Sed iſta omnia, pleniore tractatione digna, memor temporis meique & veſtri, omittere cogor, & quæ de *Legum humanarum obligatione* proximè dicenda ſunt in aliud tempus remittere.

PRAE-

Prælectio Quinta.

In quâ, de *Legum Humanarum Obligatione in genere*, *Quæstio pertractatur.*

Rom. XIII. V.

Quare Subjici necesse est, non solùm propter iram, sed etiam propter Conscientiam.

I. De *Obligatione Conscientiæ Passivâ* tractationem exorsus superiori termino, hactenus progressus sum, ut retectis ante rejectisq; illis *latibulis*, in quibus inesse aliquid præsidii ad *Conscientiæ* suæ sive *fructum* quoad jam *facta*, sive *securitatem* quoad *facienda*, frustra sibi blandiuntur vulgus hominum (boni sc. finis *Intentione*, & alieni *Exempli Judiciive* authoritate,) propriam

priam illam & *adæquatam Conſcientiæ regulam*, cui ſe abſolutè & ſimpliciter conformare
1. teneatur, inveſtigarem. Ubi oſtendi *Primò*, Deum ſolum in *Conſcientias hominum* merum
2. & *directum imperium* habere: *Secundò*, *Conſcientiæ Regulam proximam* & immediatam eſſe *Lumen menti* pro tempore præſens, ſive (quod idem eſt,) (a) *ultimum Judicium intellectus practici*. *Tertiò*, *Verbum Dei Scriptum* eſſe quidem ſupremam & *primariam*, non tamen *adæquatam Conſcientiæ Regulam*. *Quartò*,
3. propriam & adæquatam Conſcientiæ *Regu-*
4. *lam* eſſe *Voluntatem Dei qualitercunq;* *revelatam*, ſive (quod etiam idem eſt) Legem à Deo rationali creaturæ impoſitam. Dixi inſuper, ut quænam eſſet illa *Dei voluntas* pleniùs & diſtinctiùs intelligeretur, Deum Opt. Max. Voluntatem ſuam humano generi triplici medio velut *Lumine* patefeciſſe.
1. *Lege* ſc. *Naturæ*, quæ conſtat ex quibuſdam *Principiis practicis* per ſe notis, quæ & *Lex Dei Scripta in cordibus* noſtris dicitur, Rom. II. 15. velut *Lumine Interno* & mentibus
2. *innato*: *Verbo Dei Scripto*, quod in ſacris utriuſque Inſtrumenti voluminibus continetur, velut *Lumine Externo* ſupernaturaliter
3. *revelato*, & mentibus *illato*: Scientiâ deniq; ex utroq; priore, aut propriâ *meditatione*, aut alienâ *inſtitutione* erutâ, velut *Lumine acquiſito*; cujus iterum *Media* præcipua ſunt,

(a) ἡ τελευταία πρόταϛις κυρία τῶν πράξεων. Ariſtot. 7. Ethic. 5.

ſunt, *Diſcurſus Rationis*, & *Authoritas* (i. e. *Judicium* & *Praxis*) univerſalis *Eccleſiæ*.

II. Quin & illud ſubmonui, (quò futuræ tractationi viam ſaltem aliquam præſtruerem) præter *Dei Legem*, quæ *per ſe* abſolutè & vi propriâ omnium hominum *conſcientias obligat*, idq; in *ſummo gradu*, eſſe & alia nonnulla, quæ *gradum* quendam *obligandi* obtinent, ſed ſummo illo inferiorem: ut quæ non primariò & *per ſe*, ſed ſecundariò & *ex conſequenti*; non *abſolutè*, ſed *relativè*; non vi propriâ, ſed virtute divini alicujus præcepti ſive inſtituti in quo fundantur, *obligant* conſcientias. Quæ tametſi in eo conveniant omnia, quòd quamcunq; habent *obligandi* vim, eam ex toto *divinæ Legi* acceptam debeant; (*Primum enim in unoquoq; genere eſt cauſa reliquorum*; nec eſſet divina Lex *adæquata Conſcientiæ Regula*, quod jam antè poſitum eſt, ſi extra ipſam aliquid *obligaret*, quod non ipſius virtute *obligaret*.) differunt tamen inter ſe ſingula; quemadmodum *Specie*, propter diverſitatem *Materiæ*, ſic & *Gradu*, quantum ad *obligandi vim*. Sunt autem illa in triplici potiſſimùm diſcrimine. Quædam enim *conſtanter obligant*, quorum rurſus ſunt duo genera: unum eorum quorum *obligatio* oritur ex *poteſtate* alterius, ut *Leges humanæ*, mandata parentum, I.

2. tum, Dominorum &c. Alterum eorum quorum *obligatio* oritur ex liberâ propriæ *Voluntatis electione*, ut Vota, Iuramenta, Pacta,
3. Promissa & his similia : quædam verò *ex accidenti* tantùm obligant, & velut ambulatoriè, *pro hîc & nunc*, secundum exigentiam circumstantiarum ; Ut Lex sive *Ratio Scandali*.

III. Postulat ordinis ratio, ut à *primo* illo genere ordiamur, in quo familiam ducunt *Leges Humanæ*. De quarum *obligatione* quæ à nobis dicenda erunt, ad duas hasce quæstiones revocari possunt universa. *An* sc. *obligent conscientias* Leges humanæ ? & *Quatenus obligent ?* Casuum plerorumq; particularium determinatio ad *posteriorem* quæstionem magis pertinet ; de quâ (si Deus annuerit) instituentur futuræ aliquot prælectiones : *priorem* solam hoc tempore attingemus, hanc sc. *An Leges humanæ obligent Conscientias ?* Subjectum quæstionis non in-
1. diget multâ explicatione. *Lex*, sive *primò* *à* (a) *legendo*, i. e. eligendo dicta *activè*, ut *Ciceroni* placuit, quòd Legislatores ea quæ Reipublicæ magis utilia fore judicabant *eligerent :* sive quod alii malunt, *secundò*, *à*
2. *legendo* item, sed in alia significatione, eaq; *passive* acceptâ, quod oporteret *Leges* mox ubi latæ essent æneis tabulis incisas, aut aliàs perscriptas & columnis appensas proponi in publico,

(a) *delectus vim in Lege ponimus.* Cic. 1. de Legib.

publico, ut à populo *legerentur*; sive deniq; ex aliorum mente *tertiò*, à (b) *ligando*, quòd subditos ad eos observandum *obligarent*: in genere nihil aliud est quàm *regula agendi subdito à superiore potestatem habente imposita*. Dicuntur autem *Humanæ leges* per oppositionem ad *Divinas*. Sicut enim *Divinæ* appellantur eæ *Leges* quæ Dei ipsius authoritate immediatè constitutæ sunt, sive eæ *Naturales* sint, sive *Positivæ*: sic *Humanæ* dicuntur eæ *Leges*, quæ, etiamsi per authoritatem ipsis à Deo derivatam, ab *hominibus* tamen immediatè imperatæ & subditis impositæ sunt.

(b) Aquin. 1. 2. qu. 90. art. 16. Biel. 3. distinct. 37. art. 1.

IIII. Definitur porro *Lex Humana* ab Aquinate, (a) *Rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo qui curam communitatis habet promulgata*: ab aliis aliter, quoad verba, sed ferè in eundem sensum. Et quidem rectè: siquidem covenit ista definitio *Legi publicæ*, quæ est notissima & usitatissima ejus vocabuli acceptio; & *Analogum per se positum* (ut dici solet) *pro famosiore significato stare præsumitur*. Sed in præsenti quæstione, & quod nostrum institutum attinet, sub nomine *Legum Humanarum* intelligendæ veniunt, non tantùm *Leges publicæ* Communitatum (licet eæ potissimùm & primariò,) sed & *mandata* particularia parentum, dominorum, aliorúmve quorumcunq; *prælatorum* sive *superiorum*, filiis, servis

(a) 1ª. 2æ. quæ. 90. art. 4.

ſervis aliiſve *ſubditis* ſuis imperata. In hoc enim uno inter *Legem* propriè dictam & *Mandatum* diſcrimen præcipuè cernitur, quùm utrumq; ſit Præcepti ſpecies; quòd *Mandatum* ſive *Juſſum* ſit perſonæ privatæ privatam authoritatem habentis *Præceptum*, *Lex* autem Præceptum commune perſonæ publicâ poteſtate præditæ: Cætera fere ſunt paria. Certè ad *obligandi vim* & effectum quod attinet, quâ de re nunc agitur, quum ex hujus Capitis verſu 1°. conſtet, omnem omninò *legitimam poteſtatem*, quæcunque demum illa fuerit, non *publicam* modò, (de quâ tamen ſolâ fateor inibi ex inſtituto loqui *Apoſtolum*,) ſed & *privatam*, à Deo conſtitutam eſſe; & ſit *mandatum patris* filio, non minùs quàm *lex principis* ſubdito, *agendi regula*: quæ de *obligatione Legum Humanarum* à me dicenda erunt, ita intelligi par eſt, (quod ſemel præmonuiſſe ſufficiet,) ut unà cum publicis *legibus* privatorum etiam *mandata*, cum *politicis conſtitutionibus oeconomica* quoq; *juſſa*, aliáq; id genus ſimilia (quatenus ſaltem fert *analogiæ* ratio) complectantur. Et hæc de *Subjecto Quæſtionis*.

(a) Prælect. 1. ſuprà.

(b) de Juram. prælect. 1. Sect. 11, &c.

V. *Prædicatum* eſt, *Conſcientiæ obligatio*. Quid ſit (a) *Conſcientia*, quid item in genere (b) *obligatio*, fuit à me dudum fusè ſatis explicatum; nec opus eſt repetitu. Legem autem *obligare* cum dicimus, nil aliud volumus, quàm

quàm quòd Lex imponit ſubdito *neceſſitatem parendi*, ipſámq; obſervandi. Sciendum eſt enim *Legem* ex ſui naturâ, & quatenus *lex eſt*, duplicem habere vim, ſive effectum neceſſarium: vim ſc. *dirigendi*, unde & κανὼν dicitur ſeu *Regula*, quatenus *notificat* ſubdito voluntatem ſuperioris, & oſtendit quid ſuperior ab eo fieri velit; & vim *obligandi* (per quam differt à *Conſilio* & *Monito*,) quatenus *imperat* ut voluntati ſuæ à ſubdito mos geratur, & ipſum ita ad imperata facienda obſtringit, ut ſi non pareat peccet. Siquidem nihil aliud eſt *Peccatum*, quàm aberratio, ſive receſſus à *regulâ illâ* ſive *Lege* quam ſequi debemus, (ἡ ἁμαρτία ἐστὶν ἡ ἀνομία:) ſicut *monſtra*, propter receſſum ab ordinariâ *Naturæ Lege* dicuntur *Peccata Naturæ*. Sciendum tamen *ſecundò*, Legis hunc effectum, vim ſc. *obligativam*, fundari in *Voluntate* & *Poteſtate Legiſlatoris*: ita ut propriè loquendo, non tàm *Lex* ipſa, quàm *voluntas & poteſtas Legiſlatoris*, obliget *effectivè*; cauſando ſc. vel inducendo obligationem per modum *Cauſæ efficientis*. Dici tamen poteſt & ſolet *Lex* obligare *terminativè*, ſc. ut terminus obligationis, & per modum *Cauſæ exemplaris*: quia eſt id ad quod obligatur quis, ut ex ejus præſcripto operetur; ſicut *artifex* in operando dirigitur ab *exemplari* ſibi propoſito. Sciendum *tertiò* quòd *obligare Conſcientiam*,

est ita astringere aliquem ad obediendum *sub mortali* (ut loqui amant Scholæ Magistri) hoc est sub *culpâ mortali* ; ut si non pareat, non solum *pœnæ temporali* aut legibus constitutæ aut ex arbitrio superioris inferendæ obnoxius sit, sed & à propriâ Conscientiâ velut neglecti *officii*, contractæque inde *offensionis Dei* reus, meritò redarguatur.

VI. Sensus itaque Quæstionis est, *An Leges Humanæ habeant vim obligandi Conscientias* eorum quibus feruntur, eo quo jam expositum est modo ? Negant è Protestantibus *Calvinus*, (ut ipsi saltem (a) objicit *Bellarminus*,) *Beza*, & alii nonnulli : è Pontificiis *Gerson* (fatente etiam *Bellarmino*,) *Almain*, & (ut aliqui volunt) *Navarrus*. Affirmant è Protestantibus *Musculus*, *Ursinus*, & alii : & Pontificiis, *Jesuitarum* & *Scholasticorum* plurima turba. Sunt qui distinguunt ; ut (b) *David Pareus*, & alii. Et sanè fatendum est, si non ἀμετρείᾳ τῆς ἀνθολκῆς, & nimio contradicendi studio utrinque peccatum esset, jamdudum è medio tolli potuisse istam controversiam. In istiusmodi disputationibus subinde mihi veniunt in mentem, quæ apud *Aristotelem* adolescentem me legisse memini, δῆλον ὅτι πῶς μέν ἐστι, πῶς δὲ δεῖ. Ubi disputat *an Principia sint contraria ? An detur Infinitum ?* &c. Et διαιτητὴς δεῖ

(a) Bellarm. 3. de Laic. 9.

(b) ad Rom. 13.

(siquidem

(siquidem est illa vera illius loci lectio 3. *Phys.*) *Arbitro* nimirum potiùs opus est, qui utramq; sententiam (*specie* magis pugnantem quam *re*) in unum conciliet, quàm *Judice*, qui dum statuit alteram partem, alteram damnet. Quod fortassis in non paucis earum *controversiarum*, quæ in orbe Christiano magnâ cum animorum contentione styliq; acrimonia jamdiu inter partes agitantur, obtineret; si tàm *studio pacis* & charitatis, quàm *odio partium* agerentur, qui *Theologica* tractant. Equidem in præsenti quæstione, quantum ex paucorum eorum lectione, quos mihi & aliàs occupato, & parùm firmæ valetudinis, in hac temporis angustiâ consulere licuit, judicare possum; demptis utrinq; quæ expressit contentionis æstus, neutri mihi pessimè sentire videntur. Existimo tamen eos qui *affirmativè* definiunt, (ut apertè quid de totâ re sentiam eloquar) & commodiùs ad *vitæ* institutionem, & cautiùs tutiúsque ad vitandum *errandi* periculum, & ad *formam sanorum verborum* propiùs locutos, quam qui *negativè*. Cæterùm, ut quid hac in re (ut mea fert sententia) statuendum sit distinctius vobis ob oculos ponam, rem universam quàm potero breviter & dilucidè quibusdam *Conclusionibus* complectar; sententiam meam, ubi opus est, aliquot *rationibus* confirmabo, & quæ afferri solent ex adversa parte *objectiones* diluam.

VII. *Concluſio Prima. Leges humanæ injuſtæ non obligant ad obediendum.* Manifeſta res, modò verba rectè intelligantur. Nequis tamen ea ſecus quàm par eſt interpretetur, animadvertendum eſt, poſſe *Legem* aliquam *injuſtam* dici ; vel ratione *Finis*, *Modi*, aut *Circumſtantiæ* alicujus Legi ipſi extrinſecæ, vel ratione *Materiæ* ſive *Objecti* ipſius Legis: Diſtat enim, imperetúrne quod manifeſtè *injuſtum* eſt, an quod aliàs fortaſſe non ſit injuſtum, *injuſtè* tamen imperetur. Tollit obligationem id *injuſtitiæ* genus, quod Legi ipſi *per ſe* adhæret reſpectu *rei imperatæ*: non tollit id genus, quod *extrinſecus* ei advenit & *ex accidenti*, vitio ſc. imperantis. Eſto enim Princeps lege latâ *juberet* aliquid fieri quod non eſſet *ex ſe* factu *illicitum*, vel fieri *prohiberet* quod non eſſet *ſimpliciter neceſſarium* ; nulla tamen juſta ſubeſſet cauſa cur aut illud *juberet*, aut hoc *prohiberet*, ſed aut *turpis lucri* cupiditate, aut exercendæ *tyrannidis* merâ libidine, aut pravo alio quocunq; animi *affectu* adductus : *injuſta* quidem eſſet Lex *ex parte imperantis* ; ſubditus tamen ad parendum nihilominus obligaretur. Ratio eſt, quia *injuſtitia* illa tenet ſe *ex parte imperantis* tantùm, non autem *ex parte rei imperatæ*. Adeo ut, quamvis non poſſit *Princeps* ſine peccato ejuſmodi legem *ferre*, poterit tamen *ſubditus* quod eâ lege imperatum

eſt

est sine peccato *facere*. Et quicquid potest ab ipso sine peccato *fieri*, id omne *subditus* si postuletur ex *obedientiæ debito* tenetur præstare. Qua *intentione*, quóve *consilio* Princeps legem tulerit, ipse viderit: id meâ qui *subditus* sim nihil interest, nec siquid ille eâ in re peccaverit, mihi imputabitur: Imputabitur, modò nihil *imperetur* nisi quod à me *licitè* fieri poterit, si officio meo deluero, nec paruero.

VIII. Quin & illud insuper adjicio, si Lex ipsa etiam ratione *Materiæ* sive *Objecti* sit fortè *injusta* & subditum gravet, ut exempli gratiâ si imperet pensionem *gravioris tributi* quam res postulat, non tamen propterea continuò solvi *obligationem*. Sed hic iterum opus est distinctione. Potest enim aliquid esse *injustum*, vel eo solùm nomine quòd sit *perpessu iniquum*, vel eo quòd sit etiam *facti illicitum*. Illo modo si *injustum est*, quod Lege imperatur, hoc est, si *iniquum* sit tantum & non *inhonestum*, & tamen fiat; unius *imperantis* culpa est: tàm culpâ caret qui *obsequitur* imperio; ut omninò peccaret si *non obsequeretur*. At posteriori modo siquid imperetur *injustum*, hoc est si quod postulatur sit non solùm *grave perpessu*, sed etiam *facti turpe*, & tamen à subdito fiat; utrinq; peccatur: à *prælato*, quòd *rem iniquam* postulaverit; à *subdito* quòd rem *illicitam* effecerit.

Sensus ergo Conclusionis est, ubicunq; *Lex imperando* aliquid *prohibet* fieri quod est ita *necessarium* ut non possit à subdito omitti sine peccato, vel *imperando jubet* aliquid fieri quod est ita *illicitum* ut non possit ab eodem sine peccato fieri, *Legem* illam *non obligare* in Conscientia.

(a) de Jur. præl. 2. Sect. 13.

IX. *Ratio Prima*, quia *rei illicitæ* (ut (a) aliàs fuse ostendimus) *nulla potest esse obligatio*. *Secunda*; quia (ut ibi etiam 1. dictum est) *Obligatio prior præjudicat posteriori*, 2. ita ut ei non possit superinduci *Obligatio* nova contraria: At Lex *jubens rem illicitam* ut homicidium, perjurium, Sacrilegium, &c. Aut *prohibens officium necessarium*, ut cultum veri Dei, debitum principibus & parentibus obsequium, &c. id exigit quod contrarium est *obligationi priori*, quâ virtute præcepti divini subditus jam antè constrictus tenebatur. Proinde Lex humana istiusmodi non 3. potest inducere subdito *obligationem*. *Tertia*: quia nemo potest simul *obligari ad contradictoria*. Sed si *lex* ejusmodi esset *obligatoria*, obligaret ad id *faciendum*, ad quod *non faciendum Lex Dei* eodem tempore obligaret: *facere* autem & *non facere* sunt contradictoria. 4. *Quarta*; ab exemplis piorum, qui ex fidei sui principiis sic instituti semper fuerunt, ut *Imperatorum jussa* (tametsi *gravia*, si non *inhonesta*,) alacri animo capesserent, obirent, exse-

exſequerentur : at ſiquid abs eis vel *lege* latâ exigeretur, quod eſſet *contra fidem* aut *bonos mores*, vel cum *honeſto* quomodolibet pugnaret, palam & conſtanti animo imperium detrectarent, & præ Dei timore *Leges* & inſtituta quævis humana contemnerent. Lege latâ *Babylonicâ* ut audito muſico concentu aureum grande ſimulachrum quod erexerat potentiſſimus Monarcha, ſinguli adorarent, idq; ſeveriſſimâ propoſitâ ſiqui ſecus facerent pœnâ ; non ſe paſſi ſunt eâ *Lege obligari* tres *Hebræi* adoleſcentes, Dan. III. Quia ſcilicet jubebatur *res illicita*, cultus Idoli. Lege itidem *Perſicâ* latâ, nequis per aliquot dies à quoquam Deo vel homine præterquam ab uno *Perſarum Rege* quicquam peteret ; non paruit *Daniel*, ſed eo ipſo quo ſolitus eſt more, ſtatis temporibus Deum precatus eſt, Dan. VI. Et prohibiti *Petrus & Johannes* ne ultrà loquerentur in nomine Jeſu, Act. IIII. non ſolùm non paruerunt imperato, ſed & fidenter reſponderunt, *Utrum juſtum ſit coram Deo vobis potiùs obaudire quàm Deo, ipſi judicate.* Nimirum quia utrobique quæ *prohibebantur* erant *res neceſſariæ* : illic cultus veri Dei, hic concredita ipſis Evangelii prædicatio.

X. *Concluſio Secunda. Lex humana prohibens* rem ſimpliciter *malam*, ut furtum, adulterium, ſacrilegium ; aut *jubens* rem *bonam*

& neceſſariam, ut cultum Dei, ſolutionem debiti, honorem parentum; inducit *novam obligationem* in conſcientiâ. 1. *Ratio prima*; quia poſitâ *cauſâ* propriâ, ſequitur *effectus* ejus neceſſarius, niſi aliunde impediatur. *Obligatio* autem eſt *Legis effectus* ita neceſſarius, ut aliqui exiſtimarint ab hoc *ligandi* effectu ipſum *Legis* nomen (ſicut antè dictum eſt) originem ſuam traxiſſe; nec videtur hic aliquid aſſignari poſſe, quod iſtius effectus conſecutionem impediat. 2. *Ratio ſecunda*, à minore ad majus. Obligat omnium confeſſione *Lex prohibens* rem aliàs *licitam*, aut *jubens* rem aliàs *liberam*: ergo multò etiam magis *prohibens* rem *illicitam*, vel *jubens* rem *neceſſariam*. Eſt tamen quod utrique huic rationi ex adverſo opponi poſſe videtur: Scilicet *Non eſſe multiplicanda entia ſine neceſſitate*, obligari jam antè unumquemq; vi *Legis divinæ* ad faciendum quicquid eſt *neceſſarium*, & ad non faciendum quicquid eſt *illicitum*, quæ obligatio excludit eam quam ex *humanâ Lege* conſequi ſupponimus, ut ſuperfluam, ſicut præexiſtens in vaſe pleno *liquor* impedit infuſionem *novi liquoris*: Nec videntur admitti poſſe *duæ obligationes* ad eandem rem in eâdem *conſcientiâ* magis quàm *duo accidentia* ejuſdem ſpeciei in eodem *ſubjecto*. Sed reſpondeo, dici quidem ſolere & quidem verè *Obligationem priorem præjudicare poſteriori*,

posteriori, (quo argumento & ipsi paulò antè usi sumus in firmamentum superioris *Conclusionis*:) sed hoc dictum in iis tantùm *Obligationibus* locum habere, quæ sunt invicem *destructivæ*, & quarum effectus tantam habent inter se contrarietatem & repugnantiam, ut posità alterutrâ necessariò tollatur reliqua: hoc tamen non impedire quin *obligationi priori* accedere possit *altera*, quæ sit ejusdem rationis, & possit cum eâ consistere. Neque est simile quod de *liquore* affertur in vase pleno: quia impedimentum ne vas plenum *novum liquorem* admittat, non stat *ex parte liquoris*, sed provenit ex *incapacitate vasis* & naturâ *Loci*, qui non potest simul recipere plura corpora. Et *accidentia* nihil prohibet esse in eodem subjecto ejusdem speciei *plura*, modò sint *relativa*, non *absoluta*: ut in *Socrate*, supposito quòd *decem* haberet *filios*, *decem* essent quoque *paternitates*: Quia *relationes* multiplicantur ad multiplicationem suorum *terminorum*: & modò diximus *Legem* obligare ad modum *termini*. Ergo quot sunt *Leges*, (quum sit omnis *Lex*, ex naturâ suâ & quatenus *Lex* est inductiva *obligationis*,) totidem etiam erunt *Obligationes*, illis ut suis *terminis* correspondentes. Neque verò hoc est *multiplicare entia sine necessitate*: quia multiplicatis *causis*, necesse est multiplicari *effectus* illarum causarum,

ſarum. Imo hoc ipſum, ne cui incredibile videatur, aut quod huic perſimile eſt, quotidie contingere videmus, & in *Naturalibus* & in *Moralibus*. Nam & ſenſui evidens eſt, poſſe aliquem ad columnam duobus vel *tribus vinculis* alligari : ut *Petrus*, Act. XII. 6. *Cubavit δεδεμένος ἁλύσεσι δυσί*. Nec poteſt cuiquam eſſe dubium, quin poſſit aliquis ad id officium quod ipſi ex *lege divinâ* præſtandum incumbit, non obſtante illa obligatione, denuo ſe obligare *Voto*, vel *juramento*, vel *promiſsione*. Quemadmodum vovit *Jacobus Patriarcha*, *unicum ſibi Deum fore Jehovam*, Gen. XXVIII. 21. Et *David juravit juſta ſe Dei judicia cuſtoditurum*, Psal. CXIX. 106. Et quotquot ſumus *Chriſtiani*, cùm ſacro fonte tingeremur, novo nos *fœdere baptiſmali* obſtrinximus ad *fidem* in Chriſtum ; ad *abrenunciandum* Satanæ, Seculo, Carni ; ad *obſervanda* Dei mandata : ad quæ tamen omnia præſtanda nos antè *Obligatos* fuiſſe certiſſimum eſt.

XI. *Concluſio Tertia. Leges humanæ*, (ſive illicita imperentur, ſive neceſſaria, ſive adiaphora,) *latæ à perſonâ vel communitate non habente legitimam poteſtatem*, *non obligant in conſcientiâ*. Ut ſi *Prætor urbanus* Leges ferret huic *Academiæ* ; aut vicinus *paterfamiliâs* ſervum meum juberet boves meos jungere, ſegetes ſuas occare, &c. Aut ſi collecta hominum

minum seditiosorum manus in aliquo *Angliæ Comitatu*, (quod in agro *Norfolciensi*, Edvardo sexto regnante sub *Kelto* duce, alibiq; aliàs multoties factum est) incolis certam pecuniæ summam, aut operarum servitutem sibi indebitam publicatis edictis imperaret, eósq; *vi & armis* ad imperata facienda cogerent: utut eis fortè liceret (posito quòd resistendo pares non essent) *imperata facere*, ejusmodi tamen *jussa* neminem certè ad ea observanda *obligarent in conscientiâ*. Tùm quia ejusmodi *Leges*, nomine tenus duntaxat, & *æquivocè Leges* sunt, re autem (a) verâ *Violentiæ magis quàm Leges*: Et *causa æquivoca* non infert effectum; sicut non obligat partes lata à *non-Judice* sententia. Tum quia *vis obligandi* (ut etiam modò dictum est) non causatur *effectivè* ab ipsâ *Lege*, sed à conjunctâ cum *potestate Legislatoris* voluntate. Ergo ubi deficit *Potestas*, deficit & *causa* propriè *efficiens* istius obligationis; & *causâ propriâ* deficiente, *effectum* ejus deficere necesse est. Quod ipsum ex hoc ipso *Apostoli* loco colligere licet, qui necessitatem τῆς ὑποταγῆς, debitum sc. *obedientiæ* ex parte *subditi*, deducit ἀπὸ τῆς ἐξουσίας, à *Potestate Jurisdictionis* in *prælato*: unde efficitur non teneri quenquam ad *parendum* ei, qui non habet *jus imperandi*.

(a) Aquin. 1. 2. qu. 96. art. 4.

XII. Si

XII. Si dicas, colluviem ejuſmodi qualem jam dixi hominum factioſorum habere *imperandi poteſtatem*, quia poſſunt eos in quos imperium exercent ad faciendum *imperata cogere* : Reſpondeo, *Poteſtatem* de quâ loquimur, & à quâ pendet *Obligatio*, non eſſe *poteſtatem* illam quam Græci δύναμιν vocant, hoc eſt *poteſtatem*, (*ſeu potentiam* potiùs, quâ voce libentiùs in eâ notione pleriq; utuntur) *phyſicam*, ſive *de facto*, per quam quis *potens* eſt id quod intendit ita effectui dare, ut finaliter non impediatur : ſed eam *poteſtatem* quam ἐξουσίαν vocant, hoc eſt *poteſtatem legitimam* ſive *de jure*, quæ ſc. ei competit jure aliquo *Naturæ*, *Gentium*, aut *Civili*, ratione perſonæ quam gerit, & per reſpectum ad eos qui ipſi quoquo modo ſubſunt. Hanc ἐξουσίαν in preſenti argumento ita premit *Apoſtolus*, ut eam trium commatum ſpatio *quinquies* nominaverit : de δυνάμει interim ne γρῦ quidem.

XIII. At certum eſt, inquies, eos qui *Romæ* principatum gerebant illo Apoſtolorum ævo, nec *hæreditario* jure, nec liberis *populi ſuffragiis*, nec legitimâ aliâs *vocatione* ad imperii culmen conſcendiſſe, ſed aut *vi* aut *dolo* aut *militari* tumultu imperium uſurpaſſe : quibus tamen & ἐξουσίαν, ut legitimis magiſtratibus, diſertim tribuit Apoſtolus; & ſubditis parendi neceſſitatem [ἀνάγκη ὑπο-

ὑποδάσσεσθαι] imponit, idq; non ſupplicii metu tantùm, ſed & *propter conſcientiam.* Primos illos poſt everſam Remp. *Imperatores Romanos* ſanè fatendum eſt non optimo jure imperium adeptos; habuiſſe tamen *jus gladii* & *legitimam* ἐξουσίαν, ſive *juriſdictionem*, cui ſubeſſe deberent quotquot *Romanæ* ditionis eſſent homines, fatendum eſt pariter. Neque enim quiſquam erat ſingularium hominum qui eam *poteſtatem*, ut ſibi potiore jure debitam, vendicare poſſet; & *Senatus populúſq; Romanus* penes quem noviſſimè & ab aliquot retrò ſeculis ſumma fuiſſet poteſtas, quà metu quà obſequio, juri ſuo utcunque ceſſerant, eóſq; qui imperium *malis artibus* quæſiviſſent, pro ſuis tamen *legitimis principibus* agnoverant. Hoc dato, quod mihi certè omninò concedendum videtur, de *obediendi neceſſitate* nulla poteſt reliqua eſſe dubitatio. At in caſu dubio, quod ſit Chriſtiani hominis officium, an & quatenus obligetur *in foro conſcientiæ* tempori cedere, præſentibus moribus ſe accommodare; *legibus*, edictis, aliiſq; juſſis ejus qui *de facto*, nullo tamen *jure* (ſuo ſaltem judicio) ſummæ rerum præeſt, obtemperare: non peræquè facile eſt dijudicare; nec prudentis eſt in re tàm gravi, tàm arduâ, quicquam temerè definire.

XIIII. Nihil

XXIIII. Nihil itaq; ſtatuo. Ne tamen aut officio meo, aut veſtræ ſaltem expectationi defuiſſe exiſtimer, ſi quam in medium produxeram quæſtionem intactam prorſus relinquerem; quid mihi de totâ hac re ſeriò cogitanti viſum eſt rectæ rationi maximè conſentaneum (niſi ſi fortè, ut in iſtiuſmodi deliberationibus fere contingit, aliud ſuadeant περιςάσεις) paucis exponam. Dico igitur *Primò*, Eum qui *de facto* ſummum in civitate imperium obtinet, etſi *malis artibus* poteſtatem illam ſibi quæſiverit, civi tamen pro *legitimo principe*, habendum eſſe, eiq; ut legitimo principi *ex conſcientiæ obligatione* eſſe obtemperandum, modò nulla ſubſit in contrarium juſta dubitandi ratio. Videtur autem ea ſola eſſe in hoc caſu juſta & idonea dubitandi ratio, cum civi aut certò conſtet, aut ſaltem valde ſit probabile, aliam eſſe aliquam *perſonam* cui *ſumma poteſtas* meliori jure debeatur. Hoc niſi fuerit, non poterit civis bonâ conſcientiâ *poſſidentis* imperium detrectare. Neque enim ad *civem* pertinet (ordinariè,) *quo jure poſſideat* qui poſſidet curioſiùs inquirere: ſufficit ei ad conſcientiæ ſecuritatem quòd *de facto poſſideat*, nec ſit alius quiſpiam (ſaltem quod ipſi cognitum ſit,) qui *de jure poſſidere* debeat. Huc facit, præter jam dicta de *Romanis Imperatoribus* oppreſſâ Rep. rerum potitis, univerſa

universa penè *Israeliticorum Regum* historia. Quorum plerique, nullo *juris* prætextu nixi, sed *vi injustâ*, & *nefario scelere*, regnum consecuti, simulac (extinctâ funditùs *regiâ* antecessorum *sobole*, nequis supereset qui in jura paterna aut avita succederet) thronum conscendissent, *regnum* deinceps quasi pleno & *proprio jure* administrarunt: præstitaque est eis à populo, haud secùs ac si *optimo jure* imperium obtinerent, *obedientia*. Neque verò id ipsis vitio versum uspiam legimus: quin potiùs suadebat *recta ratio* sic fieri oportere. Intererat nimirum *salutis publicæ*, ut esset qui ad Reipublicæ gubernacula sederet: nec civium rerumq; suarum incolumitati satis aliàs prospectum fuisset, si cujus *jure* (*possidentis* utique) nullum esset *potius*, ejus non haberetur *jus potissimum*. Et *ex jure gentium*, quæ nullius sunt transeunt in *jus occupantium*.

XV. Dico *Secundò*, In regno *hæreditario*, ubi inter duos aut plures *petitores* jus dubium est; *lite* adhuc *pendente*, & interim dum res aut amicâ *tractatione* aut *bello* cernatur, boni civis officium esse, ei qui in imperii possessione sit, ut *legitimo principi*, parere. Cujus Casus occurrunt passim in historiis plurima exempla. Inter illustriora sunt, quæ contigerant inter competitores *regni Lusitaniæ* complures post mortem *Sebastiani Regis*;

Regis ; & *regni Scotiæ* etiam (ſex ad minimum) poſt mortem *Regis Alexandri* de regno lites ; & inter nobiliſſimas familias *Eboracenſem* & *Lancaſtrenſem* de ſucceſſione *Anglicani regni* acris admodum & diuturna contentio. Omnium toto orbe populorum conſenſu, *jura* ubique faviſſe certum eſt *poſſidenti* : & in iſtiuſmodi caſibus obtinuit ſemper celebre illud Juriſconſultorum pronunciatum, *In rebus dubiis melior eſt conditio poſſidentis.*

XVI. Cæterùm, ubi quis *pulſo* vi & armis *legitimo principe* regniq; hærede, vel ita *oppreſſo* ut jus ſuum perſequi non poſſit, eo tamen adhuc ſuperſtite, imperii habenas arripit, & ſe pro *Rege* gerit, quum ſit verius *regni invaſor* quàm *Rex* ; ita ut jam non ſit ultrà *jus dubium*, ſed *aperta injuria* : ſi quæris quid in hoc caſu bono civi faciendum eſſe cenſeam qui *fidelitatem* legitimo principi fortaſſe *juravit* ; aut ſi non juravit, non minùs tamen ei debet, quàm ſi juratus eſſet : Dico *Tertiò*, mihi videri, non ſolùm licere bono civi, *legibus* ab eo qui ſummum imperium *de facto* ſed *non de jure* poſſidet latis parere, aliaque ab eo *imperata* (modò non ſit *factu turpe* aut *injuſtum* quod imperatur) facere : verùm etiam, poſtulante humanarum rerum conditione, eò neceſſitatis deveniri poſſe, adeóq; ſæpiſſimè deveniri, ut ni ſic fecerit, defuiſſe

desuisse officio suo existimandus sit. Atqui dictum est modò, *Leges* à non habente *legitimam potestatem* latas *non obligare* in conscientiâ. Dictum sanè, & quidem verè dictum : nec, ut opinor, ista pugnant. *Obligetur* licèt subditus ad faciendum quod lege cavetur, non tamen *legi* obligatur, sed *sibi* & *Patriæ*. *Legi*, quæ verè Lex est, de se & quatenus lex est, annexa est *Obligatio* ; eámque sequitur necessariò, ut *effectus* suam *causam*. At legem à jus non habente latam diximus non esse verè sed *æquivocè legem* ; proinde nec *obligandi vim* habere. Quæcunque ergo subdito hac in re incumbit *obligatio*, aliunde exurgit, & non ab ipsâ *Lege* : cui *extrinsecùs* advenit ut obliget, & merè *per accidens* ; ut si musicus ædificet.

XVII. Quæres : Si non ex *Lege*, unde tandem oritur ista *subditi obligatio*? Respondeo, Cùm sit pii & prudentis viri, non solùm quid *liceat* attendere, sed & quid *ipsum deceat* videre, & quid *aliis expediat*, posse bonum civem obligari ad id faciendum in sui & concivium suorum commodum, ad quod faciendum aliàs & de jure non tenetur. Oritur ergo ista *obligatio* ex duplici illa parte officii, quâ *sibi* quisque debitor est, & quâ *Patriæ*. Se quod attinet imprimis, viri & *prudentis* est, sibi rebusque suis

in futurum prospicere ; & *honesti*, quâ sit præsenti conditione cogitare. Dandam esse unicuique operam (omnibus viis & modis *licitis* & *honestis*) se vitámq; suam tueri; atq; ita se gerere ut possit tutò & *in pace vivere*, agros, ædes, possessiones suas sibi habere, corúmq; qui ipsi & vitam & facultates cum libuerit eripere possunt, offensionem devitare, nemo est (nimirum *naturâ* id dictante,) qui non fateatur. Et hinc *prima* parendi *necessitas*, quam propterea non tàm urget noster Apostolus quàm supponit, velut cujus unicuiq; à naturâ insitus est sensus, (a) μόνον διὰ τὴν ὀργὴν : Quasi hominis esset parùm sanæ mentis, ejus qui *gladii potestatem* habet *iram* temerè provocare, & ejus offensam contumaciâ suâ, nullâ postulante necessitate, incurrere. Ipsius igitur interest, in *salutis suæ* compendium, iniqua nonnulla pati, legibus obtemperare, & (quoad sine peccato fieri potest) ταῖς ἄδικοις ἐξουσίαις ὑπόλασσεσθαι : Sicque *jugum*, quod excutere non potest, *benè ferendo* levius aliquantò, mitius & tolerabilius efficere.

(a) Rom. 13. 5.

XVIII. Sed & alterâ insuper, eâq; fortiore, quæque ad *conscientiam* propiùs pertingit *obligatione*, ad hoc idem faciendum semet obstrictum sentiet, quisquis quæ ex *politico regimine* civibus proveniunt bona attentè

tentè cum animo ſuo cogitaverit. Et ita ſanè *Chryſoſtomus* illa Apoſtoli verba διὰ τὴν συνείδησιν hoc loco interpretatur, ut ad illius *protectionis beneficium*, quam præſtat ſubditis *civilis dominatio*, potiſſimùm reſpexiſſe putet Apoſtolum, Quaſi diceret, *Conſcius* cùm ſit quilibet civis, quàm multis beneficiis fruatur ſub *principatu politico*, ſciat ſe, in tot & tantorum *beneficiorum compenſationem*, ad deferendam viciſſim ei qui principatum tenet debitam *obedientiam*, quadam quaſi *gratitudinis lege* teneri : ἵνα μὴ ἀγνώμων δόξῃ περὶ τὸν εὐεργέτην, ut ibi loquitur *Chryſoſtomus*, à mente *Apoſtoli* alieno, (ut mox videbimus,) aſt ſenſu aliàs haud multùm incommodo. Fateor equidem, (quod eſt à *Tacito* obſervatum) *varò fieri, ut quis imperium flagitio quæſitum bonis artibus exerceat* : pleraq; enim quibus artibus parantur iiſdem & conſervanda eſſe videntur, & *ſcelere tuendum eſt ſcelus*. Poſſe tamen id fieri, *Hieronis Siculi*, *Edgari Anglorum Regis*, & aliorum nonnullorum exempla, qui principatum non optimè acquiſitum modeſtè tamen adminiſtrarunt, ſatis teſtantur. Sed utcunq; rem gerat qui *principatum* tenet, non poterit unquam ſic *abuti* ſuâ poteſtate, ut non interim ſit θεοῦ διάκονος εἰς τὸ ἀγαθὸν, ut loquitur Apoſtolus iſtius capitis *commate quarto*. Nec enim ulla tàm mera tyrannis

esse potest, *quæ non speciem aliquam justæ dominationis retineat*, & non aliquâ saltem ex parte *subsidio sit ad tuendam hominum societatem*, ut etiam rectè ad hunc locum admonuit *Calvinus*. Cùm itaq; quòd rerum nostrarum *domini* sumus, quòd *tuti* à cædibus & rapinâ vivimus, imò & id ipsum quòd *vivimus*, *summis potestatibus* debeamus; (absq; quibus esset, nullum nobis adversus sceleratorum hominum libidines, furores, injurias, aut *præsidium* esset aut *remedium*;) æquissima res est, ut pro tot tantisq; beneficiis aliquid saltem ipsis vicissim rependamus. Exigit hoc à nobis (optima *æqui boni lex*) vetus illa commutationum formula, Δός τι, καὶ λάβε τι. Et profectò perversissimæ mentis est, sub illius *dominationis patrocinio* velle vivere, cui *parere* nolis : & cujus *protectione* gaudeas, ejus *imperium* detrectare.

XIX. Porrò cùm nemo *sibi solùm* natus sit, sed humano generi & publicæ utilitati : hinc oritur *tertia parendi necessitas* præsenti potestati, quocunq; jure ipsam adepti sunt qui rerum potiuntur. Unde etiam aliquo modo constare poterit, quis modus sit statuendus, & qui fines, illi *obedientiæ*, quæ imperium injustè possidenti, *ex conscientiæ debito*, à cive præstanda est. Quicquid enim *finis alicujus gratiâ* faciendum est, eatenus fieri oportet,

oportet, in quantum *ei fini consequendo* necessarium vel utile videbitur. Civilis autem regiminis, ejúsq; quæ ipsi debita est obedientiæ, finis est, *humanæ societatis salus & tranquillitas.* In quantum igitur illius *societatis*, cujus ipse membrum & pars est, *salus & tranquillitas* exigit, eatenus civis unusquisque imperiis ejus, qui *de facto* in illa societate summæ rerum præest, obtemperare tenetur. Sunt autem *conservandis* humanis *societatibus* tria hæc imprimis necessaria: *I. Defensio patriæ*, adversus externam vim & hostium conatus. *II. Administratio juris*, ut sua bonis civibus præmia, improbis supplicia, prout legibus constituta sunt, reddantur; quod *Justitiæ distributivæ* munus est. *III.* Quod ad *Justitiam commutativam* spectat, *Commercii cura* & mercaturæ; de rebus emendis, vendundis, permutandis, & omne genus contractibus. His *tribus* rebus ita continetur incolumitas humani generis, ut nisi ista adsint, fieri non potest, quin protinus pessum eant universa, omnia rapinis, cædibus, fraudibus, injuriis repleantur; innocentissimorum civium vita, conjuges, fortunæ *potentiorum* libidini prædæ sint & ludibrio. Quibus malis ut obviam eatur, malorumq; petulantia maturè coerceatur; unicum remedium erit, si boni cives suum esse meminerint, eorum *legibus* & *imperiis*, quorum *gladio* & *authoritate* a

ſceleratorum injuriis defenduntur, in omnibus quæ ad *publicam ſalutem* faciunt, obtemperare.

XX. Sed *hactenus obtemperare*, (ne quis iſta quæ dicta ſunt ſecùs quàm par eſt interpretetur) ut ſimul meminerint, ad hanc obedientiam præſtandam ſe non ultrà teneri, quàm aut *gratitudinis ratio* aut *publicæ rei ſalus* poſtulat: Et obſervandas eſſe *Leges* poteſtatem injuſtè poſſidentis, non quaſi ullo imperantis jure *obligatorias*, ſed (ut rectè (a) *Aquinas*) ad vitandum *ſcandalum* vel *turbationem Reipublicæ*. In quo caſu (inquit ille) debet quis *jure ſuo cedere*: quod & probat ex illis Chriſti verbis, MATTH. V. 40. 41. *Ei qui vult tecum litigare, & tunicam tuam capere, dimitte & pallium: Et qui te angariabit ad miliare unum, abi cum eo duo.* Poteſt ergo quis, & (prout res exigit) debet, etiam *privatæ pacis*, ſed multò ergo magis *publicæ tranquillitatis* cauſâ, *jure ſuo cedere*; & ei, qui imperandi jus non habet, parere. Sed & hîc iterum cauto opus eſt, idq; vel maximè: ut ſcilicet ita *jure ſuo* cedat, ne quid eo pacto *jure decedat alieno*. Id juſtè & prudenter cavit *Abraham*, GEN. XIIII. Dum Regi Sodomorum ſic gratiam fecit partis ſuæ *acrothiniorum*, quæ ſibi ex devictis quinque regibus *jure belli* in prædam ceſſerant, ut & *ſacerdoti* ſua decima, & tribus *belli ſociis*

(a) 12. 2æ. qu. 96. art. 4.

ad

ad ſuas portiones jus integrum remaneret. Proinde *regni invaſori* ſic præſtandum eſt obſequium, ut fidelitas *legitimo hæredi* debita nullatenus violetur, nec aliquid fiat in juris ſui præjudicium.

XXI. At quî hoc fieri poteſt? inquies. Quod regni invaſori gratum eſt, non poteſt *legitimo principi* non eſſe ingratiſſimum. (a) *Nemo poteſt duobus dominis ſervire*, tàm adverſa ſpectantibus; quorum omnia vota, ſtudia, conſilia, pronis in mutuam perniciem affectibus, in contrarias partes ferantur. Reſpondeo, ritè ſubductis rationibus, non eſſe cur putemus, *legitimo principi*, ſed extorri, ingratum omninò fore, *injuſto imperii poſſeſſori* præſtitum à cive, eo quo dictum eſt modo, & intra dictos fines, obſequium: quin potius *ipſo conſentiente* ſic fieri oportuiſſe præſumendum eſt. Siquidem ejuſmodi obſequio, non tàm injuſtè dominanti, quàm toti *communitati*, hoc eſt *Reipublicæ*, ſerviiſſe exiſtimandus eſt: quam ſalvam eſſe, *juſti hæredis* nihilo minùs intereſt, quàm illius qui *de facto* in eâ dominatur. Fortaſſe an & multò etiam magis, quò ſinceriùs patriam diligere cenſendus eſt, & ei bona omnia velle, qui genuinus *patriæ pater* eſt, quàm qui eo excluſo in ipſius ædes ſe ingeſſit, & in *familiam* ipſius jus & imperium exercet; & quò puriores & vehementiores in liberos *matris* affectus

(a) Matth. 6, 24.

(b) 3. Reg. 3. 26. ſunt, quàm *novercæ*. Ut in celebri illâ (b) duarum mulierculârum coram *Rege Salomone* altercatione, quæ verè *mater* erat, puerulum quem ſuum eſſe ſciret, ſalvum utcunq; cupiit, maluitq; *alterius* eſſe, imò *adverſariæ*, quàm perire: Sic *civium* ſalutem, quos etſi ſub alieno jugo, *ſuos* tamen interim agnoſcit, & ſibi olim utiles fore confidit, *legitimo hæredi* majori eſſe curæ & veriſimile eſt & meritò præſumitur, quàm ei, qui quum imperium injuſtè uſurpaverit, de *ſtabiliendâ* recens quæſitâ *dominatione ſuâ* quàm de *ſalute civium procurandâ*, par eſt eſſe magis ſollicitum; adeoq; malle ipſum, ut *præſentibus rebus*, quò ſalvi ſint, ſe quà licet modeſtè *accommodent*, quàm ut *potentiori* in certam ſuam perniciem ſemet intempeſtivè *opponant*. Atque ita habetis meam de graviſſimâ hac & arduâ admodum quæſtione ſententiam; nihil interim temerè ſtatuentis, ſed eam, ubi quis certiora docuerit, mutare parati, & in ipſius caſtra tranſire.

XXII. Hactenus hæc: ſequitur *CONCLUSIO QUARTA*. *Leges humanæ de rebus non illicitis conſcientias obligant per ſe & directè in generali.* Quod eſt dicere, Hoc *præceptum generale*, ut ſubditi obtemperent *legibus humanis* ritè conſtitutis, *eſt per ſe & directè obligatorium*. Id quod ipſe etiam *Calvinus*, qui non ſolet humanis conſtitutionibus nimium tribuere, agnoſcit:

agnoſcit : qui 4. *Inſtit.* 10. §. 5. ita diſtinguendum eſſe monet inter *genus & ſpeciem*, ut licet negandum ſit *leges in ſpeciali* obligare conſcientias, concedendum tamen ſit eas obligare *in generali*. Ratio perſpicua : quia hoc *præceptum generale* ad ipſam æternam legem divinam pertinet; cujus omnis pars eſt *per ſe & directè*, & non ex conſequenti ſolum *obligatoria* conſcientiarum. Pertinet autem ad *divinam legem* duplici nomine. Tum, 1.
quia *naturalis ratio* dictat, non poſſe pacem & ordinem, quæ anima eſt Rerumpublicarum & omnis humanæ ſocietatis, conſervari, niſi *legibus* ritè conſtitutis obediatur : Tùm, 2.
quia in *ſacrâ Scripturâ* Deus præcepit, ut his, qui nobis in eo ordine quem Deus præſtituit præſunt, ſubjiciamur ; ut ὑπερεχούσαις ἐξουσίαις pareamus, nec iis reſiſtamus, hujus capitis *verſ.* 1. & 2. nec eorum jugo colla noſtra ſubducamus, eo ſcilicet prætextu, quòd *meri homines* ſint, & *creaturæ*, ſicut & nos, (a) κλίσις ἀνθρωπίνη, filii Adæ, mortale genus, (a) 1. Pet. 2. 13.
iiſdem omninò affectibus, perpeſſionibus, infirmitatibus, caſibus, quibus & nos obnoxii. Quin potiùs memores, *Deum Opt. Max.* eos nobis cum delegatâ poteſtate velut *ſuos* in terris *vicarios* præfeciſſe, ipſóſq; propterea tanto honore dignatum eſſe, ut eis & *nomen ſuum* quaſi viſibilibus & mortalibus quibuſdam *Diis*, communicaverit (b) [*Ego dixi* (b) Pſalm. 82. 6. *Dii*

Dii estis :] par est ut eos summâ cum reverentiâ colamus, honoremus, obsequamur. Etsi non *ipsorum gratiâ*; qui, ut *homines* sunt, pari nobiscum conditione sunt, nec *de meliore luto* effícti : at *divinæ* tamen *ordinationis* intuitu, qui eos quà *principes* sunt, sublimiore loco esse voluit quàm reliquos homines, & suæ potestatis aliquatenus participavit. διὰ τὸν κύριον, ut alibi *Petrus*; & ex consequenti διὰ τὴν συνείδησιν, ut hic loquitur Apostolus *Paulus*.

XXIII. *CONCLUSIO QUINTA. Leges humanæ ritè constitutæ, etiam in particulari*, etsi non directè & per se, *ex consequenti tamen & virtute generalis præcepti divini, obligant subditorum conscientias.* Dico *primò*, *Leges ritè constitutas.* Id est, & ratione *Causæ efficientis*; 1. ab eo, qui legitimâ potestate præditus est, latas : & *ratione Materiæ*; nil illicitum, inhonestum, turpe, aut officio hominis Christiani quomodolibet contrarium, imperantes. Jam enim diximus eas leges, quæ utrovis 2. nomine peccant, non obligare. Dico *secundò*, *In particulari* : id est, quantum ad determinationem *particularem* in rebus mediis aliisq; Ut *quale* & *quantum tributum* sit solvendum; *Quas merces* liceat aut non liceat è regione exportare; In Academiâ *qui habitus* quibus 3. gradibus competant; *Quæ statuta* sint dispensabilia, quæ non, &c. Dico *Tertiò*, *Leges ejusmodi*

ejuſmodi non obligare per ſe & directè. Probatur *primò*, quia Deus unus eſt *Legiſlator*, qui in conſcientias hominum merum & directum imperium habet. *Unus eſt Legiſlator, qui ſervare poteſt & perdere*, Iac. IIII. 12. Deum autem ſupponimus de rebus ejuſmodi *mediis* & *adiaphoris*, quæ ferè ſunt *materia Legum humanarum*; nullam Legem tuliſſe in *particulari*; ſed ea omnia eorum arbitrio, qui ipſius in terris vices gerunt, permiſiſſe. 1.

Probatur *ſecundò*, quia illa tantùm obligant *directè & per ſe*, quæ obligant ratione *Materiæ* velut internæ cauſæ, citra reſpectum ad cauſas externas *Efficientem* &c. & *Finem*: i. e. quæ obligarent, etſi ab hominibus mandata non eſſent. At res *mediæ* & *adiaphoræ* lege humanâ poſitivâ & particulari determinatæ, quum ſint ita naturâ ſuâ comparatæ, ut ante illam determinationem liberè poſſent à quoquam fieri vel non fieri, non obligant ratione *materiæ*; ergo nec *per ſe*. 2.

Dico tertio, *ejuſmodi leges obligare tamen* in particulari *ex conſequenti*, & virtute *præcepti divini* generalis. 3.

Et quia in hoc ultimo dicto totius controverſiæ quaſi cardo vertitur, propono *Concluſionem*, jam ſtatim pluribus confirmandam, aliquantò explicatiùs, ſic. *Leges humanæ poſitivæ* rite & legitimè conſtitutæ, quæ continent *particulares determinationes* circa res medias, in ſe adiaphoras, & antequam ſic determinarentur

rentur *liberas ad utrumlibet*, virtute illius *præcepti Divini*, quo tenemur iis parere qui nobis à Deo præpoſiti ſunt, ita *obligant* ſubditorum conſcientias ad præſtandam eis obedientiam, ut ſub peccato mortali & metu offenſionis Dei teneantur ejuſmodi *legibus obtemperare*; & ni ſic fecerint, accuſantis conſcientiæ murmura & ictus perferre.

XXIIII. Firmatur hæc *Concluſio* multis rationibus: quarum *prima* ex præſenti Textu deſumitur, *Quare ſubjici neceſſe eſt, non ſolum propter iram, ſed & propter conſcientiam.* Verba ſunt ſatis perſpicua. Urſerat nempe A. poſtolus ſuperioribus verſibus aliquantò fuſius *Chriſtianæ ſubjectionis* neceſſitatem, *duobus* potiſſimùm *argumentis*: *altero*, ab inſtituto & *ordinatione Dei*, duobus verſibus primis; totidem ſequentibus, ab humani *ſupplicii metu*, altero. Utrumque argumentum ὡς ἐν ἀνακεφαλαιώσεως τρόπῳ breviter recolligit & repetit *quinto hoc verſu*: idq; (qui ferè mos eſt ſacræ Scripturæ,) *ordine inverſo*, repetitionem exorſus à membro poſteriore, & proximiore. Quaſi dicat, Utrinq; vobis incumbit gravis *parendi neceſsitas*; ſive vos *pœnæ metus* tangat, ſive pulſet *officii conſcientia.* Si quod malum eſt feceritis, ſpretâ nimirum poteſtatum & legum authoritate: cogitate eum qui vobis præeſt Magiſtratum

Dei

Dei miniſtrum eſſe, ἔκδικον εἰς ὀργὴν, neglecti officij vindicem, *gladium* ſibi à Deo concreditum ſtringere paratum, ad infligendum legum ſuarum contemptoribus debitam pœnam corporalem. Sin vos iſta parum moveant, quod ſperetis fieri poſſe, ut ipſius brachium aliquà evadatis: *Aſt ſperate Deum memorem fandi atque nefandi*; hunc timete juſtum judicem; veremini *conſcientias* veſtras, ſeveros *accuſatores*, *teſtes* veraces, importunos *tortores*. Hos nullis poteſtis aut latebris effugere, aut artibus eludere. Ex hujus ergo loci ſcopo ſic ſtruitur argumentum. Quæ violata conſcientiam *lædunt*, ea conſcientiam *obligant*, quia omnem conſcientiæ *læſionem* ſive gravamen ex alicujus *obligationis* ſenſu oriri neceſſe eſt, ſicut omnes alii *effectus* conſequuntur ſuas *cauſas*. At violatæ leges humanæ *lædunt* conſcientiam. Id enim ſibi volunt iſta verba, *Neceſſe eſt ſubjici propter conſcientiam*: i. e. Non poteſtis conſcientiam integram & illæſam conſervare niſi ſubjicimini. Ergo *Leges humanæ obligant conſcientiam.*

XXV. Ad hujus argumenti vim enervandam, ſunt qui *conſcientiam* hoc in loco aliter interpretantur, & *Chryſoſtomi* authoritate ſe præcipuè tuentur: acſi non alia hîc *conſcientia* intelligenda veniret, quàm illa *beneficiorum*, quæ ſubditis obveniunt à *regimine politico*;

ſenſu

sensu à nobis priùs allato; pio quidem illo, fateor, & nos antè laudavimus, sed, ut ar-
1. bitror, parùm genuino. Contrà enim, *Primò*, singularis penè est inter veteres in eâ interpretatione *Chrysostomus*, quem secuti è tot interpretibus vix unus & alter extra *Oecumenium* & *Theophylactum*, qui in recensendis testimoniis nullo numero habendi sunt; quis *Chrysostomi* vestigiis ita semper insistunt, ut universi tres unum tantùm faciant testem.
2. *Secundò*, nec potest afferri locus aliquis, in quo *D. Paulus* aut alius quis sacrorum scriptorum *Conscientiæ* vocabulo in eo sensu usus sit, quem
3. hic sibi fingit *Chrysostomus*. *Tertiò*, adducere voluit *Apostolus*, ut res ipsa clamat, aliquid quod esset gravius, & ad excitandum hominum animos efficacius, *supplicio temporali*: cui rei aptius certe fuerat eos injecto *offensionis divinæ* metu perterrefacere, quàm *ac-*
4. *cepti* ab hominibus *beneficii* admonuisse. *Quartò* denique, concludere, hic voluit Apostolus, brevi repetitione earum rationum quas jam antè adduxerat, suam de *Christianæ subjectione* dissertationem: adduxerat autem duobus primis versibus hujus capitis rationem, non à *beneficii*, sed ab *officii conscientiâ* desumptam.

XXVI. Sequitur *Ratio Secunda*; ab usu & fine *Legum*. Quas condi, conditásq; observari, ad societates humanas in pace & publicâ

publicâ tranquillitate conſervandas, perneceſſarium eſt: aliàs nulla eſſet certa contractuum *regula*, nulla fidei & juſtitiæ civilis *menſura*, quæ ſunt civitatum & ſocietatum firmiſſima vincula. *Lex* enim *Dei*, & *naturalis* & *ſcripta*, licet ſit in ſuo genere utraq; vel ſeorſim *perfectiſſima*, complectaturq; conjuncta tùm quæ ſunt *fidei ſupernaturalis* ſingula, tum etiam *rerum agendarum* principia generalia ad omnes vitæ partes regendas accommoda: Neutra tamen ad omnia ea *particularia* deſcendit, quæ ad conſervandam in civitatibus & politiis *pacem* & *ordinem* poſſunt eſſe, & plerumq; ſunt, neceſſaria. Exempli gratia. *Lex rationis*, quæ naturæ lex eſt, dictat, & *Scriptura* etiam hujus capitis *verſu proximo* docet, ad alendos principes, ad bellorum ſumptus, ad alios uſus publicos, *Tributa eſſe pendenda*. Sed niſi lege latâ definiatur *quantum* ſit ſolvendum, & *quotâ proportione*, & *à quibus*, & *quo temporis ſpatio*, & id genus alia: aut nihil omninò pendetur, aut non tempeſtivè ſatis, aut quod non ſatis ſit ad uſus Reipublicæ. Si dicas, hoc argumento probari quidem *Legum neceſſitatem*, at non item ſtatui *obligationem*: poſſe enim pœnis propoſitis adigi ſubditos ad officium: Fatendum id quidem eſſet, ſi hic ſtaretur. Sed ſi illud inſuper, cogitetur, dum præceps fertur (a) *ad vetitum nefas*, quàm ſit *audax* (2) Horat. *omnia* 1. carm. 3

omnia perpeti gens humana, quámq; officii *infidelis custos sit metus*, ni adsit etiam *religionis* sensus aliquis qui homines in officio contineat: facilè constabit quàm providè à sapientissimo rerum moderatore *Deo Opt. Max.* consultum sit rebus humanis, quòd indiderit *conscientiis* hominum, quæ cum ipso rationis usu simul adolesceret, religiosam quandam *Legum reverentiam*. Unde factum ut apud *Ethnicos* veri Dei ignaros, vix repertus fuerit è priscis *Legumlatoribus*, qui quas condebat *leges*, non eas ab aliquo *Numine* sibi traditas mentiretur. De *Numa*, *Zaleuco*, *Lycurgo*, cæteris, quæ in hanc rem tradunt historiæ, non opus est ut recenseam, quum sint omnibus notissima.

XXVII. *Ratio Tertia.* Quod faciendum est *propter Dominum*, ad id faciendum obligamur *in conscientiâ*. Sed *legibus humanis* ritè constitutis, i. e. à supremâ potestate, vel his qui ab eâ ad id delegati sunt, latis, subesse tenemur *propter Dominum*, I. Pet. II. 13. *Subditi estote omni humanæ creaturæ propter Dominum*, *sive Regi* ὡς ὑπερέχοντι (quod latis explicat quid sit *Paulo* ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις istius capitis versu primo) *sive præfectis ab eo missis*, &c. Ubi illud διὰ τὸν κύριον *propter Dominum*, Conscientiæ obligationem significare, constat *primò* ex usu similium alibi locutionum, ut Eph. VI. 1. de officio liberorum

rorum erga parentes, *Liberi, obedite parentibus vestris ἐν κυρίῳ in Domino*; Et de servorum officio erga dominos *ibid. vers.* 7. Cum benevolentiâ δουλεύοντες τῷ κυρίῳ. *Domino servientes & non hominibus*, quod Col. III. 23. est ὡς κυρίῳ, *ut Domino & non hominibus*: quasi dicat, *propter conscientiam, & non solùm propter iram*, vel ex timore Dei magis quam ob metum hominis. Constat id ipsum *secundò* ex verbis sequentibus in illo Petri loco *vers.* 15. ὅτι ἔτως ἐστὶ τὸ θέλημα θεῦ, *quia sic est voluntas Dei*: uti Paulus etiam jam laudato *ad Ephesios capite vers.* 6. de servorum officio locutus, hortatur ut dominis suis obsequantur in simplicitate cordis ποιοῦντες τὸ θέλημα τῦ θεῦ, *facientes voluntatem Dei è corde.* Est autem *Voluntas Dei* ipsissima illa, quam adæquatam diximus, *Conscientiæ regula.* 2.

XXVIII. *Ratio Quarta.* Quod *naturalis ratio* ita dictat esse faciendum, ut si non fiat, *culpa* & *reatus* contrahatur, ad id faciendum procul dubio obligamur in conscientiâ. Quum enim ad *conscientiam* pertineat *sensus peccati*, & exinde natus *supplicii metus*; quicquid rectè mens judicat *culpam* inducere, & *pœnæ reatum*, id omne & *conscientiam obligare* censendum est. Naturalis autem ratio (cujus judicium non potest esse non rectum) *legibus humanis* parendum esse sic dictat; ut si non

fiat, ipsi mox *conscii* nobis simus, meâ id *nostrâ culpâ* contingere quòd non fiat.

XXIX. *Ratio Quinta.* Cujus violatio *Legis Dei* violationem necessariò secum trahit, id *obligat Conscientiam* : quandoquidem nemo potest illæsa conscientiâ violare *Legem Dei*, quæ est *regula Conscientiæ.* Violatio autem legis cujuscunq; particularis ab hominibus ritè constitutæ, necessariò secum trahit violationem *Legis Dei* : illius nempe *præcepti generalis*, quo Deus præcepit *obedientiam* prælatis. Ergo &c.

XXX. *Ratio Sexta.* Obligamur in conscientiâ ad non faciendum id, quòd si fiat perinde est ac si Deo resisteretur. Obligamur enim *subjici Deo*, & proinde ei *non resistere*, quum sint *Subjectio* & *Resistentia* sibi invicem contraria, nec possit aliquis eidem personæ simul & ὑποτάσσεσθαι & ἀντιτάσσεσθαι. Ast *legibus humanis* ritè constitutis non obtemperare, est (*interpretativè*) *Deo resistere.* Qui enim *legibus* non obtemperat, *potestati* Magistratus *Legislativæ* obsistit : quod qui facit, quum sit illa *potestas à Deo ordinata*, *Dei ordinationi* se opponit, adeóq; consequenter & *interpretativè* ipsi *Deo*, quod est ipsius *Pauli* postulatum vers. 2. hujus capitis, ex quo legitimè concludit *subjectionis necessitatem* διὰ τὴν συνείδησιν in hoc versu.

XXXI. Ex

XXXI. Ex his quæ dicta ſunt, non erit difficile quæ ex adverſo adduci ſolent *argumenta* diſſolvere. Quorum primum & præcipuum eſt illud quod à *Chriſtianâ libertate* petitur : cui confirmando, pleraq; Scripturæ loca quæ ad aſtruendam illam *libertatem* ſpectant, magnâ cum pompâ in medium afferuntur, & objectiones inde variè efformantur. Scriptum eſt, inquiunt, à Paulo, I. Cor. VII. *Pretio empti eſtis, nolite fieri ſervi hominum*, Gal. V. 1. *State in libertate in quam vos aſſeruit Chriſtus, nec rurſus jugo ſervitutis implicamini*, Col. II. 16. *Ne quis vos judicet in cibo vel potu, &c.* his ſimilia. Diſputant etiam non eſſe veriſimile, Chriſtum ita nos demum liberaſſe à Dei ipſius *legibus poſitivis*, quæ fuerunt certè juſtiſſimæ, ut tamen nos *Legum humanarum* vinculo obſtrictos relinqueret.

XXXII. Ad ſingula loca reſpondeo. Sed vos antè præmonitos velim, quum ſint multa *Chriſtianæ libertatis* capita, cavendum eſſe diligenter ne ea temerè confundantur, néve illa *Scripturæ* loca quæ ad unum aliquod *libertatis genus* pertinent, ad *aliud genus* quò non ſpectant imperitè trahantur. Quæ μεταβάσεις εἰς ἄλλο γένος, non *Antinomis* ſolùm & *Anabaptiſtis*, ſed & aliis pleriſq; iſtius ævi *Reformatoribus* perpetuum & ſolenne vitium eſt : ut aliàs ſæpiſſimè, ita vel maximè, ubi

de *ritibus Ecclesiasticis* instituitur disputatio. Quod admonuisse sufficiat : nunc propiùs ad rem. In illo *ad Corinthios* loco hortari voluit *Apostolus* fideles, ut quisque quo ipsum loco Deus constituerit quibúsq; donis ornaverit, contentus statione suâ *intra debitos fines* se modestè contineat, & *donis* ac *vocatione Dei* se metiatur, vitamq; & actiones ad illa accommodè instituat, sive *servus* sit, sive *liber* : nec ita se conscientiamq; suam cujusquam hominis aut *judicio* aut *imperio* mancipet, ut ab ejus *opinione* aut *voluntate* totus pendeat ; Sed memor se *Dei* & domini *Jesu Christi servum* esse, sic *hominibus placere* studeat, & ipsorum affectibus aut imperiis inservire, ut nihil indignum faciat eo homine, qui se *servum Dei & Christi* profiteatur. Quæ cum sit Apostoli in totâ illâ perioche certissima mens, rectissimè hinc concludi poterit, non debere nos *dominorum, parentum, principum*, aliorúmve quorumcunq; mortalium *hominum placitis* morem gerere, siquid à nobis fieri postulent quod *impium illicitúmve* sit : quia hoc esset pro *Dei servo* servum se hominum præstare. At qui justis, honestis & utilibus *hominum constitutionibus* ex conscientiâ obtemperat, tantum abest ut propterea *servus hominum* censendus sit, ut à duobus summis Apostolis disertè dicatur *Domino Deo servire, & non hominibus*, Eph. VI. 7. Col. III. 23.

&

& I. Pet. II. 16. id est, (particulâ negandi, ut fieri amat, *comparativè* sumptâ,) *Deo potiùs quàm hominibus* : quia *Deo* propter se, *hominibus* propter Deum. *Hominibus servit* quidem, quatenus quod imperatum est facit : *Deo* autem *servit*, quatenus ex officii conscientiâ id facit.

XXXIII. Locus ille alter *ad Galatas*, ex totius *Epistolæ scopo* optimè intelligitur. E Judæis aut Judaizantibus Christianis *Pseud-Apostoli* quidam in *Ecclesiis Galatiæ*, Gentiles ad fidem conversos, contrà quàm Apostoli in *Concilio Hierosolymitano* constituerant, non *baptizari* modò sed & *circuncidi* debere contendebant ; multósq (ut solent *impostores* obtentu pietatis, & improbâ diligentiâ apud credulum vulgus mirum quantum proficere) in eum errorem induxerant, ut nisi se *circuncidi* paterentur, existimarent æternam se salutem consequi non posse. Pessimam hanc & prosperam imposturam non ferens *B. Pauli* spiritus, crassum illum errorem, ne ultrà serperet, majore quàm solet indignatione totâ ferè Epistolâ insectatur. Atque inter alia argumenta admonet Galatas ejus *libertatis*, quâ Christus Ecclesiam ab inutili jam post ipsius adventum, *Mosaicarum cerimoniarum* onere & jugo liberaverat ; hortatúrq; ut partam Christi morte *libertatem* constanter tueantur, nec *jugo servitutis* colla

denuò subdant : quod omninò facerent, si emortuæ jam *legis rituum* observationem sibi ducerent esse necessariam. Quod quàm incongruè ad *leges humanas* utiles & Reipublicæ necessarias accommodetur, à quibus nullibi Scripturæ docent nos Christum liberasse, cæcus sit oportet, qui non videat.

XXXIIII. Tertius item locus ex *Epistolâ ad Colossenses* non ad *Leges humanas* de rebus mediis ritè constitutas pertinet ; sed ad *doctrinas Impostorum*, qui populo Dei aliqua *dogmaticè proponebant ut necessaria*, quæ Deus non præceperat ; (qui fuit mos *Pharisæorum Traditionariorum*, quos eo nomine reprehendit Christus, Matth. XV. *Quòd docerent doctrinas mandata hominum* ;) vel è contrà aliqua *dogmaticè prohibebant ut illicita*, quæ Deus nusquam vetaverat, dicentes non licere hoc vel illud *tangere, gustare, attrectare*. Monet Apostolus, caveant sibi à *dogmatizantibus* eis doctoribus Colossenses, neç *conscientiis suis laqueum* injici sinant ab eorum impostoris. Non ergo peccant *Magistratus politici*, qui in rebus mediis aliqua subditis *præcipiunt* aut *prohibent*, utilitatis, ordinis, aut honestatis & decori gratiâ, citra tamen *opinionem necessitatis* ex utravis parte, quod ad rem ipsam *præceptam* vel *prohibitam* spectat. Peccant potiùs *Ministelli* illi (*Magistellos* rectiùs

rectiùs dixerim, ita *Magistraliter* omnia pronunciantes) qui innoxias *Magistratuum Leges* importunè sollicitant, *dictaturam in conscientias* populi exercent, & quod non sapit ipsorum palato, id omne aut *impietatis* damnant extemplò, aut saltem *superstitionis*.

XXXV. Quod quarto loco ex eo urgent, quòd nos Christus liberavit à *legibus Dei positivis*, ergo multò etiam magis à *Legibus humanis*, non uno modo peccat. Imprimis 1.
non illud verè dicitur, Christum nos liberasse à *legibus Dei positivis* : quibus scilicet nunquam tenebamur. *Leges* enim *positivæ*, sive Dei, sive hominum, non *obligant* nisi eos duntaxat *quibus posi æ sunt*. Dei autem *Leges* illæ, quas *positivas* vocant, & à quibus nos per Christi mortem liberatos volunt, sive *Rituum* sive *Judiciorum*, *Judæis* tantùm positæ sunt ; nobis, hoc est, *populo Christiano*, non item. Deinde, ubi quid Deus *fieri velit* 2.
satis constat, non est nostrum ex *collatione comparatorum* importuniùs statuere, quid *fieri debuit*. Constat autem utrumq; Deum voluisse : & ut *Leges ipsius positivæ* Hebræo populo à *Mose* traditæ non obligarent *Christianos*, & ut *Leges humanæ* à Magistratibus ritè institutæ *subditos* obligarent. Non ani- 3.
madvertunt denique qui ista objiciunt, eo argumento, si quidem valeret, tolli *legum humanarum*

narum non *obligationem* solùm, sed & omnem penitus *usum*. Non enim aliter nos Christus liberavit à *legum Mosaicarum obligatione*, quàm earum *usum* ita tollendo ut non amplius essent nobis pro *Legibus* habendæ. Si igitur eodem modo voluerit nos liberos esse ab *obligatione Legum humanarum*, voluisse eum quoq; necesse est, ut nullæ extarent ampliùs *humanæ Leges*. Quod est *Anabaptistarum* & fanaticorum hominum delirium, nec ab ipsis admittitur qui ista objiciunt.

XXXVI. Objiciunt & illud Jacobi Apostoli, *Unus est Legislator*, &c. Iac. IIII. *Deus* sc. & *Christus*, qui solus dominus est conscientiarum. Juris igitur *Christi* invasor est, & se in *Dei thronum* ingerit, quisquis sibi potestatem assumit *obligandi* aliorum conscientias. Respondeo, *Legislatorem* unum esse tantùm *Supremum*, qui merum & *directum imperium* habet in conscientias hominum, ut eas obligare possit *per se*, & virtute ac authoritate propriâ; *Deum* nempe & *Christum*: quod voluit Apostolus. Quod tamen non impedit, quò minùs sint & alii *Legislatores* inferioris ordinis & gradus, qui per concessam sibi & *derivatam* à summo illo Legislatore *potestatem*, jus habeant & ipsi *leges condendi*, quæ ex *consequenti* conscientias obligent. Prorsus ut *Rex*, qui solus habet in

regno

regno suo *potestatem Legislativam* αὐτοκρατορικὴν, potest tamen per chartam suam alicui *communitati* vel *collegio* jus dare *condendi leges*, quæ obligent omnia illius corporis membra : non *virtute propriâ*, sed vi *donationis Regiæ* & ex potestate sibi à Rege concessâ. Gaudent hoc privilegio, ut omnes nôstis, *Academiæ* nostræ, ut possint in legitimâ Convocatione *Leges* (quæ *Statuta* dicimus) rogare ; *pœnas* delinquentibus irrogare ; eadem *Statuta*, si sic expedire videbitur, abrogare & refigere. Cujus potestatis exercitium nemo tamen sanæ mentis existimaverit *juri Regis* νομοθετικῷ ullatenus derogare, vel ei fraudi esse posse aut præjudicio, nisi ultra definitos in charta donationis limites protendatur. Quin potiùs eximium est & singulare *Regiæ* αὐτοκρατορίας indicium, quòd *Legislativam potestatem* non tantùm ipse habeat, sed & aliis etiam (salvo tamen suo jure) habendam, utendam concedere possit.

XXXVII. Reliquæ *objectiones* quum uno eodémq; ferè nitantur fundamento, unâ proinde eadémq; operâ solvuntur. Attingam ergo breviter. Objiciunt *Tertiò*, potestatem civilem esse merè *temporalem* ; non ergo pertingere ad *conscientiam* quæ res est quædam *spiritualis*. 3. *Quartò*, finem legum humanarum esse *pacem Reipublicæ externam*, non 4.

inter-

internam *Conſcientiæ* : ergo & leges ipſas *exteriorem hominem* tantùm obligare, non item, quæ intus eſt & latet, *Conſcientiam.*

5. *Quintò*, Magiſtratum *conſcientias judicare* non poſſe, ergo nec *leges* eis ferre : cùm ſit ejuſdem poteſtatis *Leges dare* & *ſecundum Leges*

6. *judicare. Sextò*, Magiſtratum *legem ferendo* non habere *intentionem obligandi conſcientias* ſubditorum, ſed tantùm *obligandi* ad id præſtandum quod lex imperat ; quod ſi præſtatur, perinde eſt ad utilitatem Reipublicæ ſive id ex *officii conſcientiâ* fiat, ſive non : & *effectus actionum* ſat eſſe ſi commenſurentur *intentioni agentium*, nec ultra extendi debere.

XXXVIII. Reſpondeo : & primùm *univerſim.* His omnibus argumentis id tantùm effici, Leges humanas non obligare *directè & per ſe*, aut vi propriâ ; quod nos ultro largimur : qui *Obligationem* non aliam aſſerimus, quàm quæ ipſis obvenit *ex conſequenti*, & virtute generalis *præcepti divini* de præſtandâ ſublimioribus poteſtatibus obedientiâ. Deinde ex hoc fundamento ad ſingulas Objectiones reſpondeo. *Ad Tertiam* dico, *poteſtatem civilem*, cùm ſit merè *temporalis*, habere non poſſe *ex ſe*, & reſpectu *Objecti* circa quod propriè & immediate verſatur, *effectum ſpiritualem* ; proinde nec inducere ex ſe *obligationem ſpiritualem* : poſſe tamen habere effectum ſpirituallem

lem *ex consequenti*, per derivationem à potestate superioris alicujus causæ in cujus virtute operatur. Operatur autem *Magistratus*, quoties concessam sibi divinitùs *potestatem Legislativam* rite & debito modo exercet, in *virtute Dei* ipsius, & ex ejus *ordinatione*: qui & ipse *Spiritus* est, & ut *spirituum dominus* & pater, imperium habet in *spiritus hominum*.

XXXIX. Ad *Quartam* dico; Etsi *pax* communitatis sit *res externa*, internam tamen conscientiam obligari ad eam omnibus modis licitis & honestis pro virili procurandam & conservandam: Eo quòd præcepit nobis Deus, *Conscientiæ dominus*, ut *pacem*, cùm privatam, tùm multò adhuc magis publicam, *diligamus* & *sectemur*. Nec inconvenit *Conscientiam*, etsi sit *internum* quid, obligari ad *rem externam*; siquidem consurgit *obligatio* Conscientiæ, non ex *naturâ* vel aliquâ conditione *rei* sive *objecti* in quod fertur, sed ex *voluntate* ejus qui habet *jus obligandi*, i. e. unius Dei.

XL. Ad *Quintam* dico, Potestatem νομοθετικὴν & κριτικὴν, *Legislativam* sc. & *Judiciariam*, eidem personæ competere *originaliter*; nempe τῷ ὑπερέχοντι, ei qui *supremam* habet in subditos jurisdictionem: posse tamen *dispensativè*, ex voluntate supremi Magistratus, ab aliis personis administrari, vel utramvis

utramvis vel etiam utramq;, prout ipſi collubitum eſt. Deus ergo, etſi ſolus habeat in conſcientias creaturæ *poteſtatem αὐτοκρατορικὴν*, tùm *leges ferendi*, tùm *judicandi*, jure originali, proprio, & abſoluto: *diſpenſationem* tamen utriuſq; poteſtatis poteſt ipſe aut alteri *delegare*, aut ſibi *reſervare*, pro beneplacito ſuo. Proinde non eſſet hac ex parte abſurdum, ſi quis concederet Deum Magiſtratui *poteſtatem obligandi conſcientias* quadantenus delegaſſe, *judiciariam verò* in eas poteſtatem ſibi integram reſervaſſe. Sed nulla nos cogit neceſſitas, ut hoc concedamus, aut locutione utamur, quæ ſit leni interpretatione juvanda. Neque enim illud dicimus, Deum dediſſe Magiſtratui *poteſtatem obligandi* legibus ſuis ſubditorum Conſcientias: ſed hoc potiùs (quod eſt aliquantò cautius & commodius loquendi genus,) Deum dediſſe Magiſtratui *poteſtatem leges ferendi*, quæ (ex ſolâ tamen authoritate ipſius Dei) obligent ſubditorum Conſcientias. Non enim, propriè loquendo; *Magiſtratus obligat* conſcientiam ad parendum *legi*: ſed *Deus obligat* conſcientiam ad parendum *Magiſtratui*.

XLI. Et per hoc patet reſponſio ad *ultimam Objectionem*. Concedo quidem *effectus actionum* non debere extendi ultra *intentionem agentium*. Ubi tamen ſunt plura *agentia ſubordinata*, nihil impedit effectum actionis extendi

tendi ultra *intentionem inferioris agentis*, dummodo non excedat *intentionem agentis principalis*. Sicut in generatione monſtri (ut ex *Ariſtotele* pueri didicimus) effectus, qui eſt productio monſtri, eſt *præter intentionem ſecundæ cauſæ*, ſive naturæ naturatæ (ut loquuntur;) hoc eſt, *generantis*: ſed non eſt *præter intentionem primæ cauſæ*, ſive Naturæ naturantis; hoc eſt, *Omnipotentis Dei*. Licèt ergo Magiſtratus ferendo legem nullam habeat *explicitam intentionem obligandi* conſcientias, attamen inſtituendo legem inſtituit id, quod ex intentione & *ordinatione Dei* habet *implicitam* & ſibi neceſſariò conjunctam *vim obligandi*. Atque hæc dicta ſunto de *Obligatione Legum humanarum* in generali. Ad quæſtiones, ſive *Caſus dubios* particulares progrediar, (ſi Deus permiſerit & per ambiguam valetudinem licuerit,) ſextâ feriâ proximâ.

PRÆ-

Prælectio Sexta.

De Obligatione Legum Humanarum ex parte Cauſæ Materialis.

Prov. VIII. XV.

Per me Reges regnant, & Legum conditores juſta decernunt.

I. Quæ de *Legum humanarum obligatione* dicenda propoſui, ad duas quæſtiones generales, velut capita, revocavi. Alteram, *An Leges humanæ obligent ſubditorum conſcientias* ? de quâ quid mihi ſentiendum videbatur, ſuperiore prælectione expoſui : Alteram, *Quatenus obligent* ? Quò pertinere dixi plerorumq; *Caſuum* & *Dubiorum*, quæ in hac materiâ occurrunt, deciſionem. Quæ, quoniam nec pauca

pauca ſunt, nec unius generis ; ad vitandam rerum confuſionem, & ut vobis aliquis qualiſcunq; *dicendorum ordo* & ratio conſtet ; non ab re fore judico, totius inſtitutæ tractationis rudem quendam σχηματισμὸν & *diagraphen* ὡς ἐν τύπῳ vobis ob oculos proponere. Quod autem in prioribus illis meis de *Juramenti obligatione* exercitationibus factum pleriq; veſtrum meminiſtis, idem mihi nunc denuò imprimis cenſeo faciendum : ut ſc. quæ ad *quatuor cauſarum genera* commodè referri poſſe exiſtimem, eò reducantur ſingula. Sed quoniam reſtare video adhuc nonnulla, quæ iſtis finibus non poſſunt ita facilè concludi : ſunt & illis ſuæ quoque claſſes aſſignandæ. Eæque potiſſimùm duæ : de *Perſonis*, quæ iſtiuſmodi Legum obligationi ſubjacent, altera ; altera de collatione *virtutis obligatoriæ* quæ *Legibus humanis* ineſt, cum eâ quæ oritur ex *Conſcientiæ judicio*, ex *Voto*, *Juramento*, *Promiſsione*, vel *Contractu* ex *ſcandali* lege, aut ſiquid aliud ſit aliunde *obligatorium* ; cum repugnare videntur invicem iſtæ *obligationes*, utra ſcilicet utri cedere debeat. Tertia enim claſſis ut addatur, propter *Legum ſpecies* quaſdam, quæ videntur continere in ſe aliquid ſingulare, (quales ſunt *Leges Eccleſiaſticæ*, *Leges* quæ *Pœnales* dicuntur, *Collegiorum* & minorum Societatum localia *Statuta*, *Privilegia*, *&c.*)

non

non erit fortaſſe admodum neceſſarium: cum poſſint iſta ferè ad aliquod è *quatuor Cauſarum generibus* aliquo modo reduci; ſi non ita appoſitè, ut iſtarum rerum curioſis ſatisfiat, at quantum ſufficit inſtituto noſtro, qui dum *quid rerum agitur* auditores intelligant, de *methodo* non ultrà laborandum ſemper exiſtimavimus. Agendum itaque (ſi, Deus ad ea quæ propoſui perficienda vitam, valetudinem, opportunitatem conceſſerit) primo loco de *Legum obligatione* quoad 4. *Cauſarum genera*; proximo, de *perſonis* quæ ad Leges obſervandas obligantur; noviſſimo, de *obligationum* invicem pugnantium *comparatione*: Præmiſſis tantùm unâ & alterâ diſtinctione, quæ in toto hoc negotio permagni erunt uſus.

II. Sciendum ergo *primò*, quum ſit ad *ordinis politici* finem in iis qui præſunt *duplex poteſtas* neceſſaria; *Directiva* ſc. ut ſubditi quæ ſibi facienda ſint intelligant, & *Cœrcitiva* (ſic enim potiùs dicendum ex Analogiæ ratione quàm *Cœerciva*) ſive *Coactiva*, ut ad imperata facienda, ſi ultrò nolint, compellantur; (quarum utraq; in *Legibus* ita continetur, ut illa in *præceptionibus* maximè, hæc in *pœnarum ſanctione* cernatur,) exurgere ex duplici illâ *prælati poteſtate*, duplex etiam, quod utriq; poteſtati reſpondeat, *ſubditi debitum*; τὸ πειθαρχεῖν ſc. & ὑποταγήν. Debitum

um *Obedientiæ*, respectu potentiæ *directivæ*; & debitum *Subjectionis*, respectu potentiæ *coercitivæ*. Subjectionem hic intelligo propriè dictam; nempe *generis* appellatione, ut aliàs sæpè fit, ad unam certam *speciem* restrictâ: Nam & *Obedientia* species est *Subjectionis* latè sumptæ. Utrumque hoc debitum simul complexus est Apostolus, Hæb. XIII. 17. & duabus illis vocibus significavit, πείθεσθε καὶ ὑπείκετε. *Obtemperate præpositis vestris, & subditi estote.* Quarum illa [πείθεσθε] ad debitum pertinet *Obedientiæ*, sive *faciendi* quod à legitimo superiore *præcipitur*: hæc [ὑπείκετε] ad debitum *Subjectionis*, sive *patiendi* quod ab illo *infligitur*. Potrò ut ex *duplici potestate duplex* oritur *debitum*: sic ex *duplici debito duplex* oritur *obligatio*. Nam & omne *debitum* trahit *obligationem*: & omnis *obligatio* supponit *debitum*. Est ergo *obligationis* humanæ legis genus unum, quo tenentur subditi *parere præceptioni* ipsius Legis; alterum, quo *subesse* tenentur *potestati* ipsius Legislatoris. Illa *obligatio* ad ὑπακοὴν est, hoc est, ad *obedientiam activam*: ista ad ὑποταγὴν, sive ad *obedientiam* quam vocant *passivam*; nos *subjectionem* dicere malumus.

III. Jam si quæratur, Quatenus *Leges humanæ* obligent conscientias subditorum? Dicendum *primò*, Leges omnes ab habente legiti- §. I.

mam potestatem latas *obligare* utcunque ad ὑποταγὴν, ad *subjectionem* : ita ut subdito non liceat supremæ potestati *vi & armis resistere*, sive is justa præceperit sive injusta. Perpetua hæc fuit mens & praxis *Christianorum* in primis Ecclesiæ seculis, sub gravissimâ hostium Christiani nominis tyrannide degentium ; idq; (ut *naturæ* ductum interim taceam & *rectæ rationis* lumen,) ex apertissimâ utriuiq; summi *Apostoli doctrinâ*. Sic *Petrus* circumcisionis Apostolus *Judæos*, sic Gentium doctor *Paulus* suos *Gentiles* sedulò instituit. Ille I Pet. II. Ubi *servis-familiâs* præcipit *dominis suis* ὑποτάσσεσθαι *non solùm bonis & æquis*, *sed & sævioribus* illis, qui plagas ipsis nihil tale commeritis inferrent. Hic Rom. XIII. Ubi *subjectionis* necessitatem pluribus urget, *resistendi* verò licentiam, quocunq; in casu, quocunq; sub prætextu, nemini concedit. 2. Dicendum *secundò* ; *subjectione*, utut simpliciter necessariâ, non tamen satisfieri officio, nisi & *obediatur* legis imperio, ubi id sine peccato fieri potest : & proinde subditum & ad ὑπαχοὴν obligari in conscientiâ in rebus omnibus licitis & honestis. Hinc toties ab Apostolo disertim inculcatur illud ὑπακόετε, Eph. VI. Col. III. & alibi. 3. Dicendum *tertiò*, ubi observari non potest *Legis* præceptio sine peccato, *subditum* si patienter se *subjecerit* potestati *Legislatoris*

Legiſlatoris, officio ſuo & debito feciſſe ſatis; nec obligari in conſcientiâ *ad faciendum* quod *lex* præcipit : imò obligari *ad non faciendum*, quum ad illicita nulla poſſit eſſe obligatio. Semper igitur neceſſe eſt *ſubjici*, [ἀνάγκη ὑποτάσσεσθαι:) non ſemper neceſſe eſt *obedire*.

IIII. Porrò, quum utrumq; certum ſit, tùm *Conſcientias* hominum *liberas* & eſſe, & eſſe debere, cui (a) *libertati* nulla poteſtas humana præjudicare aut poſſit aut debeat; tùm etiam *obligationem* quoddam *vinculum* eſſe, & *neceſſitatem* aliquam inducere, quæ videtur cum juſtâ *libertate* pugnare, (neq; enim aut omninò *liber* eſt, qui *vinctus* eſt; aut *ad utrumlibet liber*, qui ad alterutrum *neceſſitate* aliquâ arctatur:) ut liquidò conſtet conſiſtere poſſe cum juſtâ *Conſcientiarum libertate* hanc de quâ nunc agimus *conſcientiarum obligationem*, neceſſariò nobis adhibenda eſt altera adhuc diſtinctio : Scilicet *præceptionem Legis humanæ* poſſe ſumi dupliciter : vel *formaliter*, pro ipſo actu præcipiendi; vel *materialiter* pro re præceptâ. Legiſlator ergo ſi intenderet *obligationem* ſive parendi *neceſſitatem*, quam ſubdito imponit, à *præceptione* ſuæ legis *materialiter* acceptâ deducere; hoc eſt, à neceſſitate ipſius *rei præceptæ*, quæ tamen in rei veritate ante *legem* illam latam non eſſet *neceſſaria* : Vim ſanè

(a) *Servitus in totum hominem non deſcendit.* Senec. 3. de benef. 20.

faceret ipso facto *conscientiæ* subditi, quæ ipsius *libertati* adversaretur. Quòd si *obligationem* eam non aliunde ducat, quàm à *præceptione* suæ legis *formaliter* acceptâ, hoc est, à sua *præcipientis* legitimâ authoritate, (*rei* ipsius *præceptæ* morali ἀδιαφορίᾳ in medio interim relictâ, & in eodem statu quo ante legem latam fuerat permanente:) etsi *obligatio* sequatur, quæ parendi *necessitatem* conscientiæ imponat, illæsa tamen & integra manet interna *Conscientiæ libertas*.

V. Exemplo res, si cui obscura videatur, clarior evadet. Lege civili latâ, *nequis carnes totâ Quadragesimâ comederet*: si Legislator in *proœmio* vel *corpore* ipsius Legis alicubi significaret, hoc se propterea subditis imperare, quòd *impium* sit aut *illicitum* eo tempore carnibus vesci; esset hoc quidem subditorum *conscientiis* laqueum injicere, earúmq; *libertatem*, quantum in ipso esset, labefactare. Quòd si expressè significaret *Legislator*, se de re aliàs & *in se liberâ*, ad Reipublicæ aliquam commoditatem sic statuisse, aut ut inde populus Christianus ad veteris Ecclesiæ exemplum occasionem caperet *ascetices disciplinæ* utcunque exercendæ; vel si ex verbis Legis aut alicunde constare posset, *Legislatorem* eâ lege non intendisse aliquam *necessitatis* opinionem *rei ipsi imperatæ* affigere;

nulla

nulla ſubditorum *conſcientiæ*, ejúſve *libertati*, hoc pacto fieret injuria. Longè enim alia res eſt, cum quid propterea à Magiſtratu *præcipitur*, quòd putetur eſſe *neceſſarium*; aut *prohibetur*, quia putatur eſſe *illicitum*: alia, cum quid tum demum incipit haberi *neceſſarium*, poſtquam eſt à Magiſtratu *præceptum*; aut *illicitum*, quia eſt ab eo *prohibitum*. *Prior* illa *neceſſitas*, quæ ſe habet *antecedenter* ad Legem, & ab eâ ſupponitur, ut ejus *cauſa* aliqua, *conſcientiæ libertati* repugnat: at *poſterior* iſta, quæ *conſequenter* ſe habet ad legem, & ab eâ oritur ut *effectus* ejus, non repugnat. Cujus diſcriminis ratio eſt; quòd *neceſſitas* illa *antecedens* quam lex ſupponit, neceſſariò requirit aſſenſum aliquem *judicii practici*: ad *neceſſitatem* autem *conſequentem* quæ ex lege oritur ſufficit conſenſus *voluntatis* ad faciendum id *opus externum* quod lege præcipitur. *Actus* autem *voluntatis* non poteſt *libertati conſcientiæ* præjudicare, ſicut præjudicat *actus judicii*: quia *voluntatis actus* ſequitur conſcientiæ *dictamen*, ut *effectus* ſequitur ſuam *cauſam*; *actus* verò *judicii* præcedit illud dictamen, ut *cauſa* præcedit ſuum *effectum*.

VI. His diſtinctionibus præmiſſis, ad *Dubia* pergo: ubi primo loco illa occurrunt, quæ ad *Materialem cauſam* pertinent, hoc tempore ſola diſcutienda. *Dubium* itaq; *primum*

esto de materia *Impossibili*. De quâ dico *primò*, Legem de re prorsus *impossibili* ferri non debere : si feratur ; tyrannicam esse, & de jure nullam, nec quenquam obligare in conscientiâ. Ratio *prima* : quia leges feruntur de *actibus* ut ab homine *agendis*, qui est *liberum agens* : *libertas* autem dicit *potestatem ad utrumlibet* : sed in rebus *impossibilibus* non est libera *potestas ad utrumlibet*, ut per se patet. Ratio *secunda*. Nemo potest jure *obligari* ad id faciendum, cujus *omissio* non potest ei imputari *ad culpam*, nec debet ei imputari *ad pœnam* ; (omnis enim *obligatio* aut ad *culpam* est, aut ad *pœnam*, vel etiam utramq; :) Sed *rei impossibilis omissio* non potest alicui imputari ad *culpam*, nec debet alicui imputari ad *pœnam* : ergo &c. Sed quòd *rei impossibilis* nulla possit esse obligatio, (sive ea sit ex *naturâ rei*, sive ex *circumstantiis*, sive alio quocunq; modo *impossibilis*) est à me jamdudum ex hoc loco satis confirmatum, cum de (a) *Juramenti obligatione* disserui ; nec opus est repetitu.

1.

2.

(a) Præl. 2. Sect. 12.

VII. Dico *secundò*, Legem de re plerisque *possibili*, sed quæ videtur multis, aut paucis aut uni fortè alterive *impossibilis* futura, posse quidem si sit ex usu Reipublicæ licitè ferri ; non tamen nisi admodum gravis subsit causa, & postulet manifesta *necessitas* : latam verò, omnes eos *obligare* qui eam servare possunt, reliquos

reliquos autem *non obligare.* Ut si *tributum grande* in necessarios Reipublicæ usus imperetur, cui solvendo aliqui *subditorum* non sint pares: qui pauperiores sunt quàm ut solvere possint summam lege imperatam, non obligari in conscientiâ ad id faciendum quod ab ipsis fieri non potest, ex jam dictâ *hypothesi* certum est. Obligantur tamen apud eos qui præsunt, tenuitatem suam *apertè*, sed *sincerè* id & sine mendacio profiteri: & nisi possint ab eis aut omnimodam à lege *exemptionem*, aut aliquotæ saltem summæ imperatæ partis *remissionem* mereri, quantum possunt conferre in publicum. Quia qui non potest quod debet, (a) *debet* tamen quod potest.

VIII. *Dubium secundum.* De re lege imperatâ, non *impossibili*, sed valdè tamen gravi & *onerosâ*, & quam subditus præstare non potest sine summo suo incommodo, damno, vitæ discrimine, vel totius rei familiaris ruinâ. *Dico primò* Legislatorem, si prævideat hoc futurum, debere aliquâ *cautione* in ipsâ *lege ferendâ*, quàm commode fieri potest, providere huic malo aliquod remedium. Id si non possit ita commodè fieri in ipsâ *Legis formulâ*, (ne vafris hominibus, in ejusmodi occasiones plus satis attentis, aperiatur isto pacto rimula aliqua quà evadant & *vim legis* eludant:) illud saltem, quantum

(a) μηδὲ ὅτι τῆς ἀξίας λείπῃ, τὸ πᾶν ἐλλίπῃς. Nazianz. Orat. 9. *Debeone omittere quod possum, quoniam quod debeo minime possum?* Bernard. Epist. 175. 1.

in ipso est, procurare debere, ut in *lege* (a) *exequendâ* aliquis modus adhibeatur, ne *lex* aliàs *utilis* & *necessaria* honesto cuiquam civi *fraudi* vel *nocumento* sit. *Dico secundò*, subditum eo quo jam supponimus modo aggravatum, teneri in conscientiâ *legi obedire*, etiam cum ruinâ totius rei familiaris, si *boni publici* ratio aliqua evidens & necessaria id postulet. Ut si *lex* feratur, exercitu hostili regnum invadente, ut in agris *segetes* omnes
2. per aliquot milliarium à litore spatium devastentur, omne *frumentum* in horreis & apothecis, quod non posset aliò deportari, exuratur, *ædes suburbanæ* diruantur, *prata* immissis fluminibus submergantur : obligatur omninò unusquisq; civium ei *legi* parere, atque imperata libenter & alacriter facere, ut cum jacturâ *rei privatæ* redimat *salutem publicam*. Idque non eâ solùm ratione, quòd certum sit, proditâ hostibus, intempestivâ frugalitate, *patriâ*, calamitatem in *privatos quosq; cives* propediem emanaturam : sed ex *officii* quoq; *conscientiâ* vel maximè, quòd sit omni viro bono *bonum publicum* privato anteferendum. *Dico tertiò*, subditum, nisi
3. insignis aliqua appareat *necessitas*, vel publici periculi *metus*, ordinariè non teneri *valde onerosæ legi* parere, cum certâ rei domesticæ ruinâ, aut capitis periculo : Teneri tamen, ut antè generatim dictum est, (quod & in omnibus

(a) χρὴ τοὺς νόμους μὲν τίθεσθαι σφοδρῶς, πραστέρως δὲ κολάζειν. ἢ ὡς ἐκεῖνοι κελεύουσι. Isæus ap. Stob. λογ. μς.

omnibus ferè casibus observandum moneo, ne sit necesse id ipsum multoties repetere,) quicquid sibi *injuriæ* vel *contumeliæ* à sublimioribus potestatibus illatum fuerit, id *æquo animo perpeti*, nec eis ullatenus *resistere*.

IX. *Dubium Tertium*, de re *Necessaria*. Si Lex humana aliquid *præcipiat*, quod fuit antè *necessarium* & lege Dei præceptum; aut *prohibeat*, quod fuit antè *illicitum*, & lege Dei prohibitum: quæ sit *Obligatio*? Respondeo breviter, subditum illâ *lege* simpliciter obligari. Nam *primò*, obligatio 1.
quæ præfuit vi *legis Dei* non impedit effectum *Legis humanæ*, excludendo *obligationem novam*: quum possit quis ad idem officium *pluribus vinculis* obligari, ut superiore lectione satis ostendimus. Cui rationi & illa 2.
adjicienda est *secundò*, *Legem humanam* addere plerunq; aliquid *legi divinæ*: determinando sc. actum (quoad substantiam suam, *Lege Dei* imperatum, proinde & *necessarium*,) quoad *modum*, *quantitatem*, aut aliam sui *circumstantiam*, quæ fuit antè *libera*; vel etiam adjiciendo *legi divinæ* prohibenti *rem illicitam* determinationem aliquam, quoad *gradum criminis*, vel *pœnæ genus*, ejúsve mensuram, aliáq; ejusmodi. Exempli gratia, *Cœtus publicos* ad officia sacri cultus peragenda haberi, divini juris est: at

quibus

quibus *horis*, quo *loco*, populo ſit conveniendum; quâ *verborum formâ*, *quo ſitu corporis* in ſingulis ſacrorum officiorum partibus ſit utendum, cæteraq; ſimilia, *conſtitutionibus humanis* definienda reſtant. Sic ne *furtum* fiat, *lex divina* prohibet: ſed quod *furti* genus quo *ſupplicii* genere ſit puniendum, à *lege humanâ* eſt. Habet utiq; ex hac *determinatione* rei generalis & *Lege Dei* indeterminatæ *Lex humana*, quòd ſubditi conſcientiæ inducere poſſit *novam obligationem*, ab illa priore obligatione non modò *numero* diverſam & ratione *termini*, in quantum aliunde pendet, ſed *ſpecie* quoque diverſam, & ratione *materiæ*, quia verſatur circa aliud objectum. *Prior* enim illa obligatio, quæ à *Lege Dei* oritur, eſt ad rem ipſam quoad *ſubſtantiam*: hæc *poſterior*, quam ſuperinducunt *leges humanæ*, ad rei *modum* eſt, aut aliquam ejus *circumſtantiam*.

X. *Dubium Quartum*, de re *turpi* & *illicitâ*, quod eſt ſanè magni momenti dubium, & multos caſus continet: quia omnes ferè conditiones, quæ ad legem ritè conſtituendam requiruntur, ad unam (a) *Juſtitiam* reducuntur. Non ob eam duntaxat rationem, quòd *univerſalis Juſtitia* (b) συλλήβδην πᾶσα ἀρετή ἐστι, & univerſas virtutes ſuo ambitu complectatur: ſed ob id etiam præſertim, quòd *Juſtitia particularis*, & ſpeciatim

(a) πάντα τὰ νόμιμά, ἐστι πῶς δίκαια. Ariſtot. 5. Ethic. 3.

(b) Theognis.

ſpeciatim illa quæ *Legalis juſtitia* dici ſolet, præ reliquis virtutibus omnibus, præcipuum ſit & quaſi unicum *Rerumpublicarum* & omnium humanarum ſocietatum columen. Circa hoc dubium quæritur *primò*, *An propter utilitatem publicam ferri debeat lex injuſta?* Dicitur in eâ fuiſſe ſententiâ *Nic. Machiavellus*, ut diceret Legum debitam *materiam* eſſe eam, ſive *juſtam* ſive *injuſtam*, quæ *ſtatui politico* conſervando augendóq; eſſet commodiſſima. Quum enim *poteſtatis civilis* (ex ipſius ſententiâ) finis ſit *ſui conſervatio*, & imperii *amplitudo*; nec poſſit ea poteſtas ſtrenuè *conſervari*, multò autem minùs *proferri* imperium, ſi leges omnes, omnia principum conſilia, ad exactam *juſtitiæ* & *honeſti* normam eſſent exigenda: eorum qui præſunt intereſſe videtur, ita inflecti nonnunquam in alteram partem *honeſti* regulam, ut *utilitati publicæ* poſſit inſervire. *Finem* enim in omni re, optimam eſſe *menſuram mediorum*. Utut ſit de *Machiavello*, fuit illa certè ſententia magni nominis olim apud *Lacones* viri, qui palàm id eſſe *honeſtum* pronunciavit quod eſſet *Spartis utile*. Affertur firmandæ huic ſententiæ dictum illud *Horatianum*— (c) *Ipſa utilitas juſti propè mater & æqui*; : Exemplum etiam *Turcarum*, quod quàm ipſis ſalutare fuerit res ipſa comprobavit, atque eventus; qui hoc nixi principio

(c) 1. Sat. 3.

cipio Imperii sui fines longè latéq; per *Asiam*, *Africam*, *Europam*, felicissimè produxerunt. Quo pessimo principio nisi reipsâ niterentur qui tamen se profitentur *maximè* (penè dixeram *solos*) *Christianos*, & purioris Religionis instauratores audire gestiunt; sub tot *sacrilegiis*, *perjuriis*, *seditionibus*, *bellis*, *tumultibus*, *tyrannide*, non ingemisceret hodie passim *orbis Christianus*.

XI. Sed contrà. Non debent *principes terræ* uti eâ potestate quam à Deo acceperunt contra ipsius *voluntatem*, aut aliorsum quàm ipse intendit. Neque enim tàm data est illis ea potestas ut *dominis*, quàm à Deo *credita* ut *ministris*: [λειτουργοὶ θεοῦ, & διάκονοι, Rom. XIII. 4. 6.] *Credita* autem eo fine, ut *justitiam* colerent, non ut *tyrannidem* exercerent & injustè dominarentur. Quod vel ex propositio textu manifestum est: *Per me Reges regnant, & principes justa decernunt*: acsi id demum esset *regnare*, & vere *principem agere*, quod *justum* sit hoc tantùm *decernere*. Quin & Prophetæ passim severam Dei iram & vindictam proclamant adversum *Reges* & *Principes*, qui (a) *iniqua decreta* statuerant, & meditati erant (b) *iniquitatem* sicut *Legem*. Neque verò est, quem hujus mundi *Politici* dicunt, potestatis civilis finis, *Imperii dilatatio*: sed conservatio populi *in pace & tranquillitate, cum omni pietate*

(a) Esai. 10. 1.
(b) Psal. 94. 20.

&

& honestate, I. Tim. II. 2. Est autem *Justitia* publicæ pacis, siqua alia, conservatrix optima. Ut enim *justitia fidei* pacem conscientiæ internam, ita *justitia legalis* pacem Reipublicæ externam & parit & conservat. (c) *Erit fructus justitiæ pax*, inquit Propheta : imò & Thebanus Vates (d) φίλαν εὐσυχίαν δίκας θυγατέρ. Neque *Horatiani* dicti eâ mens est, quasi censuisset meræ *utilitate* metiendum esse *honestum*, qui longe aliud spectavit eò versu ; nimirum *utilitatis publicæ* & communis boni intuitu adductos initio homines rudes adhuc & vagos, ut in unum coirent, *societates* colerent, justis *legibus* & *pœnis* vim, scelera, injurias coercerent. Quæ denique à *Turcis* ducuntur (quos videtur Deus eo potissimum fine excitasse, ut eo quasi *flagello* summam Christianorum perfidiam aliaq; peccata corrigeret,) aut aliàs à prospero *rerum successu* trahuntur in *malæ causæ* præsidium argumenta, *Alcoranum* magis sapiunt spurci nebulonis, quàm puritatem *Evangelii* servatoris Christi.

(c) Esai. 32. 17.
(d) Pindar.

XII. *Quæstio Secunda*, Lex *injusta*, etsi fieri non debuit, si tamen lata fuerit, an *obliget conscientiam* subditi, ita ut eam teneatur observare ? Multa enim quæ *fieri non debent*, *facta* tamen *valent* : & fieri potest, ut quod non potuit sine peccato *præcipi*, possit tamen sine peccato *præstari*, ut in præcedenti-

bus

bus lectionibus abunde confirmavimus. Ratio dubitandi est, quia vera *obedientia* non est *disputatrix*. In hoc enim proprie consistit *obedientiæ* ratio, ut se quis alterius *voluntati* sine aliqua disceptatione subjiciat. *Nimis delicata est obedientia*, ut scitè Bernardus, *quæ transit in genus causæ deliberativum*. Respondendum tamen breviter, subditi conscientiam ejusmodi lege non teneri: quæ fuit superioris prælectionis *conclusio prima*, & ibi etiam pluribus confirmata. Et potest etiam, siquis adhuc plura desideret, inde ulteriùs probari, quòd nulla *potestas inferior* potest obligare contra voluntatem *superioris potestatis*, ergo quum sit *Dei potestas* omni *humanâ potestate* superior, non potest ulla cujuscunq; *hominis potestas* obligare contra *voluntatem Dei*, qui lege suâ prohibuit omnia prava & turpia, unde *Augustinus*, *Legem non videri* ait, *quæ justa non fuerit*. Et per hanc rationem solvitur argumentum à ratione *obedientiæ* ductum, concedendo subditum debere se *voluntati superioris* sine disceptatione subjicere; *Superioris* nempe *superioris*, in cujus voluntatem ultimatè resolvitur *obedientia*: non autem *superioris subordinati*, si voluntatem ipsius voluntati supremi illius constet adversari. Est autem Deus (a) absolutè *summus Imperator*: cujus utique nuda *voluntatis* significatio sufficit ad in-

(a) *Quod jubet homo, prohibet Deus: & ego audiam hominem, furdus Deo.* Bernard. Epist. 7.

inducendam *parendi obligationem* ; præſertim cum ſit certiſſimum *voluntatem* ipſius non poſſe eſſe *injuſtam*. Paruit itaq; *Abrahamus* Deo ea mandanti, quæ niſi præcepiſſet ipſe Deus, videri potuiſſent non dura ſolùm & *iniqua*, ſed & *impia* ſceleriſq; plena. Scilicet ut patre, patriâ, cognatione relictis, in terram longinquam pariter & incertam, pauper, exul, hoſpes proficiſceretur : imò ut *filii unigeniti*, in quo uno repoſita eſſent non omnia modò ſolatia ſubſidiáq; ſenectutis ſuæ, ſed & ſpes omnis promiſſionum Dei, propriâ manu jugulum ſolveret, eúmq; aris impoſitum victimam offerret tam læva imperanti Deo. Rectè ille quidem, & ut virum decuit, qui dici mereretur *fidelium pater*, & eſſet univerſo orbi inconcuſſæ fidei probatiſſimum exemplar ; qui ſe Dei dicto ſine hæſitatione audientem præbuit. Aſt *hominis* cujuſcunq; imperata, quum ſit *errori* & *peccato* obnoxius omnis homo, poſſitq; ejus voluntas eſſe prava, fas eſt, imò & ubi juſta ſubeſt ſuſpicandi cauſa, opus eſt, examini ſubjicere. Monitum illud Apoſtoli, I Thess. V. 21. *Omnia probate : quod bonum eſt retinete*, ad *ſuperiorum* juſſa non minus idoneè, quàm ad *placita doctorum*, de quibus tamen peculiaris ibi ſermo eſt, accommodari jure optimo poterit. Apage ergo καλαχυριευόντων ὑπέρ-

ογκα

cyna illa, *Sic volo, sic jubeo.* Apage illam *Papicolarum*, cùm turpem *adulationem*, qui ne tas ducunt cuivis homini *Jovis sui Laterani* effata quovis prætextu sollicitare : tùm *cæcam* illam *obedientiam*, quâ voto se obstringunt Religionem ingressi, superioribus sui ordinis in omnibus & singulis, *sine discretione* (sic enim loquuntur) obedire.

XIII. Quæritur *tertiò*, Liceátne saltem subdito *cedere jure suo* hac ex parte, & quamvis non *obligetur*, legi tamen istiusmodi *sponte suâ* parere ? Respondeo, ne hoc quidem licere : quia *lex Dei* simpliciter obligat ad *non faciendum* aliquod *turpe*, vel *illicitum*. Injusta ergo lex, (*injustam* intellige eo sensu, in quo nunc loquimur, injustam *ex parte materiæ*) non potest *licitè servari* : quia non potest Deus *licitè offendi*. Quicquid enim *legi Dei*, aut *naturæ lumine* notæ & cordibus inscriptæ, aut in *verbo scripto* revelatæ, adversatur, non est ob quodcunque vel *detrimentum* proprium, vel proximi *scandalum*, vel prælati sive *gratiam* promerendam, sive declinandum *odium*, viro Christiano admittendum. *Da veniam, Imperator : tu carcerem, ille gehennam :* Sic olim veteres illi Christiani. Sic ante eos domini Jesu Christi Apostoli, (b) *Oportetne vobis magis obaudire quàm Deo, ipsi judicate* : & ante eos etiam Hebræi adolescentes, (c) *Notum sit*

(a) *Pura mala, ut nunquam justè juberi, sic nec licitè possunt fieri.* Bernard. Epist. 7.

(b) Act. 4. 19.

(c) Dan. 3. 18.

sit tibi Rex, quòd nolumus adorare imaginem auream quam tu erexisti.

XIIII. *Quæritur Quartò*, Quæ *Lex* ita *injusta* censenda sit, ut non solùm non obliget, sed & ei parere non liceat? Respondeo, *Legem* posse esse *injustam* ex multiplici causâ. *Primò*, ex parte *causæ Efficientis*: Si feratur à non habente legitimam potestatem. Et ista est *injusta*, ob defectum *justitiæ commutativæ*: quia plus sibi assumit *lator*, quàm debet, aut ei ex æquo convenit. Propterea nec subditum *obligat* ad obediendum: potest tamen subditus, si ipsi videbitur expedire, nec aliunde impediatur, *cedere jure suo*, & legi obedire. *Secundò*, ex parte *causæ Finalis*: Si non tendat in *bonum publicum*, nec conservet jura communitati debita. Ista est *injusta*, ob defectum *Justitiæ* quam *Legalem* vocant, quæ semper intendit *bonum commune*, & ne quid Respublica detrimenti capiat. Sed enim, *injusta* ut sit, *obligat* tamen subditum: quia *subditus* non est legitimus & idoneus iudex *justitiæ Legalis*. Et si ex ipsius *obedientiâ* sequatur aliquid quod sit Reipublicæ incommodum vel noxium, non est *id* (a) *ei* imputandum, qui quod suarum erat partium ritè obivit; sed *prælato*, cui ex officio incumbit *boni publici* procuratio. *Tertiò*, ex parte *causæ Formalis*: Si lex onera & favores, præmia & pœnas iniquâ pro-

1.

2.

3.

(a) Οὐ τι ὕμμες ὑπαίτιοι, ἀλλ' Ἀγαμέμνων, Ὅς σφῶϊ προΐει. Homer. Ili. ad. α.

portione, & non pro civium merito dispensaret. Ista est *injusta*, ob defectum *Justitiæ distributivæ*: quæ omnia jubet ex æquo singulis, prout quisq; commeritus est, tribuere. Et ista etiam quantumvis *injusta*, *obligat* tamen; pariter ut illa quàm proximè dixi: idq; ob eandem rationem, Quia sc. istarum rerum dispensatio ad *subditi* officium non spectat, sed *prælati*. *Quartò*, ex parte *Causæ Materialis*, de quâ nunc agimus: si lex jubeat rem turpem, inhonestam, vel quovismodo illicitam. Ista *injusta* est ob defectum *Justitiæ* quæ dicitur *Universalis*, quæ debitam rectitudinem in omni actione requirit. Hæc sola tàm non obligat subditum *ad obediendum*, ut omninò obliget *ad non obediendum*.

4.

XV. *Quæritur Quintò*, Quænam *justitia* requiratur, vel quanta sufficiat, ad hoc, ut *lex* aliqua dicatur *justa*, & censeri debeat *obligatoria*? Pro responsione *dico Primò*, non necessariò requiri, ut id quod lege imperatur sit *justum positivè*, quod Philosophi honestum dicunt; hoc est, ut sit actus alicujus *virtutis*: sed sufficere si sit *justum negativè*; id est, non injustum vel turpe, quales sunt actus omnium *vitiorum*. Aliàs non possent ferri leges de rebus *mediis* & *adiaphoris*; quæ tamen, ut mox patebit, sunt *materia legum* aptissima. Dico *secundò*, dato quòd *lex* aliqua

1.

2.

aliqua sit *injusta* ex parte causæ vel *efficientis*, vel *finalis*; vel *formalis*, aliquo eorum quo jam novissimè dictum est modorum: si tamen nullus sit *justitiæ* defectus ex parte *causæ Materialis*, id est, si actus ex vi & imperio Legis à subdito exercendus talis sit, ut possit ab eo præstari sine aliquo suo peccato; sufficere istiusmodi *justitiam* ad inducendam *obligationem*.

XVI. Cæterùm ne *subditus*, quò se licentiùs vinculo *Legis* subduceret, *inobedientiæ* suæ scrupulum aliquem prætexeret, (quo paralogismo mirum quantum se facilè patiuntur decipi plurima hominum turba:) videri sibi nimirum *Legem iniquam*, & cui bonâ cum conscientiâ obediri non possit, ac proinde nec debeat. (Hoc enim esset, inquiunt, *dubitante conscientiâ* obedire: quod autem fit *dubitante conscientiâ* sine peccato fieri nequit, docente Apostolo Rom. XIIII. 23. Omne *quod non ex fide est peccatum esse*:) necesse est ut ulteriùs quæratur & *Sextò*, Quæ certitudo quòd *lex* aliqua sit *injusta*, requiratur ad hoc, ut *subditus* possit esse securus in conscientiâ, se eâ lege *non teneri*. Pro responsione dico *Primò*, si lex sit manifestè & *notoriè injusta*, certum esse posse subditum, se eâ lege non obligari. Quod idem dicendum est, si vel *morali certitudine*, (post adhibitam in veritate disquirendâ de-

bitam diligentiam,) judicet eam esse simpliciter *injustam*. 2. Dico *Secundò*, si ex errore aliquo judicii obfirmato, & quem non sit facile deponere, existimet legem esse *injustam*, cùm non sit; obligationem tamen legis manere, errore illo mentis non obstante, ita ut peccati non sit immunis, si non obediat: graviùs tamen peccaturum, si errore illo nondum depositò obediret. De quo *Casu*, cum ad collationem utriusq; obligationis deventum erit, (si Deo permittente eò perveniatur,) opportunior erit 3. disputandi locus. Dico *Tertiò*, si ex levi aliquo injecto *scrupulo* aut *objectiunculâ* suspicetur tantùm legem fortè esse *injustam*; contemnendum esse ejusmodi *scrupulum*, & omninò *Legi* parendum: à quâ parendi necessitate frustrà fuerit, quisquis se *teneræ conscientiæ* obtentu satis excusatum iri existimaverit.

4. XVII. Dico *Quartò*, (quod utinam satis attenderent, quibus crassam suam inobedientiam *teneræ conscientiæ* prætextu tueri mos est,) si, ob apparentes utrinque *rationes probabiles*, nesciat subditus nec facilè apud se statuere possit, justáne sit lex an secus, ita ut mens quasi *in æquilibrio* pendula hæreat, *incerta* utrò se potiùs inclinare debeat; *obligari* in eo casu subditum ad actualiter *obediendum*, ita ut peccet, si non obediat; si obediat, non

non peccet. *Ratio prima*, Quia ex regulâ juris, *In dubiis potior est conditio possidentis.* Ergo ubi de jure lis est inter *Legislatorem* & *civem*; nisi occurrat ratio aliqua idonea in contrarium, semper præsumendum est *pro Legislatore*, ut qui est *in possessione juris*, contra civem: ut autem sit aliqua satis idonea ratio in contrarium, fieri non potest in casu proposito, quia esset *contra hypothesin*; supponimus enim, aliàs *æquo* inter eos *jure* contendi. *Ratio secunda*, ex aliâ itidem juris regulâ, *Quia in re dubiâ tutior pars est eligenda.* Et omninò tutius est dubitante conscientiâ *obedire*, quàm dubitante conscientiâ *non obedire*: quia tutius est in honore superioribus exhibendo *excedere* quem debeas modum, quàm ab eo *deficere*. *Ratio Tertia*, ex eadem etiam regulâ, quia generaliter tutius est, ut quis se *obligatum* judicet qui *liber* est, quàm ut *liberum* se credat, cum sit revera *obligatus.* Cùm enim ex innatâ cordis humani pravitate, à *nimiâ audaciâ* sæpiùs quàm à *nimio metu* peccetur, atque ad *carnis licentiam* procliviores quàm par est, & ad *ferendum jugum* minùs patientes simus omnes: ni firmo animi proposito nobis antè steterit, legibus quæ non sunt evidenter *injustæ* parendum esse, suggeret nobis subinde *prudentia carnis*, accedente etiam serpentis astu, eas *excusationes*, quæ nos ab officio hac in parte præ-

1.

2.

3.

ſtando ſæpiſſimè impediant. Et hæc de *dubio quarto.*

XVIII. Sequitur *Quintum*, *de Lege Permiſſivâ mali: An ſit licita, & quatenus?* Et an & quatenus *obligatoria?* Ubi imprimis obſervandum eſt, Lege *permitti* poſſe rem malam tripliciter: *privativè*, ſcilicet, *negative*, & *poſitivè*. 1. *Privativè permitti*, idem eſt quod à Legiſlatore *prætermitti*: ſic omnia illa *permittuntur*, de quibus vel prohibendis vel puniendis jura nihil ſtatuunt. 2. *Negativè permittitur id*, cujus exercitium jura certis limitibus definiunt, intra quos qui ſe continuerint extra noxam ſunt, qui verò eos exceſſerint ſunt lege puniendi: Sic *uſuram* exerceri permittunt plerarúmq; nationum jura. 3. *Poſitivè id permittitur*, cujus, ſub certâ tributi cujuſdam penſione, exercitium *toleratur*: Sic Romæ permittuntur *meretricum proſtibula.*

XIX. Hac diſtinctione præmiſſâ, Dico 1. *Primò*, *Privativè* multa mala in omnibus Rebuſpublicis neceſſariò *tolerari*: Impoſſibile enim eſt ut ad omnes ſpecies *actuum vitioſorum* jura ſe extendant, aut ut omne peccati genus legibus humanis coerceatur. Habet hoc *Dei lex* peculiare & eximium, ut ea ſola omnia facienda *præcipiat*, omnia fugienda *prohibeat.* Sed in iſtiuſmodi *permiſſione* nullum eſſe *obligationi* locum: quia oriri neceſſe

eſt

est omnem *obligationem* ex aliquo *actu*, non autem ex *actus privatione* sive *non-actu*. Dico *secundò*, *Permissionem mali negativam* posse esse *licitam*. Si enim *malum* aliquod non possit sine gravi incommodo publico penitus tolli; ad *prudentiam politicam* pertinet, ipsius usum ita moderari, & certis finibus circumscribere, ut possit *utilitati publicæ* inservire. Idq; Dei ipsius exemplo, qui populo *Israelitico* permisit *uxorum repudia*: eo consilio, uti exponit optimus Legis interpres Christus, ne ex (a) *duritiâ cordis* humani & effræni maritorum in conjuges asperitate & sævitia graviora pullularent incommoda. Dico *tertiò*, ejusmodi tamen lege neminem (b) *obligari* ad faciendum id quod lex *permittit*: Finis enim *permissionis* est, non ut *id fiat* quod lege permittitur, sed ne *ultra* id quod leges permittunt *fiat*. Proinde, sicut *permissio* ipsa *negativa* tantùm est, ita *obligationem* inducit non nisi *negativam*: hoc est, *obligatur* subditus, si ipsi libuerit facere quod lex *permittit*, præstitutos sibi à lege fines *non excedere*. Dico *quartò*, *permissionem mali positivam*, si plura aut graviora sint *mala* quæ ex ejusmodi *permissione* consequuntur, quàm sunt ea in quorum remedium adhiberi prætenditur, ut plerumq; fit, non esse *licitam*: præsertim si *permissioni* rei turpis accedat, ex impositio tributo, *turpis* etiam *lucri* suspicio.

2.

(a) Matth. 19. 8.

3.

(b) *Aliud est indulgere, aliud jubere.* Tert. de Mono. cap. 14.

4.

5. Dico *quintò* neminem obligari tali lege *ad faciendum* id quod permittitur; imò aliunde obligari unumquemque, non obstante legis permissione, *ad id non faciendum*. Ratio est; Quoad priorem partem, quia est contra naturam *permissionis*, ut sit *obligatoria*: cùm permissio det *libertatem*, & omnis *obligatio* sit *vinculum* quoddam. Quoad posteriorem partem, quia supponimus id quod lege humanâ sic *permittitur* esse ex se *malum*; & lege Dei obligamur *ad non faciendum malum*. Permissio itaq; mali, quatenus *nuda permissio* est, neminem obligat *ad faciendum*; quatenus autem *mali permissio* est, unumquemq; obligat *ad non faciendum* id quod permittitur.

XX. Atqui dictum est jam antè sæpiùs, omni *Legi* adesse vim *obligativam*, quæ eam ita individuè comitatur, ut positâ *Lege* necesse sit sequi *obligationem*, & *obligatione* sublatâ, unà tolli & *Legem*. Ergo *Legem permissivam*, aut negandum est esse *Legem*, aut fatendum est *obligare*. Huic objectioni ut occurratur, nulla nos cogit necessitas eò confugere, ut *Legem permissivam* negemus esse *Legem*; quam non modò *Legem*, sed & *legem propriè dictam* esse fatemur. Certè lex illa Mosaica de repudio, cujus, MATTH. XIX. mentio facta est, ut *Permissionis* nomine venit [Μωσῆς ἐπέτρεψεν] illius capitis *versu octavo*,

octavo, sic ejusdem capitis versu *septimo* mandatum dicitur, sive *præceptio*; [Μωσῆς ἐνετείλατο.] Quid quòd ei *Legis & nomen* passim tribuitur, & *definitio illius nominis* æque congruit, ac legi vel præcipienti fieri aliquid vel vetanti : ut omninò concedendum sit *Legem* de his omnibus, ut suis speciebus, per modum generis & *univocè* prædicari. Ergo & illud concedendum erit, civem ejusmodi lege *obligari*. Omninò concedendum reor. Quod ut cum his quæ *de lege permissivâ* hactenus dixi, quàm non malè cohæreat, rectiùs intelligatur,

XXI. Dico *sextò*, *Legem* omnem hujusmodi *permissivam*, quatenus *lex* est, *obligare* subditum in conscientiâ ad sui *observationem*. Ratio manifesta : quia *obligatio*, ut sæpè dictum est, est *Legis effectus* necessarius, nec ab eâ separabilis. Quod ne pugnare videatur cum his quæ modò dicta sunt : duo ista sunt observanda, quæ propterea signanter sunt à me enunciata. Alterum, quòd dixerim *Legem permissivam* obligare ad *sui observationem* : aliud est autem obligari subditum ad *observandum Legem*, quod nunc asséro ; aliud verò obligari subditum ad *faciendum quod lex permittit*, quod & antè negavi, & jam adhuc nego. Alterum, quòd dixerim *Legem permissivam* obligare, quatenus *Lex* est, quod verum est : non dixi obligare quatenus 1. 2.

tenus

tenus *permiſſiva* eſt, quod eſt falſum. Sciendum eſt enim *legis permiſſivæ* vim, quatenus *lex* eſt, non conſiſtere in ipſâ *permiſſione*; quæ cùm ſit legis *differentia diviſiva*, neceſſe eſt ut ſit *lege poſterior*, ſicut omnis *differentia diviſiva* eſt naturâ *poſterior genere* quod dividit, & ipſum ſupponit: ſed in illâ præceptione, quæ eſt *legis* quaſi conſtitutiva & formalis differentia, & in ipſis *legis verbis*, ut plurimùm expreſſè, aut virtualiter ſaltem continetur. Hæc enim (*præceptio*, inquam,) illud eſt, à quo primùm oritur ſubditi *obligatio*, & ad quod ultimè terminatur ejus *obedientia*. Exemplo rem oſtendo. Legiſlator ob *mutuandi* neceſſitatem permittit *uſuram*, moderatâ quadam proportione, inter cives exerceri: propoſitâ etiam pœnâ his qui *modum fœnoris* lege definitum exceſſerint. Sitne *uſura* ſimpliciter & de toto genere *illicita*, nécne, nihil hic definio, nec ad præſens negotium quicquam intereſt: hoc interim certum eſt, utut vel maximè licita eſſet *uſura*, neminem tamen illâ *permiſſione* ad eam exercendam obligari. Sed in iſtiuſmodi lege, præter iſtam *permiſſionem*, quæ neminem obligat; duo ſunt alia, quæ quum ad *præceptionem Legis* pertineant, habent proinde ex intentione Legiſlatoris *vim obligandi* omnes cives ad ea obſervanda. Quorum alterum *formaliter* & diſertis verbis præcipitur, nequis

nequis ſc. pecuniam ultra modum lege definitum pro *fœnore* exigat : alterum *ex conſequenti* & *virtualiter*, nequis ob exercitam prout ea lege permittitur *uſuram* puniatur. *Legis* ergo *permiſſivæ*, ut verbo dicam, *præceptio* omnes cives obligat, *permiſſio* neminem. 2.

XXII. *Dubium Sextum*, *De rebus mediis & adiaphoris.* Res autem *Mediæ* ſive *adiaphoræ* ſunt, quarum tota ſpecies nulla *divinâ lege* (*naturali* vel *poſitivâ*,) aut *præcipitur* aut *prohibetur.* Quæ proinde ſunt ex ſe & ſua natura, citra circumſtantiarum conſiderationem, & *licitæ* obſervationis, quatenus non *prohibentur* ; & *liberæ* tamen obſervationis, quatenus *non præcipiuntur.* Fuere qui exiſtimarent, non debere *leges humanas* ferri de *rebus adiaphoris*, ſed de his tantùm quæ ſunt *juris naturalis* aut *divini* ; & proinde *Leges civiles* dicerent non tam eſſe novi juris *conſtitutivas*, quàm antiqui *declarativas*, velut divinæ voluntatis explicationes quaſdam & evolutiones. Sed quid opus eſt refutare opinionem, tàm ab omni ſana ratione alienam, ut potiùs ex adverſo rectè judicari debeant *res iſtæ adiaphoræ legum humanarum* propriiſſima & maximè idonea *Materia* ? Quandoquidem ad eorum, quæ *Deus mandavit* obſervationem obligamur, vel *tacentibus*, imò etiam vel *contradicentibus*, quorumcunq;

cunq; hominum imperiis : ad ea verò quæ *à Deo vetita sunt*, non facienda obligamur, vel *tacentibus* vel etiam *jubentibus* hominum legibus. Restant ergo sola *adiaphora*, velut campus in quo se exerceat, exsertq; vim illam suam inducendi *obligationem* ubi nulla præfuit, *potestas humana*. Planè ut constet, posse magistratum civilem in *rebus adiaphoris*, & ante omnem ipsius actum *liberis ad utrumlibet*, statuere aliquid in utramlibet partem, (*determinando* illam ἀδιαφορίαν,) quod *obliget conscientias* subditorum ad obediendum. Sicut enim in cibo, potu & voluptatibus, in dando item & accipiendo, *prudentia Ethica* personæ privatæ, præstituendo sibi quandam *Mediocritatem*, sic evehit *actus* illos naturales & *indifferentes* ultra statum suum & nativam conditionem, ut exinde incipiant esse *actus virtutum*, *Temperantiæ* scilicet & *Liberalitatis* : Sic personæ publicâ authoritate præditæ *prudentia politica*, præstituendo subditis suis certos circa *res medias & liberas* mediocritatis fines, sic evehit *actus* illos quos legibus præcipit ultra pristini sui status gradum, ut incipiant esse deinceps *actus virtutum*, *Obedientiæ* scilicet, & *Justitiæ Legalis*.

XXIII. Res aperta nec habitura adversarium, si non nostri seculi, imò & gentis, *Reformatores* quosdam rinxisset tàm manifesta

nifesta veritas : qui quò sibi ad illam, ad quam anhelabant, ψευδώνυμον *reformationem* viam struerent ; maluerunt contra communem hominum sensum ἀδιαφορίαν omnem è rebus penitus sublatum ire, quam ullam magistratui de *ritibus* statuendi potestatem concedere. Prorsus ut Macedo ille, qui *Gordium* difficilem *nodum*, quem nullâ arte *dissolvere* potuit, gladio *dissecuit*. Veterum *Stoicorum* in hoc, ut & in aliis non paucis, genuini *discipuli* ; qui sapienti nihil docuerunt esse *indifferens*, cùm omnia, etiam minutula quæque, usque *ad digiti exsertionem*, rectâ ratione agat. Illi tamen ἀδιαφορίαν è rebus ita sustulerunt verbis, ut eam re ipsâ, adversariorum rationibus adacti, tandem concederent ; distinctiunculas quasdam commenti προηγμένων & ἀποπροηγμένων, &c. quibus *errorem* suum, ne viderentur *erravisse*, honestiùs occultarent. At reperti è nostris, qui hoc tàm putidum, & extritum jam diu è scholis dogma γυμνῇ τῇ κεφαλῇ publicatis scriptis, idq; rigidiùs multò quàm olim *Stoici*, tueri ausi sunt : Duo præsertim ; alter, alicujus nominis apud suarum partium homines, *Theologus* ; alter, è Proceribus regni, *Laicus* : uterq; ante aliquot annos mortuus. Quibuscum cùm interiisse simul putem illud suum *dogma*, nec facilè apud viros cordatos *fidem*, nedum *patro-*

cinium;

num reperturum : non existimo operæ fore pretium, ei refutando immorari.

XXIIII. Esse igitur & *res* & *actiones indifferentes*, ex naturâ suâ saltem & *in specie* (quod ne Στοιχώτατον quenquam negaturum opinor) accipio pro confesso. De quibus, quod ad nostrum institutum attinet, illud proximè advertendum est. Actum *suâ naturâ*, (i. e. respectu *materiæ* sive *objecti*,) *indifferentem*; si lege *præcipiatur*, è bono & *licito* fieri honestum & *necessarium* : si lege *prohibeatur*, è bono & *licito*, malum fieri & *illicitum*. Quod non contingit ex aliquâ *immutatione* circa *rem* ipsam factâ, quæ seu jussa seu vetita, ut *physicè*, ita & *ethicè*, eadem permanet quæ antè fuit, (*respectus* enim *non mutat naturam :*) sed ex *obligatione* illâ obvenit, quam *lex* inducit. Unde factum, ut quod antè fuit, sicut *naturâ* & *ex se*, sic *usu* etiam & *quoad nos liberum ad utrumlibet*; Legis accedente authoritate, evadat *usu* & *quoad nos* non liberum ampliùs, sed pro legis exigentiâ vel *illicitum*, vel *necessarium*.

XXV. Si quæratur, cùm videatur *lex* parem habere vim in utramque partem, quî fiat, ut possit *lex vetando* actum facere ex bono & *licito* malum & *illicitum*, non item possit *lex* (id enim antè negavimus) *jubendo*

actum reddere ex malo & *illicito* bonum & *licitum*? Respondeo, rationem discriminis esse manifestissimam ex notissimo illo axiomate, *Bonum ex causâ integrâ, Malum ex quolibet defectu.* Actus ergo de suâ *specie* & respectu *objecti malus*, necesse est ut semper sit *malus*, nec potest in aliquo sui exercitio, quibuscunq; accedentibus circumstantiis fieri *bonus*: propter defectum bonitatis *ex parte objecti*, qui defectus sufficit ad totum actum vitiandum. At actus de *suaspecie bonus*, aut saltem non malus, si vel una aliqua accesserit *circumstantia* minùs recta, totus redditur *vitiosus*: propter defectum sc. debitæ *rectitudinis* in illâ *circumstantiâ*. Unde consequitur aliud etiam discrimen inter legem humanam *affirmativam* & *negativam*, sive præcipientem & vetantem: quòd *lex affirmativa* non dat actui quem præcipit *bonitatem*, si sit aliàs aliquâ ex parte *malus*; Sed *lex negativa* dat actui quem prohibet, etsi sit aliàs ex omni parte *bonus*, *malitiam*. Sive quod idem est, *Præceptum* humanum *affirmativum*, quod invenit bonum, facit esse *necessarium*; *negativum*, quod invenit bonum, facit esse *illicitum*: utrumq; quod invenit *malum*, malum etiam sicut invenit, relinquit. Utrumque tamen *obligat*, suo sc. modo, & *quoad nos*: illud *ad faciendum*, quod præcipiendo jam factum est *necessarium*;

ceſſarium; hoc *ad non faciendum*, quod vetando jam factum eſt *illicitum*.

XXVI. Reſtat *Dubium Septimum*, de *Legibus Eccleſiaſticis* in ſpeciali. *Leges* autem *Eccleſiaſticas* hic intelligo, non quæ *à perſonis Eccleſiaſticis* ſine magiſtratus civilis authoritate conſtitutæ ſunt, (quæ ſchola non eſt hujus loci, ſed ad alterius generis *cauſam*, *Efficientem* ſcilicet, pertinet:) ſed quæ à quacunq; demum legitimâ poteſtate latæ circa *res Eccleſiaſticas* verſantur: de *materiali* enim *cauſâ* ſolùm ad præſens diſputamus. Non mihi adhuc videre contigit, præter duos illos antedictos, qui ἀδιαφορίαν omnem negaret, aut qui *Magiſtratui politico* aliquam in rebus *adiaphoris* merè *politicis* poteſtatem non concederet. At qui hominibus poteſtatem omnem adimant, *ritus* & *cerimonias* in publico Dei cultu inſtituendi, extra eas quæ ſunt à Chriſto & ejus Apoſtolis in Evangelio perſcriptæ, occurrit ubique magna *Novatorum* ſeges. Verùm enim vero, ut quod res profitear, dum, ut mihimetipſi aliiſq; hoc in negotio ſatisfaciam, multa à multis (noſtratibus præſertim) in eam ſententiam congeſta volumina excutio; nuſquam reperi, qui juſtam aut juſtæ ſimilem *diſcriminis rationem* in medium afferret, cur determinandi & ſtatuendi circa *res adiaphoras poteſtas*, non in *Eccleſiaſticis* æquè obtineat,

obtineat, atque in *Politicis*. Quæ enim à *Scandalo*, à *Libertate Christianâ*, & aliis eiusmodi *Locis communibus*, opponi solent argumenta, adversus *utriusque generis* leges & constitutiones æquo Marte militant; & aut utraſque pariter evertunt, aut neutras. Quæ peculiarem aliquam vim adversus *Leges & ritus Ecclesiasticos* habere existimantur, *quatuor* omninò sunt, singula (pro temporis ratione) breviter & suo ordine examinanda: *Christus Legislator*, *Perfectio Scripturæ*, *Natura sacri cultus*, & *veteris Ecclesiæ Exemplum*.

XXVII. Objiciunt *primò* illud Apostoli, Iac. IIII. 12. *Unus est Legislator, qui potest servare & perdere.* Hoc novatorum argumentum, ut totius causæ suæ basin, regnante *Elizabethâ*, plurimi fecêre qui tunc erant *Disciplinariæ factionis* Coryphæi. *Christum* nimirum unicum esse *Ecclesiæ* suæ, ut *principem*, ita & *Legislatorem*. Quas ille dedit *Leges*, Ecclesiam teneri in perpetuum *observare*; alias verò non admittere debere, nec alium *Legislatorem* agnoscere. Quicunque *Leges Ecclesiæ* ferre, præter eas quæ sunt à Christo latæ, præsumpserit, *Antichristi* partes agere, & se prodere *regii Christi muneris* temerarium invasorem. Hunc *Apostoli* locum aliquoties antè, ut res postulabat, tractavimus: præsertim ubi probandum fuit

Deum ſolum & ejus *Chriſtum* in *conſcientias* hominum merum & *directum imperium* habere. Sed obtinere hoc in *legibus politicis* nihilo minùs quàm in *Eccleſiaſticis*, cæcus ſit oportet qui non videat. Cur enim obligatio *legum humanarum* in rebus *civilibus*, cum *Legis-lativâ* unius Chriſti *poteſtate* conſiſtere poſſit, non poterit conſiſtere eadem in *Eccleſiaſticis*; quis ullam *diſcriminis* vel tenuiſſimam umbram ex illo Textu eliciat tandem? Eſto *Eccleſiæ Chriſtianæ* legiſlator Chriſtus! Annon & *Reipublicæ Chriſtianæ* pariter? Neque enim meminit Apoſtolus in toto illo commate *Eccleſiæ*; nec de *rebus Eccleſiaſticis* omninò diſputationem illam inſtituit: quinimò nec de *politicis* aut *legibus* aut *juribus* ibi agitur, ſed de *privatorum hominum cenſuris*. Voluit ille fideles admonitos, ut *Chriſtianæ charitatis* memores, à fratribus temerè judicandis abſtinerent: Deum enim unicum eſſe *Conſcientiarum judicem*, qui ſolus *Legem* dedit, ex quâ in die ultimo *judicandi* eſſent ſinguli. Hic verus illius loci ſcopus; hæc Apoſtoli mens. Quid hoc, quæſo, ad *Leges humanas* damnandas; aut ſi damnandas; cur *Eccleſiaſticas* magis, quam *Politicas*? Quarum neutræ, ſaltem non unæ magis quàm alteræ, à nobis aſſeruntur *per ſe & virtute ſuâ* obligare Conſcientias.

XXVIII. Objici-

XXVIII. Objiciunt *Secundò Perfectionem Sacræ Scripturæ.* Regulam hanc esse vitæ & morum; *Legem perfectam*, & quæ *sapientem* reddere possit *hominem Dei ad omne opus bonum*; cui quisquis de suo quicquam *addiderit*, insignem Deo injuriam fecerit, & sibi gravissimas accersiverit pœnas. Certissima omnia. Quòd si Scriptura sit regula vitæ & agendorum omnibus numeris absoluta; idque (si novis his *Stoicis* fides) usque ad res quasque leviculas, ut nec *festucam tollere* liceat nisi ex verbi Dei præscripto: an non tàm *rebus civilibus* regulandis sufficiet, quàm *Ecclesiasticis*; aut quî magis derogabunt perfectioni Scripturæ *Ecclesiæ* Leges, quàm *Reipublicæ*? Aut quis eum rectè dixerit *addidisse* verbo Dei aliquid, qui *leges Ecclesiasticas* condidit *ordinis & honestatis* causâ: quum nec ille *Leges* suas populo proponat ut *Dei verbum*; & Deus in verbo suo præceperit, ut omnia in Ecclesiâ *ordine* & *honestè* fiant?

XXIX. Objiciunt *Tertiò naturam Cultus.* Nempe *Cultum Dei* esse rem sacram: in eo *cultu* omnia ex *Dei præscripto* esse peragenda: procul illinc abigendas, ut *superstitiosas*, imò planè *idololatricas*, quascunque *humanas adinventiones*, & ritus ἀγράφους. Est profectò res sacra *cultus Dei*: nec fas est homini *cultum* aliquem instituere, præter eum quem

ipsę Deus præstituit. Sed quia latet in voce ambiguitas, distinguendum est de *Cultu D.i*:
1. tripliciter enim accipitur ea vox. Imprimis *Cultus Dei* propriè dictus & præcipuus, est internus ille *animi cultus*, qui consistit in exercitio virtutum internarum, *Fidei, Spei, Di-*
2. *lectionis, Invocationis, Fiduciæ, &c. Secundò*, *actus* illi *externi*, quibus internus ille animi *cultus*, partim exprimitur, partim adjuvatur & fovetur, cujusmodi sunt *Precationes publicæ, Gratiarum actiones, Psalmodiæ, Auditio verbi, participatio Sacramentorum, &c.* suo quodam modo, id est, reductivè & minùs propriè, dici etiam possunt & solent *Cultus Dei*: in quantum sunt illius propriè dicti cultus externa sive *testimonia*, sive *ad-*
3. *minicula. Tertiò*, cùm sit impossibile *actionem* aliquam *externam*, præsertim si sit solennis, sine *circumstantiis* quibusdam, pluribus aut paucioribus; *locorum, temporum, gestuum, &c.* præstari; inde fit ut ipsæ illæ *circumstantiæ* (quæ, si aut legibus aut moribus stabilitæ fuerint, *Ritus* etiam dicuntur,) interdum *Cultus* appellationem accipiant: sed id impropriè admodùm, & propter eam concomitantiam solùm quam habent ad *cultum* illum *externum*, qui & ipse impropriè quoque *cultus* dicitur. Dicendum ergo, *internum* illum primarium & propriè dictum *cultum*, ita Deum solum authorem agnoscere,

ut

ut nulli homini fas sit, aut *novum cultum* instituere, aut à Deo institutum alicui alteri præterquam ipsi Deo exhibere. *Externum* quoque *cultum*, quoad *substantialia*, à Deo solo instituì. Ast *circumstantiarum*, quæ sunt huic *externo cultui* accessoriæ, & ipsum comitantur, (si quis eas quoque voluerit *cultus* nomine dignari,) longè aliam esse rationem. Quum enim non possit *externus* Dei *cultus sine circumstantiis* præstari, nec tamen Deus in Evangelio suo certas particulares *circumstantias* in sacris conventibus perpetuò observandas tradiderit, sed generatim duntaxat præceperit, ut *ordini*, *honestati*, & *ædificationi* serviatur: necessariò sequitur ejusmodi *circumstantiarum* determinationem, quæ sunt ipsi *cultui accidentales*, & pro locorum, temporum & occasionum ratione *mutabiles*, ad eos qui sub Christo regendarum Ecclesiarum jus & potestatem habent pertinere. Quas, & ab iis qui publicâ authoritate in singulis Ecclesiis præditi sunt *præstitui*, & præstitutas ab omnibus earundem Ecclesiarum membris religiosè *observari*, sacri cultus non natura prohibet, sed exigit potiùs solennitas & decor. Quid quòd isti ipsi homines, qui in *Canones* & *Constitutiones Ecclesiasticas* tàm severè & plenis buccis invehuntur, *ritibus* tamen in cultu Dei externo, à Christo aut ejus Apostolis nusquam præscriptis, quoties ipsis

collibitum eſt, utuntur : ut *manus levatione* in juramento præſtando, *capitis denudatione* in ſacra ſynaxi, aliiſq; compluribus, quæ cum quotidie fieri videamus, non opus eſt recenſere.

XXX. *Objiciunt Quartò*, Veteris, (hoc eſt *Judaicæ*,) Eccleſiæ *exemplum Moſen*, datum à Deo Hebræo populo Legiſlatorem, non *ſubſtantialia* tantùm cultus Judaici, ſed (quâ erat fidelitate) & minutiſſimas quaſque *circumſtantias* lege ſuâ definiviſſe ; & in conſtruendo *tabernaculo* (qui futurus erat *Eccleſiæ Chriſtianæ* typus) ad *exemplaris ſibi in monte propoſiti* ideam omnia ad amuſſim perfeciſſe. Chriſtum utique *Novi Teſtamenti Legiſlatorem*, niſi omnia & ſingula quæ in *cultu Eccleſiaſtico* peragenda ſunt, uſq; ad minutiſſimas qualq; *circumſtantias* præſcripſiſſet, meritò credi poſſe (quod vel ſuſpicari proximè à blaſphemiâ abeſt,) *minùs fidelem* in domo Dei fuiſſe quàm fuerat *Moſes*. Chriſto proinde inſignem fieri injuriam pariter, & contumeliam ; ſiqui *novi ritus*, quos ipſe nuſquam inſtituit, *authoritate humanâ* in Eccleſiam inferantur, aut à *plebe Chriſtianâ* recipiantur. Atqui imprimis cogitari debuerant qui iſta objiciunt, hoc argumento non minùs *Leges humanas politicas* everti quàm *Eccleſiaſticas*. *Moſes* enim ex Dei mandato *Hebræo* populo legem dedit certam & definitam,

non

non eorum *rituum* ſolùm quæ ad *cultum Dei*, ſed & eorum *judiciorum* quæ ad *civilis regiminis* adminiſtrationem pertinebant.

XXXI. Deinde & illud *Secundò* mirum eſt eos non animadvertiſſe, collatione ejus *fidelitatis* quæ fuit in utroque *Legiſlatore*, *Moſe* & *Chriſto*, vix aliquid ab eis adduci potuiſſe importunius quod cauſæ ſuæ majori eſſet nocumento, & quod ſententiam noſtram validiùs confirmaret. Sicut enim ex eo quòd *Moſes*, & in *ritualibus* & in *judicialibus*, populo Judaico *Leges plurimas* tulerit; rectè colligimus voluiſſe Deum populum *Judaicum*, ſub illa pædagogiâ & diſciplinâ *Moſaicâ*, quaſi quodam ſervitutis jugo, ſic in officio contineri, ut pauciſſima eſſent illis *libera*: Ita ex eo quòd *Chriſtus*, paternæ voluntatis fideliſſimus interpres, Eccleſiæ Chriſtianæ *pauciſſimas leges* tulerit *Cerimoniarum*, rectè colligimus Deum voluiſſe, ut Magiſtratus & *populus Chriſtianus* in iſtiuſmodi rebus *libertati* ſuæ permitteretur. Ita ut jam liberum ſit & *privato cuique homini* ſponte ſuâ (nullo interveniente *ſuperioris poteſtatis* imperio vel interdicto,) quod ſibi conſultius viſum fuerit facere; & *ſingulis Eccleſiis* earúmque gubernatoribus ea præſcribere & ſancire,

quæ ſibi pro temporum & locorum conditione, *ordini*, *honeſtati*, *ædificationi & paci* maximè inſervitura videbuntur.

XXXII. Quin & illud *Tertiò* cogitaſſe debuerant, qui hoc argumento utuntur, Ne ipſis quidem *Judæis*, ſub illâ *Moſis* pædagogiâ, ita omnem ademptam fuiſſe *rituum libertatem* in rebus ad *Dei cultum* pertinentibus, ut non illis liceret propriâ authoritate & *obſervare* & *inſtituere*, quæ nullibi conſtat fuiſſe vel ab ipſo Deo, vel à Moſe Dei miniſtro præcepta. Accipite inſtantias è multis paucas. 1. *Primò*, *Paſchatis* Solennitatem ex lege Moſis *ſeptiduo* obſervandam, Speciali lege *Rex Hezekias* (qui tamen ſingulare pietatis ſuæ teſtimonium à Deo ipſo accipere meruit) ex populi conſenſu in alterum *ſeptiduum* continuari decrevit. Cujus rei hiſtoria exſtat, II. PARALIP. XXX. 2. *Secundò*, feſtum *Purim* in memoriam ejus liberationis, quæ Judæorum genti ſub Perſarum Rege *Aſſuero* contigerat, annuatim celebrari inſtituerunt 3. *Eſter & Mardocheus*, EST. IX. *Tertiò*, cùm Moſes diem *ſolennis jejunii* annuatim unicum duntaxat, *Septimo menſe*, obſervandum præcepiſſet; Reges & Magiſtratus illius populi (quibus de cauſis non ſatis conſtat, ſed ut

par

par eſt credere, in memoriam inſignium aliquot judiciorum Dei) *annua ſolennia jejunia* authoritate ſuâ inſtituerunt alia: ita ut temporibus ultimorum Prophetarum *quatuor* obſervarentur *annua jejunia*: videlicet, præter illum *Septimi menſis*, tria alia; menſibus *quarto*, *quinto*, & *decimo*; quorum omnium fit mentio, ZACHAR. VIII. 19. *Quartò*, 4. feſtum *dedicationis Altaris*, quod *Encænia* dicitur, ab *Aſamoneis* ſine aliquo Dei mandato inſtitutum, cujus hiſtoria ex, I MACC. IIII. 59. petenda eſt, Chriſtus ipſe non tantùm comprobaſſe, ſed & præſentiâ ſua cohoneſtaſſe, plurimorum eorúmq; melioris notæ interpretum judicio, exiſtimatur, IOH. X. 22. *Quintò*, ut in ſolennibus jejuniis & luctu pœnitentiali *ſacco* ſe induerent, 5. & *cineres* crinibus inſpergerent, nullo Dei mandato præceptum legimus; apud *Judæos* tamen, longo per aliquot retrò ſecula uſu ita moribus receptum eſt (*conſuetudine* diuturnâ, ut fieri amat, *vim legis* obtinente,) ut Chriſtus eo loquendi genere, tanquam ex recepto more gentis, ſine aliquo affixo *nigro Theta*, aliquoties uſus fuerit: ut MATTH. XI. 21. *Sextò*, è ſcriptis Rabbinorum conſtat, 6. *Judæis* illud etiam in morem poſitum fuiſſe, ut ante *cœnam Paſchalem* pater-familiâs pedes ſuorum incurvatus *lavaret*: quod, etſi nullâ Dei lege imperatum, à Chriſto tamen obſervatum

ſervatum liquet ex hiſtoria Evangelicâ, Ioh. XIII. Quid attinet *Synagogas* ad commoditatem ſacrorum conventuum per oppida & vicos ubique extructas, aliáq; compluria, quorum ingentem ſarraginem ſuppeditant *Judæorum* commentarii, enumerare? Ex quibus omnibus illud ſaltem efficitur; ſi *Judæis* ſub illo ſeverioris diſciplinæ jugo tàm multa licuerint ad *Dei cultum* pertinentia, quæ nullo *Speciali Dei mandato* niterentur: non poſſe ab illius populi exemplo, ad evertendas *leges humanas Eccleſiaſticas*, idoneum peti argumentum.

PRAE-

Prælectio Septima.

De Obligatione Legum Humanarum, ex *parte Causæ Efficientis.*

Prov. VIII. XV.

Per me Reges regnant; & Legum conditores justa decernunt.

I. De *Legum humanarum obligatione* egimus superiore Termino: cùm *in genere*, Quòd nimirum *Leges humanæ* ritè constitutæ *obligent* subditorum conscientias ad obediendum; tùm etiam *in specie*, quoad illa *dubia* quæ ad *Causam Materialem* propiùs pertinere videbantur. Quatenus scilicet obligent latæ Leges, primò de rebus *impossibilibus*; secundò, de *possibilibus* sed multùm onerosis; tertiò, de *necessariis*;

neceſſariis ; quartò, de *illicitis* & inhoneſtis ; quintò, de *malis permittendis* ; ſextò, de rebus mediis & *adiaphoris* in communi ; ſeptimò, de *ritibus Eccleſiaſticis* in ſpeciali. In quibus omnibus, eorum quæ dicta ſunt, (ne, dum ſingula repeto, moleſtus ſim,) ſumma huc redit : *obligari* ſubditos ad parendum *Legibus juſtis*, ad parendum *injuſtis non obligari* ; juxta quod in Textu propoſito exigit à Legum conditoribus *Salomon*, ut non niſi quæ *juſta* ſunt decernant. Pergendum porrò ad eorum reliqua quæ ſunt antè à me propoſita perſequenda : In quibus tractandis, utar quâ potero, & res feret, *brevitate*, ut rem univerſam, ſaltem quod ad *Legum obligationem* attinet, idoneo tempore abſolvam.

II. In *Cauſarum* ordine, pro obſervatâ mihi aliàs methodi ratione, *Materiam* proximè ſequitur *Efficiens* : excipit hanc *forma* : ultimum agmen ducit & claudit *finis*. De Legum cauſâ Efficiente, quum in *Quintæ Prælectionis Concluſione tertiâ* ſatis oſtenſum fuerit, Leges humanas niſi *à perſonâ legitimam poteſtatem habente* latas non obligare : illud nunc imprimis diſpiciendum reſtat, penes quos ſit ἐξουσία νομοθετικὴ, hoc eſt, juſta & legitima *Leges ferendi poteſtas* ; ſive quinam ſint *Legum conditores* illi, quibus ex

mente

mente *Salomonis* juſta decernendi jus competit. Huic *Dubio primo* & in hoc cauſæ genere longè præcipuo, ut plenè reſpondeatur, duo interim ſupponenda ſunt. Suppono itaq; *primò*, poteſtatem *Legumlativam* eſſe poteſtatem alicujus *Superioris* : ſicut *præcipere*, (*præceptionis* appellatione *prohibitionem* etiam complector,) qui eſt *actus Legis* proprius, eſt *actus ſuperioris*. Diſtare non parùm hac ex parte animadvertere eſt tria hæc : *Promiſſionem*, *Petitionem*, *Præceptionem*. Commune eſt omnium indiſcriminatim, *Superiorum*, *Inferiorum*, *Æqualium promittere*. Poteſt enim *promittere* aliquid, & *Pater* filio, & *Filius* patri, & *Frater Vicinuſve* fratri aut vicino. *Petere* autem proprie eſt *Inferiorum*, *Parium* etiam aliquatenus; ut *petit* ſibi dari veniam, vel gratiam fieri, à patre *filius*, & à vicino *vicinus* : non item *ſuperiorum*, niſi impropriè admodum, & per quandam συγκαλάβασιν. At *Superiorum*, & in aliquâ ὑπεροχῇ vel dignitatis præeminentiâ conſtitutorum adeò peculiare eſt *Præcipere*, ut omninò ridiculus eſſet, quiſquis *ſuperiori*, vel etiam *pari*, aliquid faciendum *par* aut *inferior* ſeriò *præciperet*. *Actus* enim omnis requirit *principium* ſibi proportionatum : & *par in parem non habet poteſtatem*.

III. De

III. De *Obligatione* autem, quoad ista tria,
1. sic statuendum. Qui abs alio *petit* quid, *petendo* neutrum obligat; nec se, nec eum à quo petit: quia *Petitio* est actus *indigentiæ*, non *potestatis*; cujus *effectus* cùm aliunde pendeat, & non procedat ab ipso *agente*, (petente sc.) non potest inducere aliquam *obli-*
2. *gationem.* Qui autem alteri aliquid pollicetur, *promittendo* se quidem *obligat*; eum verò cui facta est promissio non obligat. Quum enim *promissio* sit actus liberæ voluntatis; potest quivis homo inquantum est *liberum agens* & ἐξουσίαν ἔχει περὶ τῶ ἰδίω θελήματος (ut loquitur Apostolus, I Cor. VII. 37.) jus illud & potestatem quam habet in propriam voluntatem *in semetipsum* exercere; at non propterea & *in alterum.* Quia ex vi liberi arbitrii, homo est *dominus voluntatis* propriæ, & actuum *suorum* tantùm, non item
3. *alienorum.* E contrà verò qui alteri *præcipit*, si præcipiendi jus habet, eum cui præcipit *præcipiendo* obligat; seipsum non obligat. Eò quod *præceptio* est actus potestatis, authoritatis & juris in *alterum*: estq; ex se aptus natus, nisi aliquid impediat, inducere *obligationem.* Sic *Pater* filio, *Dominus* servo, *Imperator* militi, *Rex* populo, *Deus* homini, ut *Superior*, facienda *præcipit* cum authoritate; & *præcipiendo* ad imperata facienda *obligat.*

IIII. Suppono *Secundò*, poteſtatem *Legumlativam* eſſe poteſtatem *publicæ Juriſdictionis*. Neque enim ſufficit ad *poteſtatem leges ferendi*, ut quis in alios jus qualecunq; habeat & *imperium*, ut poſſit eis facienda *præſcribere* : niſi & *poteſtate* ſit præditus *externâ*, ita ut poſſit eos ad imperata facienda *cogere*, & nolentes *ſupplicio afficere*. Ὁ γὰρ νόμος ἀναγκαστικὴν ἔχει δύναμιν inquit *Ariſtoteles Ethic.* 10. Diſtinguunt igitur *Scholaſtici* ἐξουσίαν ſive *poteſtatem* eam quam habet *ſuperior* in inferiorem, in poteſtatem quam vocant *Dominativam*, & poteſtatem *Juriſdictionis* : Quarum illa minor eſt, privata magis, & *externæ juriſdictionis* expers ; hæc major, & ἀναγκαστικωτέρα. Diſtant enim inter ſe non parum duæ iſtæ *poteſtates* : idq; triplici potiſſimùm diſcrimine. *Primò* ratione *Materiæ* ſive *Objecti*, quia *poteſtas dominativa* verſatur propriè circa communitatem imperfectiorem & privatam, ut *domum*, *Scholam*, *familiam* : *poteſtas* verò *Juriſdictionis* circa perfectiorem & magis publicam, ut *civitatem*, *Exercitum*, *Rempublicam*. *Secundò*, ratione *Finis*, quia *Poteſtas dominativa* per ſe & *primariò* ordinatur ad utilitatem *perſonæ* eam poteſtatem habentis, id eſt *Domini* ; in bonum verò communitatis *ſecundariò* tantùm & conſequenter : quatenus nimirum utile eſt familiæ ut *pater-familias* diteſcat. *Poteſtas*

1.

2.

teſtas autem *publicæ juriſdictionis* ordinatur *primariò* in *bonum publicum* ipſius communitatis : in bonum verò *perſonæ* tali poteſtate præditæ, id eſt, ipſius Magiſtratus, non niſi *ſecundariò* & conſequenter ; quatenus nimirum utile eſt *Principi*, ut Reſpublica floreat.

3. *Tertiò*, ratione *efficacis adminiſtrationis* ; quæ in poteſtate *Juriſdictionis* Major eſt quàm in *Dominativâ*, propter Majorem *vim coactivam*. Exempli gratiâ, non poteſt tàm efficaciter procurare *pater-familias*, ut juſſa ſua executioni mandentur à *filiis* aut *ſervis* ſuis, quos ei non licet niſi *virgâ* aut *fuſte* corrigere ; quàm poteſt *Magiſtratus civilis* à ſubditis ſuis, quos *carcere & exilio* punire, bona eorum *fiſco* addicere, *capitis* etiam *ſupplicio* in ipſos animadvertere, pro jure ſuo poteſt. ἡ πατρικὴ πρόσταξις οὐκ ἔχει τὸ ἰσχυρὸν, οὐδὲ τὸ ἀναγκαῖον, inquit loco proximè laudato idem *Ariſtoteles*. Ergo ad *leges condendas* non ſufficit quævis *ſuperioritas* ; ſed præter *dominativam* illam, requiritur etiam δύναμις ἀναγκαστικὴ, ſive *poteſtas Juriſdictionis* propriè dictæ : ita ut *Leges* terri non poſſint, niſi à perſonâ habente *publicam coactivam poteſtatem*. Intelligitis ut opinor, ne ſit neceſſe me vos illud admonere, quæ ſunt à me jam dicta ad *Leges* κυρίως dictas *abſolute* pertinere ; ad reliquas, non niſi καθ' ἀναλογίαν, ſuo quodam modo & *proportione* : prout earum

earum unæquæque ad istarum perfectionem aut accedunt propiùs, aut ab ea longiùs absunt.

V. His duabus *Hypothesibus*, quæ quorsum tendant ex his quæ statim dicturus sum facilè intelligetis, addo jam tertio loco *Conclusionem* responsivam; hanc scilicet: Potestatem νομοθετικὴν esse potestatem ἀυτοκρατορικὴν. Hoc est, jus *ferendi leges* quæ obligent totam communitatem esse penes eum solum (sive sit is *singularis persona* ut in statu regiminis Monarchici, sive *plures* ut in aliis) qui cum *summâ potestate* toti communitati præest. Hanc *Conclusionem* explico primùm, deinde confirmo. Pro ejus *explicatione* sciendum *primò*, ad societatum humanarum civilem felicitatem, & commodiorem Rerump. administrationem, ordinis authorem *Deum Opt. Max.* non *regimen* modò *politicum* instituisse, ut essent qui populo præssent Magistratus; sed & in ipso regimine *ordinem* etiam *politicum* instituisse, ut vel inter ipsos Magistratus essent διαιρέσεις διαχονιῶν, varii quidam cùm *dignitatis*, tùm *potestatis* gradus. Fortassis illud τεταγμέναι ἐξουσίαι, quo *militari verbo* usus est Apostolus, Rom. XV. 1. eò respicit, ut Magistratuum à Deo non *ordinationem* solùm, sed & *subordinationem* (qualis in *militari acie* cernitur) innuere voluerit.

VI. Sciendum *secundò*, in rebus omnibus, inter quas est aliquis ordo, ne fiat (quod natura horret) *in infinitum processus*, necessariò tandem perveniri ad aliquod in suo ordine *primum* & summum, in quo stetur. *Magistratus* ergo ejusdem communitatis cum sint alii aliis dignitate & potestate *superiores*; oportet ut sit inter eos aliquis ita reliquis *sublimior*, ut ab illo reliqui pendeant, ipse autem à nullo: ut *Caput* in corpore, *Gubernator* in nave, in exercitu *Imperator*: Supremus scilicet Magistratus; *solo Deo minor*, quiq; in gubernando commisso sibi populo
1. Pet. 2. 13. *nec superiorem habet nec parem*: Quem
Rom. 13. 1. *Apostoli*, *Petrus* ὑπερέχοντα, *Paulus* ἐξουσίαν
1. Tim. 2. 2. ὑπερέχουσαν, & τὸν ἐν ὑπεροχῇ ὄντα appellant; & Scholastici ferè *Caput communitatis*: Cujus est αὐτοκρατορία & *Imperii Majestas*; & cui inferiores omnes *Magistratus* universam illam quâ apud populum pollent potestatem suam acceptam ferunt, ὡς δι' αὐτοῦ πεμπόμενοι, I. Pet. II. 13.

VII. Sciendum *Tertiò*, pro diversâ Rerump. formâ *supremam* hanc *potestatem*, quam *Majestatem* vel αὐτοκρατορίαν dicimus, vel in *unâ* aliquâ personâ, vel in *pluribus* positam
1. esse. In statu populari, quam *Democratiam* vocant, summa Imperii est ferè penes *Magistratus plures* popularibus suffragiis annuarim, aut per alia certa temporum intervalla delectos:

delectos : qui fuit olim ſtatus *populi Romani*, cum à *Conſulibus*, *Prætoribus*, *Tribunis plebis*, *Ædilibus*, aliiſq; annuis Magiſtratibus regerentur. Unde frequentes occurrunt apud *Ciceronem* & alios iſtiuſmodi locutiones; *Populi Romani majeſtas*, *Læſa Populi majeſtas*, *Viſum eſt Senatui Populóque Romano*, &c. In 2.
ſtatu *Ariſtocratico* eadem Majeſtas eſt penes *Optimates* quoſdam, quos alibi *Illuſtriſſimos* vocant, alibi regni *Proceres*, alibi aliis eos titulis & appellationibus pro more gentis inſigniunt. Quorum, etſi *unus* aliquis fortaſſis (ut in *Rep. Venetâ*) vel etiam *plures*, poſſunt habere præ reliquis aliquam dignitatis & loci præeminentiam, veluti quendam *ordinis primatum*, (qui fuit olim *Romani Epiſcopi*; & reliquorum *Patriarcharum* in Conciliis honos:) nemo tamen eſt ita reliquis poteſtate *ſuperior*, ut aut poſſit de eis ſingulis authoritate ſuâ *judicium ferre*, aut non poſſit abs eis univerſis ipſe *judicari*. Cujus regiminis effigiem qualemcunque *Majores & Aldermanni* in villis noſtris; *Collegiorum Præfecti & Socii* in Academiis, etſi leviter admodum, aliqua tamen tenus repræſentatam nobis exhibent. At in ſtatu 3.
Monarchico (ut vel ipſum nomen indicio eſt) unius *Regis* perſonæ inhæret ſumma poteſtas. Unde *Petrus*, optimus *Pauli* interpres, monet populum Chriſtianum, ut *Regi*

(a) 1 Pet. 2. 13. pareant (a) ὡς ὑπερέχοντι: Nequis ultra dubitare possit, quid sibi velit illud *Paulinum* ταῖς ὑπερεχούσαις ἐξουσίαις, Rom. XIII. 1. *Samuel* etiam, ut propheta Dei, ita *Regiæ potestatis* plenitudinem populo cogitandam proponit, I Sam. VIII. Ut siquis *Rex* in suo Regno *Supremus*, singula quæ ex illo capite sibi licere constat, nullâ subeunte justâ causâ, sed merâ dominandi libidine faceret, & se *pro Rege tyrannum* ostenderet; etsi non esset ἀναμάρτητος, nec peccato careret apud Deum: esset tamen ἀνυπεύθυνος, nec deberet à populo cõerceri; diciq; propterea mereretur, abusus quidem ille *potestate suâ*, sed tamen *suâ*. Apud nos *Anglos* saltem quid potest aut certiùs constare aut liquidiùs, (nisi siqui in sole meridiano cæcutire malint, quàm uti oculis,) quàm ad unam sereniſſimam *Majestatem Regiam* supremam trium istorum *Regnorum* potestatem pertinere? Quem & *Majestatis* titulo, non modò ex usu loquendi communi, sed & in solennibus *Legum sanctionibus*, & in omnibus *juris formulis* & actionibus, insignire solemus; & *omnium personarum causarúmque in suis regnis supremum, imò & solum supremum Moderatorem*, solenni præstito juramento (tactis sacrosanctis Dei Evangeliis) agnovimus.

VIII. Scien-

VIII. Sciendum *quartò*, Cùm dicimus penes *unum Regem* esse jus condendarum *Legum*, non id ita intelligendum, quasi vellemus quicquid *Regi* libuerit jubere id continuò *Legis* vim obtinere : nam & *populi consensum* aliquem, aliáq; nonnulla ad *Legem constituendam* requiri mox ostendam. Quin hoc est quod volumus, quòd scilicet *Plebiscita*, *Senatus-consulta*, cæteræq; *Procerum*, *Plebis*, aliorúmq; quorumcunq; *rogationes*, nisi *Regiâ* insuper authoritate muniantur, non *obligent* subditos, nec habeant *vim legis* : quibus tamen maturè & ritè præparatis simulac *Regis* accesserit consensus, *Legis* nomen, formam & authoritatem protinus accipiunt, incipiúntq; statim ac promulgatæ fuerint, subditos *obligare*. Cum igitur illa sola censenda sit cujusq; rei *causa efficiens* principalis & sufficiens, quæ *per se* & immediatè *producit*, & in materiam præparatam *introducit* eam *formam*, quæ illi rei dat *nomen & esse* ; etsi ad productionem ipsius effectus alia etiam *concurrere* oporteat, vel *antecedere* potiùs ut *prævias dispositiones* quò materia ad recipiendam formam ab agente intentam aptior reddatur : omninò constat, quotcunq; demum ea sint quæ ad *Legem* rectè constituendam *antecedenter* requiruntur, *voluntatem* tamen *Principis* (ex cujus unius *arbitratu* & jussione omnes *Legum rogationes*

aut *ratæ* habentur aut *irritæ*,) esse solam & adæquatam *publicarum Legum efficientem causam.*

IX. His præmissis, confirmatur *Conclusio* multiplici argumento. Imprimis testi-
1. monio Sacræ Scripturæ 1. Gen. XLIX. 10. in celebri illo *Jacobi Patriarchæ* jam morituri testamento, *Non auferetur Sceptrum de Juda, & Legislator de femore ejus*, vaticinium est de futurâ in illâ tribu *Regia dignitate*: quam περιφραστικῶς describit pius senex, adhibitis in eam rem potestatis regiæ & notissimo insigni, *Sceptro* [Σκηπτοῦχοι βασιλῆς] & potissimâ prærogativâ, *jure Le-*
2. *gislativo*, 2. Deut. XXXIII. 4. 5. Moses eo nomine fuisse dicitur quasi *Rex in Israele*, quòd congregatis principibus populi & tri-
3. bubus *Legem* eis præceperit, 3. Psalm. LX. 7. *Judah Legislator meus*, id est, *Rex*: sicq; ibi vertit vulgatus interpres, *Judah Rex meus.*
4. 4. In *Textu* demum proposito, Prov. VIII. 15. *Per me Reges regnant, & Legum conditores justa decernunt.* Ubi (quod solenne est *Salomoni* in toto hoc *Proverbiorum* volumine, ut versus pars posterior prioris, aut *exegesin* contineat, aut *antithesin*,) iidem ipsi, qui in priore commatis parte, *Reges*, in posteriore ἐξηγητικῶς *Legum conditores* di-
5. cuntur, 5. In novo etiam Testamento νόμοι βασιλικοὶ

βασιλικῆς meminit Jacobus Apoſtolus, Iac. II. 8.

X. Confirmatur *ſecundò*, Philoſophorum, Hiſtoricorum, & *Juris* cùm *civilis*, tùm noſtri Anglorum *municipalis* Conſultorum, quæ paſſim occurrunt frequentibus teſtimoniis : Nos pauciſſimis, ut in re manifeſtâ, contenti erimus. Legem *Principis* opus eſſe aſſerunt *Ariſtoteles*, *Plutarchus*, aliiq; innumeri optimæ notæ authores. Sed imprimis celebre eſt illud *Ulpiani*, quod in Jure Romano habetur, *Quod Principi placuit Legis habet vigorem.* Quod, ne ἁπλῶς & perperam intellectum tyrannicæ dominationi viam ſtruere videatur, ſic olim explicuit *Bractonus* noſtrâs ; *Quod Principi placuit*, id eſt, non quicquid eſt à Rege temerè & ex animi perturbati impetu quodam & æſtu præſumptum, ſed quicquid ex *Magnatum ſuorum conſilio* (Regio aſſenſu authoritatem præſtante) & *habitâ ſuper hoc deliberatione & tractatu* (ſic enim ille loquitur) *rectè fuerit definitum.* Quin & in Jure noſtro, & in quotidianis proceſſibus juridicis in foro contentioſo, ex ſolenni formulâ *Regiæ Leges* dici ſolent [The Kings Laws:) non aliam ob cauſam, ut nos docuerunt Juris noſtri periti, quàm quod *Reges Angliæ* ſint *fons juſtitiæ & Legum* ; & Legibus ipſis (ipſis legibus idipſum ἀυθολεξεὶ profitenti-

bus) *ut pro Legibus habeantur* vim omnem imponendi habeant conceſſam ſibi à Deo (a) αὐλοκρατορικὴν poteſtatem. Ut nihil ſit opus, in pluribus congerendis teſtimoniis operam collocare non neceſſariam.

(a) Cui αὐλοκρατορικὴν Legibus ipſis Legum vim imponendi poteſtatem Deus dedit, Finch. Nomotech. in Epiſt. dedic.

XI. Sedenim & iſtis ſuperſederi potuiſſet, ſi non tàm claræ luci nebulas offundere conatus eſſet, putidiſſimo ſuo & ante hæc infelicia tempora inaudito figmento, de *cöordinatâ* neſcio quâ *poteſtate*, ἀνώνυμος neſcio quis tenebrio. Qui ut νεωτερισμῶν quorundam nefariis conſiliis & conatibus ſupparaſitaretur, (quæ cum omni *Juris* præſidio deſtituerentur, ſpecioſo tamen aliquo tibicine quantumvis tenui & infirmo, fuerant pro tempore ſuffulcienda;) edito libello id agit ſedulò, ut populum dedoceat inanem illam philoſophiam, quâ hactenus ei impoſitum eſt ab iis qui negant *contradictoria poſſe ſimul eſſe vera.* Regem ſcilicet & *ſupremum eſſe*, id eſt, *non habere parem*; & *habere parem*, id eſt, *non eſſe ſupremum.* Fuiſſe tamen, qui hoc tàm ridiculum commentum, ut cœlitùs delapſum σοφὸν φάρμακον, (nimirum quòd ipſorum intererat hæc vulgo credi) avidè arriperent, & ambabus ulnis amplexarentur, non tàm mirandum eſt; quàm dolendum reperiri potuiſſe, qui tàm craſſo ſophiſmate ſibi perſuaderi

ſuaderi paterentur, ut turpiſſimo ſe interim perjurio alligarent. Quid enim *perjurium* dici mereatur, ſi hoc non ſit manifeſtiſſimum *perjurium*; quem *ſolum eſſe ſupremum in ſuo regno moderatorem* conceptis verbis juraveris, ei *parem* aliam in ſuo regno *poteſtatem* conſtituere & agnoſcere? Apage ergo cum ſuis portentoſis ſtrophis *Coordinatorem* noſtrum, qui nobis hanc remoram injecit: & pergamus.

XII. Confirmatur dicta *Concluſio tertiò Ratione.* Præcipuus *actus* gubernationis præcipuam requirit *poteſtatem*: *Actus* enim omnis, cùm ſit exercitium alicujus *potentiæ*, ſupponit in agente *potentiam* ſibi proportionatam. Eſt autem νομοθεσία, ſive *Legumlatio*, actus gubernationis ſupremus & præcipuus. Non ergo poteſt exerceri niſi à *perſonâ* habente, aut ſaltem in virtute & ex authoritate habentis *ſupremam poteſtatem* & juriſdictionem in communitatem ſibi ſubjectam. Cùm enim *Juriſdictionis* ſive *Poteſtatis politicæ* duæ ſint nobiliſſimæ & præ reliquis præcipuæ ſive ſpecies ſive partes, νομοθέτικὴ & κριτικὴ, Poteſtas ſcilicet *Legumlativa*, & Poteſtas *Judiciaria*; harum utraque in *jure dicundo* conſiſtit: unde & *Juriſdictionis* nomen. Sed cum hoc diſcrimine, quòd Juriſdictio *Judicis* ſit *juris* tantùm *dati dictio*; Juriſdictio verò *Legiſlatoris* ſit *juris* etiam

etiam *dandi dictio* : Unde ſequitur multò anguſtiorem eſſe illam *Judicis* poteſtatem, anguſtiorem hanc *Legiſlatoris*. Illius eſt *jus populo dicere*, & ex *lege* jam latâ ſententiam ferre : hujus vel ipſi *Judici jus dicere*, & quæ ſit ipſi judicandi norma *Legem* de novo condere. Ille ex præſcripto *juris conſtituti* pronunciare tenetur : hic ex plenitudine poteſtatis *præſcribit* & conſtituit *jus*, quod non minùs *judex* ipſe inferior, quàm reliquus *populus*, tenetur inpoſterum obſervare. Non eſt igitur inconveniens, *poteſtatem judiciariam*, cùm ſit inferioris generis poteſtas, ab *inferiore* etiam perſonâ ordinariè exerceri : at *ſuprema* illa & *architectonica leges ferendi poteſtas* omninò expedit, ut non niſi à perſonâ cujus ſit *ſuprema poteſtas* exerceatur. Atque de *Dubio Primo* hactenus.

XIII. *Dubium Secundum* eſt, An ad *Legis Obligationem* requiratur *populi conſenſus* ? Ex jam dictis enim poſſit fortaſſis aliquis exiſtimare *poteſtatem ferendi Leges* ad *Principem* ita pleno jure pertinere, ut ex noſtrâ ſententiâ *ſubditorum* nullæ eſſent omninò hac in re partes, nec, ſiquid ille ſtatueret, populo quicquam ſupereſſet aliud quàm juſſa capeſſere, & colla jugo ſubdere. Et ſanè videtur pro dominantium libidine, illud *Sic volo ſic jubeo*, apud priſci ſeculi *Reges* ita obtinuiſſe, dum

dum mera *Principum arbitria pro Legibus* erant : ut ipſum *Tyranni* nomen, innocens initio & honeſtum, ex tàm ſalutaris potentiæ fœdo abuſu, in contumeliam jamdiu abierit, & horrendum aliquid auribus noſtris, quoties auditur, inferre putetur. Atqui *populi* ſaltem *conſenſum* aliquem requiri, & antè præmonui ; & ab omnibus, quos mihi videre contigit, probatiſſimis ſcriptoribus conceditur. Adeò ut ipſi *Jeſuitæ*, qui ſunt *Oecumenicæ* & nullis concluſæ finibus *Pontificis* ſui *omnipotentiæ* aſſertores acerrimi, excuſandos tamen ob non ſervatas *Concilii Tridentini & Bullæ Can^æ. Leges*, eo ſolo nomine putent in *Germaniâ* & alibi multos, quòd in iis gentibus nunquam fuerint illæ Leges *uſu receptæ*. Dico igitur, & eſt communis ſententia, inſtitutas & propoſitas à capite communitatis ſeu *Principe* Leges, non *obligare* ſubditos, nec *vim Legis* habere, niſi ad ipſâ *communitate* recipiantur, & utentium vel *ſuffragiis* vel *moribus* comprobentur. Demoſtheni Lex eſt πόλεως συνθήκη κοινὴ, *Communis ſponſio civitatis* : cujus ſiquem minùs moveat hac in cauſâ authoritas, quòd in *Athenienſium Rep. populari* verſaretur ; accedat *Juliani Juris-conſulti* authoritas, qui ſub *Romanis Imperatoribus* vixit pleno jure imperantibus ; cujus verba ſunt *l. 32. F. de Legibus*, *Ipſæ Leges nullâ aliâ ex cauſâ nos tenent*,

tenent, *quàm quòd judicio populi receptæ sunt.*

XIIII. Sed enim istius *receptionis* sive *consensus* necessitatem, etsi omnes agnoscant, non tamen ex eodem fonte omnes accersunt. Sunt qui putent, *populi consensum* in condendis Legibus propterea requiri, quòd *Principes* potestatem suam omnem *à populo effluxam* habeant; quâ si *abusi* fuerint (*abuti* autem potestate suâ censendi sunt, si eam longiùs latiúsve proferre & extendere velint quàm populo visum fuerit,) poterit *populus* pro jure suo *potestatem* quam ipsis antè concesserat denuo *resumere*. Periculoso admodum errore, & quem meritò abominari debeant, quotquot non sunt humani generis & publicæ tranquillitatis hostes. Nititur enim tota hæc ratio *duplici fundamento*; debili utroq; & ab omni sanâ ratione alieno: altero, *Principes* totam potestatem suam *populo acceptam* ferre; altero, *potestatem* quisquis alteri *concesserit*, posse eam cum ipsi libuerit *revocare*. *O egregium Sophistam*, si hæc ita essent, *Samuelem* magis, qui ut populum θεοκρατίας jamdiu pertæsum à perverso *rerum novandarum studio* absterreret, *Regiæ potestatis* amplitudinem eis ob oculos proposuisse satis habuit? an magis *fatuum popellum Israeliticum*, qui sui juris ignarus pati se potuit tàm futili sophismate sic βινὸς ἄγεσθαι,

ἄγεσθαι, ut planè obmutesceret ? Adeóne omnes bardos & stupidos, nulliúsq; aut *mentis* aut *animi*, ut nec unus aliquis in tàm magnâ populi coronâ reperiri potuerit, cui tantum inesset *acuminis* & *audaciæ* ut ad ista omnia promptè responderet ? "cùm tàm "facile fuerit *Samueli* sic peroranti statim re- "gessisse, pueris hæc minare & qui nihil "sapiunt : nos, si sic dominari cæperit Rex "noster, *jure nostro* utemur ; *auferemus* ei "mox eam quam antè *dedimus potestatem*. Quàm brevi responso totum negotium confecissent & os prophetæ in æternum obturassent, si retrioribus illis seculis tàm credita fuissent hæc novorum Magistrorum figmenta, quàm sunt ab illis fidenter discipulis suis obtrusa, & à temerariâ plebe lubenter excepta !

XV. Sed ut seriò agamus, & ad rem ipsam accedamus propiùs, *Dico primò*, Præsidendi in Rep. *potestatem*, quocunq; tandem *modo* ad eam pervenianur, *ab* (a) *ipso Deo* esse, *solo & immediatè*, nullatenus autem à *populo*. Apertissima sunt in hanc rem Sacræ Scripturæ testimonia. *Per me Reges regnant*, Prov. VIII. id est, meâ unius, non humanâ aliquâ authoritate. *Quæ sunt, à Deo sunt*, (non à populo,) *constitutæ potestates*, Rom. XIII. 1. Ipsi *Magistratus* qui populo præsunt, *Dei* sunt *administri*, θεοῦ λειτουργοὶ,

(a) Ἐκ Διὸς βασιλῆες. Homer. in hymn.

ἱεργοὶ, θεῦ διάκονοι, *Ibid. vers.* 4. 6. *Dii* propterea dicti, PSALM. LXXXII. 6. quòd ipsius *Dei* in terris (b) vices gerant, idq; *Deo* ipsis conferente hanc potestatem, non *populi* suffragiis, *Ego dixi Dii estis.* Poteritne *populus* aliquis sine turpis *idololatriæ* crimine *sibi Deos constituere*, cum sit uniuscujusq; hominis, ei qui ipsius vices gerat, *potestatem vicariam* suâ *authoritate* demandare, non alieno *arbitratu*? Audebitne quisquam mortalium id juris sibi arrogare, ut qui *Dei* in terris *minister & Vice-Deus* futurus sit, omnem illam suam *authoritatem* & *potestatem* ab ipso sibi collatam agnoscat? Utut fortassis poterint esse *populi* circa *personam* ut potestatis *subjectum* partes aliquæ (ut mox videbimus;) quemadmodum in *generatione* rerum naturalium, sunt aliquæ *præviæ alterationes*, quæ præparent & disponant *materiam* ad recipiendam *formam* introducendam: *collatio* tamen *potestatis regitivæ*, sive applicatio ejus ad personam non est *populi* opus, sed *Dei* ipsius *immediatè*; sicut *productio formæ* in subjectam materiam est *immediatum* opus *agentis* sive *generantis.* Scitum est illud Irenei, (c) *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & Reges constituuntur.*

(b) *Non alio animo populus rectorem suum intuetur, quàm si Dii immortales potestatem visendi sui faciant.* Senec. 1. de clem. 19.

(c) Lib. 5. contra hæres. cap. 20.

XVI. *Dico*

XVI. *Dico Secundò*, (ut digitum ad fontes intendam) *dominationem politicam* ab initio non nisi *patriæ potestatis* propaginem fuisse. Ipsa rerum primordia quibus otium est paulò diligentiùs rimari, gentes deprehendent olim non ex *mutuâ populorum consensione* in *Regna* & *Resp.* coaluisse; sed inter *Noachi* posteros aliquandiu omne *imperium* intra *paternæ authoritatis* metas constitisse. Nondum *Reges* erant; sed nec *Reguli* quidem; nedum amplissimarum ditionum *Monarchæ*: multò autem mininè *Aristocratici* vel *popularis status* regimina; inaudita priscis sæculis toto orbe nomina, & in *Græciâ* primùm, gente *levi* & *cupidâ novitatis*, καινοτομούντων quorundam libidine vel furore, introducta. Penes (a) *familiarum capita* stetit adhuc omnis dominatio, in quibus qui (b) *primogenitus* erat cujusq; familiæ, sine suffragiis aut electione aliquâ quodam quasi naturæ jure, & *sacrorum* & *civilis administrationis antistes*, & totius cognationis *princeps* habebatur. Qui *pro suo arbitratu* delinquentes *moderatis* primò *pœnis* castigabat; mox excrescentibus in magnam multitudinem familiis, *gravioribus suppliciis* nocentes cöercuit: donec tandem, auctâ indies hominum multitudine, & succrescentibus unà vitiis, irrogandi sceleribus *capitalia supplicia* accessit necessitas. Inde factum ut *pater* in liberos totám-

(a) ἐν οἰκίᾳ πρῶτον ἀρχαὶ καὶ πηγαὶ πολιτείας, καὶ δικαίου. Aristot. 7. Eudem. 10.

(b) πᾶσα οἰκία βασιλεύεται ὑπὸ τοῦ πρεσβυτάτου. Id. 1. Polit. 2.

totámque familiam *jus* olim haberet (c) *vitæ & necis* : cujus juris, etiam post constitutos plerisq; in gentibus *Reges*, manserunt tamen diu vestigia quædam. Hinc illa notata *Aristoteli*, (sed improbata,) *patriæ potestatis* apud *Persas* nimia severitas: & vetus illa quæ apud *A. Gellium Noct. Attic. lib.* 5. *cap.* 19. extat arrogandi liberos solennis Romanorum formula, [*UTI. EI. VITÆ. NECIS. QUE. IN. EO. POTESTAS. SIET. UTI. PATRI. ENDO. FILIO. EST.*] Ab his initiis, per incrementa *familiarum*, pullularunt paulatim ubique terrarum *Regna* : quibus qui præerant, & *Reges* dicti sunt, & in suis ditionibus, exiguis illis quidem (unicâ fortassis *urbeculâ* cum paucis adjacentibus *pagis* & *viculis*) *merum* tamen *imperium* exercuerunt. (d) *Principio rerum, gentium nationumque imperia penes Reges erant*: sic historiam suam orditur Justinus. Et ante eum Cicero, (e) *Omnes* inquit *antiquæ gentes regibus quondam paruerunt*. Et utroq; antiquior (f) Aristoteles eas *civitates* testatur quæ suo tempore *liberæ* habebantur (*Græcas* nimirum & earum exempla secutas intelligit,) sub *regio* primitùs *imperio* fuisse. Hujus quam dixi *originis*, inter alia plurima, hoc quoque argumentum est non leve, quòd tàm arctis finibus claudebantur olim *Regum ditiones*, ut in unâ *Canaanitide*, regione non magnâ,

(c) *Pater jussi. Hoc nomen omni lege Majus est. Jus nobis vitæ necisque concessum est.* Quintil. declam. 6.

(d) Justin. 1. hist 1.

(e) Cic. 3. de Legib.

(f) τὸ πρῶτον ἐβασιλεύοντο αἱ πόλεις, καὶ νῦν ἔτι τὰ ἔθνη. Arist. 1. Polit.

triginta

triginta & unum Reges ab Israelitarum Duce *Josue* debellatos habeamus, Ios. cap. XII. quibus tamen superstitem reliquisse eum istiusmodi *Regulorum* numerum duplo ferè majorem, non improbabili conjecturâ vel ex eo mihi colligi posse videtur, quòd non multò post ipsius *Josue* excessum *Adoni-bezekum* in *septuaginta Reges* à se devictos barbaro more sæviisse legimus, Jud. I. 7. Quid multa? Magnæ familiæ *principem* inter, & angusti territorii *Regem*, tàm exile discrimen est, ut *nomine* & (g) *mole* magis, quàm *re* & *potestate*, distare inter se videantur: ita ut nemini possit esse dubium, siquidem rationes ritè subducere velit, *patriam dominationem* procedente tempore, paulatim & imperceptibili auctu, in *regium nomen & imperium* adoleviſse; nec aliunde quàm ex hoc capite petendam esse *summi Imperii originem*. Et hactenus sanè, in conferendâ *regiâ potestate*, nullas fuisse, nec quidem esse potuisse, *populi* partes, certo certius est.

(g) ἐ τῷ ὄλῳ καὶ παντὶ ἀλλὰ τῷ πόσῳ μόνῳ διαφέρει. Gregor. Presb. in vita Greg. Nazianzeni.

XVII. Ex his, ut opinor, satis conficitur (ut illud obiter adnotem, quod dignum est observatu,) illam *regiminis formam*, in quâ totius *familiæ primogenitus* in jura paterna succedit ut *propinquior hæres*, meritò cæteris præferendam esse; cùm ob alias plurimas nec contemnendas rationes, tùm vel hac

unâ de cauſâ maximè, quòd *origini* ſuæ, ad quam homines natura ipſa quodammodo inſtituiſſe videtur, optimè reſpondeat. A quâ *antiquiſſimâ* & naturæ congruentiſſimâ *formâ* ſimul abſceſſum eſt, (impotenti ſcilicet & effræni *dominandi libidine* alias ſibi vias quibus ad *imperii culmen* aſcenderetur moliente,) *tyrannidi* pariter & *popularibus ſtudiis* opportuniora exinde facta ſunt omnia. Qui enim aliâ quàm *Legitimâ ſucceſſione* imperium obtinent, uno è tribus modis ad regna promoveri neceſſe eſt: aut *apertâ vi*, & militaribus armis; aut *fraudibus* & aſtu; aut liberâ demum *electione*. Qui vi & armis ſibi quæſiverunt imperium, ſive *merâ uſurpatione* ſine aliquo juris prætextu id factum fuerit, ſive *bello juſto* hoſtibus à quibus injuſtè laceſſiti ſunt illato, (utrovis enim modo fieri contingit:) hos etiam certum eſt, authoritatem ſuam nihilo magis *ſubditis* ſuis debere, quàm qui *jure hæreditario* in regna avita ſuccedunt. Quin multò etiam minùs: inquantum iſti *volentibus civibus* & jugo aſſuetis, illi *invitis* & (ſi reſiſtendo pares eſſent) repugnare paratis dominantur. Ergo nec hactenus apparent in conferendâ *ſummâ poteſtate*, populi ullæ partes.

XVIII. At in ſtabiliendâ eorum poteſtate, qui *tyrannidem per dolum occupant*, negari non

tion poteſt, *populum* ſuas habere partes, eáſq; præcipuas. Solent enim qui *tyrannidem* affectant, animum imprimis ad *favorem popularium* conciliandum intendere; (a) *potentiam ex vulgi adulatione quærentes.* Affatim hujus rei exemplorum ſuppeditant plurimarum gentium hiſtoriæ. Apud unum *Trogi* abbreviatorem, quibus artibus (b) *Piſiſtratus* Athenienſium, (c) Heraclienſium *Clearchus*, (d) *Dionyſius junior* Siculorum, alii aliorum populorum turbam in ſuas partes pellexerint, reperire eſt. *Invidioſis orationibus* credulæ multitudinis animos adverſus *optimos* quoſque *cives* concitare; nonnulla *publicè laudanda* & quæ ſpeciem haberent *clementiæ, juſtitiæ* & in plebem *benignitatis*, facere; omne genus *blanditiis* ac *delinimentis*, quibus decipi amat & ſolet *vulgus*, in civium affectus ſe inſinuare, velut *publicæ libertatis* unicos futuros aſſertores, vindices & patronos; *ſimulatio* officii, crebræ *pollicitationes*, injecta *ſpes* feliciorum temporum & mutandæ in melius publicarum rerum adminiſtrationis: hæ nimirum ſunt egregiæ *illæ artes*, quibus qui ad imperium per *fraudes* affectant viam, (e) incautum & leve vulgus ſollicitant, inflectunt, quà libet impellunt, ἐκχαύνοντες λόγοις πρὸς κέρδος ἴδιον. Et quidem *perraro hæc alea fallit.* Fit enim plerunq; ut *populi favore* ſuffulti, ipſorúmq; ope & *operâ* adjuti,

(a) Juſtin. 13. 3.
(b) — 2. 8.
(c) — 16. 4.
(d) — 21. 1.
(e) *Nihil eſt facilius, quàm in quemvis affectum movere populum.* Quintil. declam. 11. Euripid. in Supplic. act. 2.

adjuti, ad summum illud *honoris* & *imperii* culmen, quò jamdiu anhelabat eorum *ambitio*, tandem conscendant.

XIX. Verùm enimvero ista omnia quàm parùm habeant momenti ad probandam legitimam *populi* in conferendo summo imperio *potestatem*, facilè pervidebit, quisquis
1. cogitaverit, Imprimis *à facto ad jus* debile
2. semper habitum esse arguendi genus. Deinde, quæ à populo hunc in modum facta legimus, non fuisse *judicio* facta, sedatóq; & sereno, sed concitato & perturbato affecti-
3. bus animo. Quinetiam, ubi resederit paulùm illa *animorum tempestas*, & æstu deceptum se ac ludificatum populus tandem, sed serò nimis, deprehenderit; facti sui semet pœnitere, pudere nimiæ credulitatis, temeritatem suam & imprudentiam damnare, qui avidâ amplificandæ *libertatis spe* inducti, suâ se operâ in *servitutem tyrannicæ dominationis* ultrò tradiderint. Spirant hæc omnia meram *impotentiam*, & animorum *infirmitatem*: ita ut mirus artifex sit oporteat, qui se hinc aliquod sobrii *juris* aut legitimæ *potestatis* argumentum elicere posse confidat.

XX. Reliqua est igitur unica duntaxat *Resp.* species, in quâ *popularis* in constituendo principe *juris* aliqua saltem appareat imago: *Regnum* sc. *Electivum*, ubi in demortui Regis locum novus succedit *Rex* liberis populi-

li ſuffragiis *eligendus.* Eſſe hîc *populo* ſuas partes, eáſq; legitimas & jure bono ſibi competentes, prolixè fatemur : non tamen & illud ullatenus largiendum cenſemus, totam propterea ſic *electi Regis poteſtatem* à populo pendere, aut *populo acceptam* ferri debere. Aliud enim eſt *poteſtatem* aliquam inſtituere; aliud *perſonam* qui eam poteſtatem exerceat eligere : nec *aliud* ſolùm, ſed & (plerumq;) *alterius. Prætor urbanus* iſtius villæ ab oppidanis & comburgenſibus ſuis quotannis *eligitur* : electus, *juriſdictionem* quandam exercet, quam niſi ſic *electus* fuiſſet non licuiſſet ei exercere, infra pomœria iſtius vrbis. Penes *Collegiorum* etiam *Socios*, quoties præfecturam vacare contigerit, jus eſt *eligendi Præfectum*; ad quem ſic electum & virtute dictæ electionis, ſpectat totius *Collegii regimen.* Eligentium utrobiq; jus univerſum in ſolâ *perſonæ deſignatione* verſatur, quæ *poteſtatem* muneri ſuo competentem non ab *eligentibus* derivatam, ſed aliunde ſibi conceſſam, exerceat. Neque enim *Prætor juriſdictionem* quam in urbe exercet *concivibus* ſuis qui ipſum ad gerendum magiſtratum elegerunt, acceptam fert; ſed *chartæ Regiæ*, qui pro ſuo beneplacito indulſit urbi tale privilegium : nec *Collegii præfectus* quam obtinet in Collegio authoritatem accepit à *ſociis* quorum ſuffragiis *electus* eſt, ſed à *fundatore*

ejúſq; ſtatutis, qui iſtam ei authoritatem conceſſit. In ſummâ, ubi *principis electio à populo* aut legibus aut moribus recepta eſt, ibi populus *perſonam regentis* deſignat quidem, aſt Deus unus confert *regendi authoritatem.*

XXI. Sed donemus iſtis vulgi palponibus (ut eorum importunitati tantiſper gratificemur) ſuam hanc *hypotheſin*: nec hilum promoverint tamen, niſi & illud inſuper largiamur, quod cùm ſolidè probare debuiſſent, ſumere maluerunt, quiſquis alteri contulerit poteſtatem, ei jus eſſe *collatam poteſtatem*, ubi ipſi viſum fuerit opportunum, eidem *adimere*, & in manum ſuam *reſumere.* Contrà ſtat ratio, & omnia jura, omnia fora, reclamant. Scilicet, *Legitima pacta* non eſſe reſcindenda; *Donationem* abſolutè nec interpoſitâ conditione factam non poſſe *revocari*, vel in totum vel ex parte; *Jus* quod ante electionem plenum fuit in *eligentibus*, *electione* jam peractâ ipſo facto (a) tranſire in *perſonam electam*: aliáq; in eandem rem plurima naturæ ſunt & rationis toto orbe receptiſſima dictata, & omnium gentium conſenſu, ut ex uſu quotidiano ſatis conſtat, firmata & comprobata. *Septem Germaniæ Principes eligendi* Imperatorem plenam habent poteſtatem; *electum* autem imperio ſubmovendi, nullam. Singulorum *Angliæ Comi-*

(a) *Populus in eum omne ſuum imperium et poteſtatem tranſtulit.* Ulpian. F. de conſtit. princip.

Comitatuum & *Burgorum* communitas plebis, hoc eſt incolæ & *liberi homines* (ut noſtrates loquuntur) quotquot ſunt infra majoris nobilitatis gradum, *Equites* & *Burgenſes*, communibus ſuffragiis *eligendi jus* habent, quos ad *Comitia Parlamentaria* velut legatos ſuo nomine mittant cum *fiduciariâ poteſtate* de publicis regni negotiis ipſorum vice tractandi : aſt abrogandi inpoſterum jam *electis* demandatam ſemel poteſtatem, etiamſi fortè votis *eligentium* parùm reſponderint, nullum jus habent. Eadem ratio eſt eorum, penes quos *Prætorem urbanum*, *Collegii præfectum*, aut alterius ejuſmodi communitatis aut corporis civilis *caput eligendi* jus eſt : qui peractâ *electione*, non habent ultra quod agant, jure nimirum & authoritate præſidendi *in perſonam electam* tranſlatis, cujus poteſtati deinceps ſubeſſe tenentur, & in *electione* quam ipſi fecerunt acquieſcere ; nec, ſi *electus* indignum ſe Magiſtratu præbuerit, aliis id quàm ſibimetipſis imputare.

XXII. Potuerunt iſta, fateor, longiùs porrigi : & quidem dignum eſſet operâ pretium, liberiùs excurrere in iſtam probationem, & tàm noxiæ ac in ſeditionem pullulantis radicis fibras omnes ex animis hominum penitùs evellere, niſi me temporis & inſtituti mei ratio, eò unde egreſſus ſum,

revocaret. Nec fortassis multùm opus est hac in re longiori excursu ; cùm & ex his quæ jam dicta sunt satis constare posse arbitrer quàm temerè simul & periculosè hæc tàm vasta populo *potestas* attribuatur ; & aliæ suppetant idoneæ rationes, quæ ut in ferendis legibus *populi* etiam *consensus* accedat & approbatio, vehementer persuadeant.

1. *Primò*, quia *Lex* debet esse (a) νοῦς ἄνευ ὀρέξεως, *Mens cupiditatis expers* : jussa autem *Principum*, in aulicorum & adulatorum gratiam temerè & inconsultis subditis emissa, sunt ferè μετ' ὀρέξεως, pravis nempe impotentium *affectuum* cupidinibus vitiata.

(a) Aristot. 3. Polit. 16.

2. *Secundò*, quia *Leges* illæ, quæ cum proponuntur subditis, non probantur, *moraliter loquendo* presumuntur esse aut *injustæ* in se, aut subditis *onerosæ* nimis, aut saltem *inutiles* bono publico ; & proinde ejusmodi, ut expediat eas non sanciri, quum sit Reipublicæ valdè incommodum, multiplicari *Leges* sine necessitate.

3. *Tertiò*, quia *Leges* jam legitimè constitutas ita abrogari posse constat per *contrariam consuetudinem*, ut ultrà obligare desinant : quæ *consuetudo* nihil aliud est quàm conjuncta *populi consensio* eam legem ut inutilem observare negligentis, & *consensio principis* observationem ejus non exigentis. Ergo quum sit ejusdem potestatis *construere* & *destruere*, videtur *legum vis* ex approbatione & consensu

conſenſu populi non minimùm pendere. *Quartò* & præcipuè, quia hoc ipſum (ſc. ut ad Leges condendas concurrat unà cum *Principis poteſtate conſenſus* etiam *populi*) & ad publicam totius *regni* pacem, & ad ſalutem ſecuritatémq; *Principis* intantum conducit, ut nihil magis. Omnino enim veriſimile eſt *ſubditos* univerſos, *Regibus* qui ipſorum conſenſum expectaverint, & *Legibus* in quas ipſi conſenſerint, promptè & alacriter, nec gravatè parituros. Neque verò imminutum iri iſthoc pacto ſupremam *Principis νομοθετικὴν poteſtatem* (quod unum objici ex adverſâ parte ſolet) verendum eſt. Poſſe enim duo hæc, (*populi* inquam *conſenſum* & *ſupremam Principis* in ferendis Legibus *poteſtatem*) ſimul & amicè ſatis conſiſtere, (præterea quòd in rebus ipſis nulla videtur eſſe repugnantia,) vel inde conſtare poteſt; quòd *Angliæ* noſtræ *Reges*, quorum *ſupremam poteſtatem* ante infeliciſſima hæc tempora omnes hujus Regni incolæ prolixiſſimè ſemper agnoverunt, nunquam tamen *legiſlativam* ſuam *poteſtatem* ita exercuerint, ut ſine *ſubditorum* ſuorum *conſenſu* leges aliquas ipſis impoſuerint. 4.

XXIII. Concedendum ergo putamus, ad *condendas leges* quæ ſubditos obligent in conſcientiâ, requiri aliquem ſaltem (a) *populi conſenſum*. Sed porrò dubitari poteſt non im-

(a) ὁ γὰρ νόμος ὁμολογία τίς ἐστι. Ariſtot. 1. Polit. 6.

immeritò, eſtóq; igitur hoc *Dubium Tertium*, *qualis quantúſq;* populi conſenſus requiratur ad hoc, ut *Principis placitum* habeat vigorem *legis*. Reſpondeo, conſiderari poſſe in iſto de quo nunc agimus *populi conſenſu* duo hæc; Conſentiendi ſc. & *Tempus*, & *Modum*: & horum rurſus utrumq; bifariam. Vel enim conſentitur in Legem, quoad *Tempus*; *ante* ejus promulgationem rogationémve, vel *poſt*: quoad *Modum*; conſenſu expreſſo, ſive *ſuffragiis*; vel conſenſu tacito, ſive *moribus*. Ex horum complexione, *quatuor* oriuntur *popularis conſenſus* modi, ſive *gradus*.

XXIIII. *Primus*, iſq; omnium minimus & infimus, *gradus* eſt, *conſenſus tacitus ante rogationem Legis*: cum ſc. populus aliquis ſe ſuáq; omnia ſic in *victoris poteſtate* poſuit, aut longâ parendi conſuetudine ita in integrum permiſit *Principis arbitrio*, ut quicquid is ſtatuerit, id ipſis ratum eſſe debeat. Utrovis enim modo id contingat, tantundem eſt: ſiquidem *ex jure Gentium*, juſta eſt illa *Principis poteſtas*, quæ aut *juſto bello* parta eſt, aut *diuturnâ poſſeſſione* quaſi quodam præſcriptionis jure confirmata. Et iſte quidem *gradus*, etſi populo non multùm ſit profuturus, ſi *Principi* libuerit poteſtate ſuâ in *tyrannidem* abuti: ſufficit tamen ad hoc, ne queri poſſit *populus* ſibi factam injuriam,

ſi

si *Principem* gravius aliquid in ipsos, (quod fortè non sit injustum, sed quod ipsi tamen nollent,) statuere contigerit. Quemadmodum apud nos, importunè (ut solent) & iniquè è *Presbyterianorum* grege nonnulli conqueruntur, *pastorum parochialium electionem* populo injustè ereptam; cùm quos oporteret à *parochianis* ad id munus vocari, à privatâ aliquâ singulari *personâ*, aut *collegio*, sub *patroni* nomine sine ipsorum consensu præsententur. Illud interim parùm cogitantes, *eligendi jus* si quod *populus* olim habuerit, (quæ tamen incerta res est, & quam si negetur nunquam probare poterunt) ex justâ certè aliquâ causâ ab initio, sed longi temporis præscriptione jam ignoratâ, ad *beneficiorum patronos* quos vocant jamdudum transisse, adcóq; in factâ à *Patronis* electione involvi *virtualiter* & contineri *populi consensum*. Quod si homines dogmatum suorum nimiùm pertinaces non permoveat; ast illud saltem submonendi sunt, quod vel importunissimo adversario faciat satis, *jura Patronatus* & *Ecclesiarum advocationes* authoritate *Parliamentariâ*, hoc est, communi & pleno totius *populi consensu*, dudum sancita esse; & proinde quod à legitimo *Patrono* hoc in casu fit, *populum* ut id ei facere liceret *consensisse*.

XXV. *Secun-*

XXV. *Secundus gradus* est, *tacitus populi consensus* in legem, *post ejus promulgationem.* Cùm sc. (a) populus *Legi* à Principe latæ & promulgatæ non contradicit, sed eam potiùs *moribus* & *factis* comprobat; conformando se voluntati *Principis*, & id observando, quod *Lege* imperatum est. *Si enim qui vel tacet* duntaxat, *consentire* videatur, multò magis *consentire* præsumitur qui & *facit.* De quo consentiendi gradu sic iterum *Julianus*, ubi supra; *Quid interest* (inquit) *suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus & facto?*

(a) *Leges constituunt cum promulgentur, firmantur cum moribus utentium approbantur.* di Sinct. 4. Sect. In istis.

XXVI. *Tertius gradus* est, *expressus Populi consensus* in legem à Principe rogatam & sibi propositam, *post factam rogationem.* Cùm sc. *Princeps* Legis materiam domi antè præparatam, & ex consilio virorum prudentium, si non perfectè expolitam, aliquatenus tamen exaciatam, & *in concepta verba* quædam redactam, nequid quod palàm esset absurdum aut incommodum contineret, subditis suis ulteriùs examinandam & expendendam permittit: postulans, ut ipsi aut pleraq; ipsorum pars eandem si futuram putent *Reipublicæ* salutarem, aut saltem *bono publico* nihil incommodaturam, suffragiis suis confirment, ut ipsis etiam consentientibus abeat in *Legem.* Qui ferè fuit apud *Romanos* olim, stante adhuc Rep. *rogandarum Legum*

gum mos: unde & *Rogandi* vox obtinuit, cujus apud *Romanarum rerum* ſcriptores frequentiſſima mentio eſt.

XXVII. Ultimus & *ſupremus gradus*, (quæ eſt ipſiſſima illa *populi libertas*, quâ tandiu ſub optimis *Regibus* ad invidiam uſq; felices fuimus *Britanni*, & niſi ſtupidè ingrati nimiùm nos indignos præſtitiſſemus tantâ felicitate, adhuc feliciſſimis eſſe licuiſſet,) eſt *conſenſus expreſſus ante rogationem legis*. Cum ſc. *Legis formula perſcripta*, habitâ priùs inter ipſos juſtâ & de *rebus* & de *verbis* deliberatione, *Procerum* regni & *delegatorum plebis* conjunctis ſuffragiis comprobata, *Regiæ* tandem *Majeſtati*, cui uni competit *Legum ferendarum ſumma poteſtas*, exhibetur, ut ipſius calculo, ſi id ipſi commodum viſum fuerit, confirmata, *Legis* exinde habeat *vigorem*, aliàs irrita ſit penitus, nec pro Lege habeatur. Quæ *Legum ſanciendarum* ratio, à Majoribus noſtris prudentiſſimè excogitata, & ad noſtra uſque ſecula per tot Regum & annorum ſeries traducta, omnium retrorum ætatum experientiâ uſúq; comperta eſt adeò *Reipublicæ* ſalutaris: ut ſi de movendis loco ſuo veteribus terminis non eſſent intempeſtivè ſatis (nequid durius dicam) capi cœpta conſilia, floruiſſent adhuc fortaſſis, ut Dei olim beneficio, quæ nunc juſtiſſimo ipſius judicio peſſum ierunt,

eúntq;

eúntq; magis magisque indies *Ecclesiæ*, *Academiæ*, *Rex*, *Populus*, *Respublica*, *Res* cujusq; *privatæ*. Quandoquidem non posse arbitror humano ingenio facilè excogitari, ad moderandam hinc *Regum potentiam*, illinc *licentiam populi* continendam cöercendámq;, *Legum ferendarum* ratio aliqua magis opportuna.

XXVIII. Sequitur *Dubium Quartum* De *Legibus minorum Communitatum*; ut exempli gratiâ, *Civitatum*, *Academiarum*, *Collegiorum*, *Scholarum*, aliarúmq; quas *Corporatas* vocant *Societates*: quæ præter *Legis* omnibus Regni subditis *communes*, suis etiam *privatis* gaudent *legibus*, *juribus*, *& statutis*. Ad quas nimirum personas pertineat ejusmodi *legum ferendarum potestas*? & latæ quos & quoad *obligent*? Nec est difficilis re-

1. sponsio. Dico ergo *Primò*, Quum omnes hujusmodi *sodalitates*, *corpora*, sive *collegia minora*, magni sint corporis (hoc est *Regni* sive *Reipublicæ*,) membra, & in eo contineantur ut *Cœlorum orbes inferiores* in superioribus: non licere cuiquam *Collegio*, societati, eorúmve moderatoribus aut inspectoribus, *Leges privatas* in usum suum condere, quæ publicis totius *Regni legibus*

2. adversentur aut ullo modo præjudicent. Dico *Secundò*, Quum ex concessione *Principum*, idq; ex gratiâ speciali (ut loquuntur)

cor-

corporentur iſtiuſmodi *ſocietates*, nec aliis gaudeant *juribus*, *privilegiis*, vel *poteſtate*, extra ea quæ vel ex diuturna temporis *præſcriptione*, vel ex chartis *diplomatibúſq;* *Regiis* conſtare poteſt ſuiſſe ſibi conceſſa : *poteſtatem* proinde quæ in ipſis eſt νομοθέτικὴν omnem *derivatam* eſſe *poteſtatem*, non autem *primitivam* ; atq; in ſupremam *Regiam poteſtatem*, ut veram ſui *originem*, ultimatè reſolvi ; & propterea non poſſe ejuſmodi *ſocietates* earúmve Magiſtratus pro arbitrio ſuo conſtituere, aut *poteſtatem* aliquam in legibus ferendis actualiter exercere, niſi ad modum & menſuram indultæ ſibi *à Principe* facultatis. Dico *Tertiò*, *Leges* à privatis *Collegiis & ſocietatibus corporatis* juxta tenorem facultatis ſibi à Principi conceſſæ *legitimè latas*, *obligare* omnia membra earundem *ſocietatum*, & quotquot earum juriſdictioni ſeu regimini ſubduntur, eóſq; ſolos, *per ſe*, *directè* & vi ſuâ : aſt virtute ſupremæ *Majeſtatis Regiæ*, cujus authoritate nituntur, & à quâ vim ſuam omnem & authoritatem accipiunt, *obligare* aliquatenus & *indirectè* univerſos & ſingulos totius Regni ſubditos. Sed utriuſq; *obligationis* nec eadem ratio eſt, nec gradus idem. *Obligant* enim hæ *leges*, *ſuos* quidem, ut eas diligenter *obſervent* : *reliquos* verò hactenus tantùm *obligant*, ne eas aliquo modo *violent*, *imminuántve*, 3.

minuántve, aut earum observationem impediant.

XXIX. *Dubium Quintum*, de *Legibus Ecclesiasticis in specie.* Posse de novo condi *Leges* de ritibus, *rebus* & *personis Ecclesiasticis*, omnibúsq; sacri cultus externi *circumstantiis* ad ordinem, honestatem & ædificationem spectantibus, extra eas quæ sunt à Christo & ejus Apostolis in sacris literis traditæ; adeo manifesta res est & rationi consentanea, ut perversi judicii obstinatiq; animi le suspicione ægrè liberaverit, qui siccus & sobrius negaverit. Sed cujus sit *Ecclesiasticas Leges* condere, ex quo in diversa studia abiere

1. *Theologi*, parum inter partes convenit. *Pontificii*, qui clericos ab omni *civilis Magistratus* juridictione *exemptos* volunt, (de quâ controversiâ non est nunc disputandi locus,) *Episcopis* solis, inq; eis summo *Pontifici* maximè, quem *Oecumenicum Episcopum* prædicant, hoc juris asserunt, ut ipsis *Leges* condere liceat, quæ non *Clericorum* modò sed & *Laicorum* conscientias obligent, etiam sine consensu vel licentiâ *Magistratus Politici.*

2. *Papistæ* hunc articulum, ut & alios non paucos, (mutatâ tantùm *personâ*, *dogmate* non mutato,) amplectuntur, qui se tamen *Papistæ* acerrimos hostes profitentur, sed omnia interim novi interturbant Davi, *Disciplinarii* nostri *Reformatores*; qui omnem potesta-

poteſtatem, authoritatem, *juriſdictionemque Eccleſiaſticam* Regibus ademptam, ſibi unis ſuiſq; *claſſibus* & *conventibus* vendicant. *Eraſtiani* ex adverſo, *Reformatores* quoque non minùs & hi (Deus bone! ſub ſpecie *Reformationis* quot nominum & opinionum monſtra, niſi quòd ſunt *deformia* pariter, aliàs immane quantum invicem *difformia*, parturivit, peperit, aluit, fovit prodigiorum ferax *noviſſimum hoc ſeptennium*!) *Eraſtiani* inquam, *clericis* omni *juriſdictione Eccleſiaſticâ* penitus exutis, *externi Eccleſiæ regiminis* jus univerſum *Magiſtratui civili* ex aſſe & in ſolidum attribuunt. 3.

XXX. Non eſt mihi animus, ſed nec otium, (niſi vobis plus æquo moleſtus eſſe vellem) cum utriuſvis generis adverſario manum conſerere. Hîc, ut aliis pleriſque in rebus uſuvenit, *verior* eſſe videtur, & eſt certè *tutior*, quæ inter duas extremas *media* interjacet *ſententia*: in quam veſtris omnium pedibus eò lubentiùs itum iri confido, quòd & doctrinæ *Eccleſiæ Anglicanæ*, & *Regni* inſimul *Legibus* maximè ſit conſentanea. Nempe, *jus* condendi *Leges Eccleſiaſticas* eſſe penes *Epiſcopos*, *preſbyteros*, aliáſq; perſonas à totius Regni Clero rite electas, & in *legitimâ Synodo* ritè congregatas. Ita tamen ut ejus juris ſive *poteſtatis exercitium* in omni Rep. Chriſtianâ, ex authoritate ſupremi

Magistratus Politici pendere debeat. Idq; & *à parte antè*, (ut loqui solemus) & *à parte pòst*: Videlicet, ut nec eis statuendi *Canones Ecclesiasticos* causâ liceat convenire, nisi aut ipsius mandato & jussu ad id negotii convocatis, aut ejus saltem authoritate, veniâ ab eo petitâ pariter & obtentâ, munitis; nec *Canones*, in quos illi sic convocati munitiq; consenserint, rati sint, aut vim aliquam habeant *obligandi*, quoad supremi Magistratus assensus accedat, cujus approbatione & publicâ authoritate simulac confirmati fuerint, illico pro *Legibus* habendi sunt, & *subditos obligant*. Atq; hæc de *Causâ Efficiente* dicta sufficiant.

PRAE-

Prælectio Octava.

De Legum Humanarum Obligatione ex parte Cauſæ Formalis : *ubi*

de { Promulgatione Legum / Legibus Pœnalibus.

Ezr. X. VII. VIII.

7. Ita promulgarunt per Judah & Jeruſalem omnibus filiis captivitatis, ut ſe congregarent Jeroſolymis

8. Et quiſquis non veniret infra triduum--ſub anathemate ut eſſent omnes facultates ejus.

I. DE *Legum humanarum Obligatione*, quod ad earum *Cauſas Materialem* & *Efficientem* pertinet, in his

quæ jam antè nobis tractata sunt, satis pro instituti nostri ratione vidimus. Dicendum proximè de his, quæ ad *Causæ genus Formale*, (etsi fortassis non admodum propriè, si-quis velit ista ad accuratam methodi normam exigere, haud tamen prorsùs incommodè, ut mihi saltem videtur,) reduci possunt. Quæ omnia, ad duo omninò capita revocare licet: alterum de *Legum Promulgatione*; de adjunctâ eis *pœnâ* delinquentibus irrogandâ alterum. Quarum utraque ut in proposito *Textu* expressè continetur, *Promulgatio* versu septimo, *Pœna* versu octavo: ita est utriusque, & ex ipsâ *Legis* naturâ, & ad *effectum legis* consequendum, usus perneccessarius. Quum enim *Lex*, ex naturâ suâ, & quatenus est *regula* quædam rerum agendarum, *duplicem* habere debeat *vim*; vim sc. *dirigendi*, ostendendo subditis quid sit *faciendum* vel *non faciendum*, & vim *obligandi*, ingerendo animis eorum parendi necessitatem; non poterit *Lex* duplicem hanc *vim* debitè & cum effectu exerere, nisi & subdito innotescat, quæ sit *Principis voluntas*, quod fit *Promulgatione*; & intelligat etiam ex appositâ *pœnâ*, quantum suâ refert eam præstare.

II. De *Promulgatione* Legis, *Dubium primum* est, *an Promulgatio sit de ratione Legis?* quod est quærere, An ad hoc ut *lex* habeat

habeat vim *dirigendi* & *obligandi*, ita necessariò requiratur ejus *Promulgatio*, ut ea vi careat nisi promulgata sit ? *Promulgationem* autem in tota hac tractatione non intelligo, quoad usum ejus vocabuli apud *Ciceronem* & alios *Romanos scriptores*, sed juxta receptum morem loquendi *Scholasticorum* & *Canonistarum* posteriorum seculorum. Illa enim veterum *promulgatione*, proponebatur publicè *tribus nundinis* lex adhuc ferenda, ut populo probaretur : at hæc de qua nunc loquimur *promulgatio* est ipsa *publicatio Legis jam latæ*, ut populo innotescat. Ad dubium ergo propositum respondeo breviter, *Promulgationem* ita esse de ratione *Legis*, ut aliquo modo dici possit ejus *Forma*, adeóq; apud plerosq; authores ingrediatur ejus definitionem : & proinde simpliciter esse necessariam ad hoc, ut *Lex* exerceat *officium Legis*, quod est *dirigere* & *obligare* subditos ; quos ne *dirigere* quidem potest, multò autem minus *obligare*, quantumcunq; sit justa & optima authoritate lata, nisi sit illis *cognita*, & cognita esse non potest nisi *promulgetur*. Illud enim quod propriè inducit obligationem, est *voluntas* & authoritas præsidentis sive *principis*, non ut est *persona singularis*, sed quatenus sustinet *personam publicam* & est caput communitatis. Atqui nisi suam illam voluntatem publica aliqua ratione populo patefieri

& proponi curaverit, non poterit de aliqua *Lege* (juris saltem interpretatione) certò constare, quòd sit ipsius *voluntas*, & ab ejus authoritate prout *publicam personam* sustinet profecta. Hinc illud juris Canonici, (a) *Leges constituuntur, cum promulgantur*: itémq; illud alterum juris civilis effatum, *Leges quæ constringunt hominum vitas, intelligi ab omnibus debent.* Quod quùm omnium Doctorum communi consensu, ratione scilicet sic dictante, comprobetur: nihil opus est ei firmando aut *Dei* ipsius exemplum in medium adducere, *Legem* suam populo Hebræo de monte *Sinai* solenniter *promulgantis*, aut florentissimarum toto orbe *Rerump.* & *civitatum* praxin, quæ *Leges* suas mox ut latæ fuerunt, *tabulis æneis* incisas, aut insculptas *ligneis*, in locis maximè publicis, civibus inspiciendas proposuerunt. Notissima sunt illa vocabula quæ passim apud authores occurrunt, & ad hanc classem pertinent, *Athenienſium* δέλτοι, κύρβεις, ἄξονες, XII. Tabulæ Romanorum, aliorumque populorum alia: de quibus consulant, queis vacat esse istarum rerum curiosis, utriusque linguæ Lexicographos & Philologos. Nobis ad alia pergendum.

(*) Distinct. 4. Sect. In istis.

III. Posita

III. Positâ promulgandæ legis *necessitate*, exoritur *dubium secundum*, *qualis* debeat esse *promulgatio legis*, ut legitima censeatur, et inducat *obligationem* ? Pro responsione dico *primò*, *promulgandi* legem modum et rationem, quoad particulares *ritus* et *circumstantias*, pro more cujusque gentis variari posse; in eo tamen consentire omnes, ex communi usu requiri, ut *legislator* voluntatem suam curet ita proponi et manifestari subditis *externo* aliquo *signo*, ut eis publicè innotescat, nec aliquis eorum qui tenentur legem observare, possit (*moraliter loquendo*) esse ignarus ejusmodi legem esse latam. Atque hoc propterea requiritur, quod *dirigendi* vis legi intrinseca est et essentialis: non autem possunt *subditi* actiones suas secundum Principis sui voluntatem *dirigere*, nisi cognoscant hanc esse ejus *voluntatem*; nec id scire possunt, nisi sit ipsis *externo* aliquo *signo* (puta voce, scripto, sculpturâ, similivè alio) sufficienter *proposita* et manifestata.

IV. *Dico secundo*, ad *promulgationem legis* ita ut obliget subditos non sufficere quòd *Legislator* voluntatem suam eis publicè significet; sed ulteriùs etiam requiri, ut solenni aliquo adhibito *ritu* id fiat: aut saltem ita fiat (quod *solennis ritus* instar habet, et tantundem valet) ut satis testatum sit subditis *Legislatorem* intendere, ut illa ipsius voluntas

vigorem legis habeat, et eos *obliget*. Cujus ratio est, quia non omnis *voluntas superioris*, etsi subdito cognita, continuò et ipso facto eum *obligat*; nisi etiam constet *superiorem intendisse* ut obligaret. Omnis enim *superior* Legislativâ potestate præditus, quum *duplicem* sustineat *personam*; unam privatam quà *homo singularis*, alteram publicam quà *legitimus superior*: potest idcirco duplicem subire considerationem sive respectum. Peperit nobis haud ita pridem inter medias turbas inauspicata quorundam solertia *novam distinctionem*, de Regis nempe *capacitate* (sic enim loqui placuit) *personali, et politicâ*; præsenti negotio (meo saltem judicio) quàm ei rei quæ tunc agebatur, aliquantò commodiorem. Nimirum sic est: *Voluntas Principis*, si consideretur princeps *in capacitate sua personali*, hoc est, ut *persona singularis* et quasi privata, non habet rationem *legis*, nec obligat *subditos* ut secundum eam *dirigant* actiones suas. Ergo ad *obligandum subditos* non satis est, ut *Princeps* quocunque modo eis significet hoc vel illud se *velle*: nisi etiam alicunde constare poterit, eum idipsum velle ut *in capacitate suâ Politicâ*; hoc est, quatenus *Princeps* est, et caput communitatis, et ut *personam publicam* sustinet cum *Legislativâ potestate*. Quod quum ex simplici *voluntatis* suæ significatione satis constare non potest, opus est ut aliquâ

aliquâ magis publicâ et *ſolenni ceremoniâ* iis quorum id ſcire intereſt teſtatum ſit: nequis poſſit excuſandæ ſuæ *inobedientiæ* putidum illud et vulgare *Non putâram* obtendere.

V. Dico *Tertio*, in amplioribus imperiis, quæ multas continent *provincias*, utile ſaltem eſſe ut *promulgatio* novæ legis fiat in ſingulis imperii *provinciis*. Sunt quibus hoc videtur ſimpliciter neceſſarium, et requiri ex naturâ *legis*, quæ non obligat niſi à *populo* acceptetur: et proinde ſi *lex* in *curiâ* Principis, aut totius Regni *Metropoli*, aut primariis aliquot *civitatibus* ſolùm promulgetur, non ſufficere ejuſmodi *promulgationem* ad obligandum eos, qui in locis et provinciis remotioribus degunt. Sed utut non ſit hoc ſimpliciter neceſſarium, (nec videtur enim natura *legis* id requirere, et ex alterâ parte ſtat cùm *communis opinio* Doctorum, tùm *communis* plerarumque gentium *praxis*) utile tamen eſt id fieri, ut *Lex*, quâ *ſinguli* tenentur, ad *ſingulorum*, quoad fieri poteſt, notitiam perveniat. Quod quantò facilius noſtro ſeculo, quàm prioribus illis (nondum adinventâ *arte typographicâ*) præſtari poteſt, tantò inexcuſabiliùs negligitur. Ne longè abeam; quæ eſt apud nos uſu recepta, non modò ſufficiens, ſed et facillima videtur eſſe *legis promulgandæ* et commodiſſima ſimul ratio: ut ſcilicet *leges in Comitiis Parlamentariis* totius Regni ordinum conſenſu

ſenſu à *Rege ſancitæ*, finitis jam *Comitiis* mox typis mandentur, idque à *typographo Regio* et *noto charactere*, ita ut nemo poſſit eſſe dubius, leges eas et legitimè *latas* eſſe, et ſufficienter *promulgatas*.

VI. *Dubium Tertium.* Suppoſito quod lex fuerit ſufficienter *promulgata*, *quando incipiat obligare* ſubditos: an ſtatim poſt *promulgationem* factam? An poſt aliquod temporis intervallum? Pro reſponſione dico *primò*, quod
1. et extra controverſiam eſt, *leges* illas, in quibus definitum eſt certum *tempus obligationis*, quamprimum illud tempus advenerit, *ſtatim obligare* incipere, et obligare deinceps in omne tempus futurum, niſi aut *terminus obligationis* ipſis illis legibus definiatur, aut ipſæ leges vel novâ *lege* vel contrariâ *conſuetudine* abrogentur. Unde ex communi juris civilis ſententiâ *leges Imperatoriæ* de novo conſtitutæ non obligant Imperii ſubditos, niſi poſt *duos menſes* à promulgatione factâ: quia id tempus *Authenticâ quadam in Novellis*, ut in omnibus legibus obſervandum, univerſaliter definitum eſt, idque eo conſilio, quòd præſumitur facillimè poſſe *duorum menſium* ſpacio notitiam legis ad omnes ſubditos pervenire.
2. Dico *ſecundò*, in regnis et Rebuſpublicis, ubi nihil certi de *tempore* quo leges de novo latæ incipiant obligare aut *jure* definitum eſt, aut *moribus* receptum, *leges* in quibus non appo-

nitur

nitur certum tempus obligationis, obligare in conſcientiâ, quamprimùm ſunt pro conſueto regionis more *promulgatæ*, omnes illos ad quorum notitiam pervenerint, aut quibus per *legiſlatorem* non ſteterit, quò minùs innoteſcere potuerint. Quum enim *obligatio legis* ex voluntate *legiſlatoris* pendeat, non ex ſcientiâ *ſubditi*: ſequitur vigere *obligationem legis*, quando legiſlator voluntatem ſuam *ſubditis externo ſigno* ſufficienter expreſſerit, ſive id ſingulis *ſubditis* cognitum fuerit, ſive contigerit ut aliqui fortè idipſum ignorent. Poſitâ ſiquidem *lege*, ponitur *obligatio*; quæ convenit legi quatenus lex eſt, et eam neceſſariò ſequitur, ſicut omnis neceſſarius *effectus* ſequitur propriam ſuam *cauſam*, ut à nobis ſæpè antè dictum eſt. Ergo quum *legi*, quamprimum *legitimè lata* eſt et *ſufficienter promulgata*, nihil ultrà deſit quod ad complendam ejus eſſentiam requiratur, omninò conſequitur *legem* ſic latam et promulgatam *ſtatim* inducere obligationem. Neque inconvenit naſci poſſe in nobis *obligationem* per voluntatem et factum alterius ſolùm, nobis etiam neſcientibus; ſi *obligatio* illa habeat rationem *debiti moralis* ut loquuntur: etſi in *obligationibus* et debitis quæ oriuntur *ex contractu*, aliter ſe res habeat.

VII. *Dubium Quartum*; quatenus *lex* afficiat eos, quibus, poſtquam *ſufficienter promulgata*

mulgata est, aut post elapsum tempus lege constitutum, *actu* tamen non innotescit? Quod est quærere, an cui *lex actu cognita non est*, aut *culpæ* reus sit, ita ut peccet si contra *legem* faciat, aut *pœnam* propterea mereatur, quam *lex* delinquentibus irrogat? Ratio dubitandi est, ex unâ parte, quia frustrà est *obligatio*, vel potiùs nulla, quæ nec ad *culpam* obligat, nec ad *pœnam*. Ex alterâ parte, tùm quia absurdum videtur, ut quis *obligetur ad impossibile*, at certè legem servare quam nescias *impossibile* est, tùm etiam quia è duobus *legis* quæ diximus officiis, necesse est *dirigendi* illam vim, ut naturâ priorem, alteram illam *obligandi* vim antecedere, ita ut lex nequeat *obligare* nisi quem *dirigit*, *dirigere* autem non potest nisi sit *cognita*. Hoc imprimis supposito, quod nullam admittit dubitationem, subditum cui lex actu cognita est, obligari & *ad culpam* & *ad pœnam*: quod ad *ignorantes legem* attinet, pro responsione ad dubium propositum, *Dico primò*, qui legem ignorat ex *crassâ negligentiâ*, quum id suo vitio & *latâ culpâ* contingat ut eam nesciat, nihilo aut saltem non multo minùs, & *peccati* reum esse, & *pœnam* mereri, quàm eum qui cognitam legem violat. *Ignorantia* enim *crassa* ejus quod quis scire debet & potest neminem excusat: nec multum distare videntur (juris interpretatione) *dolus malus*, & *lata culpa*.

VIII. Dico

VIII. Dico *secundò*, eum qui *legem* propterea *ignorat*, quia aliquantò *incuriosior* aut *negligentior* in eam partem fuerit, quàm in re tàm gravi oportuerat; etsi *culpâ* quam Jurisconsulti *levem* vel etiam *levissimam* dicunt, quia & *culpâ* tamen, & *suâ*, id factum constat, non prorsus immunem esse à *legis obligatione*. Ratio est, quia, istiusmodi *ignorantia* fuit *vincibilis*: si enim subditus tantam diligentiam adhibuisset, quantam & rei ipsius dignitas postulabat, & adhibere solent in gravioribus suis negotiis homines cauti, potuisset (id enim jam supponimus) certus fuisse de *legis promulgatione*. *Vincibilis* autem ignorantia ejus *juris*, secundum quod tenetur quisque *dirigere actiones suas*, non potest non esse *culpabilis*: si verò *culpabilis* in quocunque demum gradu, eatenus etiam & *inexcusabilis* est. Quo tamen *levior culpa* est, eò & in utroque foro *excusatior* est *ignorantia*, & facilius apud æquos rerum æstimatores *veniam* meretur. At lege antea *obligatum* fuisse, licet eam *ignoraret*, vel exinde patet, quòd quamprimum ex testimonio virî alicujus fide digni intelligit *legem promulgatam* esse, se protinùs eâ *lege obligatum* judicat: at nulla oritur de novo ex illius viri testimonio *obligatio*, (neque aut *testi* ipsi, aut ipsius *testimonio*, vis aliqua ineſt *obligandi*;) ergo proculdubio jam antea *lege obligabatur*, etsi nec *legis* notitiam antè haberet, nec conscientiam *obligationis*.

IX. Dico

IX. Dico *Tertio*, eum qui *bonâ fide* et *invincibiliter*, ex casu aut impedimento aliquo fortuito, nullâ tamen suâ negligentiâ, culpáve, legem promulgatam *ignorat*, (ut siquis *insaniâ*, aut gravi et diuturno *morbo* laboraverit, aut nuperrimè ab exteris regionibus reversus fuerit, nec quicquam de *lege promulgatâ* aut inaudiverit aut audire potuerit,) nec ad *culpam* nec ad *pœnam* propriè dictam eâ *lege obligari*: posse tamen eâ *lege* quam invincibiliter ignorat eatenus affici, ut obligetur ad *pœnam impropriè dictam*, hoc est, ad *damnum* aliquod, sustinendum. Probatur hujus assertionis pars prior. Nemo aut *culpam* incurrit, aut *pœnam* meretur, qui non *peccat*: at qui legem non servat quam *invincibiliter ignorat*, non *peccat*: si enim peccaret, *obligaretur ad impossibile*: ergo nec meritò *culpari* potest, nec justè *puniri*. Quod tamen possit obligari ad *damnum* aliquod ex *lege* sustinendum, quæ fuit nostræ assertionis altera pars, exemplo adducto clarissimum evadet. Esto *lex prohibens* certum aliquod genus *contractus*, quâ lege inter alia decernitur omnes ejusmodi *contractus* post unum mensem *à legis promulgatione* initos, *irritos* prorsùs esse et *nullos*: siquis legis istius *bonâ fide* et *invincibiliter ignarus* mense jam elapso *contractum* ejusmodi fortè inierit: immunis quidem erit à *culpa*, propter invincibilem ignorantiam; immunis etiam

am consequenter debet esse et à *pœnâ*, quæ nemini justè debetur nisi propter *culpam*: *damnum* tamen, siquod ex *nullitate initi contractus* emergere contigerit, non solùm sustinebit, sed & sustinere tenetur, etiam secundum conscientiam; ex vi *obedientiæ* legibus debitæ, & ex intuitu *publicæ utilitatis*. Quod idem statuendum est, & in aliis quibusdam *legibus* quamplurimis: verbi gratiâ, in eis quibus *inhabilitantur* personæ, quibus *revocantur* privilegia, quibus *temperantur* fœnora, quibus certa rerum venalium pretia *constituuntur*, & similibus; de quibus fusè tractant *Canonistæ* & *Theologi*. Nec debet hoc cuiquam videri iniquum etsi enim *damnum* quandoque *pœna* dicatur, id tamen fit *per analogiam* tantum, valde *impropriè*. Nam aliàs *pœnæ* propriè dictæ, & *damni*, longè diversa ratio est. *Pœnâ* si quis insons afficiatur, fit ei injuria: at *damnum* innocenti citra injuriam sæpissimè inferri contingit. Et hæc de *Promulgatione legis*, quantum nostro instituto sufficiat, dicta sunto.

X. De *Lege Pœnali* proximè agendum. Ubi missis eorum plerisque, quæ solent à *Casuistis* multis & inutiliter disputari, quæque magis ad *forum externum* & litigiosum, (idque ferè ex jure *Canonico & Pontificio*, quod nostrâ non multum interest,) quàm ad *forum Conscientiæ internum* pertinent: contenti erimus

mus pauca quædam & præcipua delibasse, quæ propiùs *ad conscientiæ regimen* conducere judicamus. Occurrit in hoc genere *Dubium primum*, an ad *legis* essentiam aliquo modo pertineat *pœnæ constitutio?* Respondeo, videri pertinere. Non quidem ut aliquid *intrinsecè* requisitum ad complendam *legis essentiam*, ita ut *lex* nisi appositâ pœnâ non esset *lex*: sed *consecutivè* tamen, ut aliquid necessarium ad hoc ut *lex* finem quem intendit efficaciter consequatur. *Forma* enim et *essentia legis* in *præceptione* consistit (*Præceptionem* hic intelligite latiùs sumptam, ut *prohibitionem* simul complectatur: quomodo in Scripturis accipi solent voces מִצְוָה & ἐντολὴ, & *Theologis* communiter tàm *negativa mandata* quam *affirmativa*, *Præcepta* dicuntur.) Et ab hac *præceptione* solâ pendet utraque illa *vis*, quam *legi* inesse diximus, *dirigendi* scilicet *actiones*, & *obligandi conscientias* subditorum. Habet enim subditus sufficientem *normam* secundum quam *dirigere* debet actiones suas, & ad cujus observationem, nisi velit officio suo deesse, astringitur in *conscientiâ*, simulac rescierit legitimum superiorem suum, hoc vel illud *lege præcepisse*, sive sit illi *legi* apposita aliqua *pœna*, sive non. Non ergo ex naturâ ipsius *legis*, quæ in merâ *præceptione* consistit, exurgit hæc *pœnam* apponendi necessitas: sed, (ut *legis præceptio* quæ nuda non (a) sufficeret,

(a) *Tacitè permittitur, quod sine ultione prohibetur.* Tert. 1. contra Marcion. 26.

suum

ſuum cum vigore ſortiatur *effectum*,) ex duplici aliâ *hypotheſi*; *ſubjecti* nempe, & *finis*. Expedit enim ut leges ſanctiſſimè obſervantur, quæ eſt *hypotheſis ex parte finis*: ſuppoſitâ tamen humani cordis innatâ pravitate (quæ eſt altera *hypotheſis ex parte ſubjecti*,) fieri vix ac ne vix poteſt, quin contemptui habeantur vel utiliſſimæ *leges* (quæ eſt plerorumq; mortalium quà *negligentia*, quà *pervicacia*,) ni (b) *metu* ſaltem contineantur utcunque in officio, qui ludos faciunt *conſcientiæ dictamen*. Hinc factum, (ex *duplici* inquam hac *hypotheſi*,) ut Reip. ſalutare, et ſibi neceſſarium ſemper judicarint prudentiſſimi quique *Legiſlatores*, ſancire *pœnis* legum obſervantiam. Idque *Dei* ipſius exemplo, cui viſum eſt eam quam primam dedit homini *legem*, non ſine *pœnæ* interminatione edicere, GEN. III. Aliquot fortaſſis *boni cives*, quorum parciſſima ubique ſeges eſt, ſolâ *officii* conſcientiâ, patriæque et *virtutis amore* adducti, etſi nulla eſſet propoſita *pœna*, ultrò legibus obtemperarent: aſt plurima turba ſolâ *formidine pœnæ* adiguntur ad *officium* faciendum. Patet igitur quæ ſit in condendis legibus *pœnarum conſtituendarum* neceſſitas.

(b) *Qui ratione traduci ad melior a non poſſunt, ſolo metu continentur.* Quintil. 12. Inſtit. 7.

XI. *Dubium ſecundum* eſt, de *Obligatione legis pœnalis* quoad extenſionem: utrum ſcilicet *lex pœnalis* obliget ad *pœnam* tantùm, vel etiam ad *culpam*? Quod eſt quærere, an ſubditus

ditus *legi* & officio ſuo ita faciat ſatis, ſi paratus ſit *pœnam lege* conſtitutam ſubire, ut non ſit peccati reus etſi *legis præceptionem* non obſervet; aut annon etiam *obligetur* in conſcientiâ ad præſtandum illud quod *lege præcipitur*. Cui dubio ut diſtinctiùs & clariùs reſpondeatur, quia magni momenti quæſtio eſt, & cujus frequentiſſimus uſus eſt in vitâ communi: explicandæ rei gratiâ, non erit alienum, nonnulla quæ præcognoſci utile eſt, præmittere. Sciendum igitur *primo*, *legem* humanam poſitivam eam ſolam *pœnalem* dici, quæ ex arbitrio Legiſlatoris expreſſè ſtatuit in tranſgreſſores *pœnam* aliquam *temporalem*: adeóque in totâ hac tractatione, quoties occurrit *pœnæ* mentio, non aliam intelligi pœnam niſi *temporalem*. Dupliciter autem ſumitur *ly Temporalis*: aut ut *Spirituali* opponitur, aut ut *Æternæ*. Accipiuntur enim ferè in communi ſermone ut membra invicem contradiſtincta: nunc *Spirituale*, *et Temporale*; nunc *Æternum & Temporale*. Quin ergo *tria* ſunt omninò *Pœnarum genera*; ſive quis *ſpecies*, aut *modos*, aut *gradus* dicere malit. Quicquid enim *Pœnæ* nomine venit, aut
1. eſt *primò Pœna Spiritualis*; qualis eſt amiſſio ſive carentia gratiæ et *amicitiæ Dei*, ſive *gaudii interni* et conſolationis quæ ex ejus gratiæ
2. amicitiæque ſenſu oritur. Aut eſt *ſecundò Pœna Æterna*, quæ conſiſtit partim in æternæ

carentiâ

carentiâ beatificæ visionis Dei & Christi, partim in æternis *inferni cruciatibus* aut est *tertiò Pœna Temporalis*, ab utráq; priori distincta; quæ & pertinet ad statum *præsentis vitæ*, & circa *corpus* ac *res externas* tantùm versatur, nec tollit ex se & necessariò aut *sensum* gratiæ Dei, aut vitæ æternæ *spem*; cujusmodi sunt *amissio pecuniæ, exilium, carcer, infamia, minutio capitis, flagella*, & quæ sunt ejusmodi alia, ipsa deniq; *mors corporalis*. Eiusmodi pœnarum quæ præcipuæ habentur, & frequentioris sunt usus, ad 4. capita revocantur, Ezr. VII. 26. *Mortem* scilicet, *Exilium, Amissionem bonorum, & Carcerem.* 3.

XII. Sciendum *secundò*, *Pœnam*, ut *culpæ* oppositam, iterum duobus modis accipi. Aliquando enim latè & *materialiter* accipitur prout ei opponitur *oppositione contrariâ*; id est, ut species altera condividens idem genus. Et sic omne *malum* quod cuiquam obvenit, quod non est *malum culpæ*, *Pœna* dicitur, vel *malum pœnæ*, etiamsi non infligatur ei qui id ipsum patitur propter aliquam antecedentem *culpam*, sed aliunde (ut casu fortassis, aut per injuriam) contingat. Sic *morbus* inopinus, *pecunia* furto ablata, *vulnus* à latrone illatum, naufragio aut incendio *amissa bona*, omne deniq; *damnum* aut *nocumentum* quod perpessu grave

eſt, inter *Pœnalia* numerari ſolent; & ſub *Pœnæ* appellatione venire. Quandoque etiam reſtrictiùs accipitur *Pœnæ* vocabulum, & quaſi *formaliter*, prout Culpæ opponitur *oppoſitione relativâ*; id eſt, quatenus quis eâ afficitur propter præcedentem *culpam*: ut ſiquis ob rem alterius *furto* ſublatam multetur *quadruplo*, aut *exulare* jubeatur propter *ſeditionem*. Et hæc eſt propria, prior illa impropria vocis *Pœnæ* ſignificatio: impropriè enim *Pœna* dicitur, quam non præceſſit *Culpa*. Unde illa notiſſima *Pœnæ* definitio, quòd ſit *Supplicium*, *quo quis propter delictum afficitur*. Secundum utramq; vocis ſignificationem loqui intendimus, in præſenti diſputatione prout res poſtulabit: Sed poſterior hæc præcipua eſt: quia *pœnalis Lex* dicitur, non tàm reſpectu *damni* aut nocumenti, quod alicui poteſt occaſione *Legis*, (idq; fortaſſis juſte, ſine aliquâ tamen ſuâ *culpâ*) contingere; quàm reſpectu illius *ſupplicii*, quod ex *legis* determinatione conſtitutum eſt eis qui eam tranſgrediuntur.

XIII. Sciendum *Tertiò*, *Legem Pœnalem*, aliam eſſe *purè Pœnalem*, aliam *mixtam*. *Lex purè pœnalis* eſt, quæ ſimplici ordinatione *pœnam* apponit tantùm, nec tamen quicquam, expreſſe aut *jubendo* præcipit aut *vetando*. Exempli gratiâ, *Lex* ſit quæ poteſtatem faciat

faciat popularibus alicujus *urbis* vel *oppidi*, eligendi quotannis unum aliquem ex honeſtioribus civibus in *Prætorem*, cum adjectâ hujuſmodi clauſulâ, "*Qui civium electus* "*præturam urbanam recuſaverit, centum aureos* "*in commune pendito.* Hæc lex *purè pœnalis* eſt : quia *pœnam* conſtituit quidem recuſantibus id munus ſuſcipere ; nulli tamen idipſum aut ſuſcipere *præcipit*, aut *prohibet* recuſare. *Lex pœnalis mixta eſt*, quæ aliquid fieri *præcipit* aut *vetat* adjectâ inſuper *pœnâ* tranſgreſſoribus irrogandâ. Exempli gratiâ, ponamus *Legem* ſub hoc aut ſimili formâ promulgari, "*Nemo merces domeſticas* "*extra regnum exportato, aut peregrinas merces* "*advectas infra regnum divendito, niſi con-* "*ſuetum vectigal antè ſolverit, qui ſecus fecerit,* "*mercium amiſſione luito.* Lex *pœnalis* eſt, quia appoſitam habet *pœnam* : non tamen *purè* pœnalis, ſed *mixtè* ; quia (ſub illâ *pœnâ*) *præcipit* vectigalia ſolvi, *vetat* efferri aut diſtrahi merces vectigali inſoluto. Sunt qui *duabus* his *tertiam Legis pœnalis ſpeciem* addendam putant : ſcilicet, quæ *præceptionem* ſimul contineat & *pœnam*, neutram tamen poſitivè & ſpecialiter, ſed *ſub disjunctione* ἀδιαφόρως alterutram. Exemplo ſit *Lex* ſub tali forma, "*A popularibus electus, aut* "*præturam gerito, aut centum pendito.* Atqui nihil opus eſt ob hanc cauſam addi *ſpeciem*

novam. Nec enim multiplicandæ ſunt rerum *ſpecies* ſine neceſſitate : & *diſjunctiva* hæc forma proponendi legem ad *purè pœnalem* referri debet, quia *præceptionem* reipſa nullam continet. Si dicas, *præcipi* duarum rerum, etſi non *definitè* alteram, *indefinitè* tamen alterutram : facilè regeram, at *præcipere indefinitè*, & ſub disjunctione, non magis *præcipere* eſt, (ſiquidem propriè loqui velimus,) quàm *homo pictus* eſt *homo.* Eſt ergo *disjunctiva* hæc *Lex, purè* (ut dixi) *pœnalis* : quod vel ex collata utriuſq; exempli forma manifeſtum eſt. Sive enim edixerit Legiſlator illo modo, *Qui electus præturam recuſaverit centum pendito* ; ſive hoc altero, *Electus aut præturam gerito, aut centum pendito* : tantundem eſt. Utrobique *ſenſus* idem, eadem *verborum vis*, par *obligatio.*

XIIII. Sciendum *Quartò*, inter obligationem ad *Culpam* & obligationem ad *pœnam temporalem*, non eſſe neceſſariam connexionem ; aut certè non ita neceſſariam ut ſit etiam *reciproca.* A *pœnâ* quidem *temporali propriè dictâ* ad *culpam* neceſſaria eſt conſecutio : validum proinde eſt hoc argumentum, *Petrus ex lege puniendus eſt*, ergo *culpam admiſit.* Sed à *pœnâ temporali minùs propriè dictâ*, putà *damno* aut re ſimili, non neceſſariò infertur *culpa* : poteſt enim aliquis

ſine

ſine culpâ ſua obligari ad *damnum*, ut aliquoties antè diximus. Neque etiam à *culpâ* ad *pœnam temporalem reciproca* eſt conſecutio; quia fieri poteſt ut quis obligetur ad *culpam*, ut interim non obligetur ad *pœnam*: pœnam nimirum temporalem; nam *ſpiritualis* & *æternæ pœnæ* longè alia ratio eſt. Verbi gratiâ; ſiquis *culpam* admiſerit (puta ſi *mendacium* dixerit, ſi amici *arcana conſilia* prodiderit, ſi proximi *famam ſuſurris* læſerit, aut aliud ſimile) cui *lege humanâ* nulla ſit *pœna* conſtituta: non poterit ſine injuſtitia ab homine, neque verò neceſſe eſt eum à Deo affici *pœnâ* aliqua *temporali*. Cæterùm, ne quis ſibi improbus nimis adblandiatur, peccétq; iſta licentiùs, quòd putet ſe exſortem fore *pœnæ temporalis*: expedit ei ſubinde meminiſſe, obligatum ſe nihilominùs ad *pœnam* multò graviorem, *ſpiritualem* ſcilicet, & *æternam*. Quæ utraq; *pœna* cum omni *culpâ* ita neceſſariò & *reciprocè* conjuncta eſt, ut & *pœna* ſemper ſupponat antecedentem *culpam*, (Deus enim neminem *punit* immeritum;) & *culpam* neceſſariò tandem conſequatur (niſi ſuccurrat Dei clementia, culpam remittentis in Chriſto, per fidem & pœnitentiam,) commerita *pœna*.

XV. His ita præmiſſis, ut dubio propoſito reſpondeatur, pono aliquot concluſiones. *CONCLUSIO PRIMA.* Quatenus *lex pœnalis* obliget ſubditum in conſcientia, ex mente & *intentione Legiſlatoris*, ſi de ea certi aliquid conſtet, imprimis judicandum eſt. Hoc eſt, ſi certò conſtet *Legiſlatorem* intendiſſe obligare ſubditos *ad culpam* etiam, & non ſolùm *ad pœnam*; certum eſt eos obligari ad *obſervandum* id quod lege *præcipitur*, nec ſatisfacere officio, ſi parati ſint *pœnam* lege conſtitutam *ſubire*. Quòd ſi manifeſtum ſit eum non intendiſſe obligare niſi *ad pœnam tantùm*; ſubditos etiam certum eſt *ultra pœnam* non obligari. Ratio eſt, quia fundamentum *obligationis Legum*, (ut aliàs oſtendimus,) eſt *Legiſlatoris* poteſtatem habentis *voluntas* ſufficienter manifeſtata: Ergo ubi *voluntas Legiſlatoris*, quæ eſt adæquata *menſura* ejus *obligationis* quam *Lex* inducit, manifeſta eſt; de *obligationis menſurâ* non eſt quòd ulterius ambigatur.

XVI. Quæres fortaſſe, quæ *certitudo* ſufficiat ad hoc, ut ſubditus aliquis poſſit eſſe ſecurus in conſcientia, ſibi ſatis conſtare quæ fuerit mens & *intentio Legiſlatoris*? Reſpondeo, fruſtrà expectari in *Moralibus*, propter infinitam circumſtantiarum varietatem & incertitudinem rerum humanarum, *certitudinem* quam vocant *Mathematicam*, quæ demonſtratione

monſtratione conſtat, & cui impoſſibile eſt ſubeſſe falſum. Haberi tamen poteſt de *Legiſlatoris intentione* plerumq; *certitudo* quædam *Logica*, quæ ſc. colligitur ex ipſis *Legis verbis*; è quibus ita perſpicuè claret quandoq; ipſius *intentio*, ut non ſit opus ulteriore evidentiâ. Eluceſcit autem *mens Legiſlatoris*, partim ex formâ & *modo præcipiendi*; partim ex *pœna* appoſitæ *gravitate*: ſed præcipuè ex *pröœmio ipſius Legis*; in quo, ut acceptior ſit populo *lex*, ſolet *Legiſlator* conſilii ſui de ea Lege ferenda *cauſas* & rationes exponere, quàm ſit *Lex juſta*, quàm fuerit tollendis incommodis & abuſibus *neceſſaria*, quàm futura ſit *Reipublicæ utilis*. Ex quibus omnibus debitè expenſis, unà cum *circumſtantiarum* etiam juſta collatione, non erit difficile ut plurimum viro probo & prudenti intentionem *Legiſlatoris perdiſcere*, & habere de ea *certitudinem ſufficientem*, id eſt, *Moralem* (in moralibus enim ſufficit *certitudo moralis*;) ita ut poſſit concludere *Legiſlatorem* hoc, vel diverſum, indubiè *intendiſſe*. Quòd ſi ſubditus non ſit tanti acuminis vel judicii, ut omnia poſſit rationum ex utraq; parte momenta ritè expendere; aut ſi vereatur, (quum ſit unuſquiſque in *cauſâ propriâ* parùm *idoneus judex*,) ne in ſui ipſius gratiam, *Legiſlatoris* mentem *favorabiliùs* interpretetur quàm oporteret: conſultiſſimum erit ſubdito

dito in utroq; caſu, ſi negotium ſit tanti (hoc eſt, ſi futurum ſit ei valde incommodum & oneroſum id obſervare quod *Lege* præceptum eſt) ad virum aliquem probatæ pietatis & peritiæ negotium deferre, ei rem totam nudè, ſimpliciter & ſincerè aperire, & in ipſius demum judicio & ſententia acquieſcere.

XVII. Sed quia fieri poteſt, nec rarò fit, ut poſt adhibitam omnem diligentiam de *mente Legiſlatoris* ex ipſa *Lege* nulla habeatur certitudo, aut non tanta ut in ea tutò acquieſcat viri boni conſcientia: quærendum ulteriùs eſt, in tàm dubio caſu, utram *interpretationem* magis expediat ſequi; *benigniorémne* quod nonnullis viſum, an ut alii ſuadent, *ſtrictiorem*? Dicitur vir magnæ inter *Canoniſtas* authoritatis *Martinus Navarrus* in ea fuiſſe ſententia, ut putaret nullam *legem pœnalem* obligare *ad culpam* per ſe, ſed tantùm *ad pœnam*. Alii è diverſo docuerunt, omnem *Legem pœnalem*, niſi de Legiſlatoris mente conſtet in contrarium, obligare *ad culpam*. Fateor mihi ſemper ſuſpectas fuiſſe *extremas* quaſque *ſententias*: & fieri poteſt, ut quemadmodum illi nimis *laxè*, ſic iſti nimium *rigidè* pronunciarint. Ut ergo in re tam dubia, certi aliquid quod ſequamur habeamus: eſto hæc *CONCLUSIO SECUNDA*.

Lex purè pœnalis, per ſe & ordinariè, obligat tan-

tantùm ad pœnam, non item ad culpam. Dico *primò, Lex purè pœnalis* : sive ea categoricè enuncietur, sive disjunctivè. 1. Dico *secundò, Per se* : quia per accidens, & ex suppositione *prioris obligationis* potest obligare & ad culpam. 2. Cum scilicet *lex pœnalis* eo fine lata est, ut *metu pœnæ* subditi cogantur ad *officium*, ad quod antè obligati erant *lege* aliquâ priore, *divinâ, naturali*, aut *humanâ*. Sic istæ pœnales. [" *Qui hominem occide-* " *rit, capite plectitor. Qui merces exportat, aut* " *vectigal antè solvito, aut merces amittito,*] obligant *ad culpam* : ita ut conscientiam non liberaverit siquis *pœnam* subierit, nisi & *præceptioni legis* paruerit. Non tamen *per se & virtute propriâ* sic obligant, sed vi *obligationis præcedaneæ* ex anterioris alicujus legis præceptione enatæ. Obligatus enim erat subditus, dictis legibus ex hypothesi nostrâ nondum latis, & *lege divinâ* ne perpetraret *homicidium* ; & *lege patriâ*, ad *vectigalia* imperata solvendum. Dico *tertiò Ordinariè*: 3. quia fieri potest *extraordinariè*, rerum præsentium statu & conditione sic exigente, ut quod aliàs *liberum* esset potuissétque omitti, evadat *pro hîc & nunc* ita factu *necessarium*, ut peccet & officio suo desit qui idipsum non fecerit. *Ordinarie* tamen, & extra casus ejusmodi singulares ; qui paratus est *pœnam* legi appositam subire, lege illâ si

fit

sit *purè pœnalis*, non ultrà tenetur;

XVIII. Ratio totius *Conclusionis* est, quia *Legis-lator* non obligat nisi *præcipiendo* : proinde *simplex ordinatio*, quæ nihil præcipit, non magis *ex se obligat*, quàm amici *consilium* aut viri gravis *adhortatio*. Ut enim qui dat alteri *consilium*, aut eum *hortatur* ut hoc vel illud faciat, *declarat* quid ab eo cupiat fieri, non tamen eum ut id faciat *obligat*, sed nec obligare intendit : haud aliter *Legislator* ea lege, qua nihil subdito *præcipit*, sed tantùm ostendit quid ab eo sub propositæ *pœnæ* conditione fieri velit, præsumendus est non habuisse voluntatem eum ulteriùs *obligandi* quàm ad propositam *pœnam*. Quia si intentionem habuisset obligandi & *ad culpam*, facillimum ei fuisset, addita duntaxat *præceptione* suam illam intentionem significare. Ergo cum nec simplex & *nuda ordinatio* ex se obliget *ad culpam*, nec possit additio *pœnæ temporalis* ex se obligare nisi *ad pœnam temporalem* subeundam ; manifestum est *Legem pure pœnalem*, quæ præter ista duo (simplicem dico *ordinationem* & adjectam *pœnam temporalem*,) nihil in se continet, quorum neutrum est *obligatorium ad culpam*, non posse ex se *ad culpam*, sed *ad pœnam* tantùm obligare. Et est simile de *Legibus* quas vocant *conventionalibus* : quo exemplo libentiùs utor, quòd con-

concluſionem noſtram non confirmet modò, ſed & egregiè illuſtret. Cui etiam addi poſſit *Teſtatoris Voluntas*; et alia nonnulla, quorum eſt (quod ad *obligandi vim* ſaltem attinet) ratio omninò conſimilis. Incolæ alicujus villæ, qui *condendi leges* proprie dictas poteſtate carent, in *curiâ domini manerii* (ſic enim ex uſu forenſi loquendum eſt) aut aliàs *extra curiam*, de rebus quibuſdam ad pacem et juſtitiam inter vicinos conſervandam conducentibus inter ſeſe *paciſcuntur*, multâ etiam pecuniariâ *nomine pœnæ* iis conſtitutâ, qui ſic inita *pacta* violaverint. Cujuſmodi *conventiones*, noſtratibus vernaculo ſermone **By Lawes** dicuntur, hoc eſt, *Incolarum leges*: (**By** etenim priſca Saxonum lingua *habitationem* ſignificare notant Antiquariæ rei peritiores viri docti:) nos cum aliis, docendi cauſa, *leges conventionales* dicemus. Etſi enim *pacta* ſint ſolùm, & *conventiones* inter privatas perſonas, & non *leges* (ſiquidem propriè loqui velimus) ob defectum publicæ authoritatis; *leges* tamen dici ſolent propter ἀναλογίαν illam quam habent cum propriè dictis legibus, quantum ad duos illos ſæpè dictos *legum effectus, dirigendi* ſcil. & *obligandi*. Nam ſicut *leges* ſubditos; ſic iſtæ *conventiones* perſonas conſentientes, & *dirigunt* in agendo, & *obligant* ad officium. Certum eſt autem in iſtiuſmodi *conventionibus*,

Camden. in Britani. P. 408.

bus, perſonas contrahentes non intendiſſe ſe mutuò obligare *ad culpam*, ſed *ad pœnam* tantùm, exempli gratiâ, " *Paciſcuntur inter ſe in-*
" *colæ alicujus villæ, ſingulos patresfamilias menſe*
" *Maio quotannis triduanam operam reficiendis*
" *viis publicis perſonaliter collocaturos: qui non fe-*
" *cerint* (ſupponamus autem ſingulas diurnas
" operas decem denariis æſtimari) *viginti*
" *denariorum multâ luituros.* Hâc *lege conventionali* certum eſt perſonas contrahentes illud imprimis *intendiſſe*, ut *viæ publicæ* quotannis reficerentur, quin & illud inſuper voluiſſe ut unuſquiſque paterfamilias *perſonalem operam* in rem tàm utilem conferrent: aliter enim dupli multam ſecùs facientibus non conſtituiſſent. Cæterùm non minùs ex alterâ parte certum eſt, eos non *intendiſſe* ſe mutuò ulteriùs *obligare* quàm ad *multam* ſolvendam; ſi cui ipſorum aut per alia negotia non liceret, aut quacunque aliâ de cauſâ non liberet, *perſonalem* ſuam *operam* præſtare. Sic in re teſtamentariâ (nam & (a) *Teſtamentum* inſtar *legis* eſt, executorem & (b) legatarios *dirigendo* pariter & *obligando*) " *Caius vult ut Caia uxor*
" *quoad vidua remanſerit ædes cum fundo vicino*
" *quas à Titio emit retineat; ſi alteri nupſerit,*
" *eas amittat.* Conſtat id voluiſſe *Caium*, ut uxor vidua remaneret, nec alteri nuberet, ea enim intentione *conditionem* illam appoſuit, ut uxorem tanti *damni metu* à ſecundis nuptiis

(a) *Imperia mortuorum* Senec. 3. controv. 9.

(b) *Legatarios eſſe, quod legis modo teſtamento relinquitur.* Ulpian. inſtit. cap. 26.

nuptiis arceret. Nec tamen apponendo talem conditionem intendit (imò ne potuit quidem intendere) uxorem obligare *ad culpam*, ita ut peccaret si alteri nuberet.

XIX. Ast, inquies, *ad culpam* & *pacta* obligant, & *Testamenta* obligant. Nam et is *peccat*, qui *pactum* conventum non servat: & peccat *legatarius*, si aliter fecerit quàm testamento cautum est. Respondeo, longe aliud esse, si quis *conventa*, *testamentum*, aut *leges* violet: aliud si quis contra *ejus quicum contraxit*, *testatoris*, aut *Legislatoris voluntatem* fecerit *sub conditione* latam vel prolatam. Quid interfit, quæ antè adduximus exempla optimè docebunt. In *legem illam conventionalem*, de triduanâ operâ præstandâ sub multâ pecuniariâ; non continuo *peccat*, qui operam non confert, nisi & *multam* solvere recuset: stat enim *pactis* si alterutrum fecerit, idque secundum *intentionem paciscentium*, qui intendebant ad illam operam præstandam se mutuò *obligare* quidem, non tamen simpliciter & absolutè, sed *sub conditione* prædictâ. Sic & in *lege* illa *Testamentariâ*, *Caia*, si *Caio* defuncto alteri nubat, *non peccat* nubendo, etsi certum sit *maluisse testatorem*, proinde & *voluisse* (nam *qui mavult vult*) ne id fieret: *peccaret* tamen procul dubiò, si alteri jam nupta, legatas *testamento sub eâ conditione* ædes cum fundo sibi retineret nec hæredi restitueret. Ratio utriusq;

exempli

exempli eadem est; scil. quia *obligatio* utrobiq; non fuit pura, *simplex & absoluta*, sed *conditionalis* tantùm obligatio: *Conditio* autem semper & ex sui naturâ suspendit *obligationem*, ita ut *conditione* præstitâ, ipso facto, quasi jam soluto vinculo, cadat *obligatio*. In *legibus* item *purè pœnalibus* eodem omninò modo se res habet, quantùm *ad obligandi modum & mensuram*: quod facilè intelligent, quibus ista inter se conferre vacat et libet; ut non sit nobis opus his explicandis diutiùs immorari.

XX. Sed instabit adhuc fortassis quispiam: 1. *primò*, non posse quenquam obligari *ad pœnam*, quin obligetur etiam *ad culpam*: quia non potest justè alicui *pœna* irrogari, nisi propter antecedentem *culpam*, juxta illud Augustini, (a) *Omnis pœna si justa est, peccati pœna est.* (a) August. 1. Retract. 9. *Secundò*, de ratione legis esse, ut 2. aliquid *præcipiat:* ergò *legem* illam, quam dicimus *purè pœnalem*, aut non habere rationem *legis*, si nihil præcipiat; aut si contineat in se saltem implicitè aliquam *præceptionem*, obligare & *ad culpam*: cùm sit *culpa* nihil aliud, quàm *justæ præceptionis transgressio* sive violatio.

XXI. Ad prius *objectum* variè responderi potest. Verè enim dici potest *primò*, *Pœnam* quidem *æternam*, inquantum perfectam habet pœnæ rationem, nec potest aliter considerari

ſiderari niſi *ſub ratione pœnæ*, propterea neceſſariò ſupponere *culpam* aliquam antecedentem quæ eam promerita ſit, & propter quam, ſine ullo alio reſpectu, qui *culpæ* reus eſt, eâ *pœna* afficitur: at *pœnæ ſpirituales*, tùm etiam multò magis *pœnæ temporalis*, non eſſe eandem per omnia rationem. Etſi enim ſupponat utraque quatenus *pœna* eſt antecedentem aliquam *culpam* tali *pœnâ* dignam (aliàs utique non eſſet *juſta*:) quia tamen poteſt utraque aliter conſiderari quàm *ſub ratione pœnæ*, per reſpectum ſcilicet ad *finem* à puniente intentam, (hoc eſt, quatenus ordinatur non tàm ad *vindicandam culpam* præteritam, quàm ad *impediendam culpam* futuram;) inde fit, ut nec Deus cum hominem *pœnâ*, ſive *ſpirituali* ſive *temporali* affligit, nec homo cum hominem *pœnâ temporali* afficit, ſemper eorum *peccata* aut *culpas* reſpiciant, ſed habeant ſæpiſſimè propoſitos ſibi alios *fines*. Quò pertinet reſponſum illud domini noſtri Jeſu Chriſti diſcipulis interrogantibus de *homine cæco nato*, ſuáne an paternâ culpâ id ei accidiſſet, ut *cæcus naſceretur* Joh IX. 3. *Neciſte peccavit*, inquit, *nec parentes ejus* (ſcilicet, ut cæcus naſceretur) *ſed ut opera Dei manifeſtentur in eo*, hoc factum eſt. Ratio eſt; quia in *moralibus*, eorum quæ fiunt æſtimatio, itemq; & denominatio, à *cauſâ finali* potiùs ſumi debet, quàm à *cauſâ efficiente meritoriâ*.

XXII. Deinde *ſecundò* dici poteſt, *pœnæ temporalis* relationem ad *culpam* in eâ duntaxat *pœnâ* propriè ſpectari, quæ culpæ *relativè* opponitur; non item in eâ quæ culpæ *contrariè* tantùm opponitur, quæ eſt laxior ejus vocis ſignificatio et minùs propria. Hanc diſtinctionem antè explicuimus in *ſecundo* hujus *dubii prævognito*; nec opus eſt multis repetere. Suffecerit meminiſſe pœnam *legi purè pœnali* appoſitam, non ſtrictè et propriè, ſed impropriè et latè *pœnam* dici, prout ſignificat alterum *mali* genus *à malo culpæ* diverſum. Quale genus *pœna* poteſt ſine injuſtitiâ legali alicui inferri *propter finem utilem*, (ut, (verbi gratiâ,) ad vitandum aliquod incommodum publicum) citra peccatum perſonæ patientis. Sic enim accepta *pœnæ* appellatio, omnia *infortunia*, *damna*, *adverſa*, aut quicquid homini accidit quod mallet non eveniſſe, complexu ſuo continet.

XXIII. Iſta ſi cui veſtrum minùs ſatisfecerint, (nec ego ſanè multùm contendero,) aſt illud ſaltem imprimis dignum eſt obſervatu, quod *tertio loco* nunc ſubjicio, quum & totam hanc exhauriat *dubitationem*, & alteri ſimul *objectioni* aptiſſimè occurrat. Nimirum *legem pœnalem* qualis nunc ſub incude eſt, quum utrumque intendat, et *obligare* ſubditum ſcil. & tamen *non niſi conditionaliter* obligare; *dupliciter* poſſe conſiderari, vel *tripliciter*

pliciter potiùs. *Primò*, præciſe quantum *ad id, ad quod* ſub tali conditione præſtandum intendit obligare: *ſecundò*, quantùm ad *conditionem* illam præciſe, ſub quâ intendit obligare; quorum illud *legis ordinationem*, hæc appoſitam ei *pœnam* continet: *tertio* quoad *totum aggregatum*, hoc eſt, *legem* ipſam totam, quæ ex utriuſque complexione conſiſtit, ſimul ſumptam. Hac poſitâ diſtinctione, dico *primò* legis partem illam quæ *conditionem* ſive pœnam tantùm continet, *per ſe* non obligare *ad culpam*: *nuda* enim *conditio nihil ponit in eſſe*, ut omnes concedunt, et eſt ex ſe manifeſtum. Non ergo *peccat*, imò officio ſuo optime defungitur, qui *legis pœnam* vitat, modò id quod lex *ordinat* præſtiterit. Dico *ſecundò*, nec illam legis partem quæ *ordinationem* continet, per ſe obligare *ad culpam*. Quia nulla *lex* obligat ultra intenſionem *Legiſlatoris*: *Legiſlatorem* autem non intendiſſe eâ legis parte *per ſe* obligare ſubditum *ad culpam* certum eſt; tum enim intendiſſet eum *ſimpliciter obligaſſe*, quia illa pars per ſe & præciſe ſumpta nullam continet in ſe *conditionem*; at ex additâ in alterâ parte legis *conditione* patet eum non intendiſſe *ſimpliciter obligare* ad id præſtandum quod lex ordinat, ſed *ſub conditione* in lege expreſſâ. Dico tamen *tertiò*, *legem pœnalem*, integrè et conjunctim ſumptam, obligare & *ad culpam*. Hoc ſen-

1.

2.

1.

2.

3.

ſu, ut nimirum *culpæ* reus ſit & *peccet* contra legem, qui cum *alterutram* ejus partem præſtare debeat *neutram* præſtat. Sicut enim apud *Dialecticos* veritas propoſitionis *diſjunctivæ* pendet ex veritate *unius alicujus partis*; ita ut *tota vera* ſit cujus *altera pars* eſt vera, *falſa* autem non ſit niſi *utraque pars* ſit falſa: ſic in *moralibus*, legem *diſjunctivam* (omnis autem *lex purè pœnalis* diſjunctiva eſt, aut *formaliter*, aut *æquivalenter*,) legem inquam, diſjunctivam *obſervat*, qui facit è duobus propoſitis *alterutrum*; non *violat* niſi qui *utrumque* negligit.

XXIV. His ſatis, ut opinor, explicatis, quæ de *legis purè pœnalis* obligatione dicenda videbantur, ad *legem pœnalem mixtam* tranſeamus. De quâ ſit *tertia* noſtra *Concluſio*; *lex pœnalis miſta* (quæ ſcil. aperte aliquid *præcipit*, obſervari, & quò diligentiùs obſervetur quod præcipitur, *pœnam* tranſgreſſoribus conſtituit,) *& ad culpam obligat*, *& ad pœnam*: ita ut nec *legi* ſatisfaciat, nec *conſcientiæ* ſuæ, qui *pœnam* ſuſtinet, niſi & illud fecerit quod *lege* imperatur. Ad *pœnam* obligare ejuſmodi *legem* nemini poteſt eſſe dubium: aliàs quis uſus eſſe poſſet *adjectæ pœnæ*? Obligare autem & *ad culpam* inde patet, quòd manifeſtam continet *præceptionem*; & omnis præceptio obligat *ad culpam*: ſiquidem nihil aliud eſt *culpa*, quàm præcepti alicujus tranſgreſſio,

ñ 3

ἡ γὰρ ἁμαρτία ἐστὶν ἀνομία, 1 Joh. III. Nec poteſt probabiliter dici, quod tamen ſenſiſſe videtur *Navarrus*, Legiſlatorem apponendo *pœnam* voluiſſe ſignificare, ſe non habuiſſe intentionem obligandi niſi *ad* illam appoſitam *pœnam* tantum. Animadvertite quæſo, quàm perverſum ſit *pœnæ* conſtitutionem, quam certum eſt eo fine appoſitam eſſe *præceptioni*, ut ipſa *præceptio* ejus *pœnæ metu* ſanctiùs & diligentiùs obſervaretur, ſic interpretari, ut *præcepti obligationem* invalidet & tollat? Infinitæ ſunt per orbem terrarum, adjectis inſuper *pœnis*, latæ in fures, latrones, homicidas, perjuros, aliósque nefarios & ſceleratos cives, *leges*: tulit etiam *legem* Deus creator protoplaſtis hominibus, quâ eis *eſum ligni* quod erat in medio paradiſi *interdixit*, appoſitâ ſi comederent *mortis pœna*. Gen. II. Adeóne reperiri quenquam ſanæ mentis inopem, ut exiſtimet obligatum lege hac divinâ *Adamum*, obligatos legibus illis humanis *alios*, *ad pœnam* tantum, non etiam *ad culpam*? Quis dixerit (ut illas alteras omittam *leges humanas*) *lege illâ divinâ* Adamum non fuiſſe *obligatum in conſcientiâ*, ut à fructu vetito *abſtineret*; ſed ad hoc tantùm, ut ſi comederet paratus eſſet *mortis ſententiam* ſubire? Rejectâ ergo *Navarri* ſententiâ, (ſi ea fuerit ipſius indubiè ſententia, quod de tanti nominis viro vix crediderim) quæ & periculoſa eſt, & ab omnibus ferè

reprehenditur; dicendum est, *Legem pœnalem mixtam*, quum & *pœnalis* sit, & *præceptiva*, obligare & *ad pœnam* & *ad culpam*: *ad pœnam*, quatenus *pœnalis* est, & *ad culpam*, quatenus *præceptiva* est.

XXV. Restat *Dubium tertium*. An & quatenus teneatur *legis pœnalis transgressor*, ad pœnam lege constitutam *ipso facto* subeundam? Festinato opus est; ideoque rem paucis absolvam. 1. Dico igitur *primò*, si *pœna* lege constituta ejusmodi sit, ut non imponat transgressori aliquid ab ipso *faciendum* vel *patiendum*, sed consistat potiùs in quadam *inhabilitate* ad faciendum aliquid quod facere esset ipsi *commodum*, aut in *incapacitate* recipiendi aliquid quod esset ipsi *gratum* vel *utile*; teneri legis violatæ reum *ipso facto* pœnam subire. Multæ sunt *leges* quæ prohibent transgressores hoc vel illud facere; ut leges civiles propter certas causas impediunt *translationem dominii*. Sunt etiam multæ *leges*, quæ delinquentes decernunt ad aliquod temporis spacium *incapaces* alicujus *muneris* vel *dignitatis*: ut si prohiberetur statuto Academiæ *perturbator pacis*, ne liceat ei infra biennium post crimen admissum in domo Congregationis *gratiam suam* proponere. In his aliisque similibus casibus, ubi *pœna* in solâ *inhabilitate* vel *incapacitate* consistit; quia ad ejusmodi pœnam sustinendam non requiritur aliqua per-

sonæ

ſonæ puniendæ *cooperatio*, ſed operandi potiùs *ceſſatio* quædam: tenetur ſine dubio qui legem violavit, eam *pœnam*, etiam non requiſitus, ultrò ſufferre. Dico *ſecundò*, ſi *pœna* 2,
lege conſtituta ſit ejuſmodi, ut ad *legis executionem* neceſſariò requiratur *cooperatio* aliqua perſonæ delinquentis; hoc eſt, ut qui *puniendus* eſt ipſe aliquid *faciat*: non teneri reum (*ordinariè*) ad ejuſmodi pœnam *ipſo facto* ſubeundam, ante latam à judice ſententiam; ſive, quod idem eſt, priuſquam à perſonâ legitimam authoritatem habente ea *pœna* ab ipſo exigatur. Tenetur quidem reus *pœnas dare*; ſed ſi repoſcantur: aliàs non tenetur. Dicò *tertiò*, reum, poſt latam à judice *ſen-* 3.
tentiam, aut à perſonâ legitimam authoritatem habente *requiſitum*, ad pœnam *ſponte* ſuſcipiendam teneri, etiam cum aliquâ ſuâ *cooperatione*; ſi ejuſmodi *cooperatio* non ſit contra *humanitatem*, etſi aliàs fortaſſe admodum gravis & oneroſa. Exempli gratiâ, ſi jubeatur pœnæ nomine grandem *pecuniæ ſummam dependere*, *regno exire*, *&c.* tenetur reus vi legis id facere. Quòd ſi *pœna* impoſita non *grave* ſit tantum, ſed aliquid etiam in ſe contineat quod ſit *inhumanum*, ut ſi quis jubeatur *ſe flagellare*, *dextram ſibi præcidere*, *cicutam bibere*, &c. dico *quartò* in ejuſmodi caſibus 4.
teneri quidem reum, ad *pœnam* eam, quam ſcivit lege conſtitutam, quámque culpâ ſuâ com-

commeruit, *paſsivè ſubeundam*; non item obligari *ad activè cooperandum* in eâdem. Et hæc de *Legum promulgandarum neceſsitate*, & de *Legum Pœnalium obligatione*, quæ ad legum *cauſam formalem* aliquo modo pertinere videntur, dicta ſunto.

PRÆ-

Prælectio Nona.

De Legum Humanarum Obligatione, ex parte Cauſæ Finalis.

I Tim. II. II.

— Pro Regibus, & pro omnibus qui in Sublimitate conſtituti ſunt: ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & honeſtate.

I. DE *Legum Humanarum obligatione*, quod ad *Cauſas Materialem*, *Efficientem*, *formalem* attinet, prout res tulerat (fuſiùs alicubi fortaſſis, alibi contractiùs, quàm par erat,) egimus utcunq:

utcunq; ſuperioribus prælectionibus : ſuperest ut ad ea quæ *ad Legum cauſam finalem* pertinent dubia pertractanda pergamus porrò. Sed antequam ad illa dubia diſſolvenda perveniam, illud interim præmittendum eſt, & ut res indubia ſupponendum, *Legum ultimum finem eſſe Bonum communitatis*, ſive pacem & tranquillitatem publicam.

1. Probatur hoc *primò*, ex iſtis ipſis Apoſtoli verbis, [ἵνα ἤρεμον καὶ ἡσύχιον βίον διάγωμεν, *ut vitam quietam & tranquillam agamus.*] Hortatur nimirum hîc Apoſtolus, ut fiant cùm privatim, tùm vel maximè *in publicis cœtibus*, (ſic enim, cum optimis quibuſque interpretibus, hunc locum intelligendum exiſtimo,) *obteſtationes*, *preces*, *poſtulationes*, & *gratiarum actiones* : ut pro omnibus in univerſum hominibus *primò*, (ex intuitu *Charitatis*, & in ordine ad *finem ſpiritualem*, felicitatem ſc. æternam in vitâ futura,) inquantum ſunt omnes homines, aut *actu*, aut ſaltem *poteſtate*, membra *corporis Chriſti myſtici* ; ita *pro Regibus aliiſq; ſupremâ poteſtate præditis* in ſpecie (ex intuitu etiam *Prudentiæ*, & in ordine *ad finem temporalem*, felicitatem ſc. externam in vita præſenti,) inquantum ſunt præcipua membra *corporis politici*. A quorum poteſtate, *Lativâ Legum* & *Executivâ*, prout utramque rectè aut ſecus adminiſtraverint, plurimùm

mùm pendet reliquorum membrorum, adeóq; totius corporis, vel *felicitas* ſumma, vel ſumma *infelicitas*. Proinde quum ſit *Legum-latio*, ut jam antè diximus, *Supremæ Juriſdictionis Politicæ actus præcipuus*: qui eſt ſupremæ illius *Juriſdictionis* totiúſq; Politici Regiminis, idem eſt & *Legum* ferendarum ſupremus *Finis*; *bonum* ſc. *Communitatis*. Probatur *ſecundò*, à naturâ *Finis*, quaſi demonſtratione à Priori. Is eſt rei cujuſq; *Finis* in ſuo ordine *ultimus*, ad quem omnes illius rei *actus reducuntur*, tanquam ad *primum principium* ſui regulativum; & *ad quem referuntur*, tanquam ad id *cujus gratiâ* ultimatè fiunt: unde *cauſa Finalis* Ariſtoteli ferè τὸ οὗ ἕνεκα appellatur. Sed omnes (a) *Legum actus à Bono Communi* regulantur, tanquam à primo ſuo *principio* & *Canone*; & *ad Bonum Commune* referuntur, tanquam ad *ultimum id cujus gratiâ* fiunt: ut patet diſcurrendo per ſingulos actus: ergo, &c. Quorſum enim res, aut bonæ *præcipiuntur*, aut malæ *vetantur*, aut *permittuntur* mediæ & neutræ? Aut quorſum hominibus, vel de Rep. benè meritis *præmia* decernuntur, vel legum violatoribus conſtituta ſunt *ſupplicia*, vel indiſcriminatim utriſlibet in judiciis *jura* dicuntur? quorum ſunt illi, Legum *actus primi*, & per modum *Formæ*: iſti *remotiores*, & per modum *Effectus*. Annon

2.

(a) Οἱ νομοθέται πᾶν δίκαιον ἐνάφασι τὸ κοινῇ συμφέρον. Ariſtot. 8. Ethic. 11.

eo

eo demum *fine*, ut Respublica in *pace* & *tranquillitate* floreat; & ut privati etiam cives *publicæ felicitatis* participio, pro suo cujusq; modulo & mensurâ, gaudeant & fruantur? hoc est, uno verbo, ut *communi utilitati* inserviatur. Probatur denique *tertiò*, à Posteriori, ex omnium hominum sensu con. sensúq;. Nam & qui (b) *justa decernunt* Legumlatores, reverâ videntur; & qui (c) *meditantur malum sicut Legem*, videri tamen cupiunt, in *ferendis legibus* non tàm *suam*, quam *communem utilitatem* respexisse. εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, sive id sincerè *intendant*, sive subdolè *obtendant*, qui *Leges* aliis dicunt; propositum fuisse sibi in ferendis Legibus *bonum publicum*, profitentur utcunq; universi.

3.

(b) Prov. 8. 15.

(c) Psalm. 94. 20.

II. Hoc ita jacto disputationis fundamento, Legum finem esse *Bonum Communitatis*; ad *Dubia* pergo. Quorum esto *primum*, an sit *Legum humanarum* usus aliquis, saltem necessarius? Cui nullus foret in hac (*Dubiorum* dico,) classe concedendus locus, nisi hoc nobis faceſſeret negotium, *Anabaptistarum*, aliorúmq; cum ipsis juxta sentientium, vesanus error. Ex quorum principiis, (quum negent licere viro Christiano *magistratum* gerere, *bello litève* contendere, *jurare* aut alteri juramentum deferre, aliáq; consimilia:) consequi videtur, omninò

ninò nullam esse *Legum humanarum* necessitatem. Nec enim erit, sublatâ *Jurisdictione*, qui *Leges* ferat : Nec, sublatis *Judiciis*, qui reformidet. (a) *Quid tristes querimoniæ, Si non supplicio culpa recidit ur ? Quid vanæ sine moribus Leges proficient ?* Concidat necesse est *Directiva*, nisi ei accedat, quæ ipsam tibicinis in morem suffulciat, *Coactiva* Legum vis. Ratio autem dubitandi est : quòd sufficere videatur *homini Gentili Naturæ Lex*, quæ dictat *Peccata esse vitanda*, *Nulli injuriam faciendam*, &c. Aut illa si fortè deficit ; sit tamen *homini Christiano* ad manum *Lex* altera sublimior & perfectior, *Lex* nempe *Fidei*, *Justitiæ*, *& Charitatis*, ab eo quem (b) *Jacobus* unicum agnoscit *Judicem & Legislatorem*, Christo servatore lata. Premit acriter, ut quidem mihi videtur, isthæc ratio *Novatores* nostros ; è quorum puteis pleraque sua dogmata hauserunt *Anabaptistæ* : dum ex illo *Jacobi* testimonio colligunt, extra *unum Christum* nulli hominum fas esse *Leges Ecclesiasticas* condere. Quum enim nullo modo constare possit, vel ex vi verborum, vel ex totius illius perioches ordine & scopo, Apostolum ibi de *Ecclesiasticis* rebus legibúsve magis locutum, quàm de *Civilibus* : nisi videri malint præjudiciis agi, quàm ratione duci, è duobus alterutrum faciant oportet ; quorum penes ipsos optio esto.

(a) Horat. 3. Od. 24.

(b) Jac. 4. 12.

esto. Scilicet, aut rectâ in *Anabaptistarum* castra concedant, tollántq; è rebus humanis omnem omnino *legum*, etiam *civilium*, ferendarum potestatem : aut prælatis concedant, ut par est, *legum* etiam *Ecclesiasticarum* ferendarum potestatem.

III. Verùm isti fratres nostri, ut abs *Anabaptistarum* telis se tuituri sint, nostrâ non multum interest : ipsi viderint. Nos facilè respondemus, esse quidem *Legem Naturæ* cordibus inscriptam ; esse & *Legem Christi* in Evangelio revelatam ; utramq; in suo genere *perfectissimam* : ita tamen ut sua constet *Legibus humanis*, non solùm *utilitas* permagna, sed & *usus* etiam *necessarius*. Quia Leges illæ divinæ *generalia* tantùm rerum agendarum *principia* continent : è quibus, ut ex suis principiis *conclusiones*, deducendæ sunt *regulæ* magis *speciales*, ad publicarum societatum & singularium hominum mores rectè instituendos accommodæ. Neque verò omnino verendum est, ne *Legis Divinæ* perfectioni isto pacto quidquam derogetur. Non enim id agunt *Legum humanarum* conditores, ut locupletissimo illi *divinæ Legis* thesauro aliquid *addant* divitiarum : imo *promunt* inde potiùs eruuntq;, quod sibi suisque judicant usui fore, & in commune utile. Ergo *Leges humanæ*, si quidem justæ sunt, nihil aliud sunt quàm *Legis divinæ* ἀποφάσεις quædam & ἀποσπασμάτια :

μάτια : hoc est, *regularum generalium*, quas indeterminatas exhibent naturæ Lex, & Sacræ literæ, *determinationes particulares*, ad certorum populorum conditionem & utilitatem, pro locorum & temporum ratione prudenter accommodatæ. Exempli gratia; Docet *Lex Naturæ* in genere, *nulli faciendam esse injuriam* : & *qui alteri injuriam fecerit, ad eam compensandam* teneri. Ast in specie, utrum is qui per vicinum agrum pecus plaustrúmve egerit, *injuriam* vicino fecerit ; & quæ sit debita pro eâ injuriâ *compensatio* ; non utique ex *Naturæ Lege*, sed ex *civili jure* statuendum est. Et *sceleratos* esse à magistratu *supplicio* afficiendos apertè docet sacra Scriptura, Rom. XIII. 4. & alibi. Sed quæ tandem *scelerum* genera punire debeat Magistratus ; & quo *supplicii* genere, quáve *mensurâ* ; lege Dei nullibi definitum est : permissâ nempe *Principibus* & *Legislatoribus* à Deo potestate, ut pro suâ prudentiâ quod Reip. commodum & salutare videbitur ipsi *Legibus* ritè constitutis definiant. Sunt itaque *Dei, Legislatoris*, & *Judicis* distincta, & sua cuique propria, jura sive munera, eáq; optimo ordine sic dispositа ; ut *præcepta*, quæ Deus *generalia* mandavit & indeterminata, *Legislator* ad certas *personarum* & *actionum* species *determinet* & accommodet : *Judex* demum à *Legislatore* sic legibus determinata, ad singulares

lares *personarum* & *actionum* causas cum effectu *applicet*. Ita ut, si *Legislator* Legem constituerit, quæ *præceptis Dei* non sit congrua, *Legem iniquam* tulisse; & si *Judex* in aliquâ particulari causâ sententiam protulerit, quæ constitutis à Principi *Legibus*, non sit congrua, *jus iniquum* dixisse, censendus sit.

IV. *Dubium Secundum* est, an *Legislator* teneatur, si possit, omnes omnium *virtutum actus* & officia *præcipere*, & omnia cujuscunq; generis *peccata prohibere*? Aut si non possit *omnia*, an saltem teneatur quot possit utriusq; generis præcipere, & prohibere? Ratio dubitandi est, quia ad proprium Legum finem, (quod est *Bonum commune*,) nihil videtur esse conducibilius, quàm ut quantum fieri potest omnes cives sint *boni*, nulli autem *mali*. Ergo Legislatoris est, qui hunc unum sibi *finem* propositum habere debet *Commune Bonum*, procurare quantum in se est, *præcipiendo* omnes omnium *virtutum actus*, ut omnes cives sint *boni*; & *prohibendo* omnia *peccata*, nequi sint *mali*. Id quod postulare videntur à *Magistratu politico* uterque magnus Apostolus: *Paulus* Rom. XIII. 3. 4. *Fac bonum, & habebis laudem: sin malum, feceris time; quia vindex est in iram τῷ τὸ κακὸν πράσσοντι, ei qui malum fecerit*, i. e. cuivis homini qui quodvis malum fecerit. Et Petrus

trus 1 Pet. II. 14. εἰς ἐκδίκησιν μὲν κακοποιῶν, ἔπαινον δὲ ἀγαθοποιῶν, *in vindictam malè agentium, & laudem benè agentium*, i. e. omnium male agentium, & omnium benè agentium. Utrobique enim *indefinitè* enunciatum æquipollere *universali*, & Regulæ Dialecticorum consonum est, (in *materiâ* scilicet *necessariâ*,) & voluntati Dei, qui Magistratui προσωποληψίαν interdixit.

V. Pro responsione dico *primò* & generaliter, *Legislatorem* teneri pro virili suâ parte procurare, ut omnes cives sint *boni*, nulli autem *mali*; & per consequens *præcipere* omnes virtutum actus, & omnia peccata *prohibere*: quantum exigit ratio *principii* ex quo, & *finis* propter quem operatur, ulteriùs verò non teneri. *Principium* enim & *finis*, in operationibus omnium sive naturaliter sive liberè agentium, adæquata sunt *mensura actuum* omnium intermediorum: inquantum *actus* illos conformes esse decet & proportionatos, cùm *principio* à quo procedunt, tùm *fini* in quem tendunt. Actus igitur *præcipiendi*, *prohibendi*, cæterique, in quibus consistit *Legumlativæ jurisdictionis* exercitium, proportionati sint oportet & *principio* suo, in cujus virtute fiunt; *potestati* scil. ὑπερεχούσαις ἐξουσίαις à Deo concessæ: & *fini* suo, in cujus gratiam fiunt; *bono* scil. *communi*. Debet proinde Legislator eatenus *præcipere*, *prohibere*, *permittere*,

mittere, cæteráque quæ sui sunt muneris præstare; quatenus convenit *potestati* sibi à Deo concessæ, & commissæ sibi à Deo *communitati* expedit.

VI. Sed *generalia* hæc sunt, & indefinita. Ut igitur *dubio* proposito satisfiat, addatur aliquid oportet quod sit magis *particulare*, quod huic tamen generali velut fundamento nitatur. Dico itaque *secundò*, actus virtutum & vitiorum, quum sint alii *Interni*; cujus generis sunt actus voluntatis eliciti (*Velle*, & *Nolle*,) motus affectuum (ut *amare*, *odisse*, *dolere*, *&c.*) & siquæ sint aliæ cogitationes & intentiones cordium & mentis: alii *externi*, cujusmodi sunt omnes actus *voluntatis* imperati, & indeliberati *Affectuum* motus, qui per *organa corporea* exercentur; ut *videre*, *loqui*, *ferire*, *rapere*, aliique innumeri: potestatem legislativam circa *actus externos* versari solùm, non item *internos*. Potest ergo legislator, *præcipere* solutionem debiti, restitutionem furti, cultum Dei externum; *prohibere* item furtum, adulterium, homicidium, blasphemiam, &c. At non potest *præcipere* dilectionem proximi, fiduciam in Deo, contemptum mundi; nec *prohibere* cupiditatem rei alienæ, impudicas cogitationes, odium proximi, Atheismum cordis. Ratio est: quia statuere de *actibus internis*, nec *principio* ex quo, nec *fini* propter quem

quem operatur *Legiſlator*, proportionatum eſt. Deus enim Opt. Max. *externi* tantùm *hominis* regimen Magiſtratui permiſit: *internorum actuum* cognitionem & judicium, *cordiumque* inſpectionem & dominium, uni ſibi reſervavit. Idem enim eſt *Legiſlator* & *Judex*, ut ex laudato nobis aliquoties *Jacobi* teſtimonio antè oſtendimus: et omninò inefficax eſſet ad intentum *finem* ſuum conſequendum *legumlativa poteſtas*, ſi *directiva* tantùm eſſet, non item *coactiva*. Quum ergo non poſſit *imprimis forum externum* de *actibus internis* cognoſcere et judicare; & ſtultum eſſet 1.
ſecundò id lege latâ *præcipere* vel *prohibere*, 2.
quod, ubi peccatum fuerit, *punire* nequeas;
& actuum denique bonorum *externa* operatio, malorum *externa* declinatio, ſufficiat ad 3.
externam Reipublicæ felicitatem: ſequitur *legumlatorem*, nec prudenter poſſe, nec de jure debere, *internos actus* aut virtutum *præcipere*, aut vitiorum *prohibere*. Quo nomine, ut & aliis plurimis, infinities ſuperat *leges humanas* vel præſtantiſſimas *lex Dei & Chriſti*; quæ veritatem, puritatem & ſinceritatem exigit in intimis præcordiis, & primos leviſſimóſque pravæ voluntatis inordinatos motus cohibet, prohibétque; & *meditata* ſcelera tàm punit quàm *perpetrata*. Ideo Davidi dicitur *Dei lex perfecta, & immaculata* PSALM. XIX. & alibi non ſemel. Eſtque lex ipſa

Christi, qualis & ipse ejus lator describitur, HEB. IV. *Sermo vivus & efficax, penetrantior omni gladio ancipiti, pertingens usque ad divisionem animæ & spiritus, compagum quoque & medullarum, & discretor cogitationum & intentionum cordis.*

VII. Dico *tertiò*, posse leges humanas *de jure præcipere* omnes omnium virtutum *actus externos*, & externa omnia peccati opera *prohibere*; sed *de facto* non posse. Ratio prioris membri est: quia nullus est virtutis vitiive *actus externus*, de totâ suâ specie & naturâ ita comparatus, ut non possit quandoque ejus *præceptio* vel *prohibitio* esse, pro rerum & temporum conditione, ordinabilis in *bonum publicum*. Ergo non *justitiæ* propriè dictæ solùm, (quæ nonnullorum sententia est,) sed & cæterarum *virtutum* quarumcunque *actus*, possunt esse debita *legis materia* sive *objectum*. Quod & *Aristotelem* alicubi observasse memini; & instantias etiam (si rectè memini) dare in actibus *Fortitudinis* & *Temperantiæ*. Ut si *lege militari* sanciatur, nequis militum audeat in prælio *fugere*, aut *arma abjicere*: vel si *lege sumptuariâ* cohibeatur *conviviorum luxus*; aut modus statuatur, quem nemini civium in *vestitu*, *famulatu*, *supellectili* excedere liceat. Ratio posterioris membri est: quia tanta varietas est, (etiam quoad ipsas *species*, multò etiam magis quoad *gradus*,) tùm officiorum

ciorum *virtutis*, tùm operum *peccati*; ut ſi de ſingulis cavere legiſlatores curarent, ipſa *legum multitudo* gravamen eſſet Reip. non ferendum.

VIII. Dico *quartò*, legiſlatorem ne ad illud quidem teneri, ut omnia quæ poteſt mala *prohibeat*, vel bona *præcipiat*. Sufficit enim, utriuſque generis graviora quæque *legibus* contineri; & quæ ſunt cum inſigni aliquâ *utilitate publicâ* ita conjuncta, ut niſi de eis aliquid ſtatueretur, ſequi neceſſe eſſet grave aliquod malum, quod toti Communitati eſſet valdè incommodum. Neque enim inter cupiditates carnis, illecebras mundi, Satanæ præſtigias, ingenia hominum tàm varia & omnigenûm vitiorum feracia, *Rempublicam Platonicam* vel *Utopicam* ſomniare fas eſt. Præclarè nobiſcum agi putandum eſt, ſi non hæreamus in ultimâ (ut dici ſolet) *fæce Romuli*. Neceſſe eſt itaque in omni Rep. aliqua *mala* non *prohiberi*, ſed *tolerari*; multa *bona* non *præcipi* ſed cujuſque arbitrio *permitti*; utriuſque generis plurima legibus *præteriri*, & in medio relinqui: ne ex unius mali ſuccidendi intempeſtivo ſtudio, ſuccreſcant fortaſſe alia mala *plura* aut *majora*.

IX. *Dubium tertium*, de *Intentione Legiſlatoris*: An & quatenus requiratur ad effectum *obligandi*? Quod eſt quærere, ſi princeps nullo juſtitiæ aut *publici boni* intuitu, ſed *odio*

aut *gratiâ* privatâ, ſed *ambitione* et merâ dominandi libidine, ſed *avaritiâ* aliáve pravâ impotentis animi cupiditate ductus, *legem* tulerit ſubditis; an illi ad parendum *legi obligentur* in conſcientiâ? Facilis reſponſio, *obligari*; ſi non ſit aliud impedimentum: id eſt, ſi qui legem tulit habuerit *legitimam poteſtatem*, & lex ipſa ſit aliàs *juſta*, pro more gentis legitimè *rogata*, & ſufficienter *promulgata*. Dico igitur *primo*, ſicut in artificialibus non eſt ſemper idem *finis operis* & *operantis*; ut in domo ædificandâ, *finis operis* (id eſt *domus*,) eſt, ut ſit commoda domino habitatio; *finis operantis* (id eſt *Architecti*,) eſt, ut ipſe ex labore lucrum percipiat: ita in Rep. fieri poſſe, ut *Legiſlator* intendat *commodum proprium*, & ipſa tamen *lex* tendat in *bonum commune*.

X. Objicies fortaſſe, *finem* ſive intentionem minùs rectam ſemper vitiare *opus*: ergo & *Legiſlatoris* pravam intentionem vitiare *legem*, quod eſt ipſius opus. Ut huic objectioni occurratur dico *ſecundò*, intentionem malam ſemper vitiare *opus*, prout opus dicit *actionem operantis*; non ſemper vitiare *opus*, prout opus dicit *effectum operationis*. Differunt enim non parum duo iſta inter ſe, etſi eodem *operis* nomine utrumque ſoleat appellari, *Actio* ſcil. ipſa, & *actionis* ἀποτέλεσμα: prorſus ut ποίησις & ποίημα, *effectio* & *effectus*. Architecti *opus* dicitur, & ipſa *ædificatio* domus, & ipſa *domus* ædificata:

ædificata: etsi sit illa *actio transiens*, hæc autem *res* post finitam actionem *permanens*. Intentio ergo prava vitiat *opus Legislatoris*, id est, suam ipsius legem condentis *actionem*; quæ ob defectum *boni finis* non caret peccato: non tamen vitiat *opus Legislatoris*, id est, *legem* ipsam ab eo conditam, si quod lege imperatur sit referibile in *bonum commune*. Sicut valida est, non obstante prava *Judicis* intentione, sententia ex *gratiâ* vel *odio* lata, modò sit ipsa *sententia* per se considerata non *injusta*. Potest enim, ut rectè *Augustinus*, *ex libidine imperanti sine libidine obtemperari*.

XI. Dico *tertiò*, supposito quòd lex non malâ tantùm intentione lata, sed & *publico inutilis*, imò & aliquantulum *noxia* sit, obligari tamen subditum ad parendum *legi* justa authoritate latæ, modò sit ipsa *materia legis*, sive *res imperata*, istiusmodi, ut possit sine peccato præstari. Ratio est, quia debet unusquisque quæ suarum sunt partium ea sedulò curare; in eis quæ alienarum sunt, non esse anxiè & religiosè sollicitus. (a) *Unusquisque enim suum portabit onus*. Si *Legislator* officio suo defuerit, quid ad te? *Tolle quod tuum est, & vade*. De *intentione* suâ, rectáne fuerit an secus, viderit ipse; qui omnium *actionum*, etiam & *intentionum* suarum redditurus est Domino suo rationem: tu videris,

(a) Gal. 6. 5.

niſi parueris, ut ſis eidem Domino *inobedientiæ* tuæ rationem redditurus.

XII. *Dubium quartum*, de *legum mutatione*, ſi videantur Reip. *inutiles* aut *noxiæ*: An & quatenus earum *mutatio* ſit vel à *principe* tentanda, vel à *populo* poſtulanda & urgenda? Ratio dubitandi eſt. Ex una parte, quia in *corpore civili* haud minùs quàm in *naturali*, omnis (a) *mutatio* (præſertim ſi aut *ſubita* ſit, aut *magna*) periculoſa eſt: ex alterâ parte, quia Reip. intereſt ut *leges* ſint *moribus & temporibus* accommodæ; hiſce proinde mutatis, ut & illæ mutentur. Pro reſponſione dico *primò*, certum eſſe *leges mutari* poſſe, interdum & debere. Nam & antehac *immutatæ* ſunt cum magna utilitate publica: ergo & nunc *immutari* poſſunt, & poſthac poterunt, ſi res poſtulet, & ex uſu ſit Reip. id fieri. Quod enim olim *licuit*, cur non & olim *licebit*? Novi ad hæc ſubinde emergunt *caſus*, nova ſuccreſcunt indies *mala*, nova *incommoda*; quibus niſi novis occurratur *legibus*, nullum erit remedium. Et quærunt omnes, inquit (b) *Ariſtoteles*, ἐ τὸ πάτριον, ἀλλὰ τ' ἀγαθόν. Et ſi *legem* olim propterea *ferri* expedivit, quod tunc viſa eſt *Reip. utilis*; poſtquam ex mutata temporum & morum conditione comperta eſt *Reip. inutilis*, cur non expediat eam nunc *tolli*?

(a) μεταβολὴ πᾶσα φύσει ἐκπληκτικόν. Ariſtot. 4. Phyſ. text. 128.

(b) Ariſt. 2. Polit. 8.

XIII. Dico *ſecundò*; legum, etiam particularium,

cularium, *immutationem* non carere periculo: ideoq; non esse nisi ex gravi admodum & evidenti necessitate tentandum. Varias rationes adducit *Aristoteles*, acutè & breviter, ut solet, II POLIT. 8. (apud eum videte,) in his, *tres* præcipuas hasce. *Primò* ἀδύνη ποιεῖ τὴν δύναμιν. Derogant nimirum plurimum & *Legum* authoritati, & *latoris*, crebræ mutationes. Sicut *levem* & infirmi hominem judicii existimamus eum, qui nullâ solidâ & evidenti ratione permotus facilè *mutat* sententiam. *Secundò*, τὸ ἐθίζειν εὐχερῶς λύειν τὸς νόμους, φαῦλον, (*Aristotelem* iterum auditis.) *Petacem* facit populum, ne dicam *petulantem*, (res ipsa clamat, experti sumus nimirum jamdiu,) & cuncta moventem, si *Legislatorem* facilem hac ex parte, & ad vota libidinémq; populi jure suo cedentem repererint. Reprehendit igitur jure merito & graviter, ibidem summus Philosophus legem *Hippodami* cujusdam *Milesii* Legislatoris; ἐυόφθαλμον illam quidem, primo aspectu speciosam satis, & plausibilem vulgo, ut *qui aliquid utile civitati invenirent, publico præmio afficerentur*; sed si penitiùs intueare, nec *prudentem* omninò, nec *salutarem*. Quid enim ferè excogitari potest ad publicas res turbandas opportunius, quàm quòd *proposito præmio* invitentur homines factiosi, vafri & turbulenti ingenii, ἐισηγεῖσθαι νόμων

1.

2.

νόμων λύσιν ἢ πολιτείας, ὡς κοινὸν ἀγαθὸν, ut ſub ſpecie *boni publici*, non everſionem modò *legum* inducere, ſed & totius *civilis adminiſtrationis* formam, ſub incudem revocatam, & in novam ideam pro ſuo lubitu refictam, civitati obtrudere ſtudeant. *Philoſophúmne* obſecro videmini vobis audire ſuis temporibus illuſtrem; an *vatem* potiùs, eorum qui nunc ſunt morum hominúmque
3. præſcium ac prænuncium? *Tertiò*, quum *Legum immutatio* tollendi præſentis alicujus *incommodi* gratiâ inſtituatur; & fieri poſſit, ut ex iſtâ *immutatione* ſuboriantur (imò vix fieri poſſit ut non ſuboriantur,) & emergant tandem, utut fortaſſis occulta initio, plura & (a) graviora *incommoda*: ἐλάττων ἕνλας ἁμαρτίας, inquit idem graviſſimus Philoſophus. Omninò ſatius eſſe judicans, aliqua *incommoda*, eáq; non levia, in Rep. *tolerare* & perferre; (quod idem & de *Eccleſiâ*, quæ & ipſa *Reſpublica* quædam eſt, ſtatuendum eſt:) quàm obtentu *Reformationis* ſive *Eccleſiaſticæ ſive Politicæ*, vetera inſtituta ſollicitare, leges refigere, τὰ ἄνω κάτω ſurſum vorſum omnia verſare, & verſando pervertere. Longè alia mens fuit priſci ſeculi prudentium virorum, quorum hæc & hujuſmodi fuiſſe dicta accepimus. Ἀρχαῖα ἤθη κρατείτω. *Malum benè poſitum non movendum. Imperiti medici*

(a) *Graviora inferre vulnera, dum minoribus mederi deſideramus.* Ambroſ. 2. Offic. 2.

eſt,

est, pejus malo remedium adhibere.

XIIII. Dico *Tertiò*, Legum *immutationem*, etiamsi ex gravi & evidente causâ videatur esse necessaria, non esse tamen à *populo*, invito *Principe*, tentandam, sed ab eo modestè petendam & patienter expectandam. Quod ut ex *Capitis & Membrorum* analogiâ colligi potest, (quàm enim & monstri simile esset, & toti corpori exitiale, si *brachia*, *pectus*, *pedes* capitis sibi vel *locum* arriperent, vel *officium*?) Sic est in iis, quæ de *Causâ Legum Efficienti* haud ita pridem disseruimus, cumulatè satis demonstratum. Nimirum civilis *Jurisdictionis actum præcipuum* non posse exerceri nisi ab eo qui totius *communitatis caput* & princeps est: Legum proinde *constitutionem*, *abrogationem*, & quamcunq; *immutationem*, quæ sunt omnes *summæ Jurisdictionis* actus è præcipuis, non posse *ad populum* pertinere, (nisi ubi *populus Princeps* est, ut in statu *Democratico*;) sed ad eum solum qui toti communitati *cum summo imperio* præest; hoc est, in statu saltem *Monarchico*, ad unum *Regem* αὐτοκράτορα & simpliciter ὑπερέχοντα. In tàm gravi negotio, hæ sunt *populi* partes; justa *gravamina* sua (siqua sunt) apertè & sincerè, sed cum omni debitâ reverentiâ *Principi* exhibere: quibus remediis præsentibus malis

lis commodiſſimè occurri poſſe cenſeant fideliter *proponere* ; ſupplices *rogare*, ut votis *ſubditorum*, prout ipſe ea Reipublicæ ſalutaria & in commune utilia judicaverit, annuere dignetur, & eorum poſtulata grata ratáque habere ; is denique ſi rogatus uſque recuſaverit, *abſiſtere* in id tempus à propoſito, rebúſque & legibus præſentibus *contentos eſſe* : idq; ſine omni *obmurmuratione*, nedum *vi* ; quoad is aut *amicorum* precibus & hortatibus permotus, aut *rationum* momentis perductus, animi pertinaciam illam remiſerit, & *ſubditorum* poſtulatis annuerit.

XV. *Dubium Quintum.* Quandoquidem non *Legum* modò, ſed & totius *politici regiminis* finis eſt *bonum commune* ; An liceat, ex aliquo boni communis ſive obtentu ſive intuitu, præſentem *regiminis formam* immutare, aut ejuſmodi immutationem attentare ? & quatenus id liceat, & quibus ? Exempli gratiâ, liceátne populo *regimen Monarchicum* mutare in *Ariſtocraticum*, vel *Democraticum* ; aut è contra ? Dubium *periculoſæ plenum aleæ* : his præſertim temporibus, & moribus. Eſto ergo hic ſuum cuique liberum judicium : Ego quid mihi *ſentiendum* videtur ; ſine fuco exponam, *aſſentiendi* nulli legem impono. Suppono tantùm, quòd à pleriſq;

pleriſq; conceditur, nec facilè negari poteſt, *Monarchiam hæreditariam*, ſive *Regnum ſucceſſivum*, inter omnes *Rerump. formas* eſſe ἁπλῶς & abſolutè præſtantiſſimam, & duabus reliquis multis nominibus anteponendam. Hoc poſito, Exiſtimo *primùm*, poſſe Populum (ſi ipſis viſum fuerit) *regimen Democraticum* in Ariſtocraticum vel Monarchicum commutare. Imprimis, quia videtur eſſe *commutatio in melius*. Accedit quòd in *Democratiâ* ſumma Imperii eſt penes ipſum *Populum*; ita ut poſſit *populus* de ſe prout ſibi libitum eſt pro ſuo jure ſtatuere, dummodo nulli fiat injuria. Injuriam deniq; à populo iſtiuſmodi imperii immutatione nulli mortalium fieri, certiſſima res eſt: non alteri cuiquam, quia *jus non habenti* non fit injuria; nec ipſis ſponte mutantibus, quia (a) *volenti* non fit injuria. Exiſtimo *ſecundò*, ob omnes eaſdem rationes, poſſe Optimates *regimen Ariſtocraticum* in Monarchiam commutare: nam & mutatio eſt *in melius*, & ipſi *jus* habent hoc faciendi, nec fit cuiquam eo facto *injuria*. An item ipſis liceat *Ariſtocratiam* in *Democratiam* convertere, non ita facilè dixerim: quia licet & ipſi *jus* habeant faciendi, & res ipſa citra cujuſquam *injuriam* fieri poſſit, non tamen videtur eſſe iſta *commutatio in melius*. Exiſtimo *tertiò*, poſſe commutari *Monarchiam Regni Electivi* in aliam (fortaſſe

1.

(a) ἀδικεῖται δ' οὐδεὶς ἑκών. Ariſtot. 5. Ethic. 11.

2.

3.

(fortaſſe quamlibet) regiminis formam, præſertim verò in *Regnum hæreditarium* ſive ſucceſſivum : idque ob eaſdem ferè rationes : Non tamen id fieri debere, *primò*, niſi regno per mortem ultimò regnantis vacante, (aliàs enim *præſenti Regi* fieret *injuria*;) nec *ſecundò*, niſi ex conjuncto conſenſu procerum Regni & populi, earúmque perſonarum quæ
4. jus habent eligendi. *Exiſtimò quartò*, *Monarchiam hæreditariam*, in regnum Electivum, aut alterius regiminis quamcunque formam, non poſſe legitimè commutari : vel à ſolâ *plebe*; vel ab univerſo *populo ſubditorum*, hoc eſt, à plebe & proceribus junctim; vel etiam à *toto populo* in maximâ ſuâ latitudine, id eſt, à *plebe*, *proceribus* & *Rege* ſimul conſentientibus : Niſi fortè ſicubi ita penitùs defecerit *Regalis proſapia*, ut nemo ſuperſit, qui Regnum ſibi ut jure hæreditario debitum vendicare poſ-
1. ſit. Cujus ſententiæ rationes ſunt, *Primò*, quia ex noſtro ſuppoſito iſta eſſet *commutatio*
2. *in deterius*. *Secundò*, quia iſtiuſmodi commutatione legitimo hæredi fieret *injuria*.
3. *Tertiò*, quia videtur non ipſa commutatio tantùm, ſed & omne ejus deſiderium & conatus, verbis illis Salomonis adverſari, PROV. XXIIII. 21. *Fili mi, time Deum & Regem; nec ſit tibi rei quidquam cum iis qui novis rebus ſtudent.* Quod tamen ante dixi, nunc iterum repeto; me non hæc ita dicere ut affirmem, aut

aut litem ſuper hac re cuiquam moveam ſi aliter ſentiat.

XVI. Dubium *Sextum*, Quomodo ſit intelligendum id quod dici ſolet, *Salus populi Suprema Lex?* Ratio dubitandi ex eo oritur quod initio propoſuimus & probavimus, Legum finem eſſe *Bonum publicum*. Hinc ſequi videtur, ex unâ parte, à *Legum* ſtrictâ obſervantiâ pendere *Reipublicæ ſalutem*; ex alterâ parte, *ſaluti Reipublicæ* cedere debere omnium *Legum* obſervantiam. Hinc etiam fidenter ſatis, nec minùs perverſè colligunt, qui intra paucos hoſce annos novam unà cum *Theologiâ Politiam* in *Eccleſiam & Remp.* invexerunt, *Libertatem*, hoc eſt, *Jus ſubditorum*, (ſic enim illi *Populi ſalutem* interpretantur,) & *Regum prærogativis & Legum Sanctionibus* anteferendam eſſe; & proinde poſthabendas præ illâ omnem, & poteſtatem *Regum*; & *Legum* authoritatem. Pro ſolutione *dubii*, ſciendum eſt, totam ferè hac in re deceptionem ex *æquivocatione*, quæ in terminis latet, ortam eſſe; præſertim in illo *Populi* vocabulo. *Populus* enim, quum ſit *corpus* quoddam *Metaphoricum*, dupliciter accipi poteſt, ſicut & ipſum *corporis* vocabulum: *Collectivè* ſc. prout ſignificat totam *Reipublicæ communitatem*, id eſt, Regem & ſubditos ſimul; & *Diſcretivè*, prout ſignificat *ſubditos* præciſè, & ſeorſim à Rege, ut cum dicimus, *Rex & Populus*.

pulus. Sicut *Corporis* vocabulo intelligenda veniunt aliquando *reliqua membra* simul cum capite, ut cum dicimus *Animam & Corpus*; aliquando *membra reliqua* præcisè & excluso capite, ut cum dicimus *Caput & Corpus.*

XVII. Dico igitur *Primò*, malignè & pessimo consilio, detorqueri id, quod de *populo* in priore sensu dictum est, ut accommodetur *populo* in posteriore acceptione. *Salutem populi*, id est, totius *Communitatis*, ut ea vox *Regem* unà cum *subditis* complectitur, *supremam Legem* esse, nemo sanæ mentis negaverit: at *salutem populi*, id est, *subditorum* excluso Rege, supremam esse Legem quis dixerit, nisi aut *fatuus*, aut *impostor*? *Fatuus*, si ipsi sibi sic dicenti fidem habeat; si non habeat, *impostor.* Sed enim quisquis ipsius *Aphorismi originem* attentiùs inspexerit, lubentiùs concessurum arbitror, de salute *Principis* præcisè intelligi debere, quàm de salute *Subditorum* præcisè. Scilicet à *Romanis* ad nos devenit celebre hoc dictum, illis tunc usurpatum, cum maximè floreret *Respublica* sub statu populari. Non est autem quòd quis miretur, fuisse illis *salutem populi supremam Legem*, quibus ipse *Populus* erat *suprema potestas.* Erat ergo prudentium illorum veterum, qui *Aphorismi* hujus primi authores extiterunt, judicio, *supremæ potestatis* salus suprema Lex:

Populi

Populi nimirum in democratiâ, at in Monarchiâ *Principis.*

XVIII. Dico *secundò*; dato, non concesso, *Aphorismum* hunc de *populi*, id est, *subditorum salute* propriè intelligi: adhuc tamen perversè detorqueri in Regiæ dignitatis præjudicium, qui vel sic potestatem ejus ampliorem reddit & illustriorem. Hoc sensu scilicet. *Regem* qui populo *Leges & jura* dedit, non ita se voluisse *legum* vinculis astringi, ut non liceret ipsi, ubi *Reipublicæ salus* palàm periclitaretur, regni populiq; sibi à Deo commissi *saluti* consulere, etiam contra *verba Legis.* Non quòd liceat *subditis*, tuendæ *libertatis* obtentu, *Legum* & omnia fidelitatis vincula abrumpere, & *Regiam* authoritatem intolerando fastu sub pedibus conculcare: Sed quòd *Principi* liceat, tuendæ suæ subditorúmq; *salutis* causâ, strictam *Legum* observantiam ad tempus seponere, & *arbitrario jure* aliquantisper uti; ne ex nimiùm superstitiosâ & intempestivâ *Legum* reverentiâ, séque & subditum sibi populum, ipsáśq; etiam *Leges*, in hostium potestatem devenire patiatur.

XIX. Dico *tertiò*; dato adhuc ulteriùs, nec concesso tamen, licentiam aliquam ipsis *subditis* eo Aphorismo concedi, ut posthabitis *Legibus*, ita postulante necessitate, *saluti publicæ* consulant: non tamen inde effici, quod

nonnulli voluerunt. Non quasi subditis liceret, ubi *libertatem* suam in aliquâ re læsam aut sentiunt, aut sentire se vociferantur, mox omnia *Legum* & officii repagula disjicere, & inconsulto *Principe* arma rapere, tumultibúsq; & seditionibus omnia complere. Sed quòd pro *salute Principis & suâ* adversus externos hostes aut perduelles domesticos tuendâ, (ubi tàm gravis premit necessitas, ut vir pius & prudens non possit dubitare *Legislatorem* ipsum, si præsens esset, Legis sibi gratiam & relaxationem concessurum,) liceat *subditis*, communis utilitatis, quæ *suprema Lex* est & omnium *Legum Finis*, rationem habere magis, quàm *Legum* particularium, quæ propterea latæ sunt, ut *communi utilitati* inserviant, non præjudicent.

XX. Summa est, *salutem Reipublicæ* hoc est, Principis & subditorum, *supremam* esse *Legem*, cui inferiores *Leges* omnes ita inservire debent; ut postulante præsenti necessitate, *Principi* fas sit, ex potestatis suæ prærogativâ, imò & *subditis* fas sit, ex rationabiliter præsumpto *Principis consensu*, à verbis *Legum particularium* quandóq; recedere, ut periclitanti *patriæ* subveniant, ejúsq; *salúti*, velut *supremæ Legi*, consulant. Ita tamen, ut sub prætextu *publicæ salutis* libertatisve, nisi ex voluntate & consensu *supremæ potestatis*, vel expresso, vel (ut dixi) rationabiliter

tionabiliter præsumpto, non sit aliquid, quod Leges non permittunt, attentandum.

XXI. Restant adhuc *Dubia* non pauca, ad causam hanc *Finalem* quoquo modo pertinentia; ut de *Privilegiis*, de *Dispensationibus*, de *relaxatione obligationis* in periculo vitæ, aliisq; ejusdem generis: quæ fortassis quibusdam videbuntur cum *Fine Legum humanarum* non usquequaque convenire. Quorum solutionem consultiùs duxi in aliud (longinquum licèt) tempus rejicere; quàm nimiâ prolixitate tàm benevolos auditores fatigare.

Prælectio Decima.

In quâ, pervulgatiſsimum illud dictum (*Salus Populi Suprema Lex,*) ut ſit rectè intelligendum, paulò *fuſius examinatur & explicatur.*

I Tim. II. II.

—— Pro Regibus, & omnibus qui in ſublimitate conſtituti ſunt: ut quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & honeſtate.

I. Inſtitueram ex hoc loco, ſi fortè meminiſtis, benevoli auditores, de utraque *conſcientiæ obligatione*, paſſivâ, activáque juſtam tractationem. In priore illâ explicandâ, poſt excuſſam primo loco & Scholaſtico

Scholastico more *conscientiæ definitionem*, in perveſtigandâ propriâ illâ & adæquatâ *conſcientiæ regulâ*; cujus ex præſcripto omnes & ſingulos ſuos tùm *dictandi* tùm *judicandi* actus exercere debeat, operam inſumpſi. Oſtenſum ibi tunc eſſe quidem *Scripturam ſacram* ejus quam quærebamus *regulæ* præcipuam partem: aſt adæquatam eſſe *voluntatem Dei*, (quam *ſigni* vocant,) cuivis homini qualitercunque patefactam. Sive *primùm*, *lumine innato*; ex principiis practicis in Syntereſi conſervatis & per ſe notis: quas Philoſophi κοινὰς ἐννοίας, & προλήψεις φυσικὰς, Apoſtolus *legem Dei in cordibus noſtris ſcriptam* dixerunt. Sive *ſecundo*, *lumine illato*; per externam revelationem: partim *extraordinariam* & privatam ſingularibus quibuſdam perſonis per *viſiones*, *ſomnia*, *&c.* πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως, partim *ordinariam* & publicam univerſo generi humano in *verbo ſcripto*. Sive denique *lumine acquiſito*; per concluſiones ex *principiis* illis practicis, aut è *verbo Dei* ſcripto, vel propriâ meditatione, vel inſtitutione alienâ ritè & legitimè erutas. 1. 2. 3.

II. Iſta omnia & ſingula *conſcientias* hominum *obligare* dixi; eáque ſola, abſolute, *primario*, *per ſe*, & virtute propriâ: quia ea omnia & ſola voluntatem Dei exhibent, cujus unius eſt in hominum *conſcientias* merum & directum imperium. Eſſe tamen admonui

nui præter hæc, & alia nonnulla; quæ *secundariò, relativè*, & in virtute legis sive voluntatis divinæ in quâ fundantur, suo modo *conscientias obligant*. Convenire insuper illa omnia in hoc, quòd quam habent *obligandi* vim, eam omnem *divinæ legi* acceptam debeant (non esset aliàs *divina lex* adæquata *conscientiæ* regula:) differre tamen inter se singula; cùm *specie*, propter diversitatem materiæ; tùm etiam *gradu*, quantum ad vim obligandi. Esse porrò eorum quæ sic
1. obligant *gradus tres*, *Primum* eorum, quorum obligatio oritur ex *authoritate alterius* jus habentis; in quorum numero sunt *leges humanæ*.
2. *Secundum* eorum, quorum obligatio oritur ex actu libero *propriæ voluntatis*: qualia sunt *vota, juramenta, promissiones, & pacta*
3. spontanea. *Tertium*, eorum quorum obligatio oritur ex intuitu *fraternæ charitatis*: in quâ classe censetur lex sive *ratio scandali*.

III. De *obligatione legum humanarum*, multo mihi plura jam antè dicta sunt, quàm initio proposueram: multo tamen forsasse pauciora, quàm aut merebatur rei gravitas, cujus est in vitâ quotidianâ usus longè frequentissimus, aut postularet dubiorum, quæ possent mentibus hominum scrupulum injicere, copia & varietas. In quibus dissolvendis, superioribus Terminis eò progressus sum, ut post emensas eas difficultates quæ ad *legum*

causas

causas Materialē, Efficientē & Formalē haud incommodè revocari existimarem, ultimâ prælectione ad eas tractandas, quæ ad *causam* earundem *Finalem* propiùs pertinerent, devenerim. Ubi jacto imprimis hoc totius disputationis velut fundamento, finem legum humanarum esse *bonum communitatis*, vel (quòd idem est) pacem & felicitatem publicam: responsum est, quâ licuit brevitate & perspicuitate, sex istis quæ sequuntur quæstiis. *Primò*, An sit in Rep. in ordine ad *bonum commune legum humanarum* usus aliquis, saltem necessarius? 1. *Secundò*, quum interfit Reip. ut *virtus* colatur, *vitia* coerceantur, An *Legislator* possit *præcipere* omnes omnium *virtutum actus* & officia, & omnia cujuscunque generis *peccata prohibere*? Quòd si non possit, An saltem teneatur, utriusque generis quotquot potest *præcipere & prohibere* legibus quæ obligent subditos in conscientiâ? 2. *Tertiò*, An & quatenus ad effectum obligandi subditos requiratur, ut *intentio Legislatoris* feratur in bonum publicum? 3. *Quarto*, si videbuntur leges jam antè latæ bono publico minùs utiles, An & quatenus earum *mutatio* sit vel à principe tentanda, vel à subditis urgenda? 4. *Quinto*, quum sit *finis legum*, adeóque ipsius regiminis, *Bonum commune*, An liceat ob *bonum commune* ipsam totius regiminis formam immutare? Vel ejus immutationem tentare? Et quatenus? 5.

6. nus? *Ultimò*, illud solenne dictum, *Salus populi suprema lex*, quomodo sit rectè & sanè intelligendum?

IIII. Hæc ego altiùs repetenda duxi, ut apud vos, post tam diuturnum Academicarum exercitationum justitium, totius instituti mei atque ordinis ratio meliùs constaret, & ut capita earum rerum, quas summâ cum humanitate jam olim auditas, tàm longo temporis intervallo excidisse facilè credo, vobis in memoriam revocarem. Expectabitis opinor, nec immeritò, ut institutum cursum currerem porrò, & ad ea quæ proximè reliqua sunt *dubia* dissolvenda rectâ pergerem, de *privilegiis* scilicet, & *dispensationibus*, aliisque ad *causæ genus finale* quomodolibet spectantibus. Fateor sanè, & mihi visum sic fieri oportere. Verùm interpellant amici: monent quorundam eorum qui nunc sunt hominum intolerandam pervicaciam postulare potiùs, ut quo illi (perversiùs haud facilè dixerim, an fidentiùs,) abutuntur in publicam perniciem *Aphorismo*, eum etsi ultimâ superioris Termini prælectione noviſſimo loco explicuerim, sub incudem tamen revocarem denuò, & genuinum ejus sensum pleniùs aliquantò quàm est à me tunc factum, & explicatiùs aperirem; hoc est, me interprete, addita duntaxat nonnulla verborum pompa ut *actum agerem*, & coctam jam antè cram-

cramben recoctam vobis apponerem. Visa mihi parùm æqua postulatio, illi interim contrà, instare sedulò, prolixè rogare, ut facerem tamen. Vestræ erit humanitatis, donare hominis verecundiæ, quod rogantibus amicis concesserim: prælertim argumento usis ad flectendum animum meum longè efficacissimo; & vestrum plerisque, hoc ipsum si facerem, gratum fore se non dubitare.

V. Quid ergo sibi velit pervulgatum illud axioma, *Salus populi suprema lex*, & quomodo sit intelligendum expedire, præsentis est negotii. Excuderunt intra paucos annos homines non optimè feriati, & in *Remp.* etiam tandem, ut antè in *Ecclesiam*, invexerunt, novam unà cum *Theologiâ Politicam*. Qui, ut sub obtentu *libertatis Christianæ* (sive conscientiæ,) totius regiminis *Ecclesiastici*; ita sub obtentu *libertatis civilis* (sive subditorum,) totius regiminis *politici*, non modò vim omnem subnervare, sed ipsam quoque fabricam ab imis fundamentis revulsam labefactare, in hac tantâ rerum perturbatione strenuè hactenus conati sunt; hodiéque pergunt, cum summo animorum ardore & terrore militari, conari. Hi, quoties conculcatæ sub pedibus *Regiæ dignitatis*, spretæ sanctarum *Legum authoritatis*, perturbatæ *pacis publicæ*, ruptis omnibus jurium repagulis exercitæ in cives effrænis & infandæ *tyrannidis*, affectatæ

in

in Eccleſia, in Rep. (ſublato omni natalium, honorum, ſtatuum diſcrimine) *paritatis*, aliarúmque ex *Anabaptiſtarum* puteis hauſtarum impietatum, poſtulantur: hoc unico, velut clypeo, ſeq; ſuoſque mores tuentur, *ſalute populi*; hanc *legibus, regibus, juribus, moribus*, unam univerſis anteponendam ſcilicet.

VI. Ex hoc tàm laxo & periculoſo vulgaris dicti interpretamento, quum tumultibus, ſeditionibus, & omne genus licentiæ popularí, non jam lata feneſtra, ſed decumana planè porta aperiatur: manifeſtum eſt, qui hoc clypeo nefaria ſua ſcelera tuentur, non ſimplicem & genuinam ejus dicti ſententiam amplecti, ſed alienam ei affingere, quæ pravis ſuis conſiliis & cauſæ non bonæ præbeat, ex coactâ interpretatione, ſpeciem aliquam patrocinii. Quotus enim quiſque eſt hominum, cui ſi (ut *avaritiæ, ambitioni, odio, iræve* ſuæ inſerviat) res novas moliri, & per fas nefaſque latrociniis, rapinis, & concuſſionibus omnia complere libuerit; non proclive erit facinoribus ſuis & incæptis quibuſcunque nefariis *ſalutem populi* prætexere? Excutite quæſo omnia quà patet orbis annalium & hiſtoriarum monimenta: ſacrarum, prophanarum, veterum, recentiorum, exterarum, noſtratium, invenietis hoc ipſum uſque & uſque factitaſſe, ſub eodem *libertatis & ſalutis popularis* prætextu, omnium temporum,

porum, omnium locorum *Catilinas* & *Cethegos*: ut (a) *peponem cordis loco habere* videatur (*Tertulliani* locutio est) qui sibi tàm tenui fuco os sublini patiatur. Sed quò me, dum justæ indignationi laxo habenas, incautum rapuit tempestas? Reprimo igitur me jam, ne videar τῆς ὑποθέσεως ἐκπεσεῖν, & pro disputatore declamatorem agere: & ad rem ipsam accedo.

(a) 4. contra Marcion. 40.

VII. Ubi illud imprimis expendendum est, quid in dicto axiomate *salutis* appellatione veniat intelligendum. Non enim, siquis aut *dignitatem* suam aut *libertatem*, in re aliqua levicula, vel etiam fortassis admodum gravi, læsam sentiat aut sentire se putet; illico *salutis* se jacturam fecisse, aut de *salute* periclitari, jure conqueri poterit. *Saluti* enim alicujus rei aut personæ, non *læsio* quævis, aut *nocumentum*, sed *interitus* opponitur: ut Græcis τῇ σωτηρίᾳ ἡ ἀπώλεια. Quinimò pariter omnino se res habet (servata utrinque debita analogia) in *corpore politico*, & *in Rep.* sicut in *corpore humano* & persona singulari. Præcontrariarum qualitatum in *humano corpore* pugna, ex aliquo interni calidi aut humidi *excessu* vel *defectu*, & extrinsecus accidentium varia immutatione, vix fieri potest ut quis tàm integra valetudine usque perfruatur, quin ut sæpiculè aliquâ saltem corporis parte, internâ vel externâ, id patiatur, quod

ei

ei *moleſtiam* afferat: fieri etiam poteſt, ut ex *podagra*, *odontalgia*, *calculo*, aut alio partium morbo acutiſſimos ſentiat *dolores*, vel etiam *toto corpore* afflicto æger decumbat; ut interim non ſit opportunum, nedum neceſſarium, ad extrema quæque remedia, ut in aperto vitæ *ſalutiſque* diſcrimine, confugere. Sic in *Rep.* non eſt mox aliquid attentandum contra *leges & jura*, non contrahenda vulgi colluvies & tumultus excitandi, non *ad arma ad arma* continuò conclamandum, ut *ſaluti populi* conſulatur ſcilicet, quamprimum popularis aliquis *tribunus*, aut audaculus quiſpiam *rhetoricator* δημαγωγὸς, *principem*, *proceres*, *magiſtratus*, *judices*, eorumve miniſtros, aut eorum ſaltem aliquem, violati *juris*, illatæ *injuriæ*, aut neglecti quomodolibet *officii*, per calumniam (vel etiam ſi fortè jure meritò) reos apud plebem *pro concione* peregerit. Fuerunt eruntque ſemper, ſub optimis *Regibus* & in optimè conſtitutis *Rebuſpublicis*, ex abuſu poteſtatis tenuiorum civium *oppreſſiones*, aliaque *gravamina* non paucea: quibus in integrum aut prævertendis aut medendis, nulla *regentium* cura & induſtria, nulla ſufficere queat *legum* ſeveritas. Hujus generis ſi quoties unum aut alterum exemplum emerſerit, licebit confeſtim factioſis civibus, obtentu *ſalutis publicæ*, legibus & jure contemptis, *vi & armis* rem gerere pro lubitu ſuo: à turbis

turbis & tumultibus nunquam tuta aut quieta erunt regna & Resp. Omninò prædixit *Christus* (a) ἀνένδεκτον εἶναι μὴ ἐλθεῖν τὰ σκάνδαλα: & (b) *mundo nobis exeundum* esse monuit *Apostolus*; vel quærendam *Utopiam* aliquam, aut *Remp. Platonis*, quæ nos salvos præstet, si *salutem populi* sic interpretari velimus, ut nisi infimi quique cives ab omni injusta vi, & iniqua potentiarum dominatione, sint prorsus securi, nulla sit reliqua *publica salus*. Tunc *salus* agitur Reip. cum ab *externorum hostium* incursionibus, vel *improborum civium* deprædationibus, manifestè in tàm apertum discrimen res deductæ sunt, ut ni providè & maturè succurratur, patria sit indubiè *peritura*.

(a) Luc. 17. 1.
(b) 1 Cor. 5. 10.

VIII. De *salute* vidimus. Videndum proximè, quàm rectè à novatoribus nostris accipiatur alterum illud *populi* vocabulum. Est autem *populus*, ut ex amissis *de Republicâ Ciceronis* libris definit (a) *Augustinus*, *cœtus multitudinis hominum juris consensu & utilitatis communione sociatus*. Quâ appellatione *Romani* olim omnes omnis ordinis & conditionis *cives* continebantur. Erant autem illi, præter Monarchas (*Reges* primis, *Imperatores* ultimis seculis,) in triplici gradu: *patricii* scil. sive senatorii ordinis, *equites*, & *plebs*. Sed quâ latitudine vox ea apud *Romanos Scriptores*, ubicunque occurrit, sit accipienda; ex adjun-

(a) 2. de Civit. Dei 21.

ctis circumſtantiis lectori colligendum eſt; id quod plerumque ex appoſitis *oppoſitis terminis* (ſi qui appoſiti ſint) optimè fieri poteſt, certiſſimo in eam rem argumento. Accipi autem ſolet *populi* vocabulum Romanis Scriptoribus, *tribus* hiſce ferè modis.

1. *Primo*, & omnium modorum rariſſime, pro *ſolâ plebe*, qui fuit totius *Romani populi* infimus ordo. Ut in illo (b) *Martialis*,

(b) L. 8. Epigr. 15.

Dat populus, dat gratus eques, dat thura Senatus.

Ubi oppoſitus ſenatui & equitibus *populus*,

2. non niſi *plebem* ſolam ſignificare poteſt. *Secundo*, pro utroque inferiori ordine populi, *plebe ſcil. & equeſtri ordine* conjunctim, ordine ſupremo ſive *patricio* tantùm excluſo. Viſum enim fuit *patribus*, initio conſtitutæ Reip. exactis jam *regibus*, aliquam honoris & dignitatis *prærogativam* ſupra alios cives apud ſe retinere, inque ejus rei ſignificationem ſemet à reliquo populi cœtu nominis appellatione ſegregare. Unde illæ fluxerunt ſolennes formulæ, *Senatus Populuſque Romanus, viſum eſt Senatui Populoque Romano, &c.* In quibus *populi* nomen *equites cum plebe*, hoc eſt, excepto *Senatu*, reliquos cives omnes complectitur.

3. *Tertio*, pro omnibus omnium ordinum civibus indiſcriminatim, *patribus, equitibus, plebe*;

ex

ex his enim *tribus* ordinibus, postquam desiisſent esse *Reges*, necdum orti essent *Imperatores*, universa civitas constabat. Et in hoc sensu, siquidem toto illo spatio illius Reip. *status* erat *popularis*, intelligendi sunt Romanarum rerum scriptores, quoties de *salute*, *dignitate*, *majestate populi* conservandâ loquuti sunt.

IX. Hæc ego diligentius paulo expoſui; non solum quia vocabulornm plerorumque hujus generis propriæ *significationes* ex ejus populi usu pendent, à quibus & *voces* ipsæ ad nos derivatæ sunt: sed etiam aliâ de causâ duplici. Alterâ, ne *ambiguæ vocis* minùs commodâ interpretatione decipi nos & circumveniri patiamur: alterâ, ne in nuda *populi* appellatione vis fiat, in præjudicium ejus qui princeps est communitatis, & *populi caput*. Quarum utraque quanti sit momenti ad rem præsentem, ex his quæ jam dicturus sum, statim intelligetis. 1. 2.

X. Dico itaque *primò*, *populi* vocabulum, (ut pleraque alia nomina multitudinem aggregatam significantia,) sumi posse *dupliciter*. Vel *collectivè*, ut significet *totam communitatem* Reipublicæ; id est, principem & subditos simul: vel *discretivè* & præcisè, ut significet *subditos* tantùm & seorsim à Rege. Eodem omninò modo, ut *corpus* vel dicit reliqua *membra* simul cum capite; vel *membra* illa 1. 2.

illa præciſè & ſeorſim à capite : Et *Familiæ* appellatio nunc omnes complectitur qui unarum ſunt ædium, uxorem, liberos, famulos, ipſumq; etiam *patrem-familias* qui reliquis præeſt ; nunc eos tantùm qui ſub ipſius imperio ſunt, & quorum ipſe curam gerit : Et *Exercitus* nomine, aliàs continetur unà cum militibus ipſe etiam *Imperator*, aliàs non continetur. Quod idem & in *Regni*, *Parlamenti*, aliiſq; id genus vocibus, quæ ſignificant *collectionem* quidem multorum, cum ordine tamen & ratione ad *unum* aliquod velut principium & caput, facile eſt cernere. Igitur ſi non *animo maligno* (ut ſuſpicari licet) at certè *periculoſiſſimo errore* factum eſt, ut quod de *populo* priore ſenſu dictum eſt, *collectivè* ſc. & ut ea vox complectitur incluſivè *totam communitatem*, i. e. unà cum ſubditis principem, detorqueatur & accommodetur *populo* in poſteriore acceptione, i. e. *ſolis ſubditis* excluſivè.

XI. At quî conſtare poterit nobis, inquietis, *Populi* appellationem priore ſenſu & *collectivè* in iſto Axiomate intelligi debere potiùs, quàm poſteriore & *diſcretivè*? Reſpondeo, ex communi uſu loquendi, & analogiâ aliarum vocum ejuſdem rationis & ſignificationis abundè ſatis id conſtare. In quibus certiſſimus interpretandi Canon eſt ; *Voces collectivas collectivè ſemper ſumi debere*,

debere, nisi adjectum ejus oppositum diversum postulet. Exempli gratiâ, ubi dicitur, Col. I. 18. Christum esse *caput corporis Ecclesiæ*: manifestum est ex oppositio adjecto, *Capitis* sc. mentione, (cui *Corpus* ibi *relativè* opponitur;) *Corporis* vocabulum *discretivè* sumi, pro reliquis membris corporis præcisè & seorsim à capite. Sic etiam, siquis diceret Imperatorem *Exercitum* è castris eduxisse, aut in hyberna dimisisse; vel patrem-familias interdixisse nequis *domesticorum* intempestâ nocte exiret ex ædibus; vel (quod de *Davide* scribitur) quidquid Rex fecisset, gratum id *Populo* fuisse: manifestum est, ex adjecto ubique oppositio *Imperatoris*, *Domini*, *Regis* nomine, vocabula illa collectiva *Exercitus*, *Familiæ*, *Populi*, non esse tamen *Collectivè* intelligenda, sed *discretivè* & exclusivè. Hoc est, *Exercitus* appellatione milites solùm contineri, Imperatorem non item; & *Familiæ*, domesticos solùm, non Dominum; & *Populi*, subditos solùm, non item Regem. Ratio est, quia adjectum in ipsi orationis filo *oppositum*, quod est alterum *correlatorum*, necessariò innuit *vocem collectivam*, sibi ex adverso respondentem & ei *relativè* oppositam, continere suum *correlatum præcisè*: hoc est, *multitudinem* duntaxat, illi velut principio & capiti connexam & conjunctam, non autem

tem *totam communitatem* ex utroque termino correlato quasi aggregatam.

XII. Cæterùm ubi non est adjectum *oppositum*, quod ipsius significationem ad alteram tantùm *relationis* partem necessariò contrahat ; ab omni sanâ ratione alienum est, *collectivam dictionem* aliter quàm *collectivè* accipere, & in justâ suâ latitudine : ita sc. ut *utrumq;* *relationis terminum* suo ambitu complectatur. Maximè, ubi in *salutis*, *utilitatis*, alteriúsq; boni aut commodi quod sit utriq; commune, ratione sermo versatur. Exempli gratiâ ; Si statueretur cras movenda castra, ne *Exercitus* ab hoste opprimeretur ; aut in *Familiæ* usum fruges colligendas : non esse incolumi capite vel *Orestes* juraret eum hominem, qui quæ de *Exercitu* & *Familiâ* dicta essent sic intelligeret, quasi *militibus* solùm & *famulis* prospectum esse vellent, nullâ interim *Imperatoris* qui Exercitum, nullâ *Patris-familias* qui familiam regit, habitâ ratione. Quod perinde est, ac si valetudinarius à medico admonitus, ut *Corporis sui* curam aliquantò diligentiorem in posterum haberet ; *pectus & crura* & quæ post cervicem sunt *membra* inciperet exinde quàm diligentissimè fovere ; quid interim *Capiti*, fieret, supinè securus ; eò quòd medicus *Corporis* tantùm meminisset, non item *Capitis*.

XIII. Accedo

XIII. Accedo adhuc ad rem propiùs. Si gregariorum fortè militum turba *salutem Exercitus* dicerent esse *supremam Legem militarem*; suum autem *Imperatorem* dura nimis nec ferenda militibus imperare, ita ut periculum sit ni maturè jugum collo excutiant, amissam brevi fore universam *Exercitus libertatem*: atq; ex hoc principio de tuendâ *vi & armis* libertate, imperatis non faciendis, ipso etiam *Imperatore* tollendo, consilia inter se agitarent; Vel si *servi domestici*, (quos tamen vult Apostolus, I. Pet. II. 18. *heris, non bonis tantùm & æquis, sed duris quoque & morosis subjici,*) factâ inter se conjuratione, herilia jussa ut iniqua recusarent, *herum* ipsum ut asperiùs dominantem exturbarent ex ædibus, claves & loculos & universam supellectilem occuparent, & omnem *rem domesticam* pro suâ libidine administrarent; hoc uno prætextu, quòd sit *salus Familiæ suprema Lex Oeconomica.* Quis non fateretur scelerata illa & nefaria *consilia*, ex istis *principiis*, (quæ sane, sanè intellecta, & verissima sunt & utilissima,) non posse legitimâ ullâ consecutione deduci? Et tamen non est *ovum ovo* similius, quàm huic argumentandi generi eorum hominum ratiocinatio, qui seditionibus civilibus *salutem populi* obtendunt. Quasi verò non contineretur, idq; eminenter, in salute *Exercitus*,

& *Imperatoris* ; in salute *Familiæ*, & *Patrisfamilias* ; in salute *populi* & *Principis salus*. Ut summatim dicam ; *salutem populi*, id est, Regis & subditorum simul, fatendum est esse *supremam Legem* : ast *salutem populi*, id est, *subditorum* secluso Rege non item.

XIIII. Dico *Secundò*, quiddam amplius. Etsi *Populi* vocabulo in hoc axiomate nec *subditos* sine Principe, nec sine subditis *Principem*, præcisè & solitariè intelligi debere, sed utroq; conjunctim, satis dilucidè, à me confirmatum existimem : qui tamen aut *dignitatem personarum*, aut istius ipsius *Aphorismi originem* attentiùs consideraverit, libentiùs eum concessurum, de *salute principis* præcisè intelligendum esse celebre id dictum, quàm de *salute subditorum* præcisè. Imprimis, sacrosanctam esse *Regum Majestatem*, non veteres solum *Patres Ecclesiastici* (etiam tunc cum nulli adhuc essent *Reges Christiani*,) prolixissimè agnoverunt ; qui eos ut homines *à Deo secundos*, & *solo Deo minores* coluerunt, pro eorum *salute* vota & preces Deo obtulerunt, ab eorum *salute* totius populi salutem & felicitatem pendere docuerunt : sed & ipse Deus Opt. Max. in sacris literis (ut istè ostendi posset, si opus esset) abundè testatum esse voluit. Unde factum, ut eâ semper mente fuerint pii omnes & bonæ indolis cives, ut ubi ex aleâ belli in extremum

mum discrimen adductæ res essent, unius *Regis salutem* suæ omnium saluti anteponendam judicarent: Quod, uti bonos subditos decuit, apertè professi sunt *Israelitæ* illi, qui sub execrandâ conjuratione *Absolonicâ*, *Davidi Regi* debitam fidelitatem servaverant, II Sam. XVIII. 3. Nec aliud voluere, qui *Regem* (non homini mortali in rem suam turpiter adblandientes, sed spiritu Dei sancto dictante locuti,) *narium suarum spiritum* esse dixerunt. Sic enim pius, & ab utero sanctificatus propheta, *Jeremias* locutus est, Thren. IIII. 20. translatione usus aptissimâ: quum sit *Spiritus* ille qui per *nares* attrahitur & emittitur, (a) *Spiritus* ille *vitalis*, quo quasi vinculo connectitur *anima corpori*, & quo deficiente, *exspirare* protinus necesse est animal vivens & interire. *Cum exit Spiritus ejus revertitur homo in terram suam*, Psalm. CXLVI. 4.

(a) *Animus Reipublica tu es: illa corpus tuum.* Senec. I. de clem. 5. — *Ille spiritus vitalis, quem hæc tot millia trahunt.* Ibid. c. 4.

XV. Quin & illud observatu dignum est, à *Romanâ* gente ad nos deveniisse illud de quo nunc agimus *axioma*: illis tunc usurpatum cùm maximè floreret *Roma* sub statu populari. Non est utique quod quis miretur, illis *salutem populi* fuisse pro *supremâ Lege*; quibus ipse *Populus* erat *suprema Potestas*. *Populi* tunc erant Leges, *Populi* judicia, *Populi* universa jurisdictio, ipsa denique *αὐτοκράτορα Populi*, & majestas. Unde illa

tàm frequens, apud hiſtoricos omnes, apud *Ciceronem*, apud alios ejus ævi ſcriptores de *Majeſtate populi Romani* mentio; ut in *ſtatu Democratico*: quæ omnia in *ſtatu Monarchico*, non populi ſunt, ſed *Principis*. Ergo quanti illis fuit *populi ſalus*, apud quos *populi* erat *Majeſtas*, quod quanti fuerit hoc ipſo *Aphoriſmo* toti orbi teſtatum eſſe voluerunt: tanti nobis, ſi nos ejus *Aphoriſmi* authoritate tueri velimus, (ſervatâ modò, ut par eſt, in tàm differentibus utriuſque Reipublicæ formis analogiâ,) debet eſſe *Regum ſalus*, qui non aliam quàm *Regiam* agnoſcimus *Majeſtatem*.

XVI. Ex his quæ dicta ſunt ſatis conſtare puto, nec in illâ *ſalutis*, nec in iſtâ *Populi* appellatione eam ineſſe vim, ut inde poſſit ſinè ſummâ perverſitate pervulgatum hoc *Axioma* in Regiæ dignitatis præjudicium diſtorqueri. Quod ſi reliqua illa, quæ ſola jam ſuperſunt, verba ritè expendantur, *ſuprema* ſc. *Lex*; agnoſcent, uti ſpero, quibus aliquid reliquum eſt aut cordis aut frontis, iſto *Axiomate* vix potuiſſe dici aliquid, quod ad ſummam *Regum poteſtatem* ſtabiliendam amplius eſſet & illuſtrius. Supponit enim iſta locutio *ſuprema Lex*, eſſe oportere neceſſariò alicubi in omni Rep. poteſtatem aliquam, quæ ſit omni poſitivâ *Lege humanâ* ſuperior: ad quam proſpicere pertineat,

tineat, & authoritate suâ procurare, nequid ex *Legum defectu*, vel nimiùm superstitiosâ *observatione*, Respublica detrimenti capiat. Cujus rei ratio manifesta satis est; quia nec potest *Legislator*, vel prudentissimus, omnes *circumstantias* eventuum futurorum *prævidere*, nec ut nihil contingat eorum quæ insecutura suspicatur mala & incommoda, Legibus sufficienter *præcavere*. Quod nec *Legum* culpâ fit, nec *Legislatoris*; sed (ut optimè observavit (a) *Aristoteles*,) ex ipsâ naturâ earum rerum, quæ *Legibus* definiendæ sunt: quæ cum sint & pro varietate suâ *indefinitæ*, & quia ex futuro pendent *incertæ*, non possunt propterea (b) *certis* aliquibus & *definitis regulis* comprehendi. Satis igitur fecit officio suo *Legislator*, si legibus ea constituerit, quæ sint (c) *plerumq;* justa, & utilia toti communitati: etsi fieri potest, sæpissiméq; fit, ut ex emergente aliquâ inopinatâ occasione, *deficiant* illæ *Leges* in casu aliquo particulari non prævisо. Quo in casu, nisi sit alicui personæ vel personis exercendæ *arbitrariæ* cujusdam *potestatis* relictus locus: nullum erit reliquum remedium satis efficax, quo periclitanti *patriæ* subveniatur, & *publicæ saluti* consulatur. Hoc est, quod viri prudentes semper statuerunt, & ratio etiam suadet, *Æquitati* cedere

(a) —ἀλλ' ἐν τῇ φύσει τῶν πραγμάτων. Aristot. 5. Ethic. 14.

(b) *Nulla tanta providentia potuit esse eorum qui leges componebant, ut species criminum complecterentur.* Quintil. declam. 331.

(c) τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖον λαμβάνει ὁ νόμος. Ibid.

dere debere ubi exigit neceſſitas, *Juſtitiam Legalem* : quum ſit *æquitas* nihil aliud, (eodem *Ariſtotele* definitore,) quàm (d) νομίμου διχαίου ἐπανόρθωμα, *Emendatio* ſc. ſive *Correctio juſtitiæ legalis*, vel etiam ipſius *Legis* (ut ipſe ſuam illam definitionem mox explicat) ἐπανόρθωμα νόμου, ᾗ ἐλλείπει διὰ τὸ καθόλου, ſupplendo ejus *defectum* in caſibus particularibus, in quibus ipſam aut à *Juſtitiâ*, aut ab *utilitate publicâ*, deficere contingit ob nimiam *generalitatem*. Leges enim neceſſe eſt conſtitui (e) *generaliter* per reſpectum ad ea quæ *plerunq;* fieri ſolent; non autem ad omnia ea quæ contingere poſſunt in *particulari* : quorum nonnullis ſi ſtrictè & ex verborum præſcripto accommodentur *Leges*, deficere eas neceſſe eſt etiam, aut à *Juſtitiâ* morali, aut ab *Utilitate communi*, aut ab utraque.

(d) Ariſtot. 1. Ethic. 14.

(e) τὸ καθόλου μόνον λέγουσιν οἱ νόμοι, ἀλλ' οὐ πρὸς τὰ πρόσωπα. Ariſt. ibid.

XVII. Hoc igitur poſito, poſtulare *ſalutem populi*, hoc eſt, publicam utilitatem, ut ſit in Rep. authoritas aliqua *Legibus ſuperior*, quæ earum *defectus* ſuppleat : & illud etiam neceſſariò conſequitur, quod idem *Ariſtoteles in Politicis* aſſerit, ſupremam hanc *authoritatem* non poſſe ad alium quempiam pertinere quàm ad ipſum (a) τὸν ἄρχοντα, hoc eſt, eum qui toti communitati *cum ſummo imperio præeſt*,

(a) Ariſtot. 3. Polit. 11.

(b) ὃς

(b) Ὦ λαοὶ τ' ἐπιτετράφαται, καὶ τόσσα μέμηλε, (b) Homer. Iliad. β.

Sive is *unus* ſit, ut in regimine Monarchico; ſive *plures*, ut in aliis Rerump. formis. Ergóne licebit ſubditis, publicæ *libertatis*, vel etiam *ſalutis* obtentu, *Legum* & omnia juris ac fidelitatis vincula abrumpere, *Legumq;* ſimul & *Regum* authoritatem intolerando faſtu ſub pedibus conculcare? atq; in tanti facinoris patrocinium, hoc uno *Aphoriſmo* turpiter abuti, quem crepare ſolent, & ſibi mutuò ſubinde ſuccinere ſeditioſi cives, *Salus populi ſuprema Lex*? Quî fit, ut contrà non intelligant, hoc ipſo dicto agnoſci *Principis* in ipſas *Leges* aliquod imperium? Ita ut ipſi liceat *ex plenitudine poteſtatis*, ubi cogit neceſſitas & res moram non patitur, ut ab hoſtibus externis vel domeſticis perduellibus ſuam ſubditorúmq; *ſalutem* tueatur, ſtrictam *Legum* obſervationem interim deponere, vel ſeponere ſaltem ad tempus: ne ex nimiùm ſuperſtitioſâ & intempeſtivâ *Legum reverentiâ*, ſéque populúmque ſuum, & ipſas quoque demùm *Leges*, in hoſtium poteſtatem devenire permittat.

XVIII. Illi

XVIII. Illi Quæſtioni, *An Princeps Legibus* à ſe latis vel confirmatis, & populi conſenſu approbatis, uſúque receptis, *ſolutus ſit* ? & quatenus eas (ordinariè) obſervare teneatur ? erit fortaſſe (ſi Deus dabit) ſuus poſtea locus. Nunc illud tantùm quæritur, Nunquid ipſi liceat, *extra ordinem* & in caſu neceſſitatis, pro *ſalute publicâ* tuendâ, *præter*, vel etiam *contra Leges* aliquid facere ? Sic facere licere, idq; 1. bonâ conſcientiâ; uti *primò* optimorum Regum, in omnium quà patet orbis gentium 2. hiſtoriis, exempla probant; & dictat *ſecundò* ipſa ratio, à *Legum* διὰ τὸ καθόλου *defectu*, & eventuum particularium multiplicitate atque incertitudine modò adducta; & 3. *tertiò* ſatis firmant, quæ de *jure Regum* ſunt à *Samuele* diſputata, nec poſſunt commodè, (quod tamen eſt à multis tentatum) aliorſum trahi, I. Sam. VIII.. Ita ne cui hac in re, ex præſente dicto pravè intellecto, aliquis aut ſuperſit, aut oboriatur *ſcrupulus*; liceat mihi quæſo celebre hoc dictum ad primam ſuam *originem* revocare denuò: Et ni id effecero ut fateamini, *ſalutis publicæ* procurationem poſthabitis *legibus*, idq; ex ſententiâ iſtius dicti, ex ipſius *Principis voluntate* ſola, nec omnino ex *populi arbitrio*, pendere; cæcutire in clariſſimâ luce, & optimæ cauſæ non defenſorem, ſed proditorem

rem & prævaricatorem hactenus fuisse me, existimate.

XIX. A *Romanâ gente* ad nos defluxisse hoc *axioma* paulò antè dixi : Illud nunc adjicio, in *tertio Marci Ciceronis de Legibus libro*, primò (quod sciam) id scriptum reperiri ; haustum tamen (ut ipse *Cicero* testatur) ex veteribus ejus gentis *Legibus*, & ab eo ipsissimis *Legum verbis* descriptum. Is ergo, post descriptas & explicatas libro superiore *Leges* ad *Religionem* & *cultum Deorum* pertinentes, *tertio* demum *libro* pergit ad eas recensendas quæ ad *Remp.* & *Magistratus* pertinent. Ubi, inter alia, hæc habentur verba ; (Attendite, obsecro ;) "*Regio Imperio duo sunto : iique præeundo*, "*judicando*, *consulendo*, *Prætores*, *Judices*, "*Consules appellantor. Militiæ summum jus* "*habento : Nemini parento : Ollis salus po-* "*puli suprema lex esto. Ollis*, inquit, (sic enim prisci loquebantur) id est, *Illis*, *salus populi suprema Lex esto.* Sed quibus tandem *illis* ? *Illis* nimirùm, qui *regio imperio* præditi erant, qui *militiæ jus summum* habebant, qui supra se potestatem aliquam, cui *parere* deberent, non agnoscebant. Hoc est, *binis Consulibus*, qui etsi ex constitutione illius Reipublicæ annuum tantùm Magistratum gerebant, *Urbi* tamen & *orbi Romano cum summo imperio* pro tempore præerant. Adeste

hic

hîc omnes, quotquot estis ubivis gentium, popularis audaciæ patroni aut asseclæ: Legite, relegite totam hanc *periodum*; singulas expendite *sententias*, *clausulas*, *commata*; excutite *verbula*, *syllabas*, minutissimos quosque *apices*. Ubi tandem reperietis, concessæ subditis (*invito Principe*) aut de *salute populi* judicandi, aut aliquid *contra Leges* faciendi statuendive, potestatis, vel tenue aliquod vestigium? Annon apertè clamat tota hæc apud *Ciceronem* rerum & verborum series, supremam illam authoritatem, quæ sit omni latâ *Lege superior*, adeóque (a) *publicæ salutis* curam universam, ad eum unum spectare propriè, cui & *Regium imperium* competit, & *Militiæ jus summum*, & ὑπερέχουσα *nullique subdita* ἐξουσία? Id quod *Aristoteles* etiam (ut præstantissimorum utriusque Linguæ scriptorum hâc in re consensum habeatis,) his verbis expressit, III. Polit. II. "Δεῖ τὴν ἄρχοντα, ἄν τε εἷς, ἄν τε πλείους ὦσι, περὶ τούτων εἶναι κυρίους, περὶ ὅσων ἐξαδυνατοῦσιν οἱ νόμοι λέγειν ἀκριβῶς, διὰ τὸ μὴ ῥᾴδιον εἶναι καθόλου δηλῶσαι περὶ πάντων, id est, *Penes eum qui præest Reipublicæ sive sit unus sive plures, iis de rebus statuendi arbitrium & potestatem esse, de quibus leges accuratè* [i. e. in particulari] *loqui non possunt, propterea quòd* "*non*

(a) *Salutem Reipublicæ nulli magis convenire, quàm Cæsari.* Paulus. l. 3. F. de off. præf. vig.

c non sit facile universè singula comple-
c cti.

XX. Excipient hic fortasse nonnulli, pessimè agi cum genere humano, si ex *unius hominis* arbitrio sic penderet *omnium salus*, ut non liceret cuiquam in casu summæ necessitatis eo inconsulto suæ *publicæq*; *saluti* consulere. Quid si ex casu subito & inopino res non patiatur *unius diei* moram? *Princeps* interea aliquot dierum itinere absuerit? Dum itur, consulitur, reditur, actum erit de *Republicâ*, si necesse sit in tantis temporum angustiis, & locorum spatiis, *Principis consensum* & veniam expectari. Respondeo, videri & *subditis* aliquid in hoc genere licere, si gravis nec aliter evitanda postulet *necessitas*, idque inconsulto *Principe*, (*Necessitas* enim, quod dici solet, (a) *Legem non habet*:) nego tamen id effici, quod inde aliqui effectum velint. Dico itaque *primò*, quicquid juris hac in re *subditis* competere potest, ut sc. Legibus posthabitis *publicæ saluti* consulant, id ipsis aliunde accrescere; præsentis autem *Aphorismi* authoritate, velut fundamento, niti nullo modo posse, qui curandam & procurandam *populi salutem* uni *principi* relinquit, non autem ipsi *populo* permittit. Deinde aliud esse, *inconsulto Principe*, aliud eo *invito*, aliquid contra Leges attentare: fieri

(a) Ἐγὼ γὰρ φημι καὶ νόμον γε μὴ σέβειν, Ἐν τοῖσι δεινοῖς, τὰ ἀναγκαίου πλέον, Eurip. ap. Steb. λογ. 1. 10.

I.

fieri enim illud licere, debitis conditionibus obſervatis; hoc nullâ conditione licere. Dico *ſecundò*; Subditis, ſi quid attentare velint in ordine ad *ſalutem publicam*, duas præ cæteris conditiones ſanctiſſimè eſſe obſervandas: quarum alterutram qui neglexerint, nullâ *neceſſitatis* excuſatione ſe tueri poſſe. Eas quàm ſanctè obſervarint, qui funeſtiſſimorum in hoc regno motuum vel *authores* exſtiterunt vel *fautores*, dicere non eſt meum: ipſi viderint. Sunt autem *duæ* illæ *conditiones*, iſtæ: Altera, ne quid fiat, tentetúrve fieri *in Principis præjudicium*; cujus perſona & dignitas, intereſt *ſalutis publicæ*, ut ſartæ tectæ conſerventur. Altera, ne quid ſimiliter fiat, fierive tentetur *contra Leges* & jura, niſi *ex Principis conſenſu*: conſenſu nempe, vel *expreſſo*, ubi commodè haberi poteſt, vel (ubi is longiùs abeſt, nec res patitur moram,) rationabiliter ſaltem *præſumpto*. Tunc autem abſentis Principis *conſenſus* rationabiliter *præſumitur*; cum tàm magna támque (b) evidens premit *neceſſitas*; ut nemo ſanus & prudens poſſit dubitare, Principem ipſum, ſi ibi tum præſens eſſet, *Legis* gratiam & relaxationem *ſubditis* conceſſurum.

(b) *In manifeſtis non opus eſt interpretatione, ſed executione.* Aquin. 2. 2. qu. 120. art. 1.

XXI. *Duabus* hiſce *conditionibus* obſervatis, niſi aliunde oboriatur (ex particularibus

ſc.

ſc. circumſtantiis,) impedimentum, (a) licere dico *ſubditis*, pro tuendâ adverſus exteros hoſtes vel domeſticos perduelles, *Principis & Populi ſalute*, ad communem utilitatem ſpectare magis, quæ *ſuprema Lex* eſt, quàm ad voces & apices *Legum particularium*; quæ propterea latæ ſunt, ut *communi utilitati* inſerviant, non præjudicent. Ratio manifeſta eſt: quia *media ſunt propter finem*, non finis propter media; & proinde *media* fini inſervire debent, non *finis* inſervire mediis. Quum ergo *ſalus publica* habeat rationem *Finis*, *Leges* autem *Mediorum*: & certum ſit in agentis intentione *finem* eſſe priorem & potiorem *mediis*: utrumque ſequitur, & communem *patriæ utilitatem* Legibus quibuſque particularibus anteponendam eſſe; & rectè præſumi idipſum ſentire *Principem*, qui in ferendis Legibus eſt *agens principale*; adeóque in omnia illa ſe inconſulto geſta vel gerenda, *tacitè conſentire*, quæ (ſalvâ ipſius dignitate & jure) pro *communi ſalute* geri fierive manifeſta exigit neceſſitas.

(a) *Certum eſt omnia licere pro patria.* Quintil. declam. 369.

XXII. Exempla hiſtoriæ paſſim ſuppeditant: quæ quum ſit rei ipſius ratio tàm in aperto, ut minùs neceſſaria prætermitto. Unicum duntaxat, ſed illuſtre illud, dignúmque quod Annalibus hujus gentis in æternam hominis memoriam inſeratur, quod noſtro etiam

etiam ævo noſtráque aliquorum memoriâ contigit, adducam : *Vicecomitis* ſc. *Wigornienſis* memorabile factum. Sngulis *Angliæ provinciis*, (quas majores noſtri *Pagos*, nos *Comitatus* dicere ſolemus,) præeſt ad aliquos juris effectus annuus Magiſtratus *Vicecomes* dictus, cuſtodiendæ *publicæ pacis cauſâ* potiſſimùm inſtitutus. Huic Magiſtratui, ad tàm grave munus cum effectu obeundum, conceſſa eſt (ut par erat) Legibus hujus regni *militem contrahendi* poteſtas, & cum hominibus armatis quælibet *Comitatus ſui* loca, quoties facto eſt opus, adeundi & perluſtrandi : ita tamen, ut ei interim non liceat cum armatâ manu *Comitatus ſui* fines & terminos excedere. Poſt proditam inſperatò (ſummâ & ſingulari Dei benignitate & providentiâ) execrandam in omne ævum *proditionem pulveream*, ejus conjurationis conſcii nonnulli inque iis è principibus totius ſcenæ architectis unus & alter, in *agrum Wigornienſem* convenerant. Hos *Vicecomes*, vir ſtrenuus & prudens, collectâ armatorum manu, dum hac illac fugitantes perſequitur, ad extrema *Comitatus ſui* loca ſimul perventum eſſet ; veritus ne illi, ſi is *metu Legum* ibi ſubſiſteret, incolumes evaderent, auſus eſt (*Lege* non obſtante) in *alienum Comitatum* ſuo confinem militem educere : quò perduelles

in

insecutus, eos in potestatem suam redegit, eorúmque primarios, cum reliquâ turbâ, captivos secum abduxit. Ratus nimirum (id quod res erat,) si vellet *boni civis* officio strenuè desungi, sic sibi omnino faciendum: in eo necessitatis articulo intempestivam fore *Legum observantiam*; *Supremæ Legi*, hoc est, *patriæ saluti*, parendum; utilitati publicæ omnia postponenda. Confecto hunc in modum ex animi sententiâ negotio, ne eo *exemplo* (quod *necessitati* imputandum fuit,) publicarum Legum vilesceret authoritas; quinetiam gnarus quàm gravi pœnæ obnoxii sint in *rigore juris* istiusmodi *Legum violatores*: non satis existimavit vir prudens, in solâ rectè facti conscientiâ acquiescere, nisi & suæ in posterum *securitati* consuleret, & nequis ipsius *exemplo* ad audacius aliquid fortassis attentandum abuteretur quantum in se esset caveret. Confestim itaque ad Regem advolat (fuit is felicis memoriæ sereniſſimus *Rex Jacobus*,) ad ejus genua provolutus, *violatæ Legis* veniam supplex petit: Et prout commeritus est, à Rege prudentissimo, non tàm *spretæ Legis* veniam, quàm antehabitæ *publicæ salutis* laudem, impetravit.

XXIII. Expoſui jam vobis, Auditores, ut amicis quibuſdam obſequerer, aliquantò fuſiùs quàm ſoleo, quid mihi videtur de iſto *Axiomate* ſentiendum, *Salus Populi Suprema Lex* : Simul ut os obturetur importunis hominibus, qui (ut cum *Salomone* loquar,) *è naſo nimium compreſſo eliciunt ſanguinem* : hoc eſt, qui ex ſententiâ, piâ ſanè (ſi & ſanè intelligatur,) atque publico ſalutari, perverſè interpretando ſenſum elicium impium, & rebus humanis pernicioſum. Summa totius rei, ut in pauca contraham, huc redit. Non ſi *lædantur*, aut injuriâ afficiantur privatæ aliquot *perſonæ* ; non ſi ſua ſint *ſubditis*, de quibus etiam meritò conqueri poſſint, publica quædam *gravamina* ; decurrendum eſt ſtatim, quaſi actum aliter eſſet de *Salute populi*, ad remedia adhibenda extraordinaria, & quæ ſint *contra Leges*. Quòd ſi juſtus ſit metus, ab *externis hoſtibus* aut *ſeditioſis civibus* oppreſſam iri *Rempublicam* niſi aliquid fiat, quod *Legibus* non eſt permiſſum : *Principi* fas eſt, ex Poteſtatis ſuæ *prærogativâ*, imò & *Subditis* fas eſt, ex præſumptâ *Principis voluntate*, (modò nihil fiat in ipſius præjudicium,) præſente neceſſitate ita poſtulante, à verbis & ſententiâ *particularium Legum* recedere, ut periclitanti

patriæ

patriæ ſubveniatur, ejúſque *ſaluti*, ut *ſupremæ Legi*, inſerviatur. Pergam propediem (ſi Deus permiſerit & commodè potero) quæ reliqua ſunt perſequi, *Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti*, &c.

Hucuſque, poſtquam ventis vela dediſſem, ſubtriſti licèt cœli facie, incolumis tamen (Deo auſpice) in inſtituto curſu proceſſeram, jamque altum mare tenebam; certus, ſi per tempora liceret, quâ ire occœperam pergendi: cum coorta ante oculos ſæva tempeſtas, & jam propiùs adventare viſa, admonuit, parùm tutam fore in poſterum omnem in alto navigationem. Senſi itaquè nova protinus mihi capienda eſſe conſilia, nec niſi mallem ventis debere ludibrium, in undoſo & periculoſo mari moram trahendam longiùs. Vela ergo confeſtim retrorſum dedi, & navim maturè ſubduxi in portum. Namque & mihi paulò honeſtius viſum eſt, gradu cedere, quàm depelli: & rebus meis longè ſalutarius, privatos intra lares in otio & in umbrâ vivere, quàm in Foro vel Theatro cum invidiâ & metu verſari.

Hinc eadem FINIS *diſcriminis atque laboris.*

BENEVOLO LECTORI ITERUM.

Præter literas Majusculas *pro minusculis*, *& è contra pro Majusculis* Minusculas *aliquoties repertas*; *clausularúmque* interpunctiones *alicubi locis*, *vel suis* prætermissas, *vel non suis perperam* appositas; *aliáque ejusmodi non magni momenti*, *quæ*, *quum ex iis nullum Lectori* moræ *aut* molestiæ *periculum sit*, *vix notatu digna existimavi*: *nonnulla inter ista relegendum animadverti*, *partim* ab operis *Errata*, *partim* à memet ipso *incuriosiùs dicta*; *quæ tibi Lector sic aut* emendanda, *aut* immutanda *exhibeo*.

Prioris generis ista: in quibus pleraq; etiam levicula.

Pag 3. lin 24. דוה Lege דוח p. 9. l. penult promiscuæ, l. promiscuè, p.19. l.2. tenet, l. terret, p 34. l. 24. animis l. animi, p.36. l.11. in pale, - l. in palæ, - p.59. l.19. exulant l. exulent, p.71. l.7. pectoribus l. è pectoribus, p.30. l. 7. Act. xv. l. Act. xxv.16. p. 91. l 15. Christi. l. à Christi, p.101. l.15. vitæ l. & vitæ, p.103. l.10. ignem, l. ignis, p 123. l.ult. esset l. fuisset, p 130. l. penult Atque l. Atqui, p 137. l.17. Lux, l. Lucem, p. 138. l. 4. verba l. verbo, p. 146. l. 21. nt ne l. ne, p. 147. l. 6. affirmare l. affirmari, l. 20. *in Margine* adde *Bellarm.* 4. de Justific. 5. p.169. l 19. Pontif. l. è Pontif. p.171. l.3. Kelto l. Ketto, p. 182. l.24. jure l. juri p.202. l. 11. est l. esse p. 233. l. 10. obligari l. obligari ? p.240. l.23. res l. res est.

Posterioris generis ista.

Pag 24. lin. 11. seminaria cognitiva, *Malim* semina cognitionis p 34. l.13. te reum ? l. te fontem ? p.38. l. 3.4. dixisse, - erexisse, dicere, - erigere, p. 44. l. 16. ne irritas facerent l. ut irritas faciant p.49. l.7. non erit l. non censendus sit, p. 52. l. 2. comprobandum l. probum efficiendum. p. 66. l 17. Suopte l. Suatim, - vel, suo more, p. 118. l. 16. agis. l. agas. p. 137. l. 26. *quam non transgredianiur* l. quæ non præteribit. p. 146. l. ult. essent. l. fuerint. p.175. l. antepen. contigerant l. contigerunt. p. 194. l.1. fiat, l. fiat quod imperatum est, p. 239. l. 22.-23. Sive quod idem est præceptum h. l. Præceptum ergo h. p.30. l. 24. obligetur in l. obligetur quis in, p. 79. l. 18. labecula. l. fabecula.

3 AP 36
MUSEUM

Præ-

Prælectionis Primæ Summarium.

1. *Susceptι operis consilium.*
2. *Conscientiæ Definitio proponitur.*
3. *Definiti Nomen;*
4. &c. —— *ejúsq; nominis origo.*
7. &c. *Ex vocis* [Scientia] *ambiguitate,*
10. &c. — *illustrata & vocis* [Conscientia] *homonymia.*
14. *De Conscientiæ Genere.* Opinio Prima, *quòd sit* Actus, *rejicitur.*
15. —— Opinio Secunda, *quod sit* Potentia:
16. —— *quæ etiam improbatur.*
17. —— Opinio Tertia, *quòd sit* Habitus *Innatus.*
18. — *sive* Facultas; *statuitur:*
19. —— *& explicatur.*
20. *Conscientiæ* Subjectum &
21. —— *Et ἐν &.*
22. &c. *Conscientiæ* Objectum.
24. &c. *Consequentiæ* Actus: *Primarius;*

27. —— *Et Secundarii.*
28. *Definiendo pleraque obscurari magis, quàm illustrari.*

Prælectionis Secundæ Summarium.

1. &c. *Conscientiæ respectus duplex.*
3. *Regulæ Conscientiæ fallaces & deceptoriæ.*
4. *Ad bonitatem Actus non sufficere bonam Intentionem;*
5. *Probatur Primò, ex ipsis Apostoli Verbis.*
6. &c. —— *Secundò, à Natura Mali.*
9. —— *Tertiò, à conditionibus ad bonitatem actus requisitis.*
10. &c. (*Objectioni interim occurritur.*)
12. *Quartò, à Divinæ Legis Perfectione.*
13. *Quintò, à Dei vindictâ, panientis Legis suæ (etsi bonâ intentione factam) transgressionem.*
14. *Sextò, ab incommodis contrariæ sententiæ.*

15. &c.

15. &c. Corollar. Primum. *Zelo gloriæ Dei ne ad illicita perpetranda feramur, cavendum.*
17. &c. Secundum. *Non esse admittendum aliquod peccatum nostrum, ut impediatur majus alienum.*
19. &c. *Liceátne saltem alteri suadere minus peccatum, ut majus impediatur.*
21. &c. Tertium. *Non esse malo malum pellendum.*

Tertiæ Prælectionis Summarium.

1. *Institutæ Methodi ratio.*
2. &c. *Pauli Petrum reprehendentis factum.*
6. &c. *Non sunt omnia piorum facta, quæ in sacrâ Scripturâ nudè recitantur, imitanda.*
8. &c. — *Ne quidem ea omnia, quæ & laudantur.*

12. &c. *In exemplis applicandis proclive est errare.*

14. &c. *Perversæ imitationis aliquot exempla.*

16. &c. *Argumentum ab Exemplo, contra ingeniculationis ritum in sacrâ Cœnâ percipiendâ, examini subjicitur.*

23. &c. *Quis sit Exemplorum usus.*

25. &c. *Cujusquam hominis placitis intutum est conscientiam subjicere.*

28. *Pontificis Romani in conscientias hominum tyrannis.*

29. &c. *Aliorum judicio nec nimium tribuendum,*

31. —— *Nec parum.*

Quartæ Prælectionis Summarium.

1. &c. *Quæ sit illa Conscientiæ* Regula.

4. &c. — *Cui debeat esse conformis; inquirendum.*

6. &c. *Eorum quæ Conscientiam obligant varii gradus,*

9. &c. Con-

9. &c. Conclusio Prima. *Deus solus directum habet in Conscientias imperium.*

12. &c. Secunda. *Proxima Conscientiæ Regula, recta Ratio.*

14. &c. Tertia. *Scriptura non est adæquata Conscientiæ Regula.*

18. &c. (*Nihil hinc detractum Scripturæ perfectioni.*)

20. &c. Quarta. *Adæquata Conscientiæ Regula, voluntas Dei qualitercunque patefacta:*

23. — *quæ eadem fundamentum est Obligationis.*

24. &c. *Hujus Regulæ partes tres:* 1. *Lumen menti innatum; Lex Naturæ.*

26. — 2. *Lumen menti illatum; Verbum Dei Scriptum.*

27. &c. — *in Lege veteri, sive Mosaicâ*

32. &c. — *in Lege novâ, sive Evangelicâ*

35. — 3. *Lumen acquisitum: quod*

36. — *discursu Rationis constat,*

37. — *Et Authoritate Ecclesiæ.*

Quinta

Quintæ Prælectionis Summarium.

1. &c. *Antè dictorum recensio.*

3. &c. Legis *nomine, quid veniat intelligendum;*

5. —— *Et quid,* Obligationis.

6. *Quæstio. Obligentne Leges humanæ Conscientiam?*

7. &c. Conclusio Prima. *Leges injustæ non obligant Conscientiam. Ea explicatur,*

9. —— *Et confirmatur.*

10. Conclusio Secunda. *Lex humana potest priori obligationi superinducere novam obligationem.*

11. &c. Conclusio Tertia. *Lex à non habente Legitimam potestatem lata non obligat.*

14. &c. *Quod sit subditi officium, ubi de facto, qui jus non habet imperat, fusè disquiritur.*

22. Conclusio Quarta. *Leges humanæ per se obligant in generali.*

23. —— *In particulari etiam, ex consequenti:*

24. &c.

24. &c. —— *quod variè confirmatur.*
31. &c. *Objectioni occurritur, quæ à Christiani hominis libertate;*
36. —— *itemque ei, quæ ab uno Legislatore Deo & Christo ducta est:*
37. —— *ut & reliquis, quæ contra hanc sententiam disputantur.*

Sextæ Prælectionis Summarium.

1. *Propositio dicendorum.*
2. *Obedientiæ debitum, & Subjectionis utriusque discrimen.*
4. &c. *Sub eâ obligatione, quam Leges inducunt, Conscientia interim libera est.*
6. &c. Dubium Primum. *De lege jubente rem Impossibilem.*
8. — Secundum. —— *aut possibilem quidem, sed multùm onerosam.*
9. — Tertium. —— *aut quæ fait antè necessaria.*
10. &c. — Quartum. —— *aut turpem & illicitam. Ubi Quæstiones,*

12. 1. *An propter utilitatem publicam ferri debeat Lex injusta?*
2. *An Latam subditus teneatur observare?*
13. 3. *An saltem liceat eam observare?*
14. 4. *Cuinam Legi injustæ parere liceat, & cui non?*
15. 5. *Quæ Iustitia requiratur ad hoc, ut Lex aliqua sit obligatoria?*
16. &c. 6. *Ubi subdito non constat de Lege, justane sit an injusta, quid faciendum?*
18. &c. — Quintum. *De Legis malum permittentis Obligatione.*
22. &c. — Sextum. *De Lege determinante rem indifferentem.*
26. — Septimum. *De Legibus Ecclesiasticis in specie.*
27. *Quæ in adversam partem disputari solent, diluuntur.*

Septimæ Prælectionis Summarium.

1. *Antè dictorum recensio.*
2. &c. Dubium Primum. *Cujus sit Leges condere? Ubi statuitur.*

Potesta-

Potestatem νομοθετικὴν esse Potestatem Superioris,
4. — *Externam Jurisdictionem habentis;*
5. —— *idque cum Summo Imperio. Quæ Conclusio.*
6. &c. *fusè explicatur;*
9. &c. —— *et variè confirmatur.*
11. &c. *Rejecto nupero Coordinatæ potestatis figmento.*
13. Dubium Secundum. *An ut Leges obligent, populi aliquis saltem consensus requiratur?*
14. &c. *Summum Imperium à Deo est:*
16. —— *éstque patriæ potestatis propago.*
17. &c. *In Principe constituendo quæ sint populi partes.*
21. *Potestatem, (dato quòd esset Principi à populo delata,) populus resumendi jus non habet.*
22. &c. *Unde fiat, ut ad Legis obligationem populi consensus aliquis putetur esse necessarius.*
25. &c. Dubium Tertium. *Qualis quantusq; populi consensus requiratur?*
28. Dubium Quartum. *De Legibus minorum Communitatum.*

Octavæ Prælectionis Summarium.

1. *Propositio dicendorum.*

2. De Legis Promulgatione.

Dubium Primum. *An sit necessaria?*

3. &c. Dubium Secundum. *Quando censenda est Lex sufficienter promulgata.*

6. Dubium Tertium. *Promulgata quando incipiat obligare.*

7. &c. Dubium Quartum. *Legis promulgatæ ignarus, an et quatenus eâ obligetur.*

10. De Lege Pœnali.

Dubium Primum. *Quatenus ad Legis essentiam pertineat Pœnæ constitutio.*

11. &c. — Dubium Secundum. *De ejus Obligatione: & quid sit* Pœna.

13. &c. *Quæ sit Lex Pœnalis, & quotuplex.*

15. &c. Conclusio Prima. *Lex Pœnalis in tantum obligat, inquantum Legislator intendit obligare.*

17. &c. Secunda. *Lex purè pœnalis per se & ordinariè obligat ad pœnam tantùm.*

19. &c. *Solvuntur Objectiones.*

24. Conclusio Tertia. *Lex pœnalis mista obligat & ad culpam.*

25. Du-

25. Dubium Tertium. *Quatenus teneatur Legis transgressor ad pœnam ipso facto subeundam.*

Nonæ Prælectionis Summarium.

1. *Finis Legum, Bonum Communitatis.*
2. &c. Dubium Primum. *An sit Legum humanarum aliquis usus necessarius?*
4. &c. — Secundum. *An Legislatoris sit, omnium virtutum actus præcipere, & omnia peccata prohibere?*
9. &c. — Tertium. *Intentio Legislatoris quanti sit ad effectum obligandi?*
12. &c. — Quartum. *De Legum immutatione.*
15. — Quintum. *De totius Regiminis Politici formâ immutanda.*
16. — Sextum. *Dictum illud* [Salus populi suprema Lex] *ut sit intelligendum.*

Decimæ

Decimæ Prælectionis Summarium.

1. &c. *Antè dictorum recensio.*

4. *De hujus Aphorismi* [Salus populi Suprema Lex] *genuino sensu, denuò inquiritur.*

7. *Quid* Salutis *vocabulo intelligendum:*

8. &c. —— *Et quid* Populi.

11. &c. *Vocabula collectiva quando collectivè sumi debeant, & quando discretivè.*

13. *Salus Populi, Principis etiam salutem includit;*

14. &c. ——— *eámque præcipuè.*

16. *Necessariò statuenda est in omni Rep. authoritas aliqua, quæ sit omni Lege Superior:*

17. &c. — *quæ non potest ad alium quàm Principem pertinere.*

19. *In hujus Aphorismi originem inquiritur.*

20. *Subditis quid liceat hac in parte: & quatenus.*

22. — *Ejus rei illustre exemplum,*

BRITISH MUSEUM 3 AP 86